

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI TARİH KONULARININ
İÇERİK DÜZENLEME İLKELERİNE UYGUNLUĞUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ

AYSUN ÇELEBİ

Aralık - 2010

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI TARİH KONULARININ
İÇERİK DÜZENLEME İLKELERİNE UYGUNLUĞUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan:
Aysun ÇELEBİ

Danışman:
Doç. Dr. Aksu BORA

Bolu – 2010

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Aysun ÇELEBİ'ye ait “Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Konularının İçerik Düzenleme İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi” adlı çalışma, jürimiz tarafından, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir (29/12/2010).

Akademik Unvan ve Adı Soyadı

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Aksu BORA.....
Üye : Prof. Dr. Süleyman ÇELENK.....
Üye : Doç. Dr. Cemal AVCI.....

ABSTRACT

EVALUATION OF HISTORY TEXTBOOKS IN SOCIAL ISSUES ACCORDING TO CONTENT EDITING PRINCIPLES

Aysun ÇELEBİ

Master Thesis

Graduate Program: Social Science Education

Thesis Supervisor: Ass. Prof. Dr. Aksu BORA

December 2010, xviii + 266 pages.

In this research, social studies textbooks (4th, 5th, 6th, 7th grade) evaluated compliance with the principles on issues of content regulation. In this research, both quantitative and qualitative research methods were used together. Classroom teachers and teachers of social studies and expert opinion of the paper receipt scanning, developed the principles of editing the content of textbooks assess the compliance questionnaire. The study group of the survey administration, teachers are involved, due to the ease of transportation in Denizli/Bekilli, Istanbul/Maltepe, Kocaeli/Gebze and Yozgat/Akdagmadeni at the official teachers in schools. What are the social studies textbooks used by these teachers learned that the books, descriptive analysis was prepared by the method of document review and expert opinion for that of the paper is scanned and a check list was developed to be used. The findings; gains consistency, the same class taught in association with other classes, the learning-teaching, training and compliance with the principles of sub-problems based on combining the visual layout is interpreted.

The study, introduction, theoretical explanations and research, methods, findings and interpretations, conclusions and recommendations to be composed of five main sections.

Determination and views of the teachers participating in most textbooks as a result of descriptive analysis, the gains largely reflect the content of textbooks; reflect the sections of the cause of it confined to the issues and to include detailed information in connection with it, including some the size of earnings (political life , social life and so on.), gain more information on the size of a given briefly addressed other dimensions, is determined as the presence of incomplete information. Other subjects by associating the content of textbooks, establishment of connectivity is presented. Headings and sub headings in textbooks in some subjects is not compatible with each other, not in the textbooks containing summaries, questions for the student's presence in the given inference vardama although they are not submitted in accordance with the principle and asked for more history in the estimate were given; these dimensions were created outside of textbooks appropriate to the principles of learning-teaching. Preparatory questions, in accordance with established principles of exercise. However, there were problems in evaluation questions, students not having gotten yet knowledge, attitudes and behaviors to encourage and give the research, study subjects should have directions. Textbooks usually accordance with the principles of visual order, but not suitable for printing, it's problematic for some of the images and the size is small.

Key Words: Textbooks, Content, Teacher opinions, Social Studies, History.

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI TARİH KONULARININ İÇERİK DÜZENLEME İLKELERİNE UYGUNLUĞUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aysun ÇELEBİ

Yüksek Lisans Tezi

Yüksek Lisans: Sosyal Bilgiler Eğitimi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Aksu BORA

Aralık 2010, xviii + 266 sayfa.

Bu araştırmada, sosyal bilgiler ders kitapları (4., 5., 6., 7. sınıf) tarih konularının içerik düzenleme ilkelerine uygunluk düzeyi değerlendirilmiştir. Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Sınıf öğretmenlerine ve sosyal bilgiler öğretmenlerine alanyazının taranması ve uzman görüşünün alınmasıyla geliştirilmiş, ders kitaplarının içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi anketi uygulanmıştır. Anket uygulamasının çalışma grubunu, öğretmenlere olan ulaşım kolaylığı nedeniyle Denizli/Bekilli, İstanbul/Maltepe, Kocaeli/Gebze ve Yozgat/Akdağmadeni'nde bulunan okullarda görev alan öğretmenler oluşturmaktadır. Bu öğretmenlerin okuttuğu sosyal bilgiler ders kitaplarının hangileri olduğu öğrenilerek ders kitaplarının, doküman incelemesi yöntemi yoluyla betimsel analizi yapılmış ve bunun için de alanyazının taranması ve uzman görüşünün alınması ile geliştirilmiş olan bir kontrol listesinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular; kazanımlarla tutarlılık, aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirme, öğrenme-öğretme, alıştırma ve görsel düzen ilkelerine uygunluk alt problemleri temelinde birleştirilerek yorumlanmıştır.

Çalışma; giriş, kuramsal açıklamalar ve ilgili araştırmalar, yöntem, bulgular ve yorumlar, sonuçlar ve öneriler olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır.

Öğretmenlerin en fazla katıldıkları görüşlerin belirlenmesi ve ders kitaplarının betimsel analizi sonucunda, ders kitapları içeriğinin kazanımları büyük oranda yansıttığı; yansıtmayan bölümlerde ise bunun sebebinin konuların sınırlandırılmaması ve bununla bağlantılı olarak ayrıntılı bilgilere yer verilmesi, birkaç boyutu kapsayan kazanımlarda (siyasi yaşam, sosyal yaşam vb.), kazanımın bir boyutuna yönelik bilgilere daha fazla yer verilirken diğer boyutlara kısaca değinilmesi, eksik bilgilerin bulunması olarak belirlenmiştir. Ders kitapları içeriği diğer derslerle ilişkilendirme yapılarak, bağlantısı kurularak sunulmuştur. Ders kitaplarında bazı konuların başlıkları ve alt başlıklarının birbirleriyle uyumlu olmadığı, özetlere yer verilmeyen ders kitaplarının bulunduğu, öğrencinin çıkarımda bulunmasına yönelik sorulara yer verilmiş olmasına karşın bunların vardama ilkesine uygun bir şekilde sunulmamış olduğu ve daha çok geçmişi kestirmeye yönelik sorulara yer verildiği tespit edilmiştir; bu boyutların dışında ders kitaplarının öğrenme-öğretme ilkelerine uygun olduğu belirlenmiştir. Hazırlık soruları, alıştırma ilkelerine uygun olarak oluşturulmuştur. Ancak değerlendirme sorularında, öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmesi ve araştırma, inceleme konularının bulunması gerektiği yönlerinde sorunların bulunduğu tespit edilmiştir. Ders kitapları genellikle görsel düzen ilkelerine uygun olmakla birlikte, uygun olmayan yanı ise bazı görsellerin baskı açısından sorunlu ve boyutlarının küçük olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Ders kitapları, İçerik, Öğretmen görüşleri, Sosyal Bilgiler, Tarih.

Aileme

ve

Atatürk'ün "...yeni nesil sizlerin eseridir." görüşü ışığında
yürüyen öğretmenlere...

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın her aşamasında bilgisi ve deneyimiyle yanımda olan, desteğini esirgemeyen danışmanım Sayın, Doç. Dr. Aksu BORA' ya, çalışma sürecinde aydınlatıcı görüşleri ve önerileriyle bana yol gösteren ve beni sabırla dinleyen hocalarım Sayın, Prof. Dr. Süleyman ÇELENK'e ve Sayın, Doç. Dr. Cemal AVCI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Desteğinden dolayı hocam Sayın, Prof. Dr. F. Sancar OZANER'e, önerilerinden dolayı hocam Sayın, Prof. Dr. Ali GÜLER'e, araştırma hakkında görüşleri ile bana yol gösteren Sayın, Yrd. Doç. Dr. Serap EMİR'e teşekkürlerimi sunarım.

Araştırma sürecinde ve sonunda yapıcı eleştirileri ve yönlendirmeleriyle bana yardımcı olan ve veri toplama araçlarını geliştirirken görüşlerine başvurduğum Sayın, Coşkun KÜÇÜKTEPE ve Sayın, Seval KÜÇÜKTEPE hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yol arkadaşım Nurhan BAYRAKTAR'a, veri toplama sürecinde bana yardımcı olan bütün öğretmen arkadaşlarıma, öğretmenlere, okul idarecilerine ve burada adlarını sayamadığım bu süreçte bana yardımcı olan herkese teşekkür ederim.

Her zaman olduğu gibi tez çalışması boyunca da benden hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen ve moral kaynağım olan sevgili annem Nuran ÇELEBİ ve babam Ercan ÇELEBİ'ye, ablam Cansu'ya ve kardeşim Murat'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Etik İlkelerine Uyulduğuna İlişkin Metin

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, “Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Konularının İçerik Düzenleme İlkelerine Uygunluğunun Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda afitta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim (.../.../20...).

İmza**Ad ve Soyad**

Aysun ÇELEBİ

ÖNSÖZ

Her geçen yıl eğitimle ilgili önemli değişimlerin gündeme geldiği çağımızda, ülkeler bu değişimlere uyum sağlayabilmek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak hazırlandığı belirtilen eğitim programları önem kazanmıştır. Programların temele aldığı eğitim psikolojisi, eğitim felsefesi yaklaşımları ne olursa olsun, programlar ne kadar değişirse değişsin önemini her zaman koruyan bir materyal vardır ki; o da ders kitaplarıdır. Eğitim programlarının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için ders kitaplarının, geliştirilmiş olan bu programların amaçlarına ve konu alanı uzmanları tarafından belirlenen ölçütlere uygun bir biçimde oluşturulması gerekmektedir. İlköğretim öğrencilerinin 4. sınıftan 8. sınıfa kadar gördükleri sosyal bilgiler dersi, bireylerin ve dolayısıyla da toplumların gelişiminde önemli bir ders olmakla birlikte; belirtilen kademelerdeki öğrenciler bugünü daha iyi anlayabilmek için yol gösterici olan tarih ile ilgili bilgileri de bu ders kapsamında almaktadırlar. Bu düşüncelerden yola çıkılarak, araştırmamızda sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının içerik düzenleme ilkelerine uygunluk düzeyiyle ilgili anket uygulamasıyla öğretmen görüşleri alınmış ve bu öğretmenlerin okuttuğu sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konuları doküman incelemesine tabii tutulmuştur. İncelemenin betimsel analiz yoluyla yapılması ve betimsel analizde alıntılara yer vermenin araştırmanın geçerliğinin ve güvenilirliğinin sağlanmasında önemli bir ilke olarak görülmesinden dolayı, alıntıların hangi kaynaktan yapıldığı bilgisine yer verilmesi gerekli görülmüştür. Eğitimde ileri bir düzeye ulaşabilmenin eleştiriye açık toplumlarda gerçekleşebileceği düşüncesinden hareketle, yapılan yorumlar eğitim alanında yapılmış olan çalışmalara bir tuğla daha ekleyebilme kaygısıyla yapılmış ve kişi ve kurumları yıpratıcı nitelikte olmamasına özen gösterilmiştir. Araştırmanın veri toplama araçlarından olan ders kitaplarını geliştirenlerin de konuya hoşgörü ile yaklaşacağı umut edilmektedir. Yapılan çalışmanın, 4. ve 5. sınıflarda sosyal bilgiler derslerini yürüten sınıf öğretmenlerine, sosyal bilgiler öğretmenlerine, ders kitabı yazarlarına ve bu alanda çalışma yapacak olan kişilere yardımcı olması dileğiyle...

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iii
ÖZET.....	v
İTHAF.....	vii
TEŞEKKÜR.....	viii
ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN.....	ix
ÖNSÖZ.....	x
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xvi
KISALTMALAR.....	xviii

BÖLÜM I

I. GİRİŞ.....	1
1. 1.Problem Durumu.....	1
1. 2. Problem Cümlesi.....	3
1. 3. Alt Problemler.....	3
1. 4. Araştırmanın Amacı.....	4
1. 5. Araştırmanın Önemi.....	4

1. 6. Sayılıtlar.....	5
1. 7. Sınırlılıklar.....	5
1.8. Tanımlar.....	6

BÖLÜM II

II. KURAMSAL TEMELLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2. 1. Kuramsal Temeller.....	7
2. 1. 1. Sosyal bilimler/ sosyal bilgiler kavramları.....	7
2. 1. 2. Sosyal bilgiler dersinin vizyonu ve genel amaçları.....	8
2. 1. 3. Tarih nedir?.....	11
2. 1. 4. Tarih biliminin ve tarih öğretiminin amaçları.....	15
2. 1. 5. Tarih öğretimimizin ve ders kitaplarımızın dünü.....	17
2. 1. 6. Türkiye’de uygulanan öğretim programlarında davranışçı yaklaşımdan yapılandırmacı yaklaşıma geçiş.....	24
2. 1. 7. Yeni sosyal bilgiler programının temel yapısı.....	31
2. 1. 8. Ders kitapları.....	37
<i>Ders kitaplarında içerik ve içerikte bulunması gereken ilkeler.....</i>	<i>40</i>
<i>İçerik hedef davranışlarla tutarlı olmalıdır.....</i>	<i>41</i>
<i>Konular işlenirken aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirilmelidir.....</i>	<i>44</i>

<i>İçerik öğrenme- öğretme ilkelerine uygun olarak işlenmelidir.....</i>	<i>45</i>
<i>İçerik alıştırma ilkelerine uygun olarak işlenmelidir.....</i>	<i>48</i>
<i>İçerik görsel düzen ilkelerine uygun olarak işlenmelidir.....</i>	<i>50</i>
2. 2. İlgili Araştırmalar.....	53
2. 2. 1. Yurt dışında yapılan araştırmalar.....	53
2. 2. 2. Yurt içinde yapılan araştırmalar.....	54

BÖLÜM III

III. YÖNTEM.....	59
3. 1. Araştırmanın Modeli.....	59
3. 2. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	59
3. 3. Veri Toplama Araçları.....	61
3. 4. Verilerin Toplanması.....	63
3. 5. Verilerin Analizi.....	64

BÖLÜM IV

IV. BULGULAR VE YORUMLAR.....	66
4.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular.....	66
4. 2. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular.....	74

4. 3. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular.....	83
4.3.1. İçerik somuttan soyuta ilkesine uygun mudur?.....	91
4.3.2. İçerik bilinenden bilinmeyene ilkesine uygun mudur?.....	101
4.3.3. İçerik yakından uzağa ilkesine uygun mudur?.....	109
4.3.4. İçerik soyutlama ilkesine uygun mudur?.....	119
4.3.5. İçerik düzey ilkesine uygun mudur?.....	125
4.3.6. İçerik şema ilkesine uygun mudur?.....	130
4.3.7. İçerik vardama ilkesine uygun mudur?.....	140
4.3.8. İçerik materyal örgütlenişi ilkesine uygun mudur?.....	146
4. 4. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular.....	153
4.4.1. Hazırlık soruları alıştırmaya ilkelere uygun mudur?.....	153
4.4.2. Değerlendirme soruları alıştırmaya ilkelere uygun mudur?.....	174
4. 5. Beşinci Alt Probleme Yönelik Bulgular.....	193

BÖLÜM V

V. SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	217
5. 1. Sonuçlar.....	217
5. 2. Öneriler.....	222
KAYNAKÇA.....	224

EKLER.....	232
Ek-1: Sosyal Bilgiler Ders Kitapları Tarih Konularının İçerik Düzenlemesinin Uygunluğunun Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi Anketi.....	233
Ek-2: Nitel Araştırmada Ölçüt Olarak Kullanılan Temalar.....	236
Ek-3: İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programında Tarih Müfredatının Tanıtımı.....	238
Ek-4: Ders Kitaplarında Yer Alan Görsellerden Örnekler.....	261

TABLOLAR

Tablo 2-1. Davranışçı yaklaşım ile yapılandırmacı yaklaşım arasındaki farklar.....	29
Tablo 2-2. Öğrenme alanları ve içerdği disiplinler.....	33
Tablo 2-3. Sosyal bilgiler programında verilen değerler.....	36
Tablo 3-1. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımı.....	59
Tablo 3-2. Katılımcıların öğretmenlik yaptıkları alanlara göre dağılımı.....	60
Tablo 3-3. Katılımcıların okuttukları sınıflara göre dağılımı.....	60
Tablo 3-4. Katılımcıların mesleki deneyimlerine göre dağılımı.....	60
Tablo 3-5. Çalışmaya katılan öğretmenlerin okuttuğu incelenen ders kitapları.....	62
Tablo 4-1. Tarih konularının kazanımlarla tutarlılığına ilişkin öğretmen görüşleri.....	67
Tablo 4-2. Tarih konularının aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri.....	75
Tablo 4-3. Tarih konularının öğrenme-öğretme ilkelerine uygunluğuna göre değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri.....	84
Tablo 4-4. Tarih konularıyla ilgili hazırlık sorularının alıştırma ilkelerine uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri.....	154
Tablo 4-5. Değerlendirme sorularının alıştırma ilkelerine uygunluğuna göre değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri.....	175
Tablo 4-6. “4.S-1” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri.....	180

Tablo 4-7. “4.S-2” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri.....	181
Tablo 4 8. “5.S” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri	182
Tablo 4-9. “6.S-1” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri.....	183
Tablo 4-10. “6.S-2” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri.....	184
Tablo 4-11. “7.S” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri.....	185
Tablo 4-12. İçeriğin görsel düzen ilkelerine göre değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri.....	194
Tablo 4-13. “4.S-1” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı.....	199
Tablo 4-14. “4.S-2” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı.....	200
Tablo 4-15. “5.S” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı.....	200
Tablo 4-16. “6.S-1” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı.....	201
Tablo 4-17. “6.S-2” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı.....	201
Tablo 4-18. “7.S” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı.....	202

KISALTMALAR

bknz: bakınız.

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı.

4.S-1: İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı. Okyay Yayıncılık, 2010.

4.S-2: İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı. MEB, 2010.

5.S: İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı. Koza Yayın Dağıtım, 2010.

6.S-1: İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 6. Gizem Yayıncılık, 2008.

6.S-2: İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı. MEB, 2008.

7.S: İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı. MEB, 2009.

BÖLÜM I

I. Giriş

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, alt problemleri, amacı, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları ve önemli kavramları üzerinde durulmuştur.

1. 1. Problem Durumu

Eğitim, kısaca davranış değiştirme süreci olarak tanımlanır. Bu sürecin gerçekleşmesi de bireyin yaparak, yaşayarak öğrenmesine bağlıdır. Bunun yanında bireyin davranışında istenmedik gelişmeleri önlemek ve istendik davranışları kısa sürede gerçekleştirmek için planlamaya gerek vardır. Böylece eğitimin tanımı, “bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla istendik değişimler oluşturma süreci” biçiminde ifadesini bulur (Bilen, 2002: 2).

“İnsan, doğuştan getirdiği biyolojik nitelikleriyle evrensel; toplumsal çevreden kazandıklarıyla da sosyo-kültürel bir varlıktır. Açık fikirlilik ve bilimsel yöntemle sosyalleşmesini istendik düzeylerde gerçekleştirebilen, işlemez duruma gelmiş kuralları değiştirebilen insana da eğitimsel varlık denebilir.” (Bilen, 2002: 4)

“Eğitim sistemlerinin işlevini yerine getirmekte kullandığı temel enstrüman eğitim programlarıdır. Daha açık bir ifadeyle eğitimde yeniden düzenleme söz konusu olduğunda başlangıç noktasını eğitim programları oluşturmaktadır.” (Arslan, 2006: 187) Tanner ve Tanner’e göre (1980: 43, aktaran: Demirel, 2006: 2); eğitim programı, “okul ya da üniversitelerin sorumluluğu altında sistematik olarak geliştirilen bilgi ve yaşantıların yeniden yapılanması” olarak tanımlanmıştır. Erden (1998: 4) eğitim programını, “bir eğitim kurumunun amaçlarına göre düzenlenmiş planlı eğitim faaliyetlerinin tümü” olarak tanımlamıştır. Demirel’e (2006: 6) göre ise, “eğitim programı, öğrenene okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir.”

Bilim çağında kendini sürekli yenilemek zorunda olan toplumlardaki en önemli sistem eğitim sistemidir. Eğitim sistemi üretilen bilgi ve teknolojiyle değişen toplumda, toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak bireylerin yetiştirilmesi durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Eğitim sistemi içerisinde bu problemin çözümünde en önemli öge eğitim programlarıdır. Eğitim programlarının gelişen, değişen koşullar altında yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Bilen, 2002: 5). Sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi anlamda yaşanan değişimler doğrudan eğitimi ve dolayısıyla eğitim programlarını da etkilemektedir.

- Dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve bunun Türkiye'ye yansımaları,
- Eğitim bilimlerinde öğretme/öğrenme anlayışında gelişmeler,
- Eğitimde kaliteyi ve eşitliği artırma ihtiyacı,
- Ekonomiye ve demokrasiye duyarlı bir eğitim ihtiyacı,
- Şahsi ve milli değerlerin küresel değerler içinde geliştirilmesi ihtiyacı,
- Sekiz yıllık temel eğitim için program bütünlüğünün sağlanması ihtiyacı,
- Aynı sınıfta dersler arası ve kademeli sınıflarda her bir dersin kendi içinde kavramsal bütünlük sağlaması zorunluluğu, gibi sebeplerle Milli Eğitim Bakanlığı 2004 yılında tüm ilköğretim programlarını kapsayacak yeni bir program hazırlığına girişmiştir (Bilgili, 2006: 31). Günümüzde ilköğretimde bu program uygulanmaktadır.

Öğretim programı ise; “eğitim programı içinde ağırlık taşıyan, genellikle, belli bilgi kategorilerinden oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan, bilgi ve becerinin eğitim programlarının amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına dönük bir programdır.” (Oral, 2008: 82) Demirel (2006: 6), öğretim programını, “okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneği” biçiminde tanımlamıştır.

Günümüz dünyasında eğitim, bilindiği gibi, genellikle aile ortamında başlayıp, okul ortamında (toplumsal, kurumsal ve kamusal ilişkiler ortamında) ayrıntılandırılan insansal bir olgudur. Eğitimin dış dünyasını oluşturan en önemli öğelerden biri, eğitim etkinlikleri sırasında kullanılan araçlar ya da aracı ortamlardır. Bunların arasında da

eğitimdeki nesnelliği sağlama bakımından neredeyse ilk sırada yer alan ve bunun yanı sıra içerdiği birçok kolaylıklar açısından bir başvuru noktası olarak görülmesi gereken, ders kitaplarıdır (Çotuksöken, 2003: 125). Ders kitapları, eğitim ve öğretim sürecinin temel materyallerinin başında gelmektedir. Öğretmenlerin ders kitaplarını sık kullanmalarının birinci nedeni, organizasyondur. Bunlarda, programdaki amaçlar, içerik, etkinlikler ve değerlendirme durumlarına uygun bilgiler sırayla verilmektedir. İkinci neden ise, kullanım rahatlığıdır. Kitaba dayalı öğretim etkinliklerinin izlenmesi, değerlendirilmesi vs. kolaydır. Ayrıca, öğretmenler, öğrencileri değerlendirmek amacıyla da ders kitaplarını kullanırlar. Çünkü, ders kitapları, okuyana bilginin özünü sunar ve merkezi bilgi toplanmasını sağlar (Öztürk ve Otluoğlu, 2003: 155 - 156).

Ders kitaplarının kendilerinden beklenen faydayı sağlayabilmeleri nitelikli ve kullanılabilir olmalarına bağlıdır. Bir ders kitabının seçiminde birinci özellik içeriktir (Öztürk ve Otluoğlu, 2003: 156). İçerik, hedef davranışları kazandıracak biçimde ünite ve konuların düzenlenmesi biçiminde ele alınabilir (Sönmez, 2010: 56). İçeriğin, öğretim programına uygun olması için ders kitabı yazılmadan önce o dersin öğretim programı incelenmelidir. İçeriğin seçimi ve düzenlenmesinde; hedef-davranışlar, öğrenme ve öğretim ilkeleri, öğrenci özellikleri ve konu alanına uygunluk dikkate alınmalıdır (Oral, 2008: 84).

1. 2. Problem Cümlesi

İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde okutulan sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının, öğretmen görüşlerine ve ders kitabı incelemelerine göre içerik düzenleme ilkelerine uygunluk düzeyi nedir?

1. 3. Alt Problemler

1. Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konuları kazanımlarla tutarlı mıdır?

2. Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konuları aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirilmiş midir?

3. Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konularının işlenişinde öğrenme-öğretme ilkelerine uyulmuş mudur?

4. Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konularının işlenişinde alıştırma ilkelerine uyulmuş mudur?

5. Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konularının işlenişinde görsel düzen ilkelerine uyulmuş mudur?

1. 4. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının içerik düzenleme ilkelerine uygunluk düzeyinin, öğretmen görüşlerine başvurularak ve öğretmen görüşlerinden elde edilen bulguların ders kitaplarının incelenmesiyle elde edilen bulgularla da desteklenerek ortaya konulmasıdır.

1. 5. Araştırmanın Önemi

İlköğretim dönemi, öğrenciler için çok önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Okul öncesi eğitimini tamamlayan çocuklar, buradan getirdikleri bilgilerle birlikte ilköğretimde pek çok bilgi edinmekte ve bu bilgileri daha da genişleterek, anlamlandırarak bir sonraki basamağa geçmektedir. İlköğretimin ilk üç yılında hayat bilgisi dersini alan çocuklar dördüncü sınıftan itibaren sosyal bilgiler dersiyle tanışmakta ve sekizinci sınıfa kadar bu dersi görmektedir. Sosyal bilgiler, pek çok disiplini içinde barındıran bir derstir. Bu disiplinler içinde de tarih, çocuğun ülkesinde ve dünyada geçmişte neler yaşandığını öğrenebilmesi, bunların birbirleriyle bağlantısını kurabilmesi ve bu bilgilerden yola çıkarak ülkesinin ve dünyanın bugünü ve geleceğiyle ilgili çeşitli saptamalar yapabilecek düzeye gelmesi açısından önemli bir disiplindir. Öğrencinin tarih ile ilgili bilgileri doğru ve düzenli bir şekilde edinebilmesi, ders kitaplarında bu konuların içerik düzenleme ilkelerine uygun olarak verilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Yapılan çalışmada, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının, alt problemlerde belirtilen içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesiyle; 4. ve 5. sınıflarda sosyal bilgiler derslerini yürütmekte olan sınıf öğretmenlerine, sosyal

bilgiler öğretmenlerine, ders kitabı yazarlarına ve bu alanda çalışma yapacak olan kişilere yardımcı olacağı umut edilmektedir. Araştırmada görüşlerine başvuru alan öğretmenlerden elde edilen bulgulardan ve sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun incelenmesiyle elde edilen bulgulardan yararlanılarak; bu ders kitaplarının, alt problemlerde belirtilen içerik düzenleme ilkelerine ne düzeyde uygun olduğu ve bu anlamda daha neler yapılması gerektiğinin ortaya çıkarılacağı düşünülmektedir.

1. 6. Sayıtlar

Alanyazının taranması ve uzman kanısına başvurulması yoluyla geliştirilmiş veri toplama araçları olan; öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunu değerlendirmelerine yönelik anket ve öğretmenlerin okuttuğu sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularının betimsel analizi için geliştirilmiş kontrol listesi geçerlidir.

1. 7. Sınırlılıklar

1. Araştırma, içerik düzenlenmede dikkate alınması gereken kazanımlar, derslerarası ilişkilendirme ve öğrenme-öğretme ilkeleri boyutları ile sınırlıdır. Bu boyutlardan öğrenme- öğretime ilkeleri ile ilişkili olan alıştırma ve görsel düzen ilkeleri daha sistematik ve anlaşılır bir biçimde sunulabilmesi amacıyla ayrı alt problemler temelinde ele alınmıştır.

2. Bu araştırma, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının, alanyazının taranması ve uzman kanısına başvurulmasıyla alt problemlerde belirtilen içerik düzenleme ilkelerine uygun olarak oluşturulmuş olan öğretmen anketi sonucu elde edilen bulgularla ve yine bu ilkelere göre geliştirilmiş olan temalar doğrultusunda yapılan ders kitabı incelemeleri ile sınırlıdır.

3. Bu araştırma Denizli/Bekilli, İstanbul/Maltepe, Kocaeli/Gebze ve Yozgat/Akdağmadeni’nde bulunan okullarda görev yapmakta olan ve anket uygulaması için ulaşılabilen 52 sosyal bilgiler öğretmeni, 64 sınıf öğretmeni olmak üzere toplamda 116 öğretmenin görüşü ile sınırlıdır.

4. Araştırma, anket uygulamasına katılan 116 öğretmenin okuttuğu altı adet sosyal bilgiler ders kitabının tarih konularının incelenmesi ile sınırlıdır.

5. Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmaların tamamen deneyselliğe oturtulamamasından kaynaklanan sınırlılık, bu çalışma için de geçerlidir.

1. 8. Tanımlar

Ders Kitabı: Bir dersin öğretimiyle ilişkili olarak hazırlanan ya da seçilen kitaptır.

Eğitim: Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla istendik değişimler oluşturma sürecidir (Bilen, 2002: 2 - 3).

Eğitim Programı: Öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir (Demirel, 2006: 6).

İçerik: Hedef davranışları kazandıracak biçimde ünite ve konuların düzenlenmesi biçiminde ele alınabilir (Sönmez, 2010: 56).

Öğretim Programı: Okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2006: 6).

Sosyal Bilgiler: İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilgiler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayanarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutumların ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır (Erden, tarihsiz: 8)

Tarih: Geçmişteki olayları; yer, zaman ve faileri göstererek kaynaklara dayalı olarak sebep - sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bir bilim dalıdır (Köstüklü, 2006: 12).

BÖLÜM II

II. Kuramsal Temeller ve İlgili Araştırmalar

2. 1. Kuramsal Temeller

2. 1. 1. Sosyal bilimler/ sosyal bilgiler kavramları

Sosyal bilimler, bilimsel bir tutumla toplumların incelendiği disiplinlerdir; ilgilendiği esas konu, gruplar içinde oluşan insan etkinliğidir; amaç, beşeri anlayışın gelişmesidir. Bu yüzden, sürekli bir değişim içinde olan, çeşitli ve karmaşık meselelerle karşı karşıya bulunan insanların ve toplumların hayatında, sosyal bilimlerin önemli bir yeri vardır (Köstüklü, 2006: 9). Bu önem hiç şüphesiz gittikçe değişen ve gelişen dünyamızda yerini artarak korumaya devam edecektir.

Sosyal bilim, tek başına bir bilim dalı olmayıp, çeşitli disiplinlerden oluşmaktadır. Bu disiplinlerin neler olduğu hakkında muhtelif görüşler vardır. Türkiye’de en yaygın olan görüş; sosyoloji, tarih, coğrafya, psikoloji, siyaset bilimi, ekonomi, hukuk, antropoloji, eğitim, halk bilim (folklor), iletişim, etnoloji, sanat tarihi ve arkeolojinin sosyal bilimleri oluşturduğudur (Bilgili, 2006: 4). Bu noktadan yola çıkacak olursak sosyal bilimlerin insan hayatındaki yerinin ne derece önemli olduğu gerçeğini fark etmek hiç zor olmayacaktır.

Sosyal bilgiler kavramına gelince, bu kavram ilk kez 1916 yılında ABD’de Milli Eğitim Derneği’nin Orta Dereceli Okulu Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi tarafından kabul edilmiştir. Komite, bu kavramı; “mevzu doğrudan insan cemiyetinin teşkilatına ve tekamülüne ve içtimai birliklerin bir uzvu olması dolayısıyla insana dair bilgiler, sosyal bilgilerdir”, diye tanımlamıştır. Daha sonraki yıllarda da bu kavram diğer bütün ülkelerde yaygınca kullanılmaya ve okul programlarında yer almaya başlamıştır (Köstüklü, 2006: 9).

Erden ise sosyal bilgileri (tarihsiz: 8), “İlköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilgiler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayanarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutumların ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır”, şeklinde tanımlamıştır.

Sosyal bilgiler için geçmişten günümüze yerli ve yabancı otoriteler tarafından yapılan tanımlamalarda ön plana çıkan noktalar şunlardır:

- Etkili ve katılımcı demokratik vatandaşlık eğitimi amaçlaması,
- İnsanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini ele alması,
- Çok disiplinli ancak bütüncül bir bakış açısına sahip olması (Semenderoğlu ve Gülersoy, 2006: 160).

2. 1. 2. Sosyal bilgiler dersinin vizyonu ve genel amaçları

Yeni ders kitaplarında sosyal bilgiler dersinin vizyonu, 21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları temel yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmek (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2007: 12) olarak belirlenmiştir.

Bu dersle öğrencilerin, bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, sorun çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğu dile getirilmektedir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, öğretim programlarında yeni yaklaşımlar dikkat çeker duruma gelmiştir. Bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak, yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir. Öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli, sosyal bilgiler

açısından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2007: 12).

Tarih boyunca sosyal bilimler öğretiminin genel amaçlarında toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik gelişmelerine paralel değişiklikler olagelmıştır. Çünkü değişen ve gelişen şartlarda insanın çevre ile ilişkilerinin de değişmesi tabiidir. Durum böyle olunca çağdaş sosyal bilgiler programları aktüel sorunlara göre biçimlendirilmekte, kapsamı ve yöntemi çevredeki değişmelere ve gelişmelere göre oluşturulmaktadır. Ancak bütün bu değişmelerin ötesinde sosyal bilimler öğretiminde genel olarak; 1- kişilik gelişimi, 2- insan ilişkileri, 3- ekonomik verimlilik, 4- yurttaşlık sorumluluğu, 5- değişme ve hayatla mücadele, 6- dünyayı ve yurdu tanımak için bilgi birikiminden yararlanma vb. alanlarda kişinin yeterliliklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Köstüklü, 2006: 17 - 18).

Yeni Sosyal Bilgiler Programı'nın genel amaçları şunlardır:

1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.
3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.

6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.
10. Farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetir.
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.
16. Farklı dönem ve mekanlardaki toplumlar arası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.

17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir (MEB, 2005).

Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için de şüphesiz, sosyal bilgiler ders kitaplarının bu amaçları gerçekleştirmeye hizmet edecek nitelikte hazırlanması gerekmektedir.

2. 1. 3. Tarih nedir?

Sosyal Bilimler içerisinde ele alınan tarih; geçmişte olan olaylar veya bunlar hakkındaki belgelerin verileridir (Köstüklü, 2006: 11). Köken olarak Yunanca “Historia” kelimesine dayanan bu kavram; sorgu, soruşturma anlamına gelir. Tarih biliminin gelişim seyri incelendiği zaman, insanoğlunun serüveni içinde, bu alana farklı görevler yüklendiği ve yapılan tanımların yüklenen görevler doğrultusunda oluştuğu görülür. Bu bağlamda bazılarının göre tarih, yönetenlerin her yaptığını haklıymış gibi göstermeye çalışan bir alan iken, bazıları tarihi yer, zaman ve mekan bağlamında geçmişin bilimsel bir bakış açısıyla incelenmesi olarak tanımlamışlardır (Demircioğlu, 2007: 9-10).

Collingwood’a göre (1944, aktaran: Demircioğlu, 2007: 9-10) tarih, “insanın kendini ve özelliklerini bilmesi, tanınması ve ne yapabileceğini fark etmesidir.” Thompson (1982: 20-22, aktaran: Demircioğlu, 2007: 9-10) ise tarihi, “kanıtlara dayalı olarak değişimin kaydedilmesi” şeklinde tanımlamaktadır.

Derek Heater’a göre (1970: 141, aktaran: Safran, 2006: 31) “Tarih, anlatımsal ve biyografik konuları ile çeşitlilik ve renk sunarken, sosyal bilimler ahenkli bir öğrenim oluşmasını sağlar”. Bu ahenkli öğretim yapısının zengin potansiyeli liderlik, karar verme, bireyin rolü, ideoloji, uluslar arası çelişkiler ve çözüm yolları gibi kavramlar ile modern dünyanın yapısını ortaya çıkarma şansı verir.

Tosh’a (1997: 3-4) göre; “tarih kolektif bellektir, insanların kendi toplumsal kimlik kavramlarını ve geleceğe ilişkin beklentilerini oluşturmalarını sağlayan deneyimlerin toplamıdır. Tarihi umursamadığını iddia eden insanlar bile, attıkları her adımda tarihe dayalı varsayımlar geliştirmek zorunda kalırlar.”

Carr (1993: 37), tarihin tanımını şu şekilde yapmıştır: “Tarih nedir? sorusuna cevabım şu şekilde olacaktır: Tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog.” E. H. Carr, bu değerlendirmeyi yapmadan önce düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: “Tarih nedir?” sorusunu cevaplamayı denediğimizde, cevabımız bilerek ya da bilmeyerek, zaman içindeki kendi tutumumuzu yansıtır ve daha geniş bir soruya, içinde bulunduğumuz toplum hakkında ne düşündüğümüz sorusuna vereceğimiz karşılığın bir parçasını oluşturur... (Çapa, 2006: 242). Biz geçmiş ancak günümüz açısından inceleyebilir, geçmiş anlayışımızı bugünün gözleriyle oluşturabiliriz. Tarihçi çağının insanıdır ve çağına insan varoluşunun koşulları ile bağlıdır (Carr, 1993: 31). Carr’a göre tarih nedir, sorusuna verilen cevap aslında bizlerde var olan tarih bilincine göre verdiğimiz cevaptır. Bu tarih bilinci de yaşadığımız toplumdaki etkileşimler sonucu oluşur ve toplum hakkında ne düşündüğümüzü ortaya koyar.

Büyük bir toplumsal grubu birleştiren en güçlü bağlardan biri, üyelerinin ortak tarih bilincidir. Bu bilinç olmaksızın insanlar, geniş soyutlamalara bağlılık göstermeleri yolundaki talepleri kolay kolay kabul edemezler. Modern tarihte grupla özdeşleşme süreçlerinin en güçlüsü olan ulus bilincini düşündüğümüzde, bunun geçerliliği çok daha belirginleşir (Tosh, 1997: 5).

Bir bireyin tarih bilinci dediğimizde, öncelikle, o bireyin ister sosyalleşmesinin ister kendi yaşam deneyiminin etkisiyle, tarihin farkında olması anlaşılmalıdır. Ama tarihin ne olduğu zaman içinde değişmektedir. Modernite öncesinde tarihten anlaşılan ile modernitede tarihten anlaşılan ve modernite sonrasında tarihten anlaşılan olan aynı şey değildir. Modernite öncesinde tarihin ele alınışında örnekler ön plana çıkmaktadır. Olayların zaman içindeki sıralanışına değil, deneyimlerin çeşitliliğine önem verilir. Dün, bugün, yarın -başka bir ifade ile geçmiş, şimdi, gelecek- arasında fark yoktur. Bunun nedeni ise toplumda dini öğretilerin etkili olmasıdır (Tekeli, 1998a: 22 - 23).

Denilebilir ki günümüzde doğrusal olarak bir yönde akıp giden, yani geriye dönüşü olmayan, homojen, belli bir ölçüsü olan (metrik) bir zaman kavramı hakimdir. Gerçekte bu fiziğin zaman kavramıdır. Fizik biliminin gereksinimleri doğrultusunda oluşmuş bir zaman kavramı ve yorumu hakim durumdadır. Ama bunun toplumsal

yaşamı kavramak ve toplum bilimlerini geliştirmek için de en uygun zaman anlayışı olduğunu ve başka türdeki zaman kavrayışlarına gerek bırakmadığını söylemek olanaksızdır (Tekeli, 1998a: 16). Toplumsal yaşamı anlayabilmek için farklı zaman yapıları kullanılmaktadır.

Toplumsal çözümlemelerin dayanacağı zaman kavramının antropomorf - insanın anlayış çerçevesini oluşturan yaşam deneyimi- özelliklerinin insanın yaşam deneyiminin yarattığı bilinçlenme tarafından belirlendiğini söyleyebiliriz. İnsan yaşamında çocukluk, gençlik, olgunluk, yaşlılık gibi yaşam evreleriyle, toplumların gelişmesindeki ilkel kölecî, feodal, kapitalist, sosyalist dönemler kendi bağlamlarında, nitelik değişmelerinin sıralamasına dayanan ordinal bir metriği olan zaman anlayışlarını ortaya çıkarmaktadır. Fiziğin zaman ölçümüne göre çok kaba olan bu zaman ölçümü toplumsal analizlerde çok yararlı olabilmektedir (Tekeli, 1998a: 17).

Almanların “Aufklärung” (aydınlık), Fransızların “Les lumieres” (ışıklar veya aydınlanma) adını verdikleri rasyonalizm hareketlerinin İngiltere, Fransa ve Almanya'da 17. ve 18. yüzyıllarda kuvvetlendiğini görüyoruz. Aydınlanma devri denen bu devirde, bir yandan düşüncenin laikleşmeye başladığını, bir yandan da din üzerindeki yeni düşüncelerin doğduğunu görüyoruz. Bunun, birinci ve başlıca sebebi modern ilmin doğuşudur. Genellikle ilim ve ilim düşüncesi bağımsız bir hüviyete kavuşunca varlığın her sahasına el atar. Din sahası da zaruri olarak onun araştırmacı gözünden uzaklaşamaz (Koştaş, 1986: 360).

Ulusal bir olgu olarak tarih yazımı laisizm, romantizm ve pozitivizm gibi düşünce akımlarının gelişimiyle yakından ilgilidir. Ulusallaşma çağından önce tarihçilik gerçeğin açıklanması olarak ele alınıyordu ve daha çok epistemolojik bir ilgi alanıydı. Ancak daha sonraki gelişmeler sonucunda felsefî kaygılar tarih çalışmalarından yavaş yavaş dışlandı. Aydınlanma çağında, tarihçilik, “tarih felsefesi” olarak adlandırılmışsa da aynı çağda yani 18. yüzyılda, siyasal ve kültürel olaylara bağlı özgün bir mantığı olan farklı bir konu ve ayrı bir alan olarak da ele alınmıştır. Ulusal tarihçilikle bütünleşen sonraki akımlar, “bu yeni bilimin ardındaki epistemolojik sorunlarla ilgilenmediler;...Tarihsel verilerin toplanması ve düzenlenmesiyle ilgilendiler.” Kısacası Aydınlanma çağından

farklı olarak sonraki dönemde tarihin kendisine başlı başına özel bir anlam verilmeye başlandı (Behar, 1992: 21).

Modernite öncesinde, kıyamet ile dünyanın sonunun geleceği düşüncesi ve önemli olanın öteki dünya yaşamı olduğu ve onun da nasıl olacağının belli olduğu inancı nedeniyle gelecekle ilgili çıkarımlarda bulunmak faydasız görülüyordu. Aydınlanma Çağı sonrasında ortaya çıkan düşünce devrimi köklü değişikliklere yol açtı. Geleceğin oluşumunda insan düşüncesinin önemli olduğu düşüncesi ortaya koyuldu. Geçmiş- şimdi- gelecek sıralamasına önem verildi. Fransız Devrimi gibi önemli olaylarla, insanların tarihin akışını değiştirebileceği görüşü ortaya çıktı (Tekeli, 1998a: 18-19).

18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın ortası arasında, sınıflarda, sosyal toplantılarda ya da geçmişin anımsandığı konuşmalarda, şu sözler tekrar edilirdi: “ Tarih, hayatın öğretmenidir.” Bununla, tarih kitaplarını okuyan, şu veya bu sonuca neden olan davranışları yakından inceleyen birisinin, bu bilgiyi geçmişin yanlışlarından kaçınmak veya bunları geçmişin deneyimlerine oturarak kendi yaşamı için kurallar oluşturmak üzere kullanabileceği kast edilmekteydi. Hegel, bu iddiaları kesin bir karşılıkla sona erdirmiştir: “Deneyimin ve tarihin bize öğrettiği, halkların ve hükümetlerin tarihten hiçbir şey öğrenmedikleri ve aslında ondan çıkarabilecekleri doktrinlere göre davranmadıklarıdır.” “Ondan bir şeyler öğrenen biz, aslında kendimiz hakkında bir şeyler öğrenmekteyiz. Tarihsellik veya tarih, biziz. Bizim gezegenimiz olan bu okulda öğretmen de biziz, öğrenci de...” (Özbaran, 1997: 64 - 65).

Tosh’a (1997: 16) göre; “Modern tarih bilinci iki unsurdan oluşur: Bütün önceki çağlar ile kendi çağımız arasında bir uçurum yaratan ortam ve zihniyet farklılıklarını kavramak ve bizim dünyamızın kendine özgü karakterinin, geçmişteki o ortam ile zihniyetten bugüne nasıl geldiğine bağlı olduğunu anlamak. Bu düşüncelerin tam anlamıyla kavranabilmesi ve tarihçiler tarafından uygulamaya geçirilebilmesi de 19. yüzyılın ortalarında gerçekleşti. Ve bu düşünceler, o zamandan beri de akademik tarih araştırmasının mihenk taşı olarak kaldılar.”

2. 1. 4. Tarih biliminin ve tarih öğretiminin amaçları

Sosyal Bilimler içinde tarih önemli bir yere sahiptir ve tarihin de konusu insandır. Tarihin amacı, geçmişteki insan etkinliklerini bilimsel metotlarla ortaya koyarak, bugüne ışık tutmak ve geleceğe yön vermektir. Tarihin amacı “tarihi gerçeğin” bilimsel metotlarla ortaya konulmasıdır. Bu amaç, tarih eğitimi için de geçerlidir. Ancak, tarihi gerçeklerin tahrif edilmeden kendi ihtiyacımız ve görüş açımızdan ifade edilmesi de son derece doğaldır. Çünkü, her ülke tarih eğitimi belli esaslar dahilinde düzenlemektedir (Çapa, 2006: 259, 261). Her millet tarihi, kendi bakış açısıyla değerlendirerek ve bu değerlendirme sonucu ulaştıkları sayesinde tarih eğitimi bu çerçevede düzenleyebilir. Ancak bu yapılırken tarihi gerçekler saptırılmamalıdır. Tarih eğitiminde, bir millet hem kendi görüşünü yansıtmayı hem de gerçekleri olduğu gibi aktarmayı başarabilirse, geleceğini de bu eğitimi almış olan ve tarih bilgisi köklü ve yanlışlardan uzak bir kuşağa emanet etmiş olur. Bu şekilde eğitilmiş bir nesil de insancıl, barışçıl duygularıyla tüm dünya ülkelerini ve insanlarını kucaklayabilir.

Tarih araştırması, bireysel varoluşun kısılalığını bilerek yaşama, bugünkü eylemlerimizin geçmiş deneyimlere dayandığının ve geleceğe uzanacağının bilincinde olma, tarihin büyük akışının içinde ulusların, uygarlıkların ve insan türünün bileşenlerinin akıp gittiği daha büyük bir akıntının parçası olduğumuza inanma görevini üstlenmiştir. Tarih, geçmiş eylemlerin anısını yeniden kurarak temel bir insan ihtiyacını karşılar; bireylerin yaşamını, yaşamın kolektif akışıyla birleştirir. Öte yandan tarihsel araştırma, geçmişin farklı olaylarını incelerken bunların her birini, özellikle meydana geldikleri zaman ve yerin değerlerini yansıtan kendi koşulları içinde değişmek zorundadır (Bedarida, 2001: 63).

Yetişmekte olan çocuğun, bireysel, toplumsal ve ulusal kimliğini oluşturma sürecinde etkin rol oynayan çalışma alanlarından birisi de sosyal bilgiler ders konuları arasına serpiştirilmiş olan tarih konularıdır. Bu çerçevede tarih, öğrenciye yaşadığı bölge, ülke ve dünya boyutunda zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin nedenlerini ve yönünü kavratma amacı gütmektedir. Bu işlevlerinden başka, tarih, geçmişte meydana gelmiş olayların nedenlerinin ve diğer olgulara etkisinin incelenmesi, insanlığın gelişiminin yönünü ve bu

gelişim sürecindeki olumlu ve olumsuz boyutları irdeleyen boyutuyla çocuğun bilişsel gelişimine katkıda bulunabilme fonksiyonuna da sahip bir alandır. Geçmişte oluşmuş olan olayları ve kişilikleri objektif olma çabası içinde değerlendirme; iyisi ve kötüsü, başarısı ve başarısızlığı, yengisi ve yenilgisi ile tüm tarihsel olaylara aynı nitelik ve objektiflik içerisinde yaklaşabilme çocukta nitelikli bir tarihsel bilincin gelişebilmesi için gereklidir. Böylesi bir yaklaşım, çocuğun yaşam içerisinde karşılaşacağı bireysel ve toplumsal olaylara nesnel ve soğukkanlı yaklaşabilmesinin de yolunu açabilecektir (Kabapınar, 2003: 326 - 327).

Tarih öğretiminin genel amaçları şunlardır:

- Öğrencinin geçmişe ilgisini çekmek,
- Öğrencinin diğer ülkeleri ve kültürleri bilmesine ve anlamasına katkıda bulunmak,
- Geçmişin ışığında günümüzü anlamak,
- Müfredatın diğer alanlarını zenginleştirmek,
- Disiplinli çalışma ile zihni eğitmek,
- Öğrencileri yetişkin hayata hazırlamak,
- Öğrencinin kimlik duygusunun gelişimine katkıda bulunmak.

Sözünü ettiğimiz bu genel amaçlar -bugün modern eğitim anlayışının hakim olduğu bu amaçlar- gelişmiş ülkelerde ve Batı ülkelerinde mesela, İngiltere’de Milli Müfredat programlarında yer alan temel amaçlardır. Eğitim alanında mesai harcamış belli başlı eğitimciler de aşağı yukarı yukarıda verilen amaçlara katılmaktadırlar (Köstüklü, 2006: 18). Mesela, John Dewey’e göre tarih öğretmekten maksat; “çocuğa sosyal hayatın değerini sezdirmek, insanları birlikte harekete geçiren kuvvetleri buldurmak ve fertlerin bu umumi faaliyet içindeki rollerini göstermektir” (Baymur, 1964, aktaran: Köstüklü, 2006: 18-19). Sosyal hayatın değerini anlayan çocuğun,

gelecekte hem kendisinin severek yapabileceği hem de topluma faydalı olabileceği rolü seçmesi daha kolay olacaktır.

Tarih öğrenimi, entelektüel bir eğitim sağlamakla kalmaz; tarih araştırması, doruğuna vardığında, bireye kendi anlık deneyimlerini aşarak kendine ilişkin belli bir bilinç düzeyine erişmesini sağlayan kişisel bir çabadır (Tosh, 1997: 24). Tarih öğrencisi için geçmişe dalma, farklı çevre ve kültürlerin etkilediği yaşam biçimleriyle, aralıksız ve şaşırtıcı bir karşılaşmadır. Tarih bilgisine vurulan bu özel fırça darbesi nedeniyle tarih, bir anlama mesleği olarak tanımlanabilir. Tarih, insanların bizimkinden farklı eylem ve motivasyonlarını anlamamızı gerektirir (Bedarida, 2001: 61-62). Tarih eğitimi, bir dizi hedefi aynı anda gerçekleştirir: Zihni eğitir, başkasını anlama ve kendini onun yerine koyma yeteneğini geliştirir ve zamanımızın en ağırlıklı sorunlarından bir kısmı için çok ihtiyaç duyulan bir tarihsel perspektif sağlar (Tosh, 1997: 30).

2. 1. 5. Tarih öğretimimizin ve ders kitaplarımızın dünü

Tarih derslerinin düzenli olarak okutulmasına 1838/39 yılından itibaren Mekteb-i Maarif-i Adliye’de başlanmıştır. Ahmet Vefik Paşa’nın “Fezleke-i Tarih-i Osmani”, Selim Sabit Efendi’nin “Muhtasar Tarih-i Osmani” ve Süleyman Hüsnü’nün “Tarih-i Alem” adlı eserleri ilk ders kitapları olarak ortaya çıkmıştır (Gözütok, 2006: 16).

Saptanabilen en eski sivil okul programı 9 Ekim 1858’de yayımlanan Tertibat-ı Dersiyeh-i Mekatib-i Rüştîye’dir. Fakat bu, Tanzimat programında yoktur. Nedeni ise, medreselerin geleneksel nakilci çizgisini izleyen bu programın din ve ahlak temeline dayandırılmasıdır (Sakaoğlu, 1998: 144).

1851 yılında kurulan “Encümen-i Daniş” (Bilgi Akademisi) ile “Tercüme Odası”, Osmanlı İmparatorluğunda tarih yazıcılığı için önemli bir dönüm noktasıdır. Bundan sonra Avrupa tarihçiliğinin izlerini taşıyan bir metotla sebep-sonuç ilişkisi ve siyasi olaylar ortaya konmaya başlanmıştır (Gözütok, 2006: 16).

Tanzimat dönemi, Osmanlı tarihçiliğinde önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'a kadar geçen sürede egemen olan dinsel tarih anlayışı yerini yavaş yavaş hanedan tarihi anlayışına bırakmaya başlamıştı. Türkiye'de tarihçiliğin geçirdiği aşamalar, tarih eğitimiyle bir paralellik göstermektedir. Türkiye'de, eğitimin çağdaştırılması sürecinde, Saffet Paşa'nın hazırladığı 1869 tarihli "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" önemli bir aşamadır. Bu tüzük, ilk ve orta okullarda tarih derslerinin okutulmasını da öngörmektedir: Sıbyan mekteplerinde "Muhtasar Tarih-i Osmani", rüştiyelerde ise hem "Tarih-i Umumi" hem "Tarih-i Osmani" öğretiliecektir. Genel tarih içinde, Tarihi Enbiya ve Tarihi İslam yer almaktadır (Çapa, 2006: 250-251). 1869 Nizamnamesini takiben eğitimin yeni yapısını gerçekleştirmek üzere yeni kitap üretimi resmen teşvik edildi. Ahmet Vefik Paşa'nın Fezleke-i Tarih-i Osmani'si, Selim Sabit Efendi'nin Muhtasar Tarih-i Osmani'si ve Süleyman Hüsnu'nün Tarih-i Alem'i tarih ders kitaplarının ilk örnekleri olarak ortaya çıktılar (Çapa, 2006: 253).

İlk kez 1871'de sıbyan mektepleri için kitap yazımının gündeme gelişini, Takvim-i Vekayi 23 Muharrem 1287 tarihli 1216. sayısında haber verilmektedir. Selim Sabit Efendi'nin hazırladığı kitaplara "münderecatında mahzur olmadığı" gerekçesiyle ve "her birinden beşer bin nüsha basılmak" üzere 10 Mart 1875'te izin verildiği saptanmaktadır. Buna göre Selim Sabit Efendi (1829 - 1910) bizdeki tarih kitabı yazarlarının atasıdır (Sakaoğlu, 1998: 148).

Selim Sabit Efendi (ilk Türk pedagogu kabul edilir)'nin tümünü ilkokullar için yazdığı Tarih, Coğrafya, Matematik, Türkçe, Alfabe vb. kitapları arasında Rahnüma-yı Muallimin başlıklı eseri özel bir yer tutar. Bu eser, öğretmenlere yol gösterici anlamındadır. Selim Sabit Efendi'ye göre; Tarih dersleri hem okuma parçaları sağlama, hem de öğrencilere önemli olayları öğretme açısından işe yarar. Öğretmen anlattığı dersi öğrencilere de anlattırır ve soru - cevap yöntemiyle araştırmalar yapar. Kitapta soru örnekleri olarak şunlar verilmiştir:

- Devlet-i Osmaniye hangi tarihte ve nerede teşekkül etmiştir?
- Osmanlılar Rumeli yakasına hangi tarihte ve nereden geçtiler?

- Rumeli Hisarı hangi padişahın zamanında inşa olunmuştur?
- İstanbul ve Edirne hangi tarihte ve kimin zamanında fetholundu?
- Amerika hangi padişahın zamanında keşfolundu?
- Şam ve Mısır ülkesini hangi padişah fethetti?

Görülüyor ki Selim Sabit Efendi, tarih dersini çok kuru ve yalnızca olayların tarihini ezberletmek ve bu olayları mutlaka padişahlara bağlamak biçiminde anlatmaktadır. Bunda özellikle, tarih dersinin sosyal muhtevadan yoksun ve kısır kalması yolunda o günkü siyasal rejimin baskılarının büyük payı bulunduğunu kabul etmeliyiz. Ne var ki onun öğretmenlere verdiği bu örnekler onları etkilemiş ve tarih dersleri uzun yıllar yalnızca olayların tarihini ezberletmek amacını gütmüştür (Akyüz, 1999: 176 - 177).

İlköğretim düzeyinde tarih programının gündeme gelişi II. Abdülhamit (h.d.1876 - 1909) dönemindedir. 1891'de ise Mekatib-i İptidaiye için yeni bir öğretim programına gereksinim duyulduğunda, köy okullarında tarih ve coğrafya okutulmasına ihtiyaç bulunmadığı kararı da verilmiş; şehir okullarında tarihe gerek olup olmadığı ise daha bir süre tartışılmış, II. Abdülhamit'in kurduğu bir komisyonun kararı ile 21 Temmuz 1904'te kaldırılmıştır (Sakaoğlu, 1998: 144). II. Abdülhamit devri maarifinin en çok tenkit edilen tarafı şüphesiz nitelik yönüdür. Ancak bu tenkitler genellikle yüksek öğretimdeki uygulamalara yönelmiştir. İlk ve ortaöğretim bunun biraz daha dışında kalmıştır. Bunda ilk ve ortaokullardan beklenen görevin rolü etkili olmuştur. Çünkü bu okulların görevi, talebelere okuma-yazma ve hesap öğretmek, daha sonra genel olarak fen, sosyal ve kültür bilgilerini vermekten ibaretti. Bu bilgiler az çok verilmekle beraber, ilk ve ortaöğretim, hiçbir zaman Avrupa'daki emsalleri seviyesine ulaşamamıştır (Kodaman, 1988: 164).

II. Abdülhamit'in bu geriye adımından 15 yıl sonra, II. Meşrutiyet Dönemi'nde tarih öğretiminde güçlü bir canlanma göze çarpıyor. İslam ve Osmanlı tarihlerinden başka, genel uygarlık tarihi de okutulmaya başlanıyor. Ancak, alelacele Fransızcadan çevrilmiş genel tarih kitapları, ulusal bir görüş açısından yazılmadığı için eleştiriye yol açmıştır (Tunçay, 1977: 276). II. Meşrutiyet dönemi, eğitim programları ve tarih dersleri açısından önemli bir dönüşümü ifade etmektedir. Devletin yıkılıştan ancak

eğitimle kurtulabileceği görüşü ağırlık kazanmaya başladı. Ziya Gökalp, Satı, Baltacı, Edhem Nejat Bey'lerin çabalarının amacı, eğitimi çağdaş bir düzeye ulaştırmaktı. Eğitimin sorunları, gazetelerin, çeşitli dergilerin sayfalarında tartışılıyor, konferanslar veriliyor, çeşitli dernekler kuruluyor ve bunların etkinlikleri içinde eğitime ağırlık veriliyordu. II. Meşrutiyet döneminde tarih yayınları önemli bir yer tutar. Tarih yöntemleri tartışılmış, tarihin nasıl yazılması, nasıl oluşturulması gerektiği konusunda yöntemler geliştirilmiştir (Arıkan, 1998: 158). II. Meşrutiyet'in ilanından sonra eğitim alanında gösterilen çabalar, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilecek eğitim devriminin tohumları oldu. Öğretim birliğini sağlamanın ilk girişimi bu dönemde yapıldı. Osmanlı ülkesindeki tüm milletleri bir devlet çatısı altında birleştirmenin olanaksızlığının anlaşılması, söylenmesinden bile korkulan Türkçülük akımını güçlendirdi ve eğitimin ulusallaştırılması çabalarını artırdı (Başaran, 1993: 15).

Osmanlı tarih yazıcılığı açısından belki de en önemli gelişme Sultan Reşad döneminde (1909 - 1918) bizzat Sultan'ın emriyle Tarih-i Osmani Encümeni'nin kurulmasıdır. Aynı adla bir mecmua da çıkarılmış ve ilk sayısında bu kuruluşun gayesinin vasıflı ve ehliyetli bir tarih yazımı olduğu belirtilmiştir (Gözütok, 2006: 16).

Üç sınıflı iptidailerin 3. sınıflarına konan haftada 2 saatlik “Muhtasar Tarih-i Osmani”, incecik bir kitapla, Osmanlı padişahlarının ayrı ayrı anlatılmasına yeniden başlanılmıştır. Bilinen Kayı - Ertuğrul öykülerini de içeren bu kitapçık, 1913 - 1914 öğretim yılında yerini, İttihat ve Terakki propagandasını da içeren yeni bir programa bırakmıştır (Sakaoğlu, 1998: 144 - 145). II. Meşrutiyet Dönemi'nde İttihat ve Terakki Partisi'nin yurtsever ve nitelikli Osmanlı yurttaşları yetiştirme politikasının önemli bir etkisi olmuştu. Bu yönde, adı geçen Parti, iç ve dış siyasetteki bazı önemli gelişmelerin de etkisiyle, geleneksel Osmanlılık/İslamcılık ideolojilerini bırakarak, Türkçülük siyasetini benimsemişti. Bu ideoloji, hem programlarda hem de okullardaki eğitim ve öğretim uygulamalarında biçimlendirici bir rol oynamıştı (Öztürk ve Otluoğlu, 2003: 15). Bu yeni süreç, tarih öğretiminin asıl amacından uzaklaştırılıp bir araç olmaya yönlendirilişinin başlangıcıdır (Sakaoğlu, 1998: 145).

Cumhuriyet öncesinde, Genel Tarih, istisnalar dışında İslam tarihinden ibarettir. Milli tarih görüşü yoktur. Türk toplumunun İslam dünyası içinde kendi tarihini

öğrenmek ihtiyacı, Osmanlı tarihi ile karşılanmaktadır. Türk tarihini bütünüyle ele almak şöyle dursun, Türkiye tarihinin Selçuklu dönemi dahi okul kitaplarında bağımsız bir konu olarak ele alınamıyor ancak Osmanlı tarihi için kısa bir giriş bahsi olarak öğretiliyordu. Tanzimat'tan itibaren, pek eksik bir biçimde de olsa, Avrupa tarihi tarih dünyamızın görüş alanı içine alınmakla beraber, bu konuda II. Meşrutiyet döneminde bile yetersiz kaldığımız bir gerçektir (Çapa, 2006: 251).

Saltanat ve hilafeti kaldıran ve bir köklü devrimler dizisi içinde eski müesseseleri yıkan genç Cumhuriyetin, Osmanlı hanedanının destanı çizgisi üstünde yürüyen eski tarih görüşünü sürdüremeyeceği tabii idi. Devlet başkanı ve devrimlerin yürütücüsü olan liderin şu sözleri tarih alanındaki yeni doğrultunun hareket noktasını belirtir mahiyettedir: “Türkler bir aşiret olarak Anadolu’da İmparatorluk kuramaz. Bunun başka türlü bir izahı olmak lazımdır. Tarih ilmi bunu meydana çıkarmalıdır”. Atatürk’ün bu direktifi Cumhuriyet devrindeki tarih devriminin ne türlü bir ihtiyaçtan çıktığını belirtmektedir. Milli Tarih, Dasitan-ı Tarih-i Al-i Osman olmaktan çıkarak Tanzimat öncesi tarihçiliğinden; “Cihangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten” görüşünü terk ederek de Tanzimat döneminden tamamıyla ayrılmıştır (Üçyiğit, 1977: 271 - 272).

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar tarih öğretiminin geçirdiği aşamaları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. *Dini tarih öğretimi safhası:* Tanzimat devrine gelinceye kadar devletin ideolojisini, anayasasını ve toplumun değer hükümlerini özellikle din teşkil ettiği için, okullarda tarih öğretimi, her türlü milli düşüncelerin dışında, olayları din karakterine bürüyerek açıklamaya çalışmaktadır.
2. *Hanedan tarihi öğretimi safhası:* Bilindiği gibi Tanzimat, Osmanlı Devleti’nin dayanmakta olduğu din temellerini tamamen kaldırmamakla beraber, bu temellerin yanında dini mahiyet taşımayan yeni hukuk esaslarını kabul etmiştir. Şöyle ki: Din ve mezhep farkı gözetmeksizin Osmanlı Hanedanı etrafında ve Osmanlı etiketi altında ortak hukuki değerlere sahip teba meydana getirmek istediği için bu tebayı birleştirici ve kaynaştırıcı unsur olarak bir vatan ideolojisi ile bir Osmanlı Tarihi anlayışı

ortaya koymuştur. Bu anlayışa göre Osmanlı Devleti toprakları üzerinde yaşayan insanların Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile başlayan müşterek bir tarihi vardır. Ve bu tarih de daha çok hanedanın eseridir.

3. *Milli tarih öğretimi safhası*: Cumhuriyet devriyle başlayan bu aşamada, en uzak devirlerden bu yana Türk milletinin malı olan bütün olaylar ve eserler konu kabul edilmiştir (Çapa, 2006: 253 - 254).

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele ile sadece askeri zaferleri hedeflememiştir. Türk milletinin muasır medeniyet seviyesine çıkmasına engel olan ne kadar olumsuzluk, eksiklik varsa hepsiyle mücadele etmeyi amaçlamıştır. Atatürk, Türk tarihinin ilmi esaslara göre araştırılması, tarih şuurunun uyandırılması için çalışmaları bizzat başlatmıştır. Atatürk'ün bu çalışmaları üç noktaya yönelmiştir: Birincisi, Türk ve Dünya tarihini eski, yanlış, ideolojik yaklaşımlardan kurtarmak. İkincisi, dünya medeniyetine Türk medeniyetinin yapmış olduğu katkıları ortaya çıkarmak. Üçüncüsü ise, Türk tarihini ilmi metotlarla modern, orijinal bir tarih haline getirmektir. Bu üç hususu ise Atatürk: "tarih, hakikatleri tahrif eden bir sanat değil, belirten bir ilim olmalıdır" şeklinde ifade etmiştir. Çalışmaları yürütmek üzere 15 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. Türk Tarih Tezi'nin tartışıldığı I. Türk Tarih Kongresi, 1932 yılında Ankara'da yapılmıştır. 1935 yılında, tarihçi ve öğretmen yetiştirmek üzere Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi kurulmuştur (Tosun, 2002: 231 - 234).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarih öğretimindeki uygulamaları 1930 öncesi ve sonrası diye ikiye ayırmak mümkündür. 1930'lardan önce ilkokul müfredatı 1924 ve 1926 yıllarında değişikliğe uğramıştır. Bu tarihlerde Mehmet Fuat (Köprülü), İhsan Şerif (Saru), Ahmet Halit (Yaşaroğlu) vd. tarafından ilkokul tarih kitapları yazılmıştır. Aynı tarihlerde lise ve ortaokul ders programlarında da değişiklikler yapılmış; buralarda Ahmet Refik (Altınay) ve Ali Reşat Beylerin kitapları okutulmuştur. 1926 yılından itibaren ders kitaplarının hazırlanması ve basımı Milli Talim ve Terbiye Dairesi'nin sorumluluğuna bırakılmıştır. 1930 yılına gelindiğinde, Türk Tarih Tezi'nin uygulamaya konulmasıyla önce liselerde ve ardından ortaokul ve ilköğretimde yeni hazırlanan tarih kitapları okutulmaya başlanmıştır (Çapa, 2006: 254).

Tarihçiliğin geliştirilmesi, tarih dersinde kullanılan kitaplara verilecek son şekil açısından bir ülke için son derece önemlidir. Çünkü ders kitapları toplumun eğilimlerini yansıtmaktadır. Örneğin Fransa’da Ecole des Annales’in kurulması ders kitaplarının yapısı üzerinde olumlu bir etkide bulunmuştur (Koullapis, 1998: 285). Cumhuriyetin ilk on yılında tarihin yeniden yazılması denemelerinde Aydınlanma filozoflarının ve Fransız romantik tarihçilerinin etkileri kuvvetle görülmektedir. O dönemde Türk tarihçileri tarafından en çok sözü edilen tarihçiler Fransız “Ecole Methodique” akımının üyeleridir ki bunların pek çoğu 19. yüzyılın pozitivist - ulusçu tarihçileridir (Behar, 1992: 22).

II. Maarif Şurası (1943) kararlarına bakıldığında istenilen düzeye ulaşamadığı görülmektedir. Üç ön komisyonun elde ettiği ve Şuraya sunulan kararlara göre; İlkokulların tarih ders programı, çocukların anlayış ve ruh yapısına uygun olmadığı için bu program temel tutularak yazılan ve o güne kadar okutulan tarih kitapları maksadı sağlamaya elverişli görülmemiştir. Esasen Maarif Vekilliği de bu ciheti göz önünde tutarak, yeni tarih kitapları yazılması için bir müsabaka açmış, fakat müsabakaya girenlerin gönderdikleri eserler gerekli bütün vasıfları taşımadığı için eski kitapların şimdilik okutulmasına devam edilmişti (Maarif Vekilliği, 1943: 199 - 200). Buna karşılık 1930’larda yazılan tarih kitaplarının bazı konularda ayrıntılı bilgiler içermesi, resimlendirme ve haritaların özenle yapılmış olması bu kitapların olumlu yanlarını göstermektedir. Gerçekten de o yıllardan sonra hiçbir tarih ders kitabı bu kadar özenle bu kadar çok resimli ve kaliteli bir baskı ile piyasaya çıkmamıştır (Behar, 1992: 206).

1875’te hazırlanan Tarih-i Alem’den, 1945’te UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)’nun gündeme getirdiği “Okul Kitaplarının Revizyonu” çalışmasına kadar, kitaplar, ilgili oldukları programlara koşut içeriklerle yayınlana geldi. 1918’deki Milletlerarası Entelektüel İşbirliği Komitesi çalışmalarının bir devamı olan UNESCO’nun girişimindeki ana yaklaşım ise çocuklardan başlanarak ulusları üstünlük savlarından, peşin ve yanlı hükümlerden vazgeçirmektir. Bu amaçla, yeni bir yarar birliği üzerine kurulu programların yürürlüğe konulması öngörüldü. Bu yapılırken, savaşları ve düşmandan öç almayı özendiren, siyasi tarih temeline oturtulmuş eski programların ve kitapların gündemden kaldırılması da esas tutulmuştu. Buna

karşılık, sosyal tarihi öne çıkartmak, barışı ve hürriyeti işlemek ilkesinde anlaşılmıştı. Bu ana konular etrafında 1965'e değin pek çok toplantılar yapıldı; bir toplantı da 1962'de yine UNESCO tarafından Bursa'da yapıldı. Yeni kararlar alındı. Kısaca, tarih ders kitaplarında, siyasi tarihe ilişkin özet girişlerin faydalı olabileceği, sanata, edebiyata, bilimlere, belli başlı fikir akımlarına ağırlık verilmesi; resimlerin pedagojik olması; bazı bölge ve ülkelerin kasıtlı olarak göz ardı edilmemesi önerilmiştir (Sakaoğlu, 1998: 149).

2. 1. 6. Türkiye'de uygulanan öğretim programlarında davranışçı yaklaşımdan yapılandırmacı yaklaşıma geçiş

Ülkeler uyguladıkları eğitim programları ile vatandaşlarında istendik davranışlar meydana getirerek varlıklarını sürdürmeyi ve insanlarına daha iyi hizmet vermeyi hedeflerler. Ülkelerin uyguladıkları eğitim programları farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle oluşturulur (Önal ve Kaya, 2006: 22).

Cumhuriyet döneminde ilkokullarla ilgili 1926, 1930, 1932, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989, 1993 ve 1998 yıllarında programlarda düzenlemeye gidilmiştir (Önal ve Kaya, 2006: 23).

1924 programına göre, tarih dersleri ilk mekteplerin üçüncü sınıfında, “daha ziyade bir kıraat ve muhasebe” şeklinde başlamakta, 4. ve 5. sınıflarda ise Genel Tarih ve Türk Tarihi karışık olarak okutulmaktadır. Bir yıl denendikten sonra, 1927 - 28 ders yılından itibaren uygulanan 1926 programında, ilk üç sınıftaki Hayat Bilgisi derslerinin bazı konularıyla bir tür tarihe hazırlık olacağı düşünülmüş, 4. ve 5. sınıflara ise doğrudan doğruya tarih dersleri konulmuştur: 4. sınıfta İlk ve Orta Çağlar, 5. sınıfta Yeni ve Yakın Çağlar. Artık içerikte, Tarihi Enbiya ve Tarihi İslam'dan iz kalmamıştır (Tunçay, 1977: 277 - 278). 1926 programı zaman zaman yapılan değişikliklerle 1962 yılına kadar gelmiştir. 1962'de yayınlanan İlkokul Program Taslağı'nda disiplinler arası bir yaklaşımla “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmiştir (Bilgili, 2006: 30). Cumhuriyetin ilk yıllarında ilköğretimin son sınıflarında okutulan tarih dersinin yerini, sonraki yıllarda Sosyal Bilgiler dersi almıştır. 1968 tarihli programda bağımsız bir tarih dersi bulunmuyordu (Çapa, 2006: 277). Ortaokulların müfredat programları 1973 yılında, 1968 tarihli ilkokul programına paralel olarak yeniden düzenlenmiş; yani,

Tarih - Coğrafya - Yurttaşlık Bilgisi “Sosyal Bilgiler” adı altında toplanmıştır (Tunçay, 1977: 281). 1968 tarihli yeni İlkokul Programı'nda, bu adla benimsenmiş; 4. ve 5. sınıflarda haftada beşer saat olarak okutulmuştur (Önal ve Kaya, 2006: 24). 1985'te ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi kaldırılarak, bunun yerine Milli Coğrafya ve Milli Tarih dersleri konulmuştur. 1992 yılında da yeni bir Vatandaşlık Bilgileri programı uygulamaya geçirilmiştir (Bilgili, 2006: 30).

1997 yılında sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim uygulaması ile ilgili yasanın yürürlüğe girmesinden sonra, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 10.09.1997 tarih ve 143 sayılı kararı ile ilköğretim okullarında okutulan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri uygulamadan kaldırılmış; yerlerine Sosyal Bilgiler dersinin konması kararlaştırılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 02.04.1998 gün ve 62 sayılı kararı ile kabul edilen yeni "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı" ilköğretim 4., 5., 6. ve 7. sınıflara yöneliktir (Önal ve Kaya, 2006: 24). Bu yeni programın amacı, “öğretimin kalitesini yükseltmek, ezberci bir eğitim yerine, günün ihtiyaçlarına cevap vermek olarak belirlenmiştir” (Bilgili, 2006: 30). 1998 Sosyal Bilgiler Programının genel amaçlarına bakıldığında, 1968 yılında oluşturulmuş genel amaçlarla aşağı - yukarı benzer olduğu görülmüştür. Bu durum, aslında 1998 programının yeni bir program olmadığını, 1968'den o güne kadar uygulanan 4. ve 5. sınıfları kapsayan Sosyal Bilgiler Programına içerik olarak 6. ve 7. sınıfların da eklenmesiyle oluştuğunu açıklar bir mahiyet arz etmiştir. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, tümevarım yaklaşımının benimsendiği Taba - Tyler program geliştirme modeline ve davranışçı öğretim tarzına göre oluşturulmuştur (Şimşek, 2006: 205).

Milli Eğitim Bakanlığı 2004 yılında tüm ilköğretim programlarını kapsayacak şekilde yeni bir program hazırlığına girişmiştir. Yeni sosyal bilgiler programı (4. ve 5. sınıflar) 2004-2005 öğretim yılında pilot okul seçilen ilköğretim okulunda uygulandıktan sonra, 2005-2006 öğretim yılında tüm ilköğretim okullarında uygulamaya konulmuştur (Bilgili, 2006: 31). 2004 Sosyal Bilgiler Programı genel olarak incelendiğinde tarihin, 1998 programında olduğu gibi belirgin bir biçimde konu ya da ünite şeklinde değil, benimsenmiş olan öğrenme alanları, kazanımlar, bunları gerçekleştirmek için seçilmiş etkinlikler ve bunlara bağlı öğretimi planlanmış beceriler

çerçevesinde ele alınmış olduğu görülmüştür. Yani, diğer bir deyişle yeni programda tarih, bir öğretim alanı (disiplin) olarak değil, sosyal hayata ilişkin problemlerin çözümünü destekleyen bir araç olarak yer almıştır (Şimşek, 2006: 207).

Böylesi bir reforma neden ihtiyaç duyulduğuyla ilgili T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın İnternet sayfasında ilk olarak, eğitilmiş insan gücüne ve toplumsal birliğe vurgu yapılmaktadır. Buna göre eğitim, politik, sosyal ve kültürel bütünlük için en etkili araçtır. Bunun yanı sıra, küreselleşmeye de sık sık atıfta bulunulmakta ve bilgi toplumuna dönüşmenin gereği olarak bilgiye yatırım yapmanın önemi vurgulanmaktadır. Kalifiye iş gücü için yaşam boyu öğrenme becerisine sahip bireyler yetiştirmek gerektiği ve yeni program sayesinde bunun başarılacağı iddia edilmektedir. Avrupa Birliği'ne katılım da yeni programın gerekçeleri arasında gösterilmektedir (Özgür, 2006: 130).

2004 yılında kabul edilerek pilot bölgelerde uygulamaya konulan sosyal bilgiler (4 - 5 - 6 - 7) programı bilim ve teknolojideki gelişmelerin eğitim bilimlerine yansımaları, eğitimde kalite ve eşitliğin artması, ekonomiye ve demokrasiye duyarlılığın sağlanması, bireysel ve ulusal değerlerin küresel değerler içinde geliştirilmesi, sekiz yıllık temel eğitim için program bütünlüğünün sağlanması, yatay ve dikey ekseninde kavramsal bütünlüğün oluşturulması, öğretim programlarının Avrupa Birliği normları ile uyumlu hale getirilmesi gibi gerekçelerle hazırlanmıştır. Yeni sosyal bilgiler programının hazırlanma gerekçesi Bakanlıkça şöyle açıklanmaktadır (MEB, 2005): “Tüm dünyada bireysel, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişimi ve gelişimi; ülkemizde de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçimlerinde, üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, bilgi teknolojisinde, iş ilişkileri ve iş gücünün niteliğinde, yerelleşme ve küreselleşme süreçlerinde görmek mümkündür. Tüm bu değişim ve gelişmeleri eğitim sistemimize ve programlarımıza yansıtmak bir zorunluluk halini almıştır”. Milli Eğitim Bakanlığı'nın gerekçesinde de belirtildiği gibi, son yıllarda birçok gelişmiş ülkenin programlarında çeşitli düzenlemelere gidilmiş ve oluşturmacı (yapılandırmacı) yaklaşım, program hazırlama sürecinde işe koşulmuştur. Özellikle, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, Finlandiya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerde oluşturmacı yaklaşım ışığında programlar hazırlanarak uygulanmaya konmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2004 yılında hazırlanan Sosyal Bilgiler

(4 - 5 - 6 - 7) Programı'nda da bu ülkelerde de temel alınan oluşturmacı kuram benimsenmiştir.

Davranışçı yaklaşım, öğrenmeyi bireyle bilginin arasındaki etkileşim sonucu kişinin davranışlarındaki değişiklik olarak gören, şartlanma davranışı ve istenen tepkiyi yaratmak için çevreyi değiştirmeyi vurgulayan bir yaklaşımdır (MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, 2009, <http://www.hayatboyugelisme.com/Sunular/mebgep/EminGurkan.ppt>, 6 Şubat 2010'da erişildi).

Yıllardır eğitim sistemimizde davranışçı yaklaşıma göre hazırlanmış öğretim programları uygulanmıştır. Bu uygulama;

1. Bilgi aktarma ağırlıklı olması,
2. Ders kitaplarına aşırı bağımlı kalınması,
3. Öğretmenlerin okul ve sınıfta mutlak hakimiyetlerinin olması,
4. Öğrencileri yeterince araştırmaya yöneltmemesi,
5. Öğretilen bilgilerin kalıcı olmaması,

6. Öğrencilerin öğrendikleri bilgi ve becerileri hayatta etkin olarak kullanamaması vb. gibi birçok sonuçları beraberinde getirmiştir (MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, 2009, <http://www.hayatboyugelisme.com/Sunular/mebgep/EminGurkan.ppt>, 6 Şubat 2010'da erişildi).

Yapılandırmacı yaklaşım ise, bilginin öğrenci tarafından yapılandırılmasını ifade eder. Her öğrenci öğrenirken, anlamı bireysel ve sosyal olarak yapılandırır. Esasen öğrenme dediğimiz şey, bu anlamlandırma ya da anlam yapılandırma sürecidir. Yapılandırmacı yaklaşımda, öğretme değil öğrenme ön plandadır. Öğrencinin özerkliği ve girişimciliği cesaretlendirilir. Öğrencide öğrenme istek ve amacı yaratmak önemlidir. Öğrenci bilgiyi sorgulamalıdır. Öğrenmede yaşantı önemli yer tutar. Öğrencinin doğal merakı desteklenmelidir. Öğretmen öğrencinin sadece “ne” öğrendiği ile değil, “nasıl” öğrendiği ile de ilgilenmelidir (MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, <http://www.hayatboyugelisme.com/Sunular/mebgep/EminGurkan.ppt>, 6 Şubat 2010'da erişildi).

Yapılandırmacı yaklaşımı temele alan eğitim uygulamalarında değerlendirme süreç ağırlıklıdır. Ürüne değil daha çok süreç değerlendirmelere ağırlık verilmektedir (Demirel, 2006: 236).

Yenilenen öğretim programlarının hazırlanmasında esas alınan Yapılandırmacı Yaklaşım ile eski programlarda esas alınan Davranışçı Yaklaşım arasındaki temel farkları bir tablo ile özetleyebiliriz:

Tablo 2-1. Davranışçı yaklaşım ile yapılandırmacı yaklaşım arasındaki farklar (MEB Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, 2009, <http://www.hayatboyugelisme.com/Sunular/mebgep/EminGurkan.ppt>, 6 Şubat 2010’da erişildi).

<u>Davranışçı Yaklaşım (Eski Programlar)</u>	<u>Yapılandırmacı Yaklaşım (Yeni Programlar)</u>
1. Sınıf, ders, ünite ve konular arasındaki ilişkiler zayıftır.	1. Üst düzey hedefler göz önüne alınarak ilişkiler güçlendirilmiştir.
2. Sonuç ve ürün ağırlıklıdır.	2. Süreç ağırlıklıdır.
3. Bilgi gelecekte kullanmak için öğretilir.	3. Bilgi yeni bilgi öğretmek için kullanılır.
4. Programın amacı, hedef ve davranışlar şeklinde belirlenmiştir.	4. Programın amacı davranış yanında becerileri de kapsayan kazanımlar şeklinde ifade edilmiştir.
5. Öğrencinin bakış açısına yer verilmemiştir.	5. Öğrencinin bakış açısı temel alınmıştır.
6. Yoğun bir bilgi aktarımı söz konusudur.	6. Öğrencinin bilgiyi yapılandırması esastır.
7. Temel yaşam becerilerine yer verilmemiştir.	7. Öğrencilerin temel yaşam becerilerini kazanmaları esas alınmıştır.
8. Gözlenebilen somut davranışlar ön plandadır.	8. Üst düzey zihinsel süreçler vurgulanmıştır (araştırma, inceleme ve eleştirel düşünme).
9. Mutlak öğretmen merkezlidir.	9. Öğretmen rehberliğinde öğrenci merkezlidir.
10. Bütün öğrenciler aynı yöntemle öğrenmeye yönlendirilmektedir.	10. Bireysel farklılıklar öne çıkarılmıştır.
11. Kişilik gelişiminden çok zihinsel gelişim ön plana çıkarılmıştır.	11. Bireyde aranan temel değerler ve kişisel nitelikler öne çıkarılmıştır.
12. Öğrencinin eğlenme ihtiyacı dikkate alınmamıştır.	12. Öğrencinin eğlenme ihtiyacı da göz önüne alınmıştır.
13. Öğrenci toplumun bir üyesi olarak görülmektedir.	13. Aynı zamanda çocuğun özgün bir birey olduğu da göz önüne alınmıştır.
14. Sınıfın yıldızları ve yalnızları vardır.	14. Sınıfta psiko-sosyal doyum oranı yüksektir.

Tabloda 2-1’de görüldüğü gibi; davranışçı yaklaşımda ders içi ilişkilendirme zayıfken yapılandırmacı yaklaşımda bireyin bu ilişkilendirmeyi yapabilmesine de önem verilerek hedef alanlarının sentez, değerlendirme gibi üst düzey aşamaları ön plana alınmış ve öğrencilerin bu aşamalara ulaşabilmesi amaçlanmıştır. Davranışçı yaklaşımda önemli olan öğrencinin elde ettiği ürünken, yapılandırmacı yaklaşımda ürün de önemli olmakla birlikte ürünü elde etmek için izlenen süreç daha çok göz önünde bulundurulmaktadır. Bu nedenle davranışçı yaklaşım somut olarak ortaya çıkan ürünle ilgilenirken yapılandırmacı yaklaşım ise daha çok bu ürünün oluşturulması sürecinde öğrencinin üst düzey zihinsel süreçler olan araştırma ve inceleme yapabilme, eleştirel düşünebilme vb. süreçleri kullanabilmesi üzerinde durmaktadır. Davranışçı yaklaşımda öğrenci elde ettiği bilgiyi gelecekte kullanmak için saklarken, yapılandırmacı yaklaşımda bu bilginin saklanmasıyla elde edilen bilginin yeni bilgiler için, bireyin kendi öznel bilgisini oluşturabilmesi için kullanılması söz konusudur. Davranışçı yaklaşımla hazırlanmış olan programlarda amaç, hedef davranışlara ulaşabilmekken yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda hazırlanan programlarda hedef davranış ifadesi yerine daha kapsamlı olan beceri ve tutum gibi özellikleri de içinde bulunduran kazanımlara ulaşabilmek amaçlanmıştır. Davranışçı yaklaşımda öğrenci kendi deneyimlerini işin içine katmadan bilgiyi kendisine verildiği gibi alan bir konumdayken yapılandırmacı yaklaşımda biraz önce de değinildiği gibi, öğrenci kendi öznel bilgisini oluşturmakta ve bunun içinde deneyimlerinden yararlanmasına, bilgiyi yapılandırmasına önem verilmektedir. Davranışçı yaklaşımda sınıfta aktif durumda olan ve öğrenme sürecini yönlendiren öğretmenken yapılandırmacı yaklaşımda öğretmen yalnızca bilgiye nasıl ulaşılacağı konusunda ipuçları veren, öğrenciye dönüt (aydınlatıcı yankı) sağlayan bir rehber konumundadır. Davranışçı yaklaşımla hazırlanmış olan eski programlarda her bireyin aynı yöntemlerle eğitilebileceği görüşünün hakim olmasından dolayı zihinsel gelişim ön plana alınmışken, yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanmış olan yeni programlarda her öğrencinin aynı yöntemle öğrenemeyeceği ve çeşitli yöntemler kullanılması gerektiği görüşü hakimdir ve bu görüş ise öğrencinin kişilik gelişiminin de önemsenmiş olduğunu göstermektedir. Aynı yöntemle ve aynı tekniklerle her bireyin öğrenebileceği görüşünün hakim olduğu davranışçı yaklaşımın neden olduğu öğretimdeki monotonluk, farklı yöntemleri ve öğrencinin eğlenebileceği yeni teknikleri öğretimde işe koşmayı göz önünde bulunduran yapılandırmacı yaklaşımla

kırılmaya çalışılmaktadır. Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenci yalnızca toplumun bir üyesi olduğu için değil kendisi olduğu için de değerli görülmekte ve öncelikle öğrencinin gelişimi ön plana alınmakta buradan yola çıkılarak toplumun da gelişebileceği düşüncesine önem verilmektedir. Davranışçı yaklaşımda öğretmen merkezli bir öğretim hakim olduğu için bu böyle bir sınıf ortamında sürece aktif olarak katılanlar daha çok girişken olan öğrencilerken, yapılandırmacı yaklaşımla oluşturulmuş sınıf ortamında öğretmenin rehber konumunda ve aktif olması gerekenin öğrenci olması nedeniyle farklı yöntem ve teknikler kullanılmakta ve böylece çekingen olduğu için kendini gösterebilme imkanına sahip olamayan öğrenciler de öğrenme ortamında aktif ve diğer arkadaşlarıyla etkileşim içinde olabilmektedir.

Yapılandırmacı yaklaşımı benimseyen diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de, yapılandırmacı yaklaşımın yukarıda bahsi geçen ve davranışçı yaklaşıma göre üstün kabul edilen özellikleri dikkate alınarak bu yaklaşım benimsenmiştir. Her geçen gün, gittikçe artan bir hızla değişen ve gelişen dünyamızda, bu değişime ayak uydurabilecek yeni nesillerin ancak yapılandırmacı bir anlayış ile yetiştirilebileceği görüşü yaygınlıkla kabul görmekte birlikte bu görüşe yönelik eleştiriler de şüphesiz ki yok değildir.

2. 1. 7. Yeni sosyal bilgiler programının temel yapısı

Dünyada ve ülkemizde sosyal bilgilerde ünite ve konuların örüntüsünde üç farklı yaklaşım kullanılmaktadır. Bunlar tek disiplinli, çok disiplinli ve disiplinler arası yaklaşımlardır. Sosyal bilgiler öğretim programlarında tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi gibi konuların birbirinden bağımsız üniteler şeklinde düzenlenmesi tek disiplinli yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu yaklaşımın tipik özelliği üniteler arasında entegrasyonun olmamasıdır. Çok disiplinli yaklaşımda herhangi bir ünite ve konuda farklı disiplinlerin bakış açıları ayrı ayrı kurgulanır. Yani ünite ve konular tarihi, ekonomik, sosyal, siyasal, coğrafi vb. açılardan ele alınmakta ancak bütünleşme tam sağlanmadan düzenlenmektedir. Disiplinler arası yaklaşımda ise ünite ve konuların tasarımı çeşitli disiplinlere ait kavram ve olguların belirli kavramlar, olaylar ve problemler etrafında anlamlı bir şekilde bir araya getirilerek sunulması şeklinde tanımlanabilir (Semenderoğlu ve Gülersoy, 2006: 161).

Eski program genellikle tek disiplinli ve vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler yaklaşımı çerçevesinde yapılandırılmış iken yeni program “yansıtıcı inceleme olarak sosyal bilgiler” ve “sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler” yaklaşımı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Program deseni açısından ise eski program daha çok tek disiplinli ve kısmen çok disiplinli program desenini yansıtırken, yeni program çok disiplinli ve özellikle disiplinler arası program desenine göre hazırlanmıştır (Semenderoğlu ve Gülersoy, 2006: 162).

Yeni programda yapısal değişim olarak öğrenme alanı, örnek etkinlikler, tematik yaklaşım, kazanımlar, açıklamalar gibi yeni öğeler göze çarparken eski programda da bulunan ünite başlığının yer aldığı görülmektedir. Yeni programda ünite kavramı geçmesine karşın aslında değer, tutum ve becerilerin etkinliklerle kazandırıldığı tematik yaklaşım esastır. Bu yaklaşımda, temalar çerçevesinde gerçekleştirilen etkinlikler sırasında değer, tutum ve becerileri kapsayan formasyonu, öğrenme - öğretme süreci içinde, öğretmenin rehberliğinde öğrencilerin kendilerinin yapılandırması hedeflenmektedir (Semenderoğlu ve Gülersoy, 2006: 162).

Öğrenme alanı, birbiri ile ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapıdır.

Tablo 2–2. Öğrenme alanları ve içerdiği disiplinler (MEB, 2005).

ÖĞRENME ALANLARI	İÇERDİĞİ DİSİPLİNLER
Birey ve kimlik	Psikoloji ve vatandaşlık bilgisi
Kültür ve miras	Antropoloji, tarih ve vatandaşlık bilgisi
İnsanlar, yerler ve çevreler	Coğrafya
Üretim, dağıtım ve tüketim	Ekonomi
Zaman, süreklilik ve değişim	Disiplinler arası ve özellikle tarih
Bilim, teknoloji ve toplum	Disiplinler arası
Gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler	Sosyoloji, vatandaşlık bilgisi, hukuk
Güç, yönetim ve toplum	Sosyoloji, vatandaşlık bilgisi, hukuk
Küresel bağlantılar	Disiplinler arası

Tabloda 2- 2’de de görüldüğü gibi öğrenme alanları birden fazla sosyal bilim disiplin alanını içermektedir.

Öğrenme alanları, 4. sınıftan başlayıp 7. sınıfa kadar devam etmektedir. Bütün sınıflarda “Zaman, Süreklilik ve Değişim” öğrenme alanı diğer öğrenme alanları içerisine serpiştirilmiş durumdadır. Her öğrenme alanı ait olduğu sınıfta bir üniteden oluşmaktadır. 4. 5. ve 7. sınıflarda 8 ünite, 6. sınıfta 7 ünite bulunmaktadır. Her ünite de kendi içerisinde konulara ayrılmıştır (MEB, 2005).

Yeni Sosyal Bilgiler Programını oluşturan temel öğeler ise; beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlardır.

Beceri, öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetlerdir. Sosyal Bilgiler Programı, ilköğretim 4 - 7. sınıf düzeyinde diğer derslerle birlikte on beceriyi, bunun yanında, kendine özgü beş beceriyi kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu becerileri şöyle sıralayabiliriz:

Diğer Derslerle Birlikte Verilecek Beceriler:

1. Eleştirel Düşünme
2. Yaratıcı Düşünme
3. İletişim
4. Araştırma
5. Problem Çözme
6. Karar Verme
7. Bilgi Teknolojilerini Kullanma
8. Girişimcilik
9. Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma
10. Empati Kurma

Sosyal Bilgilere Ait Beceriler:

1. Gözlem
2. Mekanı Algılama
3. Zaman ve Kronolojiyi Algılama

4. Değişim ve Sürekliliği Algılama

5. Sosyal Katılım

Bu becerilerin bazılarına ya da aşamalarına, üniteler göz önünde bulundurularak doğrudan verilecek beceri şeklinde programda yer verilmiştir (MEB, 2005).

Yeni programda 15 farklı becerinin çocuklara kazandırılmaya çalışıldığı, içeriklerinden “Zaman ve Kronolojiyi Algılama” ile “Değişim ve Sürekliliği Algılama”nın doğrudan tarih öğretimi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Ancak, bunlar dışındaki diğer becerilerin belirlenmiş olan açılımlarında özellikle tarih öğretimi çerçevesinde ele alınabilecek bazı bağlantılar da bulunmuştur. Buna göre, “eleştirel düşünme becerisi” nde, bir kanıtı kullanma, sebep - sonuç ilişkisi belirleme, karşılaştırma yapma, kalıp yargıları fark etme ve çıkarımda bulunma; “yaratıcı düşünme becerisi” nde imgeleme; “iletişim ve empati becerisi” nde dönemin şartlarına uygun olarak geçmişteki insanların düşünce, amaç ve duygularını anlama (tarihsel empati); “araştırma becerisi” nde olgu ve fikirleri ayırma, propagandayı tanıma, yazarın yargısını tanıma; “gözlem becerisi” nde çevresindeki olay ve olguların neden ve sonuçlarını açıklamanın gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Şimşek, 2006: 208).

Yeni Sosyal Bilgiler programında (4 - 7. sınıf) yaklaşık 160 *kavram* kullanılmıştır. Bu kavramlar, sosyal bilim disiplinlerinin programa yansımaları oranına göre her sosyal bilim disiplinindedir. Bu kavramların çok önemli bir kısmı soyuttur. Bilindiği gibi kavram soyut düşüncelerdir. Haliyle soyut bir içeriğin öğrenilmesi oldukça zordur. Bu nedenle kavramları bir dereceye kadar somutlaştırmak gerekmektedir. Bu amaçla yeni programda kavram öğretiminde kullanılabilecek grafik materyaller geliştirilmiştir. Anlam Çözümleme Tabloları, Kavram Ağları ve Kavram Haritaları geliştirilen materyallerdir (Bilgili, 2006: 39).

Yeni Sosyal Bilgiler Programını oluşturan temel öğelerden bir diğeri olan *değer* ise, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlardır.

Değerin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
4. Değerler bireyin bilincinde yer alan davranışı yönlendiren güdülerdir.
5. Değerlerin normlardan farkı, normlardan daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değerler normları da içerir (MEB, 2005).

Tablo 2-3. Sosyal bilgiler programında verilen değerler (MEB, 2005).

- Adil olma	- Hoşgörü
- Aile birliğine önem verme	- Misafirperverlik
- Bağımsızlık	- Özgürlük
- Barış	- Sağlıklı olmaya önem verme
- Bilimsellik	- Saygı
- Çalışkanlık	- Sevgi
- Dayanışma	- Sorumluluk
- Duyarlılık	- Temizlik
- Dürüstlük	- Vatanseverlik
- Estetik	- Yardımseverlik

2. 1. 8. Ders kitapları

Ders kitapları, ders konularına ait bilgileri, sıralı ve doğru bir biçimde, öğrencilerin kendi kendilerine öğrenmelerini sağlamak amacıyla hazırlanan araçlardır (Duman ve Çakmak, 2003: 18). Ders kitapları, eğitim ve öğretim sürecinin temel materyallerinin başında gelmektedir. Öğretmenlerin ders kitaplarını sık kullanmalarının birinci nedeni, organizasyondur. Bunlarda, programdaki amaçlar, içerik, etkinlikler ve değerlendirme durumlarına uygun bilgiler sırayla verilmektedir. İkinci neden ise, kullanım rahatlığıdır. Kitaba dayalı öğretim etkinliklerinin izlenmesi, değerlendirilmesi vs. kolaydır. Ayrıca, öğretmenler, öğrencileri değerlendirmek amacıyla da ders kitaplarını kullanırlar. Çünkü, ders kitapları, okuyana bilginin özünü sunar ve merkezi bilgi toplanmasını sağlar (Öztürk ve Otluoğlu, 2003: 155 - 156).

Ders kitaplarıyla ilgili temel ilkeler şunlardır:

- Ders kitaplarındaki bilgiler aşamalı ve düzenli olmalıdır.
- Ders kitapları öğrenme ilkelerine göre düzenlenmelidir.
- Ders kitapları öğrenmeyi kolaylaştırıcı ve sürükleyici olmalıdır.
- Ders kitabındaki bilgiler, öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyine uygun olmalıdır.
- Ders kitabının içeriği öğrencinin ilgisini çekecek şekilde düzenlenmelidir.
- Ders kitabının görünüşü, öğrencide öğrenme istek ve heyecanı yaratacak nitelikte olmalıdır. (Cemaloğlu, 2003: 3).

Ders kitabının öğrencilere bireysel, eğitimsel, sosyal ve ekonomik olmak üzere katkıları vardır. Bu katkılara ek olarak şunlar ifade edilebilir:

- Öğrencilere yaşam boyu sürdürebilecekleri becerileri kazandırır.
- Öğrencilere farklı alanlarda bilgi verir.
- Ders kitapları öğrencilere sundukları bilgi yönüyle model olurlar.
- Ders kitapları öğrencilerin düşünce sistemlerini geliştirir.
- Öğrencilerin bireysel öğrenmesine imkan sağlar.

- Öğrencileri rutin konularda yazma sorumluluğundan kurtarır.
- Öğrencilere güvenilir bilgi sunar.
- Unutmayı engeller.
- Öğrenciyi araştırma - incelemeye yönlendirir. (Cemaloğlu, 2003: 5 - 6).

Ders kitabı artık sadece bilgi sunan sayfa yığınları olmaktan uzaklaşmıştır. Artık ders kitabı öğrencinin etkin katılımını sağlayacak gerekli verileri, kaynakları, bakış açılarını da sunan ve bunları etkinliklerle ilişkilendirerek öğretim ortamlarına içerik ve derinlik sağlayan bir nitelik kazanmıştır (Kabapınar, 2003: 330).

Türk Milli Eğitim Sistemini düzenleyen Milli Eğitim Temel Kanununa göre ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulacak kitaplar Milli Eğitim Bakanlığı'na tespit edilir. Milli Eğitim Bakanlığı'na belirlenmeyen hiçbir kitap ve eğitim aracı, okullarda kullanılamaz. Resmi kurum ve kuruluşlar dışındaki kişi ya da kuruluşlarca hazırlanan kitap ve eğitim araçlarından, Milli Eğitim Bakanlığı'na tavsiye edilmeyenler öğrencilere aldırılmaz (Duman ve Çakmak, 2003: 18).

3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile bu görev Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'na verilmiştir. Bakanlık adı geçen bu kanunlara dayanarak çıkardığı Ders Kitapları Yönetmeliği'nde, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak ders kitabı, temel ders kitabı ve öğretmen kılavuz kitaplarının nitelikleri, hazırlanması ve dağıtılmasına ilişkin esaslar ayrıntılı bir şekilde belirlenmiş bulunmaktadır. Bakanlık, okullarda okutulmak üzere kabul ettiği kitapların listesini her yıl belirli aylarda Tebliğler Dergisi'nde yayınlamakla duyurmaktadır (Duman ve Çakmak, 2003: 18).

Ders kitapları, bir yandan öğrencilerin neler öğreneceklerini belirlerken, diğer taraftan öğretmenlerin öğreteceklerini de etkileyen kaynaklardır. Buna karşın belki de en fazla eleştirilen eğitim araçlarıdır. Öğrencilerin ve öğretmenlerin kullandıkları ders kitapları ile ilgili birtakım sorunların bulunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (Önal ve Kaya, 2006: 23). İlber Ortaylı da bu konudaki düşüncelerini şu cümleleriyle dile getirmiştir (1998: 51,53): “Üniversal bir tarih bilgisini temellendirecek bir filolojik yaklaşım ve eğitimle, o eğitimin getirdiği hava ve heyecan içerisinde çocuklara ve

okullara kitap yazılabilir. Okul kitabı yazmak çok kolay bir iş değildir, aksine en zor iştir... Ünlversal tarih sentezlerinin yapılmadığı, yazılmadığı yerlerde, aydınların sıhhatli bir kronoloji ve senkronoloji duyargası bile gelişmemiştir. Dünya tarihi ve filoloji dalında bilim kadrolarının çalışmadığı bir ülkede, maalesef çocuk kitabı ve okul kitabı yazmak konusu daha başından en büyük zorlukla karşı karşıyadır.”

Çağdaş toplumlarda ders kitabına yüklenen anlam, pedagojinin genel ilkeleri, öğretim yaklaşımları ve sosyal bilimlerin metodolojik dinamikleriyle örtüşecek şekilde zenginleştirilmiş ve geliştirilmiştir. Bu çerçevede “iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır” sorusuna verilen yanıtlardan bazıları şu şekilde belirlenmiştir:

- Nihai yanıtları sunduğu iddiasında olmamalıdır.
- Öğrencilerin eleştirel düşünme yeteneklerini açığa çıkarmalı, kendi kişisel yargılarını geliştirmelerini sağlamalıdır.
- Bağımsız öğrenme yeteneğini pekiştirmelidir.
- Geçmişe ilişkin yorumları çoğulcu bir yaklaşımla sunmalıdır.
- Farklı görüşleri savunan kaynakları da kapsamalıdır.
- Önyargı, klişe ve stereotiplere karşı koymalıdır.
- Ulusçu önyargı ve eğilimlere öncelik tanımadan yazılmalıdır.
- Yerel, bölgesel, ulusal Avrupalı ve küresel perspektifler arasında dengeli bir yaklaşıma sahip bulunmalıdır.
- Öğrencilerin yaparak - yaşayarak, kendi deneyimleriyle öğrenmelerine yardımcı olmalıdır.
- Öğrenci beceri ve davranışlarının gelişmesine katkıda bulunmalıdır.
- Öğrencilerin bireysel gelişmelerine yardımcı olmalıdır.
- Çeşitlenmiş ödev, görev etkinlikler içermelidir.
- Konulara eşlik eden görsel malzeme yalnızca süsleme amaçlı değil, işlevsel kaynak malzeme niteliğinde olmalıdır.

Çağdaş dünyanın “iyi bir ders kitabı nasıl olmalıdır?” sorusuna verdiği yanıt, pedagojik anlamda öğrenci merkezli, öğrencide bir sistematik dahilinde belirli beceriler üretmeyi hedefleyen, öğrencinin bireysel düşünce ve değer yargısını özgürce üretmesine olanak tanıyan bir nitelik göstermektedir. Öte yandan sosyal bilimlerle ilintili konularda da, mutlak ve biricik doğrudan uzak bir çoğulculuk, önyargıdan uzak bir objektif olma çabası, farklı görüşlerin kaçınılmazlığı ve geçerliliği gibi olgular kendini göstermektedir (Kabapınar, 2003: 332 - 333).

İyi tasarlanmış, öğrencinin ilgisini uyandıran, tarih imajinasyonunu kışkırtacak tarih ders kitaplarının varlığı, eğitimin kalitesinin geliştirilmesinde çok yararlı olacaktır (Tekeli, 2002: 30).

Ders kitaplarında içerik ve içerikte bulunması gereken ilkeler

Öğretim programının hedef davranışlarını kazandıracak şekilde, hedef davranışların düzenlenmesi içerik olarak ifade edilir. İçerik boyutunda, programda belirtilen hedeflere ulaşabilmek için “ne öğretilir?” sorusuna cevap aranır (Cemaloğlu, 2003: 8). İçerik, hedef davranışları kazandıracak biçimde ünite ve konuların düzenlenmesi biçiminde ele alınabilir (Sönmez, 2010: 56).

İçerik hedef davranışlar için bir araçtır; çünkü önce hedef ve davranışlar belirlenir; sonra bu hedef ve davranışların kazandırılmasına yardımcı olacak biçimde içerik düzenlenir (Sönmez, 2010: 56). Ders kitabının içeriğinin dışında ünite ve konular yer almaz (Cemaloğlu, 2003: 8). Kitabın ünite sonlarında, o üniteye kazandırılacak hedeflerle ilgili sorular olmalıdır. İçerikte ana konu, tema açık bir şekilde öğrenciye verilmelidir. Aksi durumlarda öğrenci ana fikri anlamada zorluk yaşayabilir. Bireyler, herhangi bir bilgiyi, kendi anlatım biçimleriyle, kendi sözcükleriyle öğrenirler. İçerik öğrencinin kendi öğrenme şemasını oluşturacak biçimde düzenlenmelidir. İçerik öğrencinin daha önceki öğrenmeleriyle tutarlılık gösterecek şekilde, bazı konularda kestirme yapmasına imkan sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. İçerik şemalar, tablolar, grafikler ve diğer materyallerle desteklenerek verilmelidir. Ünite başlarında öğrencinin üniteye hazırlanmasını sağlamak, hazır bulunuşluk düzeyini artırmak ve motive etmek amacıyla araştırmaya dayalı sorular bulunmalıdır. İçerikte kullanılan kavramlar ve

olgular, resim, şekil, diyagram ve haritalarla verilmeli, değişik renkler kullanılmalıdır. Burada aşırıya kaçılmamalıdır (Cemaloğlu, 2003: 9).

EARGED (Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı) tarafından geliştirilen program geliştirme modelinde, içeriğin düzenlenmesi ünitelerin, konuların ve alt başlıkların sıraya konması gereği belirtilirken içerik düzenlenirken; ön şart niteliğindeki bilgilerin öne alınmasına, bütünden parçaya doğru gidilmesine (öğretilecek konuya göre değişir), kronolojik sıra izlenmesine, somuttan soyuta, yakından uzağa gidilmesine özen gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir (Tertemiz, Ercan ve Kayabaşı, 2003: 44-45).

İçerik hedef davranışlarla tutarlı olmalıdır:

Eğitim programının ilk ögesi hedeftir. Her öğrenciye kazandırılması düşünülen nitelikler kümesidir. Öğrencinin ulaştırılması düşünülen yerdir. Eğitim sürecinde her an göz önünde bulundurulması gereken bir özelliğe sahiptir. Hedef göz önünde bulundurulmadığında, ulaştırılması gereken yerin dışında, başka bir yere varılması sonucu ortaya çıkar. Bu, eğitimde istenmeyen bir durumdur (Kılıç ve Seven, 2007: 28)

Hedef, belli bir alanda eğitilecek bireylere kazandırılmak istenen özelliklerdir. Bir dersin hedefleri, o dersi alan öğrenciye kazandırılmak istenen yeni davranışlar ya da öğrencide daha önce kazanılmış mevcut davranışlarda oluşturulmak istenen değişikliklerdir (Cemaloğlu, 2003: 7).

Hedeflerden sapmaların engellenmesinde, ders kitapları belirleyici bir role sahiptir. Ders kitaplarında, en genel çerçeve olan hedefler kitap yazarları tarafından ölçüt olarak alındığında sınırlar çizilmiş ve sapmalar engellenmiş olur (Kılıç ve Seven, 2007: 28). Programın etkili olabilmesi için her şeyden önce içeriğin hedeflerle tutarlı ve tüm hedefleri kapsayacak biçimde seçilmiş olması gerekir (Erden, 1998: 30).

Hedef davranışların alanı bilişsel, duyuşsal, devinişsel alanlardan birini ifade eder. Öğretim programlarında her üç alanda da hedef ve davranışlar bulunabilir. Bu alanlar, birbirinden tamamen bağımsız değil, iç içedirler. Fakat hangi alanın özellikleri, daha öne çıkıyorsa, hedef davranışın alanı odur (Kılıç ve Seven, 2007: 71)

İçerik, hedef davranışlara göre düzenlenmelidir. Bu düzenleme yapılırken hedefin düzeyi, sınırlama ve basamak göz önüne alınmalıdır. “Yurdumuz, komşularımız ve diğer ülkelerle ilgili temel kavramların anlam bilgisi” temele alınmalı; buradan hareket edilerek aşamalılık ilkesine göre “Yurdumuz, komşularımız ve diğer ülkelerle ilgili temel olguları değerlendirebilme” basamağına dek çıkılmalıdır. İçerik de en basit, kolay ve önkoşul oluş özelliğine göre hem kendi içinde, hem de diğer ünitelere göre sınırlanmalıdır. Yıllık düzeydeki hedef bir içerikle (muhtevayla) kenetli olduğundan, hedef, içerikte hangi konuların olacağını belirler (Sönmez, 2010: 56).

İçeriğin neliğini belirleyen ikinci özellik ise hedefte geçen “temel” sözcüğüdür. Her türlü özellik değil, temel özelliklerin verileceği vurgulanmıştır. İlköğretim birinci kademe için içeriğin sınırlandırılması gerekmektedir; çünkü öğrencinin yaşı, genel ve özel yeteneği, ilgisi, güdülenmişliği, özgüveni vb., yani hazırbulunuşluk düzeyi, her tür bilgi, beceri ve duygunun öğretilmesine elverişli değildir (Sönmez, 2010: 56).

İçerikte nelerin verileceğini belirleyen üçüncü özellik; hedefin basamak düzeyidir (Sönmez, 2010: 56). Hedef davranışların basamak düzeyi, içeriğin düzeyini de belirler. İçeriğin düzeyi, verilen bilginin kazanılması ve kullanılmasında gerekli zihinsel, duygusal ve devinişsel işlemlerin düzeyiyle ilgilidir. Her davranış alanı kendi içinde alt basamaklara ayrılır. Alt basamaklara göre yapılması gereken işlem de aynı değildir. Örneğin, bilişsel alanın bilgi basamağındaki işlem aynı değildir. Dolayısıyla içerikteki bilginin düzeyi de aynı olmayacaktır. Küme bilgisi ile kümeler arasındaki ilişkiler aynı içerikle verilemez (Kılıç ve Seven, 2007: 72).

Hedefte “...Kavramların anlam bilgisi” ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeye göre kavramların ne anlama geldiği içerikte belirtilmelidir. Tüm bu söylenenleri aşağıda örnek olarak verilen hedef ve davranışlarda görebiliriz.

Ünite Düzeyinde Hedef:

İlimiz ve bölgemizin doğal durumu ünitesinde geçen temel kavramların anlam bilgisi.

Davranışlar:

1. “Dağ, yayla, ova, vadi, iklim, bozkır, maki” kavramlarının ne anlama geldiğini yazma/söyleme.

2. Yukarıdaki kavramların tanımlarını, bir dizi tanım içerisinde seçip işaretleme.

(Sönmez, 2010: 56-57).

Hedef davranışların sınırları, öğretim programının içeriğinin sınırlarını belirler. Kitapta konuyla ilgili bütün bilgileri vermek doğru olmaz. Verilecek bilginin sınırını hedef davranışlar çizer. Örneğin, kümeler konusu ilköğretim düzeyinde 1. - 6. sınıflarda vardır. Hangi sınıfta ne kadar bilginin kitaplarda yer alacağı ilgili sınıfın öğretim programındaki hedef davranışlara bakılarak belirlenmelidir. Aksi durumda hazırlanan kitap programla uyummadığı gibi, öğrenci seviyesine de uygun olmaz (Kılıç ve Seven, 2007: 72).

Hedef davranışa bakılınca içeriğin ne olacağı bellidir. İçerikte; ilimiz ve bölgemizin doğal durumuyla ilgili temel kavramların ne anlama geleceği vurgulanmalıdır, çünkü hedef ifadesi bunu belirtmektedir. Davranışlarda ise, temel kavramların hangileri olduğu söylenmiştir. Bunlar “dağ, yayla, ova, vadi, iklim, bozkır, maki” kavramları ve bunların tanımlarıdır. İçerikte başkalarına yer verilemez çünkü bunlar temel kavramlardır (Sönmez, 2010: 57).

Sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriğinin düzenlenmesinde programa ve programın belirlediği hedef davranışlara uygunluk büyük önem arz etmektedir. Çünkü içeriğin, programa ve programın hedef davranışlarına uygunluğu her şeyden önce kitabın programın amaçlarına hizmet etmesini sağlayacaktır. Sosyal bilgiler ders programları bireyin sosyalleşmesini, bulunduğu topluma uyum sağlayarak yine o topluma faydalı bir kişilik kazandırmayı amaç edinir. Sosyal meseleleri kavrayıp, sosyal olay ve problemlere çözümler üretebilen, yine sosyal olay ve problemlere tek bir açıdan değil birçok açıdan bakabilen bireyler yetiştirmek sosyal bilgilerin amaçlarıdır (Kıyıcı, 2003: 29).

Konular işlenirken aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirilmelidir:

Konuların işlenişinde aynı sınıfta okutulan diğer derslerle olan ilişkisi göz önünde bulundurulur (MEB, 2009). Programda yer verilen dersler arası ilişkilendirme, dersler/kazanımlar arasındaki tamamlayıcılık ilişkisinin gereği olup; hatırlatma, kavrama, diğer derslerle ve yaşamla bağlantı kurma amacına dönüktür.

İnsan, doğası gereği dış dünyayı bütüncül bir yaklaşımla algılamaktadır. Bireylerin, karşılaştıkları problemlere çözüm bulma girişimleri ya da başkalarıyla iletişim kurma biçimleri belirli disiplinlere özgü bilgi ve becerilerle sınırlı değildir. Yani bireyin günlük yaşamda karşılaştığı bir sorunun çözümü birçok konu alanı ile ilgili olabilir. Bu yüzden çocuğun eğitim ortamı düzenlenirken tek tek disiplinlerden hareket etme yerine bu disiplinleri ilişkilendirme yoluna gidilmelidir (Keskin ve Kaplan, 2007: 1; Yıldırım 1996: 90).

Öğrencilerin sınıf içinde öğrenmek zorunda oldukları birçok konunun disiplinler arası bir niteliği vardır. Bu konular sadece bir disiplin ya da ders içinde ele alındığı zaman öğrenme anlamlı ve etkili olmayabilir. Örneğin, sosyal konuların (devrimler, yönetim biçimleri, kıtalar, vatandaşlık gibi) öğretiminde, Tarih, Coğrafya, Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji ve Vatandaşlık Bilgisi gibi derslerin ilişkili olduğu birçok nokta vardır. Öğrenci bu disiplinlere ait bilgileri bir araya getirebildiği zaman bu konuları daha anlamlı biçimde öğrenebilir (Yıldırım, 1996: 90).

Disiplinler arası öğretimin en önemli amaçlarından biri öğrenciye çok yönlü bir düşünme biçimi kazandırmasıdır. Öğrencinin eleştirel ve yaratıcı düşünebilme ve karar verebilme süreçlerinde, değişik alanlardaki bilgileri bütünleştirebilme becerisi günümüzde büyük önem kazanmaktadır (Yıldırım, 1996: 91).

Aslında bu konu, uzun zamandır öğretim programlarında yer almaktadır. Fakat yapılandırmacı öğretimin ön plana çıktığı programlarda kendini daha da çok hissettirmeye başlamıştır. 1926 programında bariz olarak kendini hissettirmeyen disiplinler arası anlayış, 1936 ilköğretim programı ve 1949 ortaokul programında açık olarak kendini göstermektedir (Keskin, 2002, aktaran: Keskin ve Kaplan, 2007: 2). 1968 programında ise mihver ders anlayışı ile sosyal bilgiler ve fen bilgisi dersleri etrafında,

bu iki dersle diğer derslerin ilişkilendirmesi yapılmıştır. Fakat bu ilişkilendirme başarılı bir şekilde sosyal bilgiler ve fen bilgisi dersleri arasında görülmemektedir. Ülkemizdeki bu durumun yurt dışında da farklı olmadığı Morris'in (2007) yaptığı çalışmadan anlaşılmaktadır. Morris çalışmasında, öğretmenlerin sosyal bilgiler ve dil eğitimi, sosyal bilgiler ve fen bilimlerinin eğitiminden daha çok ilişkilendirdiklerini belirtmiştir (Aktaran: Keskin ve Kaplan, 2007: 2). Bu yüzden bu iki derste bilgi ve becerileri, çocuklar gündelik yaşama aktaramamaktadırlar. 2004 programında ise çok boyutlu ilişkilendirme yapılarak çocuğun edindiği bilgi, beceri ve değerleri gündelik hayata aktarabilmesi öngörülmüştür. Bu amaçla, diğer derslerle ilişkilendirme, ders içi ilişkilendirme, Atatürkçülük konuları ile ilişkilendirme ve ara disiplinlerle ilişkilendirme programda etkili bir şekilde düzenlenmiştir (Keskin ve Kaplan, 2007: 2).

İçerik öğrenme- öğretme ilkelerine uygun olarak işlenmelidir:

Öğretim etkinlikleri düzenlenirken hedeflere en kısa zamanda ve en kolay biçimde ulaşabilmek için, bilimsel araştırmalar sonucu geliştirilmiş öğrenme- öğretme ilkelerinden yararlanmak gerekir (Kıyıcı, 2003: 44).

İçerikte uyulması gereken öğrenme-öğretme ilkeleri şunlardır:

Somuttan soyuta ilkesi: Öğrencinin bulunduğu yaş itibarıyla zihinsel gelişim özelliklerinin bilinmesi gerekir. Zihinsel gelişim somuttan soyuta doğrudur. İnsan her zaman somut olarak gördüğü, algıladığı şeyleri, soyut kavramlarla anlatılmasından daha kolay öğrenir. Öğretimde ne kadar çok konuya ilişkin eşya, madde, örnekler kullanılırsa o derece somutlaştırma işi yapılmış olur (Gök, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ygok.ppt>, 5 Ekim 2010'da erişildi).

Bu ilkeye göre, çocuğa öğreteceğimiz fikri, doğal ve somut olarak göstermek mümkün olmadığından, onun yerine modelini, fotoğrafını, resmini ya da herhangi bir simgeyi (yerine geçtiği kabul edilen nesne ya da şekli) göstererek, bunlardan yararlanmak suretiyle açıklama yapılabilir. Örneğin; Dünyanın yuvarlak olduğu fikri, hepimiz -özellikle çocuklar- için çok soyuttur; fakat bir portakalı örnek göstererek, dünya ile ilgili olayları bunun üzerinde açıklayarak kolayca kavrayabiliriz (Binbaşıoğlu, 1988: 25).

Bilinenden bilinmeyene ilkesi: Yeni konuya geçmeden önce, o konuya ilişkin bilgilerin gözden geçirilmesi, hatırlanması gerekir. Yeni bilgiler eski bilgilerle karşılaştırılarak, öğrencinin bilgi sisteminin daha sağlam olması sağlanır (Gök, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ygok.ppt> , 5 Ekim 2010’da erişildi).

Çocuk, yeni şeyleri eski ile ilişki kurarak, birbiriyle bağlayarak öğrenir. Bu nedenle öğreteceğimiz şeyleri bilinenlerden bilinmeyenlere (öğreteceğimiz şeylere) doğru düzenli bir sıra izleyerek öğretmeliyiz (Binbaşioğlu, 1988: 23).

Yakından uzağa ilkesi: İşlenecek olan konuların, verilecek olan örneklerin problemlerin olayların seçiminde öncelik; öğrencinin içinde yaşadığı doğal ve toplumsal çevre olmalıdır (Gök, <http://www.egitim.aku.edu.tr/ygok.ppt> , 5 Ekim 2010’da erişildi).

Çocuk, ilgisinin yakından uzağa doğru olduğu hakkında yaygın bir kanı vardır. Bu nedenle, çocuklara öğretilecek her konuda “yakından uzağa” doğru gidilmektedir. Böyle yapılacak bir öğretimin sağlam ve etkili olduğuna inanılmaktadır. Bunun için, çocuğa öğretilecek şeylerde önce, onun içinde bulunduğu yakın çevreden (aile ve okuldan) başlayarak, zamanla insanlık ilişkilerine kadar yükselinir (Binbaşioğlu, 1988: 23).

V. Sönmez (2010: 61-62) içeriğin düzenlenmesinde kullanılan diğer ilkeleri şöyle sıralamaktadır:

1. Soyutlama ilkesi: Bir metinde öğrencinin ana fikri (ana noktayı, temel görüşü) öğrenmesi olarak ele alınabilir. Bu nedenden dolayı, içerikte ana nokta açık, yalın ve anlaşılır bir şekilde ya metnin başında ya da sonunda ortaya konmalıdır; çünkü böyle yapılmazsa, öğrenci içeriği anlamada zorlanmaktadır. Eğer ana fikir metnin başında verilirse, yardımcı fikirler tümdengelim yoluyla çıkarılmaktadır. Yok eğer metin sonunda veriliyorsa, ana fikre; yardımcı fikirlerle tümevarım yoluyla ulaşılmalıdır. Sözgelisi iklimin tanımı metnin başında veriliyorsa, bu tanımla ilgili yardımcı fikirler tümdengelim yoluyla üretilmelidir. Eğer iklimin ne olduğu metnin sonunda verilecekse, bu kez de tümevarım yoluyla iklim tanımına ulaşılmalıdır.

2. *Düzey ilkesi:* İçeriğin aşamalı ve birbirinin önkoşulu olacak şekilde sıralanması gerekmektedir. Böyle yazılmış bir metinde bilginin öğrenilmesi ve hatırlanması daha kolaydır. Bunun için konular anlamlı temel kavram ve ilkelere dayandırılmalı ve bir bütünlük oluşturacak şekilde yapılandırılmalıdır.

3. *Şema ilkesi:* İnsanlar yeni bir bilgiyi, kendi anlatım biçimiyle öğrenirler. Yani hazırbulunuşluk düzeyine göre, yeni bilgi algılanır ve öğrenilir. İçerik; kişinin kendi öğrenme şemasını kurmasına izin verecek bir esneklikle yazılmalıdır. Bunlar ön örgütleyiciler tarafından sağlanabilir. İçeriğin ana ve alt başlıkları birbirleriyle ilişkili ve anlamlı olmalıdır. Bu başlıklar birbirinin ön koşulu olacak şekilde aşamalı dizilmelidir. Ön örgütleyicilere örnek olarak; bölüm başlarında yer alan özetler, bölüm ve alt başlıklar, ön bilgiler, grafikler, şemalar, resimler, tablolar vb. verilebilir. Sosyal bilgiler dersinde ünitelerin ana ve alt başlıkları anlamlı şekilde ve birbirleriyle ilişkili bir şekilde yazılmalı; içeriğin başında kısa özetler bulunmalı; içerik grafikler, şemalar, haritalar, resimler ve tablolarla desteklenmelidir.

4. *Vardama ilkesi:* İçerik; öğrencinin elde ettiği bilgi ve becerilere dayanarak geçmiş ve geleceği kestirmesine olanak vermelidir. Bunun içinde metinde “kurallara uymazsak neler olabilir?” , “bu olgunun başlangıcında durum ne olabilir?” gibi alt başlıklar bulunmalıdır. Sosyal bilgiler dersi için bu ilke çok önemlidir. “Doğal ve tarihi yapılar korunmazsa neler olabilir?” , “Gelecekte Türkiye’de nüfus dağılımı ve yapısı ne olabilir?” , “Büyük kentlerin bugünkü sorunları; geçmişteki hangi yanlış uygulamalara dayanmaktadır?” gibi başlıklar bu ilkeye uygun örnekler olabilir.

5. *Materyal örgütlenişi ilkesi:* İçerik, hedef davranışlarda belirtilen ve o bilim, sanat ve felsefe için geçerli olan genel ilkeler etrafında örgütlenmelidir. Bu durumda içerikte ilkeler şemalarla, tablolarla, örneklerle desteklenmeli, öğrencilerin bu ilkeleri değişik ve uygun durumlarda kullanmasına imkan verecek biçimde konular düzenlenmelidir.

İçerik alıştırma ilkelerine uygun olarak işlenmelidir:

Her içerikte bölüm başlarında, sonlarında ya da ünite sonlarında; hedeflenen davranışlarla ilgili sorular bulunmalıdır. Bölüm başlarındaki sorular öğrencinin üniteye hazırlanmasını sağlamak ve onun hazırbulunuşluk düzeyini belirlemek amacıyla yapılmalıdır (Sönmez, 2010: 61).

Ders kitaplarında hazırlık ve değerlendirme soruları ders kitabının diğer metinlerini çerçeveleyen önemli öğelerdir. Üstelik sorular, ders kitabının öğrenciyle açıkça ilişkiye geçen ve doğrudan öğrenciye yönelen yanıdır. Dolayısıyla, soru oluşturma, ders kitabı yazarının, üzerinde önemle durması gereken konulardan biridir (Bağlı ve Esen, 2003: 149).

Hazırlık çalışmaları;

Hazırlık çalışmaları, ünite başlarında öğrencilerin konulara ön hazırlık yapmalarını sağlamak amacıyla hazırlanmalıdır. Burada verilecek hazırlık sorularının iki temel amacı olmalıdır. Birincisi, ön bilgilerin gözden geçirilmesi; ikincisi, yeni öğrenmelere merak uyandırmasıdır (Kılıç ve Seven, 2007: 79). Ön bilgilerin gözden geçirilmesi, yeni bilgilerin öğrenilmesine temel oluşturur (Bloom, 1979, aktaran: Kılıç ve Seven, 2007: 79)

Hazırlık çalışmalarının, aşağıdaki özelliklere sahip olması gerekir:

- Öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olmalıdır.
- Öğrencide, ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmalıdır.
- Öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun olmalıdır.
- Öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma, inceleme yapmaya teşvik etmelidir (Cemaloğlu, 2003: 13; Kılıç ve Seven, 2007: 79; MEB, 2009).

Çoğu zaman gelişigüzel, öğrencilerin ilgi ve seviyeleri dikkate alınmadan hazırlanmış sorular, öğrencileri konuya hazırlamaktan çok konulardan soğutmaktadırlar.

Bu yüzden kullanılan ifadelerin ve yapılması öğrenilecek çalışmaların niteliği önemlidir (Kılıç ve Seven, 2007: 79).

Öğrenme ortamında öğrencilerin başarılı olmalarının sağlanması için onlara rehberlik edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla ders kitaplarında, öğrenciye neyi, nereden çalışacağı, öğrenme sırasında nelere dikkat etmesi gerektiği, yeni bilgilerin hangi ön öğrenmelerle birleşeceği konusunda ipuçları verilmesi doğru olacaktır. Buna paralel olarak hazırlık çalışmaları da öğrencilere bu tür ipuçları vermeli, onları nasıl hazırlık yapacakları konusunda eğitmelidir (Kılıç ve Seven, 2007: 79).

Üniteyi değerlendirme soruları;

Değerlendirme, belirlenen hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol sürecini ifade eder. Bu süreçte ölçme, ölçüt ve karar verme işlemleri vardır. Değerlendirme, ölçme sonucunda elde edilen bir değer, belli bir amaçla işe yarayıp yaramayacağını belirlemek için, bir ölçüt ile karşılaştırılması ve böyle bir karşılaştırma ile ölçülen değer niteliği hakkında bir yargıya ulaşılması işlemidir (Bloom, 1979, aktaran: Kılıç ve Seven, 2007: 83)

Öğretim programları doğrultusunda hazırlanan ders kitapları hangi anlayışa göre hazırlanırsa hazırlansın ünite sonu değerlendirmeleri öğrencilerin öğrendiklerini tam ve doğru bir şekilde ölçmek, öğrenilenler hakkında bilgi edinmek, öğrencilere uygun dönütleri vererek eksik ve yanlış öğrenmeler ile ilgili gerekli tedbirlerin alınabilmesi açısından önemlidir (Çalışkan ve Yıldız, 2008: 76).

Ders kitaplarında ünite sonlarında, ünitenin hedef davranışlarının kazandırılıp kazandırılmadığını anlamak için değerlendirme yapılması gerekmektedir. Bu değerlendirme yeni bir üniteye başlanmadan yapılmalıdır. Çünkü bir önceki üniteye öğrenme eksiklikleri varsa, sonraki ünitelerde bazı konuların öğrenilmesini engelleyebilir. Ayrıca, öğretmene de öğretim hizmetinin niteliğini sorgulama ve eksikleri belirleyip düzeltme imkanı sağlar (Kılıç ve Seven, 2007: 83)

Eğitimin hedefleri arasında yer alan bilişsel yeterliliklerin ölçülmesinde kullanılan test türleri; uzun cevaplı, kısa cevaplı, çoktan seçmeli, doğru - yanlış,

eşleştirmeli testler ile sözlü yoklamalardır. Ders kitaplarının ünite sonu değerlendirmelerinde öğrencilerin ünite süresince öğrendikleri bilgileri ortaya çıkarmak için sıklıkla kullanılan (sözlü yoklama hariç) bu test türlerinden uygun olanı amaca, konuların içeriğine, ölçülecek davranışlara ve öğrenci özelliklerine göre seçilir. Seçilen bu test türlerinde üstün ve nitelikli soru sormak gerekir (Çalışkan ve Yıldız, 2008: 77).

Ünite veya konu sonlarında değerlendirme çalışmalarının aşağıdaki özelliklere uygun olması gerekir:

- Alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme hususlarına yer verilip verilmediği,
- Soruların, öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik edip etmediği,
- Araştırma-inceleme konularının, öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenip belirlenmediği (Cemaloğlu, 2003: 14; Kılıç ve Seven, 2007: 84; MEB, 2009).

Özellikle ön koşul öğrenmeleri taşıyan üniteler tamamlandıktan sonra mutlaka bir değerlendirme yapılmalıdır. Çünkü öğrencinin bir sonraki üniteyi öğrenmesi, bir önceki üniteyi eksiksiz olarak tamamlamış olmasına bağlıdır. Bunun için her ünitenin sonunda değerlendirme soruları yer almalıdır (Oral, 2008: 100).

İçerik görsel düzen ilkelerine uygun olarak işlenmelidir:

Görsel tasarım öğeleri, renk, şekil, resim, grafik ve diğer öğretim materyallerinin kitap içerisinde sunuluş biçimini ifade eder. Ders kitaplarında hedefler, içerik, öğrenme - öğretme süreci ve değerlendirme yönünden ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun, görsel tasarım öğeleri açısından desteklenmediği sürece etkili olarak işlevini yerine getirmesi imkansızdır (Cemaloğlu, 2003: 16).

Ders kitaplarında görsel araçların kullanımının amaçları şunlardır:

- Öğrenciye bilgi vermek,

- Öğrencinin mevcut bilgi dağarcığını desteklemek,
- Öğrencinin dikkatini belirli konulara çekerek yönlendirmek,
- Öğrenilen konuları özetlemek,
- Öğrenciye olgular ve kavramlar arasındaki ilişkileri göstermek,
- Öğrenciye zihinde canlandırması zor olan karmaşık durumları açıklamak,
- Dağılımları göstermek (Cemaloğlu, 2003: 17).

Görsel sembollerin eğitim yönünden yararları:

- Konuya karşı ilgi çeker ve bunu devam ettirirler,
- Olay, olgu ve cisimlerin basit ve açıklamalı bir şekilde öğretilmesine yardım ederler,
- Kısa zamanda öğretmeye yardım edip zaman kazandırır (Cemaloğlu, 2003: 17).

İçerikte sunulan kavramlar, olgular, semboller, sınıflamalar, ilkeler vb. tablolar, şekiller, resimler, akış diyagramları, haritalar, grafikler tarafından desteklenmeli ve bunlar aslına uygun, renkli olmalıdırlar. Görsel araç-gereç ne olduğundan fazla, ne de az kullanılmamalıdır. Sosyal bilgiler dersi için resimler, grafikler, haritalar, tablolar, maketler vb. her içerikte kullanılabilir (Sönmez, 2010: 62).

Ders kitaplarında yer alan görsellerin aşağıda yer alan görsel düzen ilkelerine uygun olması gerekmektedir:

- Konuların işlenişinde (eğitim durumları düzeninde) açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı unsurlara (şema, grafik, resim vb) yeterince yer verilmelidir. Yeterli görsel araca yer verilmemesi, konuların açıklanmasında problemlere neden olabilir. Örneğin Ege Bölgesinin fiziki özelliklerinin anlatıldığı bir konuda Ege Bölgesinin fiziki şartlarını gösteren bir haritaya yer verilmemesi büyük bir eksikliktir. Bu nedenle, ders kitaplarında görsel düzen incelenirken konunun açıklanması için yeterli aracın sunulup sunulmadığının kontrol edilmesi gerekir (Kılıç ve Seven, 2007: 155-156; MEB, 2009).

- Araçlar, konuya uygun, anlatımla ilişkili olmalıdır. Gereksiz yere görüntüyü bozacak araçların kullanımından kaçınılmalıdır (Kılıç ve Seven, 2007: 155-156; MEB, 2009).
- Öğretime yardımcı unsurlar (bellek destekleyiciler) ilgi çekici, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılı olmalıdır (Cemaloğlu, 2003: 17; MEB, 2009).

Eğitim gibi bir amacı gerçekleştirmek tümüyle iletişimsel bir alana hizmet etmek anlamına gelmektedir. Yani, ister yazı ister resim, ister her ikisi beraber kullanılsın, bu iletişimsel amacın ne derece sağlıklı gerçekleştiği özel bir anlam kazanmaktadır. Böyle bir bağlamda resim ve yazı, salt sanatsal bir imgeleme değil, ön bir niyet olarak eğitime yönelik iletişimi gerçekleştirmeye hizmet eder. İmge ve metnin bir arada ve belli bir amacı gerçekleştirmek için yer aldığı mecra olan ders kitaplarında bu iki alanın ilişkisi, anlam oluşturmada çok önemli bir dinamiktir. Bu iki alan aslında birbirinin yerine geçemeyen, ancak birbirlerini destekleyen farklı özellik ve potansiyellere sahiptirler (Timur ve Bağlı, 2003: 47).

Geçmişte ders kitapları anlatı üzerinde yoğunlaşmıştı. Ama okul kitaplarının tasarımı hatırı sayılır ölçüde değişmiş durumda. Artık birçok kitap resimler, haritalar, fotoğraflar ve çizimlerle dolu. Resimler sloganlara benzer ve belleğin bir bölümü hatırlaması için anahtar işlevini görebilir. Dolayısıyla görsel malzemenin işlevi önemli bir konudur. Yeni perspektifler katıyorlar mı? Yaklaşım açısını değiştiriyorlar mı? Metni tamamlıyorlar mı? gibi (Pingel, 2003: 31).

2. 2. İlgili Araştırmalar

2. 2. 1. Yurt dışında yapılan araştırmalar

Tarih öğretiminin amaçları, öğretim tarzı, tarih öğretiminde kullanılan ders kitapları, araç ve gereçler geçen asrın ikinci yarısından itibaren, Avrupa Birliği'nin ilgi alanındadır. II. Dünya Savaşı'yla çok büyük bir yıkım yaşayan Avrupa'da tarih öğretimi, barışın tesisi için önemli bir öğretim alanı olarak görülmektedir. Günümüzde ortak bir tarih öğretimi anlayışı oluşturmak amacıyla, özellikle Avrupa Birliği ülkelerinin çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir (Demircioğlu, 2007: 16).

Tarih öğretiminin, siyasal ve kültürel işbirliği içinde olan ülkeler arasında karşılıklı olarak yeniden düzenlenmesi çalışmaları, Avrupa'da Milletler Cemiyeti'ne bağlı olarak 1919'da kurulan "Entelektüel İş Birliği Komisyonu" ile başlamıştır. Milletler Cemiyeti'nin öngördüğü şekilde ders kitaplarının düzeltilmesi için ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Milli devletlerin kendi özgül kültürel ve tarihsel kimliklerini dönüştürme yahut ortak kılma gibi bir paradigma içermeyen bu çalışmalara Türkiye de katılmış ve ders kitaplarının dilinin daha barışçı bir üslupla düzenlenmesi fikrini kabul etmiştir (Safran, 2006: 194).

Bu alanda asıl sıçrama ise, II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) öncelikli çalışma alanlarından biri olarak ders kitaplarını kabul etmesi ve 1949'da ilk kez uluslararası ders kitabı yenileme ve yazma ölçütlerini yayımlamasıyla yaşandı. 1992'den sonra UNESCO'nun Georg Eckert Uluslararası Ders Kitabı Araştırma Enstitüsü Ağı'nı genişletmesinin, bu alanda yürütülen uluslararası çalışmaların çoğalması, çeşitlenmesi ve yaygınlaşmasına etkisi büyük oldu (Çiçek, Sarışen ve Tüzün, 2009: 13).

Avrupa Birliği, Avrupa'yı uluslar üstü, çok kültürlü ve barışçı bir birliğe taşımak amacıyla, Avrupa tarihinin yeniden yazılması ve öğretilmesine ilişkin çalışmalar yapmaktadır. Küreselleşme olgusunun ve postmodernite tartışmalarının ortaya çıkardığı dilin, tarih ve kültürün algılanmasına ilişkin yeni eğilimler doğrultusunda yapılan bu çalışmalar sonucunda 31 Ekim 2001 tarihli 771. Bakan

Temsilcileri Toplantısında Bakanlar Komitesi tarafından -Türkiye'nin de katıldığı- bir proje onaylanmıştır. Özü itibariyle öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yönelik olan Rec 2001 Projesi, Tarih Eğitiminin Hedefleri, Tarihin Kötüye Kullanımı, Tarih Eğitiminde Avrupa Boyutu, Ders Programı İçeriği ve Öğretim Metodları gibi başlıklar altında, öngörülen tarih öğretiminin niteliklerini ortaya koymaktadır (Safran, 2006: 203).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 31 Ekim 2001 tarihli "21. Yüzyıl Avrupası'nda Tarih Öğretimi ile İlgili Tavsiye Kararı," eğitim programlarını etkilemesi açısından büyük öneme sahiptir. Bu tavsiye kararının ekinde; -yukarıda da değinildiği gibi-, 21. yüzyıl tarih öğretiminin amaçları, tarihin kötüye kullanılması, tarih öğretiminde Avrupa boyutu, müfredat içeriği, öğrenim metotları vb. konulara değinilmektedir (Arslan, 2006: 188).

2. 2. 2. Yurt içinde yapılan araştırmalar

Ülkemizde, Tarih Vakfı 1994 yılından itibaren Mili Eğitim Bakanlığı ile de işbirliği içerisinde pek çok çalışmaya öncülük etmiştir. 29 Eylül - 1 Ekim 1994 tarihleri arasında İzmir'de Buca Eğitim Fakültesi'nde yapılan "Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları" konulu toplantılarda birçok tarihçi, eğitimci ve sosyal bilimci, Türkiye'deki tarih öğretimini sorgulamıştır. Dokuz ay sonrasında, 8 - 10 Haziran 1995 tarihlerinde, Halil Berktaş'ın sorumluluğunda, yine Tarih Vakfı'nın etkinlikleri içinde, Boğaziçi Üniversitesi'nde "Tarih Eğitimi ve Tarihte 'Öteki' Sorunu" konulu bir sempozyum daha gerçekleştirilmiştir. Buca sempozyumu bildirileri Vakıf tarafından Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları başlığı altında 1995 Haziran'ında yayımlanmıştır (Özbaran, 1997: 149). Vakıf, 1994 - 1995'te 26 Avrupa ülkesinde gerçekleştirilen "Gençlik ve Tarih" projesinin Türkiye'deki yürütücüsü olarak, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içinde, 35 lisede 1200 öğrencinin bu alandaki eğilim ve isteklerini ayrıntılı bir anketle saptamıştır. Bu çalışmanın Türkiye'ye ilişkin sonuçları da, "Tarih Bilinci ve Gençlik" adıyla yayımlanmıştır. Daha sonra, bu çalışmalardan yola çıkılarak, ilköğretim sosyal bilgiler ve lise tarih ders kitapları ile bu alanlardaki yardımcı ders malzemesinin hazırlanmasına yönelik bir programın geliştirilmesine girişilmiştir. Bu kapsamda, Friedrich Ebert Vakfı'nın da desteğiyle MEB Talim Terbiye Kurulu üyeleri ve tarih öğretmenleriyle

birlikte 2000 yılı sonunda “Türkiye’de Orta Öğretim Düzeyinde Tarih Eğitiminin Yeniden Yapılandırılması” konulu bir atölye çalışması düzenlenmiş ve çalışmanın sonuçları kitaplaştırılmıştır. Ders kitapları alanında Vakfın üzerinde çalıştığı bir başka proje ise, Avrupa Birliği tarafından “İnsan Hakları ve Demokrasi için Avrupa Girişimi” programı çerçevesinde desteklenen “İlk ve Orta Öğretim Ders Kitaplarında İnsan Hakları” projesi olmuştur. Bu projeyi Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) şemsiyesi altında ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) desteği ile yürüten Tarih Vakfı, ders kitaplarını insan hakları açısından gözden geçirerek (<http://www.tarihvakfi.org.tr/ayrinti.asp?StrId=7>, 16 Şubat 2010’da erişildi) araştırma sonuçlarını içeren pek çok yayın hazırlamıştır.

Son dönemde yapılan önemli çalışmalardan biri de, yapılandırmacı yaklaşımı temele alan 2004 İlköğretim Programları kapsamında yenilenen ders kitaplarının değerlendirilmesine yönelik olarak yapılan çalışmadır. 21 - 22 - 23 Mayıs 2008 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından “İlköğretim Programları ve Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi ve Değerlendirme Sonuçlarının Ortaöğretim ile Paylaşılması Çalıştayı” yapılmış ve bu çalıştaydan elde edilenler, çalışma raporları biçiminde kitaplaştırılarak önemli bir çalışmaya imza atılmıştır. Bu çalışma kapsamında 4 - 7. sınıfların sosyal bilgiler öğretim programı ve kitap setlerinin değerlendirme sonuçlarına göre; Kitapların baskı kalitesi yükseltilmeli, kitaplar daha uzun süreli kullanılmalı, kitap ciltleri dayanıklı malzemeden yapılmalı. Ders işleniş etkinliği merkezli olmalı. Öğretmenlere programın temel felsefesi ve uygulamayı nasıl yapacakları konularında hizmetiçi eğitim çalışmaları hazırlanmalı. Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı farklı birimlerde (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, İlköğretim Genel Müdürlüğü, Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü vb.) farklı yapılandırmacılık anlayışının önüne geçilmeli, anlayışta birlik sağlanmalı. Bu kurumlarda çalışan personele yapılandırmacı yaklaşım ile ilgili ortak seminer verilmeli ve bu seminerlerde yeni öğretim programı konusunda çalışmaları olan uzmanlar görev almalı (MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü, 2008: 448). Çalıştayın sosyal bilgiler alanı kolaylaştırıcılığını üstlenen M. Safran’a göre; “Ders kitabının etkin bir şekilde kullanılması için hizmetiçi eğitimin kalitesi artırılmalı. Kavram öğretimi, beceri öğretimi gibi konulara hizmetiçi eğitim programlarında daha fazla yer verilmeli.” Kitaplardaki bilgi yanlışlıkları, anlatım bozuklukları gibi yanlışlıklar düzeltilmeli. 4. ve

5. sınıf derslerine de branş öğretmenlerinin girmesi konusu pedagojik açıdan değerlendirilmeli. Sınıf öğretmenlerinin yan alanları olduğu dikkate alınmalı. MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü, kitapları yeniden yazmalı. Bu sonuçların yanı sıra, Sosyal Bilgiler programının güncellenmesi gerektiği ortak karar olarak ortaya çıkmış ve kitaplardaki ölçme değerlendirme konularının yeniden yapılandırılması gerektiği belirtilmiştir (MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü, 2008: 448- 449).

Bu konuda yapılmış olan bazı araştırma örneklerine aşağıda yer verilmiştir:

Berk (2008), eski ve yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında (6. ve 7. sınıf) tarih konularının karşılaştırılması adlı çalışmasında 2005 yılından itibaren uygulanmaya başlanan yeni program ve ders kitaplarında ülkenin, sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri dikkate alınarak değişikliklere gidilmesi ve daha işlevsel hale getirilmesi gerektiği, böylece programlar ve ders kitaplarından daha olumlu sonuçlar alınacağını belirtmiştir.

İncekara ve Karatepe (2010), sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeni program temelinde ders kitaplarına yönelik düşünceleri ile ilgili çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler kitaplarını fiziki özellikler ve görsellik yönünden yeterli bulurken içerikle ilgili aynı düşüncelere sahip olmadıkları ve öğretmenlere göre ders kitaplarının farklı öğretim materyalleri ve dokümanlar yönünden desteklenmesi gerekliliğinin yanı sıra anlatım ve konuların işleniş yöntemi, etkinliklerin sayısı, konusu ve seviyesi gibi konuların tekrar ele alınması gereken sorunlar olduğu, sonuçlarına ulaşmışlardır.

Kıyıcı (2003), sosyal bilgiler ders kitaplarında içeriğin hazırlanması konulu çalışmasında sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriği hazırlanırken ilk olarak içeriğin, sosyal bilgiler programının belirlediği hedeflere ve bu hedeflerin kazandıracağı davranışlara uygun olması gerektiğini, içeriğin düzenlenmesinde öğrenci özelliklerinin göz önünde bulundurulması, sunulan bilginin bilimsel, güncel, gelişme değişmelere açık olmasına ve içeriğin öğrenme-öğretme ilkelerine uygunluğuna dikkat edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Öcal ve Yiğittir (2007), ilköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını öğretmen görüşlerine göre değerlendirmişler ve öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun okuttukları sosyal bilgiler ders kitaplarından memnun oldukları sonucuna varmışlardır. Ancak ders programlarının tam olarak uygulanmasında birinci dereceden önemli olan kaynak ve materyal özelliği taşıyan ders kitaplarından tüm öğretmenlerin %100'lere yakın memnun olmasının beklendiğini de ekleyerek bunun için hizmet içi eğitim ve televizyon ve basılı yayınlar yoluyla yapılandırmacı yaklaşıma yönelik bilgilerin sunulmasını önermişlerdir.

Önal ve Kaya (2006), sosyal bilgiler ders kitaplarının (4. ve 5. sınıf) değerlendirilmesi konulu çalışmaları ile bilimsel süreç becerilerini temsil eden görsel unsur ve içeriklerin daha donanımlı bir hale getirilmesi gerektiği, yeni program doğrultusunda hazırlanan ders kitaplarında öğrenci başarısının ölçülmesinde çağdaş ölçme yöntemlerinden performansa dayalı ölçme yöntemlerinin kullanıldığı ve bunun da öğretmenlerin ve müdürlerin öğrenci başarısızlığında ileri sürdükleri “öğrenci tembel” bahanesini geçersiz hale getirdiği, süreç becerilerinin etkinlikler boyunca dağılımı sistematik olarak verilmeye çalışılmışsa da süreci de öğrenen bir sosyal bilgiler öğretimini desteklemek için gelişime açık olduğuna ve ders kitaplarının öğretmen kılavuz kitapları, öğrenci çalışma kitapları ve bilgisayar destek materyallerinin bütünleştirilmesi gerektiği sonuçlarına ulaşmışlardır.

Taş (2007), yeni sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesine yönelik yaptığı çalışma sonucunda ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin yeni sosyal bilgiler programına göre hazırlanmış MEB tarafından basılmış sosyal bilgiler ders kitaplarını tasarım, görsel düzen ve fiziksel yapı ve dil ve anlatım yönünden genel olarak olumlu değerlendirdikleri; içerik boyutunu ise kısmen olumlu olarak değerlendirdikleri sonucuna ulaşmıştır. Öğretmenlerin üç boyuta ilişkin görüşlerinin tamamı dikkate alındığında MEB yayınları sosyal bilgiler ders kitaplarının dış kapak tasarımına ve cilt yapımına, içerik düzenlemesine, akıcı ve anlaşılır dil kullanılmasına daha fazla özen gösterilmesi önerisinde bulunulmuştur.

Tümsek (2006), eski (1998) ve yeni (2004) ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında (4. ve 5. sınıf) tarih konularının mukayesesi

adlı çalışmasında 1998 ilköğretim sosyal bilgiler dersi programı ve ders kitaplarında hem içerik hem de metot yönünden çeşitli sorunlar bulunduğu, özellikle bu program ve programa paralel hazırlanan ders kitaplarında tarih konularının ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri için içeriklerinin oldukça geniş kapsamlı olduğu; 2004 yeni ilköğretim sosyal bilgiler programı ve ders kitaplarında tarih konularının içerik olarak azaltıldığı, programın öğretmene daha esnek bir örüntü sunduğu, konuların yakın tarihimizden yola çıkılarak sunulduğu ve değerlendirmede ünite sonlarında değişik sorularla çeşitli gruplamalara gidilmiş olmasının daha geçerli ve güvenilir olduğu sonuçlarına ulaşmıştır.

BÖLÜM III

III. Yöntem

3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin içerik düzenleme ilkelerine uygunluk düzeyinin, anket uygulaması yolu ile öğretmen görüşlerine başvurularak ve öğretmen görüşlerinden elde edilen bulguların doküman incelemesine tabii tutulan ders kitaplarının incelenmesiyle elde edilen bulgularla da desteklenerek ortaya konulmasına yönelik olarak yapılmış ve nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

3. 2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Denizli/Bekilli, İstanbul/Maltepe, Kocaeli/Gebze ve Yozgat/Akdağmadeni’nde bulunan okullarda görev yapmakta olan ve anket uygulaması için ulaşılabilen 52 sosyal bilgiler öğretmeni ile 64 sınıf öğretmeni olmak üzere toplamda 116 öğretmen oluşturmaktadır. Bu illerin ve ilçelerin tercih edilmesinin nedeni öğretmenlere olan ulaşım kolaylığı faktörünün göz önünde bulundurulmasıdır.

Tablo 3-1. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımı

Cinsiyet	f	%
Bayan	58	50
Erkek	58	50
Toplam	116	100,0

Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 50’si bayan, % 50’si erkektir. Katılımcıların cinsiyetleri konusunda herhangi bir eşitlik aranmamış ve bu oran tesadüfi olarak ortaya çıkmıştır.

Tablo 3-2. Katılımcıların öğretmenlik yaptıkları alanlara göre dağılımı

Öğretmenlik Yaptığı Alan	f	%
Sınıf Öğretmenliği	64	55,2
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	52	44,8
Toplam	116	100,0

Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 55,2'si sınıf öğretmeni, % 44,8'i sosyal bilgiler öğretmenidir.

Tablo 3- 3. Katılımcıların okuttukları sınıflara göre dağılımı

Sınıf	f	%
4. Sınıf	31	26,7
5. Sınıf	34	29,3
6. Sınıf	14	12,1
7. Sınıf	15	12,9
6. ve 7. Sınıf	22	19,0
Toplam	116	100,0

Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 26,7'si 4.sınıf, % 29,3'ü 5.sınıf, % 12,1'i 6.sınıf, % 12,9'u 7.sınıf ve % 19'u 6. ve 7.sınıfta derse girmektedir.

Tablo 3- 4. Katılımcıların mesleki deneyimlerine göre dağılımı

Mesleki Deneyim	f	%
1-5 yıl	31	26,7
6-10 yıl	35	30,2
11-15 yıl	31	26,7
16-20 yıl	10	8,6
21 yıl ve üzeri	9	7,8
Toplam	116	100,0

Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 26,7'si 1-5 yıl, % 30,2'si 6-10 yıl, % 26,7'si 11-15 yıl, % 8,6'sı 16-20 yıl ve % 7,8'i 21 yıl ve üzeri deneyime sahiptir.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından Ocak 2010 tarihinde yayınlanan 2628 sayılı Tebliğler Dergisi'nde 2010-2011 eğitim ve öğretim yılı için kaynak kitap olarak önerilen ve anket uygulamasına katılan öğretmenlerin okuttuğu

altı adet ilköğretim sosyal bilgiler 4., 5., 6. ve 7. sınıf ders kitabı da incelenerek araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır.

3. 3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama amacıyla iki araç geliştirilmiş ve altı materyal incelenmiştir. Bunlar:

a) Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin içerik düzenlemesinin uygunluğunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi anketi,

b) Araştırmaya katılan öğretmenlerin okuttuğu altı adet ilköğretim sosyal bilgiler ders kitabı,

c) Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun belirlenebilmesi amacıyla hazırlanan kontrol listesidir.

a) Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin içerik düzenlemesinin uygunluğunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi anketi:

Öğretmen görüşlerini tespit edebilmek için içerik düzenleme ilkeleri doğrultusunda, beşli dereceleme ölçeği kullanılarak “ilişkili sorulardan” oluşturulmuş bir anket formu geliştirilmiştir (bkz. Ek 1). Anketin belli bir bölümünde veya tümünde aynı ölçek üzerinde cevaplama olanağı sunan sorulara “ilişkili sorular” denir (Büyüköztürk, 2005).

İki bölümden oluşan anketin ilk bölümü demografik bilgilerin elde edilmesi amacıyla hazırlanmış olan maddelerden ikinci bölümü ise konu ile ilgili olan maddelerden oluşmaktadır.

İçerik düzenleme ilkelerine göre oluşturulmuş olan anket sorularının belirlenmesi ile anketin anlaşılabilirlik ve uygulanabilirliği konusunda uzman görüşünden yararlanılmıştır. Ankette iç tutarlılık katsayısı aranmadığı için güvenirlik katsayısı da aranmamıştır.

Ankette içeriğin düzenlenmesine ilişkin; kazanımlarla tutarlılık, dersler arası ilişkilendirme ve öğrenme-öğretme ilkeleri boyutlarına yönelik maddelere yer verilmiştir. Öğrenme-öğretme ilkelerinden olan alıştırma ve görsel düzen ilkelerine yönelik maddeler, bu maddelerle ilgili de alt ilkelerin bulunması nedeniyle anlaşılabilir ve uygulanabilir bir biçimde sunulabilmesi için (alt problemlerin ele alınmasında da olduğu gibi) ayrıca ele alınmıştır.

Anketin uygulanması sırasında karşılaşılabilecek sorunları önleyebilmek için anketin geliştirilmesi sırasında Büyüköztürk'ün belirtmiş olduğu (2005); “Anketi olabildiğince kısa ve öz tutunuz; sorular tek bir amaca yönelik olmalıdır; kafa karıştırıcı, yoruma açık sorulardan kaçınınız; cevap kategorilerini mantıksal olarak düzenleyiniz; uygun kategori dili ve mantığı seçiniz.” gibi ilkelere dikkat edilmeye çalışılmıştır.

b) Araştırmanın uygulandığı çalışma grubunun okuttuğu ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları:

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ders kitapları, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 2010-2011 eğitim ve öğretim yılı için kaynak kitap olarak önerilen ve anket uygulamasına katılan 116 öğretmenin okuttuğu altı adet 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. Bu kitaplar ise şunlardır:

Tablo 3- 5. Çalışmaya katılan öğretmenlerin okuttuğu incelenen ders kitapları

Ders Kitabı	Yayın Evi	Basım Yılı
İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Ders Kitabı	Okyay	2010
İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitabı 4	MEB	2010
İlköğretim Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı	Koza	2010
İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı	Gizem	2008
İlköğretim Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı	MEB	2008
İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı	MEB	2009

Tablo 3-5'te gösterilen ders kitaplarında incelenecek olan tarih konuları belirlenirken Berk (2008), Köstüklü (2006) ve Tümsek (2006)' in bu konuda yapmış oldukları araştırmalardan yararlanılmıştır.

c) Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun belirlenebilmesi amacıyla hazırlanan kontrol listesi:

Ders kitabı incelemeleri için doküman incelemesi yönteminden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi için araştırma problemi ile ilgili alanyazın taranmış, uzman kanısına başvurulmuş ve belirlenen temalara göre ders kitaplarının incelenmesinde kullanılacak olan nitel ölçütler oluşturulmuştur (bknz. Ek 2). Hazırlanan kontrol listesinde; kazanımlarla tutarlılık, dersler arası ilişkilendirme ve öğrenme-öğretme ilkeleri boyutlarına yönelik maddelere yer verilmiştir. Geliştirilen ankette de olduğu gibi, öğrenme-öğretme ilkeleriyle bağlantılı olan alıştırma ve görsel düzen ilkelerine yönelik maddeler, bu maddelerle ilgili de alt ilkelerin bulunması nedeniyle anlaşılabilir ve uygulanabilir bir biçimde sunulabilmesi için ayrıca ele alınmıştır.

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 187). Doküman incelemesi yaparken izlenebilecek bir dizi aşama vardır. Ancak, bu aşamalar daha çok genel bir yönerge olarak dikkate alınmalıdır. Her araştırmacı bu aşamaları araştırma probleminin niteliğine, doküman incelemesi sonucunda elde etmeyi hedeflediği veriye veya dokümanları ne kadar kapsamlı ve derinlemesine incelemek istediğine bağlı olarak yeniden yorumlayabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 193).

3. 4. Verilerin Toplanması

Anket uygulaması yoluyla elde edilen veriler, katılımcılara olan ulaşım kolaylığı faktörünün göz önünde bulundurulması nedeniyle Denizli/Bekilli, İstanbul/Maltepe, Kocaeli/Gebze ve Yozgat/Akdağmadeni'nde bulunan okullarda görev alan sınıf öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerinden oluşan 116 öğretmene yüz yüze uygulama ve posta ile uygulama anket biçimleri tercih edilerek toplanmıştır. Anketlerin iki farklı biçimde uygulanmasının nedeni ise anket uygulamalarını, araştırmaya katılan tüm öğretmenlere yakın süre zarfında uygulayabilmek ve okullarda genellikle iki sosyal bilgiler öğretmeni bulunmasından dolayı bu sınırlılığı ortadan kaldırmak için daha kısa sürede daha fazla sosyal bilgiler öğretmenine ulaşabilmektir.

Anket uygulamalarının geçerliğini ve güvenilirliğini sağlayabilmek adına, yüz yüze yapılan uygulamalarda ankete katılan gruba, uygulama hakkında araştırmacı tarafından bilgi verilmiş; posta ile yapılan uygulamalarda ise anket uygulamasına katılacak olan gruba uygulama hakkında bilgi vermesi amacıyla araştırmacıya yardımcı olabilecek sosyal bilgiler öğretmenlerinden bu konuda yardım alınmış ve öncelikle anket uygulaması ile ilgili bilgiler bu kişilere sunulmuştur. Ayrıca posta yoluyla uygulanan anketlerde anketin adrese en son ulaştırılma tarihi de bildirilerek uygulama güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Anketlerin uygulanması sırasında yüz yüze yapılan uygulamalarda da posta ile yapılan uygulamalarda da öğretmenlerin okuttuğu ders kitaplarının yayınevlerinin hangileri olduğu öğrenilmiş ve toplanan anketler sınıf kademelerine göre ayrılmıştır. Dağıtılan anketlerin geri dönüşüm oranı % 89'dur.

Çalışmanın nitel araştırma bölümünde, öğretmenlerin okutmuş oldukları ders kitapları incelenmiştir. Analiz birimi olarak temalar belirlenmiştir. Bu temalara göre bir kontrol listesi oluşturularak ders kitapları geliştirilen bu nitel ölçme aracına göre incelenmiştir. Ders kitapları incelenirken öncelikle tek bir alt probleme yönelik olarak tüm ders kitapları incelenerek notlar alınmış bir sonraki alt probleme yönelik incelemelere daha sonra geçilmiştir.

3. 5. Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel bölümünü oluşturan anket uygulaması sonucu elde edilen verilerin analizinde, frekans dağılımı ve yüzdelik gibi betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde “SPSS (16) for Windows” paket programı kullanılmıştır. Öğretmen görüşlerine yönelik elde edilen değerlerin öncelikle hepsi tablolar ve düz yazı biçiminde belirtilmiş, bu tablolar ve yazılar incelenerek dikkat çeken değerlerin sınıf kademelerine göre çoğunlukla hangi yönde verildiği yazılmış ve buradan yola çıkılarak tüm öğretmenlerin çoğunluğunun ilgili ilke ile ilgili en fazla katıldıkları görüş belirlenmiştir. Elde edilen bu veriler alt problemler temelinde ele alınmıştır.

Araştırmanın nitel bölümünü oluşturan doküman incelemeleri sonucu elde edilen veriler alt problemler ve bu alt problemler doğrultusunda belirlenen temalar temele alınarak düzenlenmiş, belirlenen ölçütlere göre betimsel analiz yapılmıştır.

Betimsel analiz dört aşamadan oluşur:

1. Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma,
2. Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi,
3. Bulguların tanımlanması,
4. Bulguların yorumlanması.

Yıldırım ve Şimşek'e göre (2008: 246), nitel araştırma verisinin analizinde tema veya kategorilerin özel bir önemi vardır. Yazılı bir materyali araştırma açısından anlamlı hale getirmenin yolu, bu yazılı materyali belirli bir standarda göre yeniden düzenlemektir. Araştırmacı, araştırma problemi ile ilgili alanyazını tarayarak bu kategorileri oluşturabilir veya bu tema veya kategoriler verinin analizi sırasında araştırmacı tarafından oluşturulabilir. Yapılan araştırmada, verilerin analizinde göz önünde bulundurulmuş temalar ilgili alanyazının taranması ve uzman kanısı yoluyla belirlenmiştir.

Dokümanlardan elde edilen verinin mutlaka sayısallaştırılması veya nicelleştirilmesi gerekmez. Araştırmacı, saptadığı kategoriler ve analiz birimi doğrultusunda yaptığı analizden sonra bulduğu sonuçları, rahatlıkla düz yazı şeklinde rapor edebilir. Bu araştırmacının bir seçimidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 200). Araştırmanın nitel bölümünde verilerin analiz edilebilmesi için betimsel analizin geçerliğini ve güvenilirliğini sağlamada önemli olarak görülen sık sık alıntılara yer verme ilkesine uygun olarak veriler analiz edilmiş ve bazı bölümlerde sayısallaştırmalara gidilmiştir.

Araştırmanın tamamlanmasının ardından tekrar uzman görüşünden yararlanılmıştır. Araştırma süreci, araştırmacı tarafından konu alanı uzmanına aktarılmış, toplanan veriler ve sonuçlar hakkında bilgi verilerek araştırmacının yaklaşımı ve düşünme biçiminin geçerliği hakkında görüş alınmış ve bu şekilde elde edilen dönütler sayesinde düzeltilmesi gereken yerler tekrar gözden geçirilmiştir.

BÖLÜM IV

IV. Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümde araştırmanın bulguları, başka bir deyişle, sırası ile alt problemlerle ilgili görüşlere ait istatistikler özetlenmiş ve sonuçlar tablolarda gösterilmiştir. Daha sonra ise bu görüşleri belirten öğretmenlerin okuttuğu 6 adet sosyal bilgiler ders kitabının tarih konularını oluşturan toplam 374 sayfanın betimsel analizi sonucu yine alt problemler temelinde belirlenen temalara göre elde edilmiş olan bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

1. Alt problem: sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konuları kazanımlarla tutarlı mıdır?

Tablo 4- 1. Tarih konularının kazanımlarla tutarlılığına ilişkin öğretmen görüşleri

Sınıf		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
4. Sınıf	f	4	10	6	9	2	31
	%	12,9	32,3	19,4	29	6,5	100
5. Sınıf	f	4	8	2	16	4	34
	%	11,8	23,5	5,9	47,1	11,8	100
6. Sınıf	f	0	3	1	7	3	14
	%	0	21,4	7,1	50	21,4	100
7. Sınıf	f	3	4	2	5	1	15
	%	20	26,7	13,3	33,3	6,7	100
6. ve 7. Sınıf	f	2	4	6	9	1	22
	%	9,1	18,2	27,3	40,9	4,5	100

Tablo 4-1’de gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih ile ilgili konular kazanımlarla tutarlıdır, ilkesine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 12,9’u kazanımlarla tutarlı olduğuna kesinlikle katılmıyor, % 32,3’ü katılmıyor, % 19,4’ü kararsız, % 29’u katılıyor, % 6,5’i kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 11,8’i kazanımlarla tutarlı olduğuna kesinlikle katılmıyor, % 23,5’i katılmıyor, % 5,9’u kararsız, % 47,1’i katılıyor, % 11,8’i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 21,4’ü kazanımlarla tutarlı olduğuna katılmıyor, % 7,1’i kararsız, % 50’si katılıyor, % 21,4’ü kesinlikle katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 20’si kazanımlarla tutarlı olduğuna kesinlikle katılmıyor, % 26,7’si katılmıyor, % 13,3’ü kararsız, % 33,3’ü katılıyor, % 6,7’si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 9,1’i kazanımlarla tutarlı olduğuna kesinlikle katılmıyor, % 18,2’si katılmıyor, % 27,3’ü kararsız, % 40,9’u katılıyor, % 4,5’i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Sınıf kademelerine göre dikkat çeken değerlere baktığımızda 4. sınıf öğretmenleri arasında % 32,3 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin; 5. sınıf öğretmenleri arasında % 47,1 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin; 6. sınıf öğretmenleri arasında % 50 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin; 7.sınıf öğretmenleri arasında % 33,3 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin; hem 6. hem de 7. sınıf ders kitaplarına yönelik değerlendirme yapan öğretmenler arasında ise % 40,9 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. 4. sınıf öğretmenleri dışındaki öğretmenler sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin kazanımlarla tutarlı olduğunu düşünmektedir.

Bütün sınıf kademelerine göre öğretmenlerin bu ilkeye yönelik görüşlerine baktığımızda % 39, 65 oranında bir çoğunlukla öğretmenler ders kitaplarının tarih konularını kazanımlarla tutarlı bulmaktadırlar. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, ders kitapları içeriğinin öğretim programında belirtilen kazanımları yansıttığını ve öğrencide bu kazanımların gerçekleştirebilmesi konusunda olumlu özelliklere sahip olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Öcal ve Yiğittir (2007: 58) yaptıkları araştırmada, Kırıkkale’de görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin, sosyal bilgiler ders kitabında yer alan konular programda

amaçlanan kazanımları karşılayacak şekilde düzenlenmiştir, ilkesine ilişkin % 63,4 oranında bir çoğunluğunun bu görüşe katıldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ders kitabı incelemelerine göre;

Sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan tarih ile ilgili kazanımlar ve incelenen ders kitaplarında bu kazanımları gerçekleştirmek amacıyla hazırlanmış olan içerikte hangi konuların ve bilgilerin yer aldığı Ek-1’de yer alan tabloda gösterilmiştir. Bulgular bölümünde sınıf kademelerine göre tarihle ilgili kaç kazanımın yer aldığına, ders kitabında bunların kaç tanesinin kazanımlarla tutarlı bir biçimde işlendiğine ve kazanımlarla tutarlı olarak işlenmeyen konuların hangileri olduğuna ve bunun nedenine yer verilmiştir.

4.S-1: 4. sınıfta tarih ile ilgili sekiz kazanım bulunmaktadır. Ders kitabının içeriği bu kazanımlardan yedisi ile tutarlı, bir kazanımı ise tam olarak yansıtmayan bir şekilde oluşturulmuştur.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin 6. kazanımı olan “Milli Mücadele’nin kazanılmasında ve Cumhuriyet’in ilanında Atatürk’ün rolünü fark eder.” kazanımı “Zafere Doğru” konusu ile öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Kazanımda hem “Milli Mücadele’nin kazanılması” hem de “Cumhuriyet’in ilanında Atatürk’ün rolünü fark etme”, ifadelerine yer verilmesine rağmen konuda daha çok Milli Mücadele’nin kazanılmasında Atatürk’ün rolü üzerinde durulmuş, Cumhuriyet’in ilanı ile bilgilere yalnızca bir paragraf yer ayrılmıştır. Milli Mücadele’nin kazanılmasında Atatürk’ün rolüne yer verilen bölümün içeriğinin yoğun olarak oluşturulmasına karşın Cumhuriyet’in ilanında Atatürk’ün rolüne kısaca yer verilmesi konular arası bir uyumsuzluğa neden olmuştur.

4.S-2: 4. sınıfta tarih ile ilgili sekiz kazanım bulunmaktadır. Ders kitabının içeriği bu kazanımlardan altısı ile tutarlı, iki kazanımı ise tam olarak yansıtmamaktadır.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin 5. kazanımı olan “Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Milli Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye’yi betimler.” kazanımı ile 6. kazanımı olan “Milli Mücadele’nin

kazanılmasında ve Cumhuriyet'in ilanında Atatürk'ün rolünü fark eder.” kazanımları “Kurtuluştan Kuruluşa” konusu ile öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak konu bu iki kazanımı yansıtacak şekilde sınırlandırılmamıştır. Kazanımlarda “Milli Mücadele sürecinde” ve “Milli Mücadele'nin kazanılmasında” ifadelerine yer verilmesine rağmen içerikte öncelikle Atatürk'ün kısaca hayatına ve daha sonra ise ilk görev yaptığı yerin Şam olduğu bilgisine yer verilmiş; sonra ise Trablusgarp Savaşı ve Çanakkale Savaşları ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Trablusgarp Savaşı ve Çanakkale Savaşı ile ilgili bilgiler de Atatürk'ün hayatı hakkında verilen bilgilerin işlenişinde olduğu gibi kısaca verilip Atatürk'ün bu savaşlarda göstermiş olduğu başarının daha sonra Milli Mücadele sürecinde de etkili olacağı bilgilerine yer verilmeli ve içerik kazanımı yansıtacak şekilde sınırlandırılmalıydı.

5.S: 5. sınıfta tarih ile ilgili on bir kazanım bulunmaktadır. Ders kitabının içeriği bu kazanımlardan on tanesi ile tutarlı, bir kazanımı ise tam olarak yansıtmamaktadır.

“Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinin 1. kazanımı olan “Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.” kazanımı “Yasalar Bizim İçin” adlı konu ile yansıtılmaya çalışılmıştır. Konunun başında toplumsal yaşamı düzenleyen kurallara örnek olan ve olmayan durumlarla ilgili bilgiler bunlarla ilgili görsellerden de yararlanılarak sunulmuş; buradan yola çıkılarak Anayasa'ya ve tarihçesine vurgu yapılmıştır. Çocukların da uyması gereken kurallar olduğu belirtilerek uyulmayan kurallara görseller aracılığıyla örnek verilmiştir. Konunun başında da sonunda da uyulmayan kurallara görseller aracılığıyla örnek verilmesi bu konunun tekrar edilmesi biçiminde bir sunuma neden olmuştur. Konunun sınırlarının net olarak belirlenmemiş olması nedeniyle kazanımı yansıtabilmesi açısından sorun olduğu görülmektedir.

6.S-1: 6. sınıfta tarih ile ilgili yirmi kazanım bulunmaktadır. Ders kitabının içeriği bu kazanımlardan on sekizi ile tutarlı, iki kazanımı ise yansıtabilme açısından sorunlu görünmektedir.

“Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin 2. kazanımı olan “Anadolu ve Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile siyasal ve sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.” kazanımı “Bu Toprağın

Medeniyetleri” adlı konu ile öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Konunun işlenişinde Anadolu’da ve Mezopotamya’da yaşamış olan Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılar, İyonlar, Sümerler, Asurlular, Babiller yerleştikleri coğrafya, bu coğrafyada gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetler, yöneticileri ve halkın yaşamıyla ilgili bilgilerin birbiriyle ilişkisi de kurularak verilmiş ve kazanıma uygun bir yaklaşım izlenmiştir. Ancak konuda, Çalınan Hazinelerimiz başlığı altında Anadolu topraklarından kaçırılan hazinelere de değinilmiş olması kazanımın öngördüğü sınırlandırmanın dışına çıkılmasına yol açmış ve kazanımla doğrudan ilgili olmayan bir ayrıntının verilmesi durumuna neden olmuştur.

“Ülkemiz ve Dünya” ünitesinin 1. kazanımı olan “Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi Atatürk’ün milli dış politika anlayışı açısından değerlendirir.” kazanımı “Tuna’dan Altaylara Bir Büyük Millet” konusu ile öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Konu işlenirken Sovyetler Birliği ile sadece siyasi ilişkimize değinildikten sonra Türk Cumhuriyetleri ile olan kültürel, sosyal ve ekonomik ilişkilerimize değinilmiştir. Konunun sunumunda diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal ve ekonomik ilişkilere yer verilmemiş bu ilişkiler yalnızca Türk Cumhuriyetleri çerçevesinde sunulmuştur. Bununla birlikte, Türk Cumhuriyetleri ile olan siyasi ilişkilerimize de değinilmemiştir. İçerik, eksik bilgilerin bulunması nedeniyle kazanımı gerçekleştirebilecek yeterlilikte görünmemektedir.

6.S-2: 6. sınıfta tarih ile ilgili yirmi kazanım bulunmaktadır. Ders kitabının içeriği bu kazanımlardan on dokuzu ile tutarlı, bir kazanımı ise tam olarak yansıtmamaktadır.

“Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin 2. kazanımı olan “Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile siyasal ve sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.” kazanımı “Kimler Geldi, Kimler Geçti?” adlı konu ile öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Konunun işlenişinde Anadolu’da ve Mezopotamya’da farklı dönemlerde yaşamış olan Sümerler, Babiller, Asurlular, Hititler, Frigya, Lidyalılar, İyonlar ve Urartular’ın yaşadıkları coğrafi bölge aynı harita üzerinde gösterilmiş, bu coğrafyada gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetler, yöneticileri ve halkın sosyal yaşamıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Kazanımda “siyasi

yapı” ifadesi de geçmesine rağmen yalnızca Hititlerin siyasi yaşamı ile ilgili bilgilere yer verilmiş diğer medeniyetlerin anlatımında “kralımız” , “krallığımız” gibi ifadelere yer verilmesinin dışında siyasi yapı ile ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir. Kazanımın konusu birkaç boyuta yönelik olmasına karşın siyasi boyutuna yönelik bilgiye yer verilmemesi, içerikte eksik bilgilerin bulunması durumuna neden olmuştur. Bu nedenle, içerik kazanımı yansıtabilecek yeterlilikte görünmemektedir.

7.S: 7. sınıfta tarih ile ilgili yirmi beş kazanım bulunmaktadır. Ders kitabının içeriği bu kazanımlardan yirmi ikisi ile tutarlı, üç kazanımı yansıtabilme açısından ise sorunlu görünmektedir.

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin 3. kazanımı olan “Osmanlı Devleti’nin fetih ve mücadelelerini, Osmanlı’da ticaretin ve denizlerin önemi açısından değerlendirir.” kazanımı “Osmanlı Devleti Yeni Başkentinde” konusu ile öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Konunun işlenişinde İstanbul’un Fethi’nden sonra Kapalıçarşı’nın Osmanlı ticareti için önemli bir yer haline geldiğine yönelik bilgilere yer verilmiş; ‘Osmanlı Denizlerin Fatih’i’ alt başlığında Orhan Gazi döneminden Kanuni Sultan Süleyman’a kadar olan dönemde, Osmanlı’da denizciliğe önem veren padişahların tersanelerin kurulması, donanmaların genişletilmesi gibi bu alanda yaptıkları çalışmalara değinilmiş; Preveze Zaferi, Kıbrıs’ın alınması, İnebahtı Yenilgisi’nin etkilerine, Girit’in alınması, Kırım’ın bağımsız olması, Paris Antlaşması gibi denizlerin hakimiyetinde önemli rol oynayan yerlerin alınması, elden çıkması ve bunların Osmanlı üzerindeki etkilerine yönelik bilgilere yer verilmiştir. Osmanlı’da ticaretin önemine değinilen bölüm ile denizlerin önemine değinilen bölüm karşılaştırıldığında denizlere verilen önemin yer aldığı bölümün içeriğinin yoğun olarak oluşturulmuş olması ve bu yoğunluğun neden olduğu sınırlandırma sorunundan dolayı kazanımı tam olarak yansıtamadığı görülmektedir. Ticarete ayrılan bölümde yer verilen bilgiler diğer bölümde yer verilen bilgilere kıyasla çok daha azdır.

Berk’e göre (2008: 69), “Osmanlı Devleti Yeni Başkentinde” konu başlığı altında İstanbul’un Fethi, bu gelişmenin Türk ve dünya siyasetine etkisine değinilmiştir. Fatih’in İstanbul’u ele geçirmesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler sade, anlaşılır bir üslupla ele alınmıştır. İstanbul’un Fethi’nin ülke ekonomisine katkısına değinilerek, bu

konuyu destekler nitelikte olan Fatih'in bastırmış olduğu altın paranın resmine yer verilmiştir. Osmanlı'nın denizlerdeki ilerlemelerinin anlatıldığı alt başlıkta ise Orhan Gazi'den, Kanuni Sultan Süleyman'a kadarki gelişmeler anlatılmıştır. Bu konun içeriği yoğun olarak sunulmuş, kazanımı tam olarak yansıtamamıştır.

“Yaşayan Demokrasi” ünitesinin 2. kazanımı olan “Anayasamızın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin nitelikleri ile ilgili uygulamalara toplum hayatından örnekler verir.” kazanımı “Cumhuriyetin Bekçilerine” adlı konu ile öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Konuda, Anayasa'mızın ilk altı maddesinin içeriği ile ilgili örneklerle yer verileceği belirtilmiş ve 1. örnek olarak Atatürk'ün milli egemenlik, cumhuriyet yönetimi, bağımsızlık, milli birlik ve beraberlik ile ilgili sözlerine; 2. örnek olarak demokratik devletin işlevine; 3. örnek olarak hukuk devletinin işlevine; 4. örnek olarak sosyal devletin işlevine yer verilmiştir. İçerikte Anayasamızın 2. maddesinde yer alan niteliklerin yalnızca bazılarına yer verilmiştir. Niteliklerle ilgili de toplum hayatından örneklerle değil örnek başlığı altında niteliklerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir. İçerikte örneklerle değil niteliklerin bazıları ile ilgili açıklamalara yer verilmiş olmasından dolayı, içerik kazanımı yansıtır görünmemektedir.

“Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinin 1. kazanımı olan “20. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik yapısıyla I. Dünya Savaşı'nın sebep ve sonuçlarını ilişkilendirir.” kazanımı “İki Kurşun ve Milyonlarca Kayıp” konusu ile öğrenciye kazandırılmaya çalışılmıştır. Konuda, I. Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durum ve aynı dönemde Osmanlı'nın içinde bulunduğu siyasi durum; savaşın nedenleri, ittifakların nasıl oluştuğu, hangi ülkelerin hangi tarihlerde savaşa katıldığı, Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş süreci ve savaşta kimin yanında yer aldığı ile bunun nedenleri, savaşın Osmanlı ve dünya ekonomisine etkileri, Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler, savaşın sona ermesi, Wilson İlkeleri'nin yayımlanması, Milletler Cemiyeti'nin kurulması, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne katılması ve bu cemiyetin günümüz Birleşmiş Milletler Örgütü'nün temeli olduğu konularına yer verilmiştir. Kazanımda “20. yüzyılın başında hem Avrupa'nın hem de Osmanlı Devleti'nin siyasi ve ekonomik yapısıyla savaşın sebep ve sonuçlarının ilişkilendirilmesi” ifadelerine yer verilmesine rağmen, savaştan önce Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik duruma yer verilmiş

ancak Osmanlı Devleti'nin siyasi olarak içinde bulunduğu duruma yer verilirken ekonomik olarak içinde bulunduğu duruma yer verilmemiştir. Yalnızca, savaşın Osmanlı ekonomisini nasıl etkilediğine yönelik bilgilere yer verilmiştir. İçerikte eksik bilgilerin bulunmasından dolayı içeriğin kazanımı tam olarak yansıtmadığı görülmektedir.

Ders kitaplarının incelenen toplam 374 sayfalık içeriğinin öğretim programlarında belirtildiği şekilde öğrencide gerçekleştirmeye çalıştığı kazanımlara ve bu kazanımlar arasında ders kitabında işlenişi sorunlu olanların oranına bakıldığında, ders kitapları içeriğinin % 89,13 oranında bir çoğunluğun kazanımları yansıtabilecek bir biçimde oluşturulduğu tespit edilmiştir.

4. 2. İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

2. Alt Problem: Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konuları aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirilmiş midir?

Tablo 4- 2. Tarih konularının aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri

Sınıf		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
4. Sınıf	f	1	6	6	14	4	31
	%	3,2	19,4	19,4	45,2	12,9	100
5. Sınıf	f	1	4	6	16	7	34
	%	2,9	11,8	17,6	47,1	20,6	100
6. Sınıf	f	0	0	3	11	0	14
	%	0	0	21,4	78,6	0	100
7. Sınıf	f	1	5	3	6	0	15
	%	6,7	33,3	20	40	0	100
6. ve 7. Sınıf	f	0	5	4	12	1	22
	%	0	22,7	18,2	54,5	4,5	100

Tablo 4-2’de gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan tarih ile ilgili konular aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirilmiştir, ilkesine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 3,2’si konuların diğer derslerle ilişkilendirildiğine kesinlikle katılmıyor, % 19,4’ü katılmıyor, % 19,4’ü kararsız, % 45,2’si katılıyor, % 12,9’u kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 2,9’u konuların diğer derslerle ilişkilendirildiğine kesinlikle katılmıyor, % 11,8’i katılmıyor, % 17,6’sı kararsız, % 47,1’i katılıyor, % 20,6’sı kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 21,4’ü konuların diğer derslerle ilişkilendirildiği konusunda kararsız, % 78,6’sı katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 6,7’si konuların diğer derslerle ilişkilendirildiğine kesinlikle katılmıyor, % 33,3’ü katılmıyor, % 20’si kararsız, % 40’ı katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 22,7’si konuların diğer derslerle ilişkilendirildiğine katılmıyor, % 18,2’si kararsız, % 54,5’i katılıyor, % 4,5’i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Sınıf kademelerine göre öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere baktığımızda, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 45,2 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin; 5. sınıf öğretmenleri arasında % 47,1 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin; 6. sınıf öğretmenleri arasında % 78,6 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin; 7. sınıf öğretmenleri arasında % 40 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin; hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında ise % 54, 6 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Bütün sınıf kademelerine göre öğretmenlerin bu ilkeye yönelik görüşlerine baktığımızda, çalışmaya katılan öğretmenlerin % 50,86 oranında bir çoğunluk ile sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları içeriğinin diğer derslerle ilişkilendirme yapılarak sunulduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularının işlenişi sırasında aynı sınıfta okutulan diğer derslerle de bağlantısı kurularak, bu derslerle ilişkilendirilerek sunulduğunu düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabında, öğretim programında belirtildiği şekilde aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkisi kurularak verilen bölümler bulunmaktadır. Öğretim programında tarih ile ilgili olan hangi kazanımın hangi ders ile ilişkilendirildiğine ve ders kitabında bu ilişkilendirmenin nasıl yapıldığına yönelik örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

“Kendimi Tanıyorum” ünitesinin “Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar.” kazanımı (5. kazanım) Türkçe dersinin “Yazma” öğrenme alanı; Kendini yazılı olarak ifade etme (7. kazanım) ve Matematik dersinin “Zamanı Ölçme” alt öğrenme alanı (3. kazanım) ile bağlantılıdır. Kazanım, ünitenin “Herkesin Bir Hikayesi Var” konusunda öğrenciye bu kazanımı oluşturmalarını sağlayacak örneklerin sunumu ve öğrencinin kendi yaşamına ait olayları kronolojik sıraya koymasını amaçlayan sorularla verilmiştir.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur.” kazanımı (1. kazanım) Türkçe dersi “Konuşma” öğrenme alanı; Kendini Sözlü Olarak İfade Etme (11. kazanım) “Yazma” öğrenme alanı; Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Yazma (12. kazanım) “Yazma” öğrenme alanı; Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Yazma (4.kazanım) ile bağlantılıdır. Ders kitabında “Köklerimiz” adlı konuyla verilmeye çalışılan kazanım için Aile Tarihi Formu ve Sözlü Tarih Formundan yararlanılmıştır. Bunlara uygun olarak oluşturulmuş örnek metinlere yer verilmiş ve bu konuda öğrenciye yöneltilen sorulardan yararlanılarak öğrencinin de sözlü tarih yöntemini kullanarak kendi aile tarihini oluşturmaya çalışılmıştır.

Ünitenin -“Geçmişimi Öğreniyorum”-, “Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Milli Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye’yi betimler.” kazanımı (5. kazanım) Türkçe dersi “Görsel Okuma” öğrenme alanı (6. kazanım), “Konuşma” öğrenme alanı, Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Konuşma (7. kazanım) ile bağlantılıdır. “Zafere Doğru” konusunda bu kazanım öğrencilerin Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’ni gezerek orada gördükleri tabloları yorumlamalarını konu edinen metinlerden ve öğrencilerin de bu tabloları yorumlamalarını amaçlayan

sorulardan yararlanılarak sunulmuştur. Ayrıca ünite ile ilgili belirlenmiş olan tüm kazanımlar Türkçe dersi “Dinleme” öğrenme alanı, Dinlediğini Anlama. (2. kazanım) ile bağlantılıdır. Bu kazanımla ilgili de ders kitabında öğrenciye bazı sorular yöneltildiği ve öğrencinin etkinliklere yönlendirildiği görülmektedir: “Aile büyüklerinden biriyle röportaj yapsan ona neler sormak isterdin?” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 23) sorusu öğrencinin belirli bir konu hakkında kişilerle yaptığı görüşme sürecinde onların söylediklerini dinleyerek bilgi edinmesine yönelik bir soru örneğidir.

4.S-2: Ders kitabında, öğretim programında belirtildiği şekilde aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkisi kurularak verilen bölümler bulunmaktadır. Buna yönelik örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

“Kendimi Tanıyorum” ünitesinin “Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar.” kazanımı (5. kazanım) Türkçe dersinin “Yazma” öğrenme alanı; Kendini yazılı olarak ifade etme (7. kazanım) ve Matematik dersinin “Zamanı Ölçme” alt öğrenme alanı (3. kazanım) ile bağlantılıdır. Kazanım, ünitenin “Yaşadıklarımı Sıralıyorum” adlı konusunda bir öğrencinin kendi yaşam hikayesini kronolojik sıraya koymasını konu edinen bir sunumla verilmeye çalışılmıştır. Sunum fotoğraflarla ve bu örneğin zaman şeridinde gösterilmesiyle desteklenmiştir. Öğrencinin kendi yaşamına ait olayları kronolojik sıraya koymasına yönelik sorulara yer verilmiştir.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur.” kazanımı (1. kazanım) Türkçe dersi “Konuşma” öğrenme alanı; Kendini Sözlü Olarak İfade Etme (11. kazanım) “Yazma” öğrenme alanı; Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Yazma (12. kazanım) “Yazma” öğrenme alanı; Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Yazma (4.kazanım) ile bağlantılıdır. Ders kitabında “Ailemin Tarihini Yazıyorum” adlı konuyla verilmeye çalışılan kazanım için sözlü tarih yöntemi ile ilgili açıklamalara yer verildikten sonra bu yöntemde kullanılabilecek sorulara yer verilmiş ve bu sorulardan yararlanılarak yazılmış örnek bir aile tarihi metnine yer verilmiştir. Metnin sunumu sırasında öğrenciye kendi aile tarihini oluşturmasına yardım edecek sorular da yöneltilmiştir: “Sizin evde de özenle saklanan aile yadigarı hangi eşyalar var?” , “Ders kitabının 34. sayfasındaki sözlü tarih bilgi kutusunda yer alan örnek maddeleri tekrar gözden geçiriniz. Metinden hangi maddelerle

ilgili bilgilere ulaşabilirsiniz? Örnekler veriniz.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 34-37).

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Milli Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye’yi betimler.” kazanımı (5. kazanım) Türkçe dersi “Görsel Okuma” öğrenme alanı (6. kazanım), “Konuşma” öğrenme alanı, Tür, Yöntem ve Tekniklere Uygun Konuşma (7. kazanım) ile bağlantılıdır. “Kurtuluştan Kuruluşa” konusunda bu kazanım bir öğrencinin Ankara’da yaşayan akrabası ile birlikte Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’ni gezmesi ve akrabasının bu konuda ona çeşitli bilgiler vermesi biçiminde sunulmuş; konunun sunumunda Atatürk’e ait madalya ve nişanları gösteren, Çanakkale Savaşı’nı tasvir eden ve Kurtuluş Savaşı’nı, Milli Mücadele Dönemi’ni yansıtan görsellerden yararlanılmıştır. Öğrencilerin bu görselleri inceleyerek konuyu kavramalarına yardımcı olabilecek sorulara da yer verilmiştir: “Yukarıdaki tabloyu inceleyiniz. Sizce Sakarya Savaşı hangi şartlarda yapılmıştır?” , “Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı tablosu size neler düşündürüyor?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 54). Bununla birlikte, konu Ezelî Yahya Çavuş hakkında verilen bilgilerden ve Atatürk’ün anılarından da yararlanılarak sunulmuş ve böylece yaşanmış olaylara da yer verilmiştir.

Ayrıca ünite ile ilgili belirlenmiş olan tüm kazanımlar Türkçe dersi “Dinleme” öğrenme alanı, Dinlediğini Anlama. (2. kazanım) ile bağlantılıdır. Biraz önce de değinilen “Ailemin Tarihini Yazıyorum” konusunda öğrenciye yöneltilen şu soruda bu amaç gerçekleştirilmeye çalışılmıştır: “Aile büyüklerinizden hayat hikayelerini dinlediniz mi? Bu hikayelerden neler öğrendiniz?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 34). “Kurtuluştan Kuruluşa” konusunda, bir öğrencinin Ankara’da yaşayan akrabası ile birlikte Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’ni gezmesi ve akrabasının bu konuda ona çeşitli bilgiler vermesi, öğrencinin de akrabasının anlattıklarını dinleyerek ona konu ile ilgili merak ettiklerini öğrenmeye yönelik sorular yönelmesi şeklindeki sunum da buna örnek olarak verilebilir: “Melike: Mustafa Kemal Paşa Ankara’ya geldikten sonra neler yaptı? Gülay Hanım: İlk iş olarak Büyük Millet Meclisi’nin açılmasını sağladı.” Melike: Büyük Millet Meclisi neden Ankara’da açıldı?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 52).

5.S: Ders kitabında, öğretim programında belirtildiği şekilde aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkisi kurularak verilen bölümler bulunmaktadır.

“Adım Adım Türkiye” ünitesinin “Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır.” kazanımı (5. kazanım) Türkçe dersi “Görsel Okuma” öğrenme alanı (2, 3, 6. kazanımlar) ve Matematik dersi “Çizgi Grafiği” alt öğrenme alanı (1,2. kazanım) ile bağlantılıdır. “Bir Devir Kapanıyor” adlı konuda bilimsel eğitimden bahsedilirken tablo halinde 1923-1938 yılları arası kız ve erkek öğrencilerde okullaşma oranına yer verilmiş ve kız öğrencilerin okullaşma oranı çizgi grafiğinde gösterilmiştir. Tablonun ve çizgi grafiğin altında ise bir soruya ve etkinliğe yer verilmiştir: “Yukarıda verilen tabloyu ve bu tabloya göre oluşturulan çizgi grafiğini inceleyiniz. Kız öğrenci sayısındaki hızlı artışın nedeni ne olabilir? Açıklayınız.” “Etkinlik: Tabloda verilen değerlerden yararlanarak erkek öğrencilerin okullaşmasını gösteren çizgi grafiğini de siz oluşturunuz.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 52) Öğrencinin tabloyu inceleyip, ilgili soruyu cevaplandırabilmesi için görsel okuma; çizgi grafiği inceleyip etkinliği gerçekleştirebilmesi için de çizgi grafiği ile ilgili bilgilere sahip olması gerekmektedir.

“Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinin “Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.” kazanımı (1. kazanım) Matematik dersi “Olasılık” alt öğrenme alanı (3. kazanım) ile bağlantılıdır. “Yasalar Bizim İçin” adlı konunun giriş bölümünde toplumumuzda uyulması gereken kuralların ve bunların yazılı hale getirilmesiyle anayasamızda yer alan yasaların, olması ve olmaması durumlarında ortaya çıkabilecek olan durumlar bunlara yönelik görsellerden yararlanılarak öğrenciye sunulmuştur. Öğrencinin bu konu ile ilgili olasılıklardan yola çıkarak düşünmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

“Hepimizin Dünyası” ünitesinin “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.” kazanımı (4. kazanım) Matematik dersi “Geometrik Cisimler” alt öğrenme alanı (1.kazanım) ile bağlantılıdır. Ders kitabında “Dünyamızın Tarihi ve Doğal Değerleri” konusunda, ülkemizde ve dünyada bulunan ve çok farklı şekil ve görünüme sahip olan doğal güzelliklere ve tarihi eserlere ait görsellere yer verilerek öğrencilere bunları inceleyebilme imkanı sağlanmıştır.

6.S-1: 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında tarih ile ilgili kazanımlara bakıldığında diğer derslerle bağlantılı olan bir kazanım yer almamaktadır.

Ancak ders kitabında konuların sunumu sırasında, öğrencinin Türkçe dersinde öğrenmekte olduğu pek çok edebi türe ait örneklerden yararlanıldığı da görülmektedir. Örneğin; “Yeryüzünde Yaşam” adlı ünitenin “Bu Toprağın Medeniyetleri” adlı konusunda Frigler anlatılırken Kral Midas’ı anlatan bir efsaneye yer verilmiştir. İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “Destan Yazan Türkler” konusunun sunumunda iki farklı destandan -Oğuz Kağan Destanı ve Türeyiş Destanı- yararlanılarak konu anlatılmıştır. Konuda Türk tarihinin ilk yazılı kaynakları olan Orhun Yazıtları’na değinilmiş ve Bilge Kağan Yazıtı’nın doğu yüzünde yazanlara yer verilmiştir. Böylece hem Tarih hem de Türkçe için önemli olan bir konu üzerinde durulmuştur. “Türklerde Bayram Geleneği ve Nevruz” konusunda yine öğrencinin Türkçe dersinde öğreneceği şiir, mani, tekerleme örneklerine yer verilmiştir. Ayrıca “Ülkemiz ve Dünya” ünitesinin “Tuna’dan Altaylara Bir Büyük Millet” konusunun sunumunda Nasrettin Hoca’nın hayatına ve bir fıkrasına, Türklere ait atasözlerine ve ninni örneklerine yer verildiği de görülmektedir.

Buradan yola çıkılarak, 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının tarih ile ilgili olan kazanımlarında aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirme olmadığından ders kitabında da kazanımlara yönelik bir ilişkilendirme olmadığı ancak öğrencinin diğer derslere yönelik önceki sınıflarda öğrendiği veya bir sonraki sınıfta öğrenecekleri ile bağlantılı olan bilgilerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

6.S-2: 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında tarih ile ilgili kazanımlara bakıldığında diğer derslerle bağlantılı olan bir kazanım yer almadığı belirtilmiştir.

Ders kitabında öğrencilerin diğer derslerde öğrendiği bilgilerden yola çıkarak kavrayabileceği bölümler bulunmaktadır. Bunlara birkaç örnek verecek olursak; “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” adlı ünitenin “Atatürk ve Sosyal Bilimler” konusunda TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)’ten alınan ve 1935 yılında ülkemizin okur-yazarlık durumunu gösteren bir tabloya yer verilmiştir. Öğrencinin bu tabloyu yorumlayabilmesi için matematik dersinin grafikler konusu ile ilgili bilgilerini harekete geçirmesi gerekmektedir. “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “İlk Türk Devleti” konusunda Oğuz Kağan Destanı ile ilgili bir bilgiye ve destandan yapılan alıntılara yer verilmiştir.

Ünitenin “Yazıtlardaki Uygarlık” konusunda Orhun Yazıtları ile ilgili bir bilgiye ve Ergenekon Destanı’ndan yapılan bir alıntıya yer verilmiştir. “Uygarlığa Adını Verenler” konusunda ise Karabalgasun Yazıtı’ndan ve Göç Destanı’ndan yapılan alıntılara yer verilmiştir. “Türklerin Yeni Yaşamı” adlı konuda Kaşgarlı Mahmut’un Divan-ü Lugati’t Türk’ü ve Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig adlı eserlerine yer verilmiş ve bu eserlerden alıntılar yapılmıştır. “Ülkemiz ve Dünya” ünitesinin “Kültürler Arası Köprü” konusunun sunumunda Nasrettin Hoca’ya ait bir fıkranın farklı kültürlerin diliyle yansıtılan örneklerine yer verilmiştir. Türkçe dersi ile de ilişkili olan pek çok konuya yer verildiği görülmektedir.

Biraz önce de değinildiği gibi, 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının tarih ile ilgili olan kazanımlarında aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirme olmadığından ders kitabında kazanımlara yönelik bir ilişkilendirme olmadığı ancak öğrencinin diğer derslere yönelik önceki sınıflarda öğrendiği veya bir sonraki sınıfta öğrenecekleri ile bağlantılı olan bilgilerin bulunduğu tespit edilmiştir.

7.S: Ders kitabında, öğretim programında belirtildiği şekilde aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkisi kurularak verilen bölümler bulunmaktadır.

“Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “Türk ve İslam devletlerinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını değerlendirir.” kazanımı (3. kazanım) Fen ve Teknoloji dersi “Güneş Sistemi ve Ötesi: Uzay Bilmecesi” ünitesi (3.3 kazanım) ile bağlantılıdır. Ders kitabında ünitenin “Bilim Mirası” adlı konusunda tarihsel gelişim süreci içinde astronomi bilimi ve astronomi ile ilgilenen bilim insanları ile ilgili birtakım bilgilere yer verilmiştir. Ünitenin “15-19. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini fark eder.” (4. kazanım) ve “Tarihsel süreçte düşüncüyü ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir.” (5. kazanım) kazanımları Fen ve Teknoloji dersi “Güneş Sistemi ve Ötesi: Uzay Bilmecesi” ünitesi (3.2, 3.4, 3.6 kazanımlar) ile bağlantılıdır. “Değişim ve Gelişim” konusunda yer alan bilgiler bu kazanımı gerçekleştirmeye yönelik olarak verilmiştir. Bir önceki konu olan “Bilim Mirası” ile de bağlantı kurularak Galileo’nun teleskop geliştirerek yaptığı astronomi gözlemlerine yer verilmiş; Papalık

tarafından dünyanın döndüğü görüşünden vazgeçmesinin istendiğine ancak onun bu düşüncesini ifade etmekten vazgeçmediğine değinilmiştir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının işlenişinde öğretim programlarında belirtilen dersler arası ilişkilendirme boyutu dikkate alınarak içerik oluşturulmuştur. 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında tarih ile ilgili kazanımlara yönelik dersler arası bir ilişkilendirme bulunmamasıyla birlikte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında diğer derslerle bağlantılı olarak işlenmiş olan konulara da yer verilmiştir.

Keskin ve Kaplan (2007: 3)'ın görüşüne göre, yeni düzenlenen fen ve teknoloji dersi ile sosyal bilgiler dersi programları, yapı itibarıyla öğrenme alanlarından oluşmaktadır. Özellikle fen ve teknoloji dersinin 'fen-teknoloji-toplum-çevre ilişkileri (FTTÇ)' öğrenme alanının ilişkili olduğu kazanımlar ile sosyal bilgiler dersinin 'bilim, teknoloji ve toplum; insanlar, yerler ve çevreler; üretim, tüketim, dağıtım' öğrenme alanları birbirleri ile ilişkilendirilmiştir. Keskin ve Kaplan (2003: 15) konu ile ilgili, fen ve teknoloji ile sosyal bilgiler derslerinin ilişkilendirilmesiyle sürdürülen derslerde, öğrenciler hayat ile ilgili olgu ve olayları bütüncül bir yaklaşımla öğreneceklerinden, öğrenmek için önemli bir düşünme olan süreğen düş gücüyle düşünmeye sevk edilebilirler; yani öğrenciler, olaylara farklı bakış açılarından, tahmin ve olasılıkları katarak ve olay ile olguları sorgulayarak düşünebilirler, önerilerinde bulunmuşlardır.

4. 3. Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

3. Alt Problem: Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konularının işlenişinde öğrenme-öğretme ilkelerine uyulmuş mudur?

Tablo 4-3. Tarih konularının öğrenme-öğretme ilkelerine uygunluğuna göre değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri

Sınıf			Somuttan soyuta ilkesi	Bilinenden bilinmeyene ilkesi	Yakından uzağa ilkesi	Soyutlama ilkesi	Düzyey ilkesi	Şema ilkesi	Vardama ilkesi	Materyal örgütlenişi ilkesi
	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	2 6,5	1 3,2	0 0	3 9,7	2 6,5	4 12,9	3 9,7	3 9,7
	Katılmıyorum	f %	12 38,7	9 29	9 29	8 25,8	6 19,4	5 16,1	12 38,7	9 29
4. Sınıf	Kararsızım	f %	4 12,9	8 25,8	5 16,1	8 25,8	9 29	6 19,4	3 9,7	6 19,4
	Katılıyorum	f %	10 32,3	12 38,7	17 54,8	12 38,7	12 38,7	14 45,2	11 35,5	12 38,7
	Kesinlikle Katılıyorum	f %	3 9,7	1 3,2	0 0	0 0	2 6,5	2 6,5	2 6,5	1 3,2
	Toplam	f %	31 100	31 100	31 100	31 100	31 100	31 100	31 100	31 100

(Tablo devam ediyor)

(Tablo 4-3'ün devamı)

5. Sınıf	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	3 8,8	1 2,9	1 2,9	0 0	1 2,9	2 5,9	3 8,8	4 11,8
	Katılmıyorum	f %	7 20,6	8 23,5	7 20,6	11 32,7	5 14,7	8 23,5	9 26,5	12 35,3
	Kararsızım	f %	11 32,4	5 14,7	11 32,4	7 20,6	9 26,5	4 11,8	9 26,5	2 5,9
	Katılıyorum	f %	11 32,4	17 50	13 38,2	13 38,2	16 47,1	19 55,9	12 35,3	12 35,3
	Kesinlikle Katılıyorum	f %	2 5,9	3 8,8	2 5,9	3 8,8	3 8,8	1 2,9	1 2,9	4 11,8
	Toplam	f %	34 100	34 100	34 100	34 100	34 100	34 100	34 100	34 100
	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	0 0	0 0	0 0	0 0	2 14,3	1 7,1	0 0	0 0
	Katılmıyorum	f %	1 7,1	0 0	1 7,1	6 42,9	1 7,1	1 7,1	3 21,4	1 7,1
	Kararsızım	f %	1 7,1	3 21,4	4 28,6	4 28,6	0 0	4 28,6	9 64,3	3 21,4
	Katılıyorum	f %	9 64,3	7 50	8 57,1	3 21,4	11 78,6	7 50	2 14,3	8 57,1
6. Sınıf	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	0 0	0 0	0 0	0 0	2 14,3	1 7,1	0 0	0 0
	Katılmıyorum	f %	1 7,1	0 0	1 7,1	6 42,9	1 7,1	1 7,1	3 21,4	1 7,1
	Kararsızım	f %	1 7,1	3 21,4	4 28,6	4 28,6	0 0	4 28,6	9 64,3	3 21,4
	Katılıyorum	f %	9 64,3	7 50	8 57,1	3 21,4	11 78,6	7 50	2 14,3	8 57,1

(Tablo devam ediyor)

(Tablo 4-3'ün devamı)

	Kesinlikle	f	3	4	1	1	0	1	0	2
	Katılıyorum	%	21,4	28,5	7,1	7,1	0	7,1	0	14,3
	Toplam	f	14	14	14	14	14	14	14	14
		%	100	100	100	100	100	100	100	100
	Kesinlikle	f	1	0	0	1	0	2	0	0
	Katılmıyorum	%	6,7	0	0	6,7	0	13,3	0	0
	Katılmıyorum	f	3	3	3	5	4	1	2	4
		%	20	20	20	33,3	26,7	6,7	13,3	26,7
7. Sınıf	Kararsızım	f	5	4	2	6	2	4	9	3
		%	33,3	26,7	13,3	40	13,3	26,7	60	20
	Katılıyorum	f	5	7	8	2	7	8	4	7
		%	33,3	46,7	53,3	13,3	46,7	53,3	26,7	46,7
	Kesinlikle	f	1	1	2	1	2	0	0	1
	Katılıyorum	%	6,7	6,7	13,3	6,7	13,3	0	0	6,7
	Toplam	f	15	15	15	15	15	15	15	15
		%	100	100	100	100	100	100	100	100

(Tablo devam ediyor)

Tablo 4-3'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriğinin, öğrenme-öğretme ilkelerine uygunluğuna göre değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde somuttan soyuta ilkesine uygunluğuna; 4. sınıf öğretmenlerinin % 6,5'i kesinlikle katılmıyor, % 38,7'si katılmıyor, % 12,9'u kararsız, % 32,3'ü katılıyor, % 9,7'si kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 8,8'i kesinlikle katılmıyor, % 20,6'sı katılmıyor, % 32,4'ü kararsız, % 32,4'ü katılıyor, % 5,9'u kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 7,1'i katılmıyor, % 7,1'i kararsız, % 64,3'ü katılıyor, % 21,4'ü kesinlikle katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 6,7'si kesinlikle katılmıyor, % 20'si katılmıyor, % 33,3'ü kararsız, % 33,3'ü katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 4,5'i kesinlikle katılmıyor, % 13,6'sı katılmıyor, % 9,1'i kararsız, % 63,9'u katılıyor, % 9,1'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 4-3'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriğinin, bilinenden bilinmeye ilkesine uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 3,2'si kesinlikle katılmıyor, % 29'u katılmıyor, % 25,8'i kararsız, % 38,7'si katılıyor, % 3,2'si kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 2,9'u kesinlikle katılmıyor, % 23,5'i katılmıyor, % 14,7'si kararsız, % 50'si katılıyor, % 8,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 21,4'ü kararsız, % 50'si katılıyor, % 28,5'i kesinlikle katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 20'si katılmıyor, % 26,7'si kararsız, % 46,7'si katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 40,9'u katılmıyor, % 9,1'i kararsız, % 40,9'u katılıyor, % 9,1'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 4-3'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriğinin, yakından uzağa ilkesine uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 29'u katılmıyor, % 16,1'i kararsız, % 54,8'i katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 2,9'u kesinlikle katılmıyor, % 20,6'sı katılmıyor, % 32,4'ü kararsız, % 38,2'si katılıyor, % 5,9'u kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 7,1'i katılmıyor, % 28,6'sı kararsız, % 57,1'i katılıyor, % 7,1'i kesinlikle katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 20'si katılmıyor, % 13,3'ü kararsız, % 53,3'ü katılıyor, % 13,3'ü kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 4,5'i kesinlikle katılmıyor,

% 31,8'i katılmıyor, % 22,7'si kararsız, % 40,9'u katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 4-3'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriğinin, soyutlama ilkesine uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 9,7'si kesinlikle katılmıyor, % 25,8'i katılmıyor, % 25,8'i kararsız, % 38,7'si katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 32,7'si katılmıyor, % 20,6'sı kararsız, % 38,2'si katılıyor, % 8,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 42,9'u katılmıyor, % 28,6'sı kararsız, % 21,4'ü katılıyor, % 7,1'i kesinlikle katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 6,7'si kesinlikle katılmıyor, % 33,3'ü katılmıyor, % 40'ı kararsız, % 13,3'ü katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 13,6'sı kesinlikle katılmıyor, % 27,3'ü katılmıyor, % 9,1'i kararsız, % 40,9'u katılıyor, % 9,1'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 4-3'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriğinin, düzey ilkesine uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 6,5'i kesinlikle katılmıyor, % 19,4'ü katılmıyor, % 29'u kararsız, % 38,7'si katılıyor, % 6,5'i kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 2,9'u kesinlikle katılmıyor, % 14,7'si katılmıyor, % 26,5'i kararsız, % 47,1'i katılıyor, % 8,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 14,3'ü kesinlikle katılmıyor, % 7,1'i katılmıyor, % 78,6'sı katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 26,7'si katılmıyor, % 13,3'ü kararsız, % 46,7'si katılıyor, % 13,3'ü kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 9,1'i kesinlikle katılmıyor, % 13,6'sı katılmıyor, % 13,6'sı kararsız, % 59,1'i katılıyor, % 4,5'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 4-3'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriğinin, şema ilkesine uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 12,9'u kesinlikle katılmıyor, % 16,1'i katılmıyor, % 19,4'ü kararsız, % 45,2'si katılıyor, % 6,5'i kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 5,9'u kesinlikle katılmıyor, % 23,5'i katılmıyor, % 11,8'i kararsız, % 55,9'u katılıyor, % 2,9'u kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 7,1'i kesinlikle

katılmıyor, % 7,1'i katılmıyor, % 28,6'sı kararsız, % 50'si katılıyor, % 7,1'i kesinlikle katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 13,3'ü kesinlikle katılmıyor, % 6,7'si katılmıyor, % 26,7'si kararsız, % 53,3'ü katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 9,1'i katılmıyor, % 18,2'si kararsız, % 63,6'sı katılıyor, % 9,1'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir. Tablo 4-3'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriğinin, vardama ilkesine uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 9,7'si kesinlikle katılmıyor, % 38,7'si katılmıyor, % 9,7'si kararsız, % 35,5'i katılıyor, % 6,5'i kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 8,8'i kesinlikle katılmıyor, % 26,5'i katılmıyor, % 26,5'i kararsız, % 35,3'ü katılıyor, % 2,9'u kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 21,4'ü katılmıyor, % 64,3'ü kararsız, % 14,3'ü katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 13,3'ü katılmıyor, % 60'ı kararsız, % 26,7'si katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 4,5'i kesinlikle katılmıyor, % 31,8'i katılmıyor, % 22,7'si kararsız, % 27,3'ü katılıyor, % 13,6'sı kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 4-3'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriğinin, materyal örgütlenişi ilkesine uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 9,7'si kesinlikle katılmıyor, % 29'u katılmıyor, % 19,4'ü kararsız, % 38,7'si katılıyor, % 3,2'si kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 11,8'i kesinlikle katılmıyor, % 35,3'ü katılmıyor, % 5,9'u kararsız, % 35,3'ü katılıyor, % 11,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 7,1'i katılmıyor, % 21,4'ü kararsız, % 57,1'i katılıyor, % 14,3'ü kesinlikle katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 26,7'si katılmıyor, % 20'si kararsız, % 46,7'si katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 4,5'i katılmıyor, % 4,5'i kararsız, % 86,4'ü katılıyor, % 4,5'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Öcal ve Yiğittir (2007: 58) yaptıkları araştırmada, Kırıkkale'de görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin, sosyal bilgiler ders kitabında yer alan konuların işlenişinde yakından uzağa, somuttan soyuta, kolaydan zora giden bir yöntem izlenmesine ilişkin % 65,7 oranında bir çoğunluğun bu görüşe katıldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Taş (2007: 526) yaptığı araştırmada, Konya'da görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin, sosyal bilgiler ders kitabında yer alan konularda tarihi olgular ve

kültürel mirasın somutlaştırılarak verildiği konusuna % 47,4 oranında bir çoğunlukla kısmen katıldıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırmada öğretmenlerin çoğunluğu, konuların birbirinin devamı olacak şekilde düzenlenmesine ilişkin % 45,5 oranında kısmen katıldıkları yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca, konuların işlenişi ile diğer sözel dersler arasında bağlantı kurulabilmesine yönelik olarak öğretmenler % 44,6 oranında bir çoğunlukla tamamen katıldıkları yönünde görüş bildirmişlerdir.

4. 3. 1. İçerik somuttan soyuta ilkesine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-3'te gösterilmiş olan somutta soyuta ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere baktığımızda; 4. sınıf öğretmenleri arasında % 38,7 ile “katılmıyorum” cevabını, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 32,4 “kararsızım” ve % 32,4 “katılıyorum” cevaplarını verenlerin; 6. sınıf öğretmenleri arasında % 64,3 ile “katılıyorum” cevabını verenlerin; 7. sınıf öğretmenleri arasında % 33,3 “kararsızım” ve % 33,3 “katılıyorum” cevaplarını verenlerin, hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında ise % 63,9 ile “katılıyorum” cevabını verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Buradan yola çıkarak 4. sınıf öğretmenlerinin çoğunluğunun, ilgili bölümlerin somuttan soyuta ilkesine uygun olduğunu düşünmedikleri; 5. ve 7. sınıf öğretmenleri arasında bu konuda kararsız olanların çoğunlukta olduğu gibi, ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu düşünenlerin de aynı oranda çoğunlukta olduğu; 6. sınıf öğretmenlerinin ve hem 6. sınıfı hem de 7. sınıfı değerlendiren öğretmenlerin, ilgili bölümlerin bu ilkeye uygun olarak oluşturduğu konusunda çoğunlukta oldukları, görülmektedir.

Bütün sınıf kademelerine yönelik öğretmen görüşleri değerlendirildiğinde; öğretmenler % 42,24 oranında bir çoğunluk ile sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularında bu ilkeye uygun bir sunum olduğunu düşünmektedir. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin ders kitaplarının ilgili bölümlerinde yeterince örnek, görsel vb. konuları somutlaştırıcı unsura yer verildiğini düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabında konuları somutlaştırabilmek adına, görsellerden ve örnek metinlerden, haberlerden yararlanılmıştır. Öğrencinin konuyu daha iyi kavrayabilmesi için kitap için yazılmış metinlere yer verilmiştir. Ders kitabında somutlaştırmaya yardımcı olan örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

“Kendimi Tanıyorum” ünitesinde yer alan “Herkesin Bir Kimliği Var” konusunda anlatılanları somutlaştırabilmek için farklı kimlik türlerine ait örneklerden, öğrencilerin kendi yaşamlarını kronolojik sıraya koyarak anlattıkları örnek metinlerden yararlanılmıştır.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde kültürel öğelerimizi yansıtan ancak günümüzde kullanılmayan hatıraların ve eşyaların öğrenci gözünde somutlaşabilmesi adına bunların fotoğraflarına yer verilmiştir. Aynı ünitenin “Zafere Doğru” konusunun anlatımına geçilmeden önce Türkiye haritası üzerinde Atatürk’ün Milli Mücadele sürecine hangi ilimizden başladığı ve Milli Mücadelemizin askeri safhasının hangi ilde tamamlandığı çeşitli fotoğraflardan ve Atatürk’ün sözlerinden yararlanılarak sunulmuştur. Konunun sunumunda Namık Kemal’in “İnsan Vatanının Sever” adlı yazısına, Kurtuluş Savaşı Müzesi’ne ait tabloların ve bu dönemin hatırası niteliğinde yapılan anıtların, heykellerin, büstlerin fotoğraflarına yer verilmiş ve Kurtuluş Savaşı’na katılmış olan Mehmet dedenin anlattıklarından yararlanılmıştır.

“Yaşadığımız Yer” adlı ünitenin “İnsan ve Doğa” konusu, bu konuda öğrencide bir farkındalık kazandırma amacı güden ve konuyla ilgili olan fotoğrafların yanı sıra şiirlerden ve gazete haberinden yararlanılarak sunulmuştur.

“İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik” adlı konusunun sunumunda fotoğraf, resim gibi çeşitli görsellere yer verilmekle birlikte konunun sonunda 23 Nisan Çocuk Şenliği ile ilgili bir dergi haberinden de yararlanılmış ve öğrencinin bu haberi inceleyip cevaplayabileceği sorulara da yer verilerek konuyu daha iyi kavramasına yardımcı olunmuştur.

Ders kitabında, konuların öğrenci gözünde somutlaştırılması gerektiği ilkesine uygun bir yaklaşım izlenmiştir. Başlangıçta da belirtildiği gibi, somutlaştırmayı gerçekleştirebilmek için hem görsellerden hem de konuyu açıklayıcı örnek metinlerden vb. yararlanılmıştır.

4.S-2: Ders kitabında konuları somutlaştırabilmek adına, görsellerden, örnek metinler ve haberlerden yararlanılmıştır.

“Kendimi Tanıyorum” ünitesinde yer alan “Yaşadıklarımı Sıralıyorum” adlı konuda fotoğraf, zaman şeridi görsellerinden yararlanılmış ve konu örnek olarak verilen bir yaşam hikayesinin kronolojik sıraya konması biçiminde işlenmiştir. Özellikle de zaman/tarih şeritlerine yer verilmesinin soyut bir kavram olan “zamanı” öğrenci gözünde somutlaştırmadaki önemi düşünüldüğünde konunun sunumunda somuttan soyuta ilkesine uygun bir yaklaşım izlendiği görülmektedir.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesi fotoğraf, resim, eşya, çizim gibi pek çok görselle desteklenerek sunulmuştur. Ünitenin “Ailemin Tarihini Yazıyorum” adlı konusu örnek bir aile tarihi metninin öğrencilere anlatılması şeklinde sunulmuştur. Konuda geçen “Çinkan” adlı yöresel kıyafetin öğrencilerin gözünde somutlaşmasını sağlayabilmek adına bu kıyafetin fotoğrafına yer verilmiştir. Ünitenin “Kültürel Zenginliğimiz” adlı konusu Karagöz Hacivat karikatürü ile desteklenerek sunulmuştur. Ayrıca konuda eskiden kullanılan bazı eşyalara değinilmiş ve bu eşyaların fotoğraflarına da yer verilmiştir. “Kurtuluştan Kuruluşa” konusu eserlerden yapılan alıntılardan, anılardan, Milli Mücadele döneminde çıkan gazete haberlerinden yararlanılarak öğrenciye sunulmuştur. Konunun işlenişinde, Milli Mücadele döneminin öğrenci gözünde canlanabilmesi için Tekalif-i Milliye, Sakarya, Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı tablolarından yararlanılmıştır.

“Yaşadığımız Yer” ünitesinin “Efsane ve Şiirlerde Yaşayan Yerler” konusunun sunumunda doğa ile ilgili fotoğraf, efsane ve şiir örneklerinden yararlanılmıştır. Örneğin; bunlardan biri bir eserden alınmış olan Pamukkale efsanesini anlatan yazı ve Pamukkale’ye ait bir fotoğraftır.

“İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusu çeşitli fotoğraf ve resimlerden yararlanılarak sunulmuştur. Örneğin; ulusal egemenliğin geçmişte de bugün de ülkemiz için olan önemini kavratılabilmek amacıyla günümüzde yapılan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’na ait kutlamaları gösteren fotoğrafların yanı sıra 1936 yılında Bartın’da bir bayram kutlamasını gösteren fotoğrafa da yer verilmiştir.

Bu örnekler de göz önünde bulundurulduğunda, ders kitabında konuların öğrenci gözünde somutlaştırılması gerektiği ilkesine uygun bir yaklaşım izlendiği görülmektedir. Bunun için hem görsellerden hem de konuyu açıklayıcı örnek metinlerden yararlanılmıştır.

5.S: Ders kitabında konuları somutlaştırabilmek adına görsellerden yararlanılmıştır. Bazı konularda ise sunum sırasında örneklerden yararlanılarak bu ilkeye uyulmaya çalışıldığı görülmektedir.

“Adım Adım Türkiye” ünitesinin “Bir Devir Kapanıyor” adlı konusunda Osmanlı Devleti’nde toplanan “divan” ın öğrenci gözünde somutlaşmasını sağlamak adına divan toplantısını gösteren bir minyatürden yararlanılmıştır.

“Bir Ülke Bir Bayrak” ünitesinin “Yasalar Bizim İçin” adlı konusunda toplum içinde uyulması gereken kurallar konusu, kurallara uygun olmayan iki farklı olayın çizim şeklinde görselleştirilmesiyle işlenmiştir. Aynı ünitenin “Merkezi Yönetim” adlı konusunda merkezi yönetim birimleri öğrencilere kitap için kurgulanmış olan ve konu ile ilgili örnek durumlardan, gazete haberlerinden, internet haberlerinden faydalanılarak sunulmuştur. Örneğin; ildeki en yüksek devlet memuru anlatılırken ‘Valilik Uyardı’ başlıklı bir internet haberinden yararlanılmıştır. Ünitenin “Seçim Heyecanı Sona Erdi” konusunda, devletin yönetim yapısı şemalaştırılarak somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

“Hepimizin Dünyası” adlı ünitenin “Dünyamızın Tarihi ve Doğal Değerleri” ile “Ortak Miras ve Turizm” konularının sunumunda ülkemizde ve dünyada yer alan pek çok tarihi değer ve ortak mirası oluşturan yapılarla ilgili fotoğraflara yer verilerek konunun öğrenci gözünde somutlaştırılabilmesi amacına hizmet edilmiştir.

Bu örnekler de göz önünde bulundurulduğunda, ders kitabında konuların öğrenci gözünde somutlaştırılması gerektiği ilkesine uygun bir yaklaşım izlendiği söylenebilir.

6.S-1: Ders kitabında somutlaştırmaya yönelik olarak görsellerden yararlanılmasının yanı sıra konu ile ilgili örneklerle, alıntılara da yer verilmiştir.

“Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” adlı ünitenin bir konusu olan “Neden Sosyal Bilgiler?” konusunda, sosyal bilgilerin önemine değinilmeden önce bir örnek duruma yer verilerek konu sunulmaya başlanmıştır. Araştırma yapmak için okul kütüphanesini kullanmak isteyen öğrencinin kütüphanenin kapalı olması üzerine okul müdürüne yazmış olduğu bir dilekçe örnek olarak sunulmuş ve bu dilekçenin bilgi edinme hakkımızı yansıttığı öğrenciye kavratılmaya çalışılmıştır. Bu hakkın ve diğer hak ve özgürlüklerin ise sosyal bilgiler ile ilgili çeşitli bilgilere sahip olunarak etkili bir şekilde kullanılacağına değinilmiştir. Böylece konu, yaşamla ilişkisi kurularak oluşturulmuş bir örnekten yararlanılarak sunulmuştur. Ünitenin “Atatürk ve Sosyal Bilimler” adlı konusunda Türk Tarih Kurumu’nun ve Türk Dil Kurumu’nun kurulması ile ilgili bilgiler, bu süreci yansıtan fotoğraflarla desteklenerek sunulmuştur. Bu dönemde sosyal bilimlerin gelişmesine yönelik olarak yapılanların görsellerden yararlanılarak sunulması şüphesiz öğrencinin konuyu daha kolay kavramasında büyük bir öneme sahiptir.

“Yeryüzünde Yaşam” adlı ünitenin “Mağaradan Büyük Şehre İnsanın Serüveni” adlı konusunun anlatımında yine, öğrencilerin konuları daha kolay kavramasını sağlamaya yönelik olarak zaman şeridinden ve tarih öncesi devirleri gösteren şemadan yararlanılmıştır. Konu ile ilgili karikatüre, Çatalhöyük evlerini tasvir eden çizimler ile eskiden kalma eşyaları yansıtan görsellere yer verilmiştir. Bunlar somutlaştırmaya yardımcı olabilecek unsurlardır. Ünitenin “Bu Toprağın Medeniyetleri” adlı konusunda Sümerlerin tapınağı olan ziggurlara değinilmiş ve bu ifadenin öğrenci gözünde somutlaşabilmesini sağlayabilmek için bir ziggurat çizimine yer verilmiştir.

“İpek Yolunda Türkler” adlı ünitenin “Destan Yazan Türkler” konusunun sunumunda Oğuz Kağan Destanı, Orhun Yazıtları ve Türeyiş Destanı’ndan yapılan alıntılara, metinlere yer verilmiş ve konu bu alıntılardan, metinlerden yararlanılarak

sunulmuştur. Ünitenin “İpek Yolu” adlı konusunda İpek Yolu’nun tarihsel süreçteki önemi ile ilgili bilgilere yer verildikten sonra bu tarihi yola eski dönemlerdeki önemini kazandırmaya yönelik olarak yapılan bir çalışma “İpek Yolu Treni, 24 Nisan’da yola çıkıyor” başlıklı bir internet haberi örneğinden yararlanılarak öğrenciye sunulmuştur. Ünitenin “Işık Doğuyor” konusunda öğrencilerin Arabistan (İslam Devleti) ile Asya Türk Devletleri’nin aynı dönemde içinde bulunduğu siyasal durum bir tablo yardımıyla somutlaştırılmış ve böylece öğrencinin karşılaştırma yapabilmesine de imkan tanınmıştır. “Asya’nın Kandilleri” adlı konuda Karahanlılar, Gazneliler ve Türkiye Selçukluları anlatılırken bu devletlerin kurulduğu coğrafyayı gösteren haritalara da yer verilmiştir. “Geleneksel Türk Sanatları” adlı konuda anlatılan her sanat dalı ile ilgili çeşitli görsellere yer verilmiştir. Pazırık halısını gösteren görsel buna örnek olarak verilebilir.

“Ülkemiz ve Dünya” ünitesinde yer alan “Tuna’dan Altaylara Bir Büyük Millet” konusunun sunumunda Türk kültürünün zenginliği konusu Nasrettin Hoca’dan bir fıkra örneği, bir Türk atasözünün farklı Türkçelerdeki söylenişini gösteren örnekler ile Türk ninnileri örneğinden yararlanılarak öğrenciye sunulmuştur. Öğrencinin konuyu kavramasına yönelik değişik örneklerden yararlanıldığı görülmektedir.

“Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Yönetim Biçimleri” konusunun sunumunda yönetim biçimleri hakkında bilgi verildikten sonra her yönetim biçimi örnek metinlerle desteklenmiştir. Teokrasi hakkında bilgi verildikten sonra ‘Galileo ve Kilise’ adlı metne yer verilmiş ve şu soru yöneltilmiştir: “Demokratik bir yönetimin olduğu ülkede Galileo’nun yaptıkları nasıl değerlendirilirdi?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 143). Oligarşi hakkında bilgi verildikten sonra ‘Dubai Emir’ini Uğurladı’ başlıklı bir habere yer verilmiş ve şu sorular yöneltilmiştir: “Gazete haberine göre Dubai Devleti’nin yönetim biçimi ne olabilir?” , “Gazete haberinde geçen devletlerden hangilerinin yönetim biçimi oligarşi olabilir?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 144). Cumhuriyet hakkında bilgi verildikten sonra Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri konulu bir internet haberinden yararlanılmış ve şu soru yöneltilmiştir: “Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesinin demokrasinin gelişimine nasıl bir katkısı olacağına inanıyorsunuz?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 145). Öncelikle, yönetim biçimlerinin görsellerden yararlanılarak somutlaştırılmaya çalışıldığı bunlarla

ilgili sorulara ise daha sonra yer verildiği görülmektedir. Aynı ünitenin “Tarih Boyunca Türk Kadınları” konusunda Türkiye Cumhuriyeti anayasasının kadın erkek eşitliğini öngörmesiyle ilgili bilgiye yer verildikten sonra Yasama Dönemlerine Göre Kadın Milletvekillerinin Sayısı ve Oranını Gösteren bir tabloya da yer verilmiş ve öğrencilere bu tablo ile ilgili ve tablodan yola çıkılarak cevaplanabilecek şu sorular yöneltilmiştir: “Tabloya göre kadınların milletvekili olma durumu hakkında neler söyleyebilirsiniz?” , “Toplumun gelişimi konusunda büyük önem taşıyan mesleklerde ilk olma özelliğini taşıyan kadınlarımız yeni kuşaklara nasıl bir örnek oluşturmaktadır?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 163). Ayrıca tablo ile birlikte ilk Türk kadın milletvekillerine ait fotoğraflara da yer verilmiştir Konuların sunumunda yararlanılan bu örnek metinler, tablo ve fotoğraflar konuların somutlaşmasını sağlayacak özelliktedir.

“Elektronik Yüzyıl” ünitesinde yer alan “Atatürk ve Bilim” konusu, Atatürk’ün bilime verdiği önemi yansıtan fotoğraflardan yararlanılarak sunulmuştur. Bunlardan biri de Atatürk’ün modern tarıma verdiği önemi yansıtan fotoğraftır.

Ders kitabında yer alan tüm bu örnek metinler ve görseller öğrencinin kitapta verilen bilgileri somutlaştırabilmesine yardımcı olabilecek niteliktedir.

6.S-2: Ders kitabında somutlaştırmaya yönelik olarak görsellerden, örneklerden ve alıntılardan yararlanılmıştır.

“Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” adlı ünitenin “Atatürk ve Sosyal Bilimler” konusunda TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)’ten alınan ve 1935 yılında ülkemizin okur-yazarlık durumunu gösteren bir tablodan yararlanılarak, konuda yer verilmiş olan bilgiler bu görsel aracılığıyla somutlaştırılmaya çalışılmıştır. “Yeryüzünde Yaşam” adlı ünitenin “Geçmişten Günümüze Yerleşme” konusunda iki karikatüre yer verilmiş ve bu karikatürler aracılığıyla ilk insanların avcılık, toplayıcılık, yerleşme gibi süreçleri görselleştirilerek sunulmuştur. Karikatürler ayrıca resimlerle de desteklenmiştir.

“Yeryüzünde Yaşam” adlı ünitenin “Kimler Geldi, Kimler Geçti?” konusunda Mezopotamya’da ve Anadolu’da yaşamış olan uygarlıklar anlatılırken kimi yerlerde düz bir ifade kullanmak yerine o uygarlık döneminde yaşayan insanların anlatımıyla bilgiler sunulmuştur. Berk’e göre (2008: 65), konu medeniyetlerde yaşayan insanların dönemi

yansıtan anlatımından oluşan konuşma metinleriyle daha dikkat çekici hale getirilmiştir. Konunun sunumunda, bir Asurlu ve Urartulu arasında geçen diyalog karikatürize edilmiştir.

“İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “İlk Türk Devleti” konusunda haritalardan yararlanılırken bu görseller öğrencinin konuyu daha kolay kavraması için üzerine çeşitli resimler de yapılarak oluşturulmuştur. Örneğin; konuda yer alan bir harita olan Kavimler Göçü haritasının üstüne göçe katılanların resmi yapılmıştır. Ünitenin “İslamiyet Doğuyor” adlı konusunun başında İslamiyet’ten önceki durum bir çizim yoluyla ve bu çizimde yer alan kişilerin diyaloglarıyla öğrenciye sunulmuştur. Konunun sunumunda tarih şeridinden de yararlanılmıştır. “Türklerin Yeni Yaşamı” adlı konunun sunumunda da Gazneli Mahmut’un Hindistan seferi bir çizim ve bu çizimde yer alan kişilerin diyaloglarıyla öğrenciye sunulmuş, ayrıca konunun sunumunda tarih şeridinden de yararlanılmıştır. Özellikle tarih konularının sunumunda tarih/zaman şeritlerinden yararlanılması çocuğun geçmişe yönelik bilgilerini sistematik bir düzen içerisinde oturtarak daha kolay kavramasında büyük ölçüde etkili olan bir yöntemdir.

“Ülkemiz ve Dünya” adlı üniteye yer alan “Kültürler Arası Köprü” konusunda farklı kültürlerin birbirleriyle olan etkileşimini gösterebilmek adına Nasrettin Hoca’ya ait bir fıkra örneğinden yararlanılmış ve fıkralar farklı kültürlerin dilindeki sunumuyla ders kitabında yer almıştır.

“Demokrasinin Serüveni” adlı üniteye yer alan “Demokrasi İle” konusunda anlatılan her yönetim biçimiyle ilgili çizim, fotoğraf gibi görsellere yer verilmiştir. Ünitenin “Yaşayan Demokrasi” adlı konusu internet ve gazete haberi örnekleriyle desteklenerek sunulmuştur. Ünitenin “Eşitliğe Doğru” konusunun sunumunda Medeni Kanun’un getirdiği yenilikler ve bu dönemde elde edilen bazı haklar çeşitli görsellerle desteklenerek verilmiştir. Örneğin; 1967 yılına ait bir evlenme cüzdanına ve farklı ülkelerde kadınların seçimlerde oy kullanma hakkını elde ettiği tarihleri gösteren bir tabloya verilmiştir.

Ders kitabında konular, görseller ve örnek metinlerle desteklenerek somutlaştırma ilkesine uygun bir yaklaşım izlenmiştir.

7.S: Ders kitabında konuları somutlaştırmak için, alıntılara yer verme, örnek metinlerden faydalanma, görsellerle destekleme gibi yöntemler kullanılmıştır.

Ders kitabında edebi eserlerden yararlanılmış ve bunlardan yapılan alıntılara yer verilmiştir. Berk (2008: 68) bu konudaki görüşünü, ders kitabında konunun anlaşılmasını kolaylaştıran, dönemin sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtır günümüzle bağlantı kurulmasını sağlayan örneklerden ve birinci el kaynaklardan da faydalanılmıştır, şeklinde belirtmiştir.

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Seyyahların Gözünden Osmanlı Kültürü” konusunda bir edebi eserden yapılan alıntı şu şekildedir: “On dokuzuncu asırda Türk evleri, umumiyetle aynı model yapılmıştır; iki katlıdır ve kafesli pencereleri vardır. Osmanlıların evlerini boyamak için tercih ettikleri renkler sarı, pembe ve açık mavidir. Eşyalarını ekseriyetle koyu kırmızı ile döşüyorlar (Durand De Fontmagne, Kırım Harbi Sonrası İstanbul, 219)” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 82). Görüldüğü gibi, on dokuzuncu asırdaki Osmanlı kültürü bir edebi eserden yapılan alıntıdan yararlanılarak öğrenciye sunulmuştur. “Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “Devletler Nasıl Gelişir?” konusunda da geçmişten günümüze dünya ticaretinde önem kazanan yolların tanıtımıyla ilgili bir edebi eserden yararlanılarak betimleme yapıldığı görülmektedir: “Yol boyunca kraliyet konutları ve çok güzel kervansaraylar vardır. İnsanların oturdukları yerlerden güvenlik içinde geçilir. Frigya sınırı içinde Kızılırmak ırmağından geçilir. Bu ırmağı geçebilmek için buraya hakim durumda olan sıradağları ve ırmağı gözü altında bulunduran önemli bir kaleyi aşmak gerekir... (Herodot, Tarih, 405)” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 122). Osmanlı kültürü, bu eserlerde yapılan betimlemeler aracılığıyla öğrenci gözünde canlandırılmaya çalışılmıştır.

Konuları somutlaştırabilmek adına gazete, dergi ve internetten alınan haberlere, örnek durumlara yer verildiği görülmektedir. Örneğin; “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinin “İki Kurşun ve Milyonlarca Kayıp” konusunda Türkiye’nin Milletler Cemiyeti’ne giriş süreci ‘Davet Etsinler, Katılalım!..’ başlıklı bir dergi haberinden yararlanılarak öğrenciye sunulmuştur.

Konuların sunumunda resim, fotoğraf, minyatür, tablo, harita gibi görsel unsurlara da sıklıkla yer verilmiştir. “Zaman İçinde Bilim” adlı ünitenin “Söz Uçar,

Yazı Kalır” konusunda çeşitli uygarlıkların kullandığı yazılar hakkında bilgi verilirken bu yazıları gösteren görsel unsurlara da yer verilmiştir. Örneğin, Güney Amerika uygarlığı olan İnkalarla ilgili bilgilerin “khipu” adı verilen ve düğümlerden oluşan ip demetlerinden elde edildiği anlatılmış ve bu yazı biçimini tasvir eden bir çizime yer verilmiştir. Öğrenciye yabancı gelebilecek olan bu yazı tekniği bir görsel yardımıyla somutlaştırılmaya çalışılmıştır. “Değişim ve Gelişim” konusunda İslam ve Batı dünyasında, çeşitli yüzyıllara ait bilim ve sanat alanındaki çalışmalarla ilgili örnekler verilmiştir. Bu örneklerden birinde, İtalya’da Arapça kitapları Latinceye çevirmek için Lupitus adlı bir papazın yararlandığı “Lupitus Usturlabı”ndan bahsedilmiş ve bu usturlaba ait görsellerden yararlanılmıştır. Yine öğrenciye yabancı gelebilecek olan bu nesnenin, görselinden yararlanılarak sunulmasıyla anlatılanların somutlaşabilmesine yardımcı olunduğu görülmektedir.

Ders kitabında, zaman ve kronoloji algısını somutlaştırmak için konularla ilgili tarih şeritlerine yer verilmiştir. “Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “Bilim Mirası” adlı konusunda Bilim İnsanları ve Kaşifler Tarih Şeridi ile Osmanlı’da bilim alanında katkı sağlamış olan önemli isimler bu tarih şeridinden yararlanılarak sunulmuştur. “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde Türklerin Anadolu’ya ilk akınlarından başlanarak konu ile ilgili önemli olaylar bir tarih şeridi üzerinde yeri geldikçe gösterilmiştir.

Bu örnekler de göz önünde bulundurulduğunda, ders kitabında konuların öğrenci gözünde somutlaştırılması gerektiği ilkesine uygun bir yaklaşım izlendiği görülmektedir. Bunun için hem görsellerden hem de konuyu açıklayıcı örnek metinlerden yararlanılmıştır.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarında görsellerden, örnek metinlerden, haberlerden, alıntılardan vb. unsurlardan yararlanılarak anlatılanlar somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Ders kitaplarının ilgili bölümlerinde konunun öğrenci gözünde somutlaşmasına yardımcı olabilecek bu unsurlara yer verildikten sonra konuyla ilgili ayrıntılara yer verilmiş ve böylece somuttan soyuta bir yaklaşım izlenmiştir.

4. 3. 2. İçerik bilinenden bilinmeyene ilkesine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-3'te gösterilen, bilinenden bilinmeyene ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere baktığımızda, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 38, 7 ile “katılıyorum” cevabını verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 50 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 50 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 46, 7 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında ise % 40,9 “katılmıyorum” ve % 40, 9 “katılıyorum” cevaplarını verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Hem 6. sınıf hem de 7. sınıfı değerlendiren öğretmenler arasında ders kitaplarının tarih konularının bilinenden bilinmeyene ilkesine uygunluğu konusunda kararsız olan bir çoğunluğun da olmasıyla birlikte bu grupta aynı oranda bu ilkeye uygunluk doğrultusunda görüş belirtenler de bulunmaktadır. Diğer kademelerin öğretmenlerinin çoğunluğu ise ilgili bölümlerde bu ilkeye uyulmuş olduğu kanaatindedirler.

Öğretmenlerin tümünün görüşleri değerlendirildiğinde; öğretmenler % 44,82 oranında bir çoğunluk ile bu ilkeye uygun bir sunum olduğunu düşünmektedir. Buradan yola çıkılarak, öğretmenlerin ders kitaplarındaki tarih konularının öğrencilerin daha önceki sınıflarda ve ders kitabının daha önceki konularında öğrendikleri ve konuyla ilişkili olan bilgilerden yola çıkılarak sunulduğunu düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabında konuların sunumunda, öğrencinin gerek önceki sınıflarda gerekse ders kitabında daha önce gördüğü konularda öğrendikleriyle bağlantı kurulmuştur.

“İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde yer alan bilgiler 3. sınıfta Hayat Bilgisi dersinde “Okul Heyecanım” temasında öğrenilen konuların devamı halindedir. 3. sınıfta demokratik ortamın özelliklerini, sorunlara karşı demokratik çözüm yollarını öğrenen

öğrenci 4. sınıfta demokratik yönetimler hakkında bilgiler almaktadır. 3. sınıfta da 4. sınıfta da “O da Çocuktı” konusuyla Atatürk’ün çocukluğuna yer verilmiştir. 3. sınıfta “Benim Eşsiz Yuvam” temasında üzerinde durulan vatandaş olmanın anlamını kavrayabilme konusu yine “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde yer alan “Milli Egemenlik” konusunda üzerinde durulan seçimlerde oy kullanmanın vatandaşlık görevi olduğu bilgisiyle bağlantılıdır.

Ders kitabında aşamalı olarak ilerleyen konular arasında olan bilinenden bilinmeyene ilkesine baktığımızda; yedinci ünite olan “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik” konusu ve bu konunun gerçekleştirmeye çalıştığı “Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir.” (4. kazanım) kazanımı, ikinci ünite olan “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Zafere Doğru” konusu ve bu konunun kazanımı “Milli Mücadele’nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilanında Atatürk’ün rolünü fark eder.” (6. kazanım) ile ilişkili olarak işlenmiştir. “Zafere Doğru” konusunda Milli Mücadele dönemine ait bilgiler verilmiş; “Milli Egemenlik” konusunda ise bu konunun devamı olarak bağımsızlığını kazanan devletin milli egemenliğe geçiş sürecine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

4.S-2: Ders kitabında konuların sunumunda, öğrencinin önceki sınıflarda ve ders kitabında daha önce gördüğü konularda öğrendikleriyle bağlantı kurulmuştur.

“İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde yer alan bilgiler 3. sınıfta Hayat Bilgisi dersinde “Okul Heyecanım” temasında öğrenilen konuların devamı halindedir. 3. sınıfta demokratik ortamın özellikleri ile sorunlara karşı demokratik çözüm yolları hakkında bilgi edinmiş olan öğrenci 4. sınıfta demokratik yönetim hakkında bilgiler almaktadır. 3. sınıfta “Benim Eşsiz Yuvam” temasında üzerinde durulan vatandaş olmanın anlamını kavrayabilme konusu 4. sınıfta “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda üzerinde durulan milletvekili olabilmek için vatandaşlık bağının olması gerektiği bilgisi ile bağlantılıdır. Böylece, daha önceki sınıfta vatandaş olmanın anlamını kavrayan öğrencinin 4. sınıfta vatandaşlık bağının bireye sağladığı hakları kavramasına yönelik bir örnek verilmiştir.

Ders kitabında aşamalı olarak ilerleyen konular arasında olan bilinenden bilinmeyene ilkesine baktığımızda; yedinci ünite olan “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin

“Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusu ve bu konunun gerçekleştirmeye çalıştığı “Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir.” (4. kazanım) kazanımı, ikinci ünite olan “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Kurtuluştan Kuruluş” konusu ve bu konunun gerçekleştirmeye çalıştığı “Milli Mücadele’nin kazanılmasında ve Cumhuriyetin ilanında Atatürk’ün rolünü fark eder.” (6. kazanım) kazanımı ile ilişkili olarak işlenmiştir. “Kurtuluştan Kuruluş” konusunda Milli Mücadele süreci, öncesi ve sonrasına yönelik bilgilere yer verilmiş; “Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda ise Milli Mücadele’den sonra bağımsızlığını kazanan devletin milli egemenliğe geçiş sürecine yönelik bilgiler sunulmuştur. Ders kitabında konunun girişinde şu ifadelerle yer verilerek konunun bağlantısı öğrenciye açık bir ifade ile yansıtılmıştır: “ ‘Geçmişimi Öğreniyorum’ ünitesinde güzel yurdumuzun düşmanlar tarafından işgalinin anlatıldığını hatırlayalım. Bu üniteye işgalci devletlerin amacının yurdumuzu parçalayarak bağımsızlığımızı sona erdirmek olduğunu öğrenmiştik...” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 158).

5.S: Ders kitabında öğrencinin daha önce edinmiş olduğu bilgilerden yola çıkılarak, yeni bilgilerin öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

“Adım Adım Türkiye” adlı ünitenin “Toplumsal Değerlerimiz” adlı konusu öğrencinin 3. sınıfta Hayat Bilgisi dersinde “Okul Heyecanım” temasında “Bayramlarımızdan Cumhuriyet Bayramı” konusunda öğrendiklerinden ve 4. sınıfta “Geçmişimi Öğreniyorum” adlı üniteye öğrenmiş olduğu konulardan yola çıkılarak sunulmuştur. Öğrencinin 3. sınıfta Cumhuriyet Bayramı’nın toplumumuz için önemini öğrenmiş olması ve bir önceki yıl öğrenmiş olduğu “Geçmişten Bugüne/Kültürel Zenginliğimiz” konusunda Türk kültürüne ait çeşitli gelenek ve törenler ile ilgili verilmiş olan bilgiler (geleneksel oyunlar, çeşitli törenler vb.) 5. sınıfta “Toplumsal Değerler” konusunda daha da genişletilerek sunulmuştur: “Milli bayramlarımız ve dini bayramlarımız insanlarımızın bir araya geldiği önemli günlerdendir. Sevinç ve coşku içinde kutlanan milli bayramlarımız, milletimizin büyük mücadeleler vererek ülkemizi düşman işgalinden kurtarmasının sembolüdür ” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 46). Bu gibi açıklamalarla, milli ve dini bayramlar gibi toplumumuzu bir araya getiren unsurlar daha ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Ünitenin 5. sınıfta öğrenilecek olan “Bir Devir Kapanıyor” adlı konusu 4. sınıfta öğrenilmiş olan ve Milli

Mücadele dönemini anlatan “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Zafere Doğru/Kurtuluştan Kuruluşa” konusunun devamı olarak sunulmuştur: “Milli Mücadele’nin kazanılmasından sonra Atatürk, Türk milletinin bir daha eski karanlık günlere dönmesini istemiyordu. Bunun için dünyadaki siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel gelişmeleri izleyerek ülke ihtiyaçlarına göre değişimleri başlattı” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 50). “Cumhuriyet Döneminde ekonomik alanda yapılan yeniliklerden hangilerini önceki sınıflardan hatırlıyorsunuz?” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 53). Konu, öğrencinin geçen yıl öğrenmiş olduğu Milli Mücadele süreci ve bu süreçten sonra Türk toplumunun yaşamında meydana gelen değişimlerin 5. sınıfta daha geniş bir şekilde verilmesi biçiminde oluşturulmuştur.

4. sınıfta “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde yerel yönetimleri ve hizmetlerini, çevresinde demokratik bir ortamın nasıl olması gerektiğini ve milli egemenliğimizin simgesi olan TBMM ile ilgili bilgileri öğrenen öğrencinin 5. sınıfta “Bir Ülke, Bir Bayrak” adlı ünite, “Merkezi Yönetim”, “Seçim Heyecanı Sona Erdi”, “Demokrasi ve Yönetim”, “Bağımsızlığın Sembolleri” konuları ile ilgili bilgileri öğrenmesi amaçlanmıştır. 4. sınıfta yerel yönetimler hakkında bilgi edinen öğrencinin bu bilgisinden yola çıkarak 5. sınıfta “Merkezi Yönetim”, “Seçim Heyecanı Sona Erdi” konuları aracılığıyla merkezi ve merkezden yönetim biçimleriyle ilişkilendirebilmeleri amaçlanmıştır. 4. sınıfta “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik/Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda milli egemenliğin simgesi olan TBMM hakkında bilgi edinen öğrencilerin bu bilgilerinden yola çıkılarak 5. sınıfta “Bir Ülke, Bir Bayrak” adlı ünitenin “Bağımsızlığımızın Sembolleri” konusunda bayrak, marş, dil gibi bağımsızlık sembollerini öğrenmesine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

Ders kitabında aşamalı olarak ilerleyen konular arasında olan bilineniden bilinmeyene ilkesine baktığımızda; sekizinci ünite olan “Hepimizin Dünyası” adlı ünitenin “Ortak Miras ve Turizm” adlı konusunun gerçekleştirmeye çalıştığı “Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder (2. kazanım)” kazanımı, “Adım Adım Türkiye” ünitesinde yer alan “Toplumsal Değerlerimiz” konusunun gerçekleştirmeye çalıştığı “Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar (1. kazanım)” kazanımı ile ilişkilendirilerek işlenmiştir. “Toplumsal Değerlerimiz”

konusunda Türk toplumunda insanları bir araya getiren kültürel değerlere yer verilirken, “Ortak Miras ve Turizm” konusunda tüm dünya insanlarını bir araya getiren ortak miras ürünleri ve bu ürünlerin tanınmasında önemli olan turizm konusu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

6.S-1: Ders kitabında, geçmiş yıllarda ve ders kitabının önceki konularında öğrenilen bilgilerden yola çıkılarak verilen bilgilerin yer aldığı görülmektedir.

“İpek Yolunda Türkler” ünitesinde yer alan “Türklerde Bayram Geleneği ve Nevruz” konusu ile “Geleneksel Türk Sanatları” konusu; 4. sınıfta “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer alan “Geçmişten Bugüne/Kültürel Zenginliğimiz” konusu ve 5. sınıfta “Adım Adım Türkiye” ünitesinde yer alan “Toplumsal Değerlerimiz” konusuyla bağlantılı ve bu konuların daha kapsamlı olarak öğrenciye sunulması şeklinde işlenmiştir. 4. sınıfta toplumumuzun kültürel değerlerini oluşturan eşyalar, hatıralar, oyunlar hakkında; 5. sınıfta toplumsal değerlerimizi oluşturan törenler, milli ve dini bayramlar hakkında bilgi edinen öğrenci, 6. sınıfta ise yine toplumumuzda insanları bir araya getiren, kültürümüzü oluşturan Nevruz Bayramı ve geçmişten bugüne değerini koruyan Türk sanatlarına ilişkin bilgileri ayrıntılı bir şekilde almaktadır.

“Demokrasinin Serüveni” ünitesinde yer alan bilgiler, öğrencilerin 4. sınıfta “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik” konusunda demokratik yönetimler hakkında bilgiler aldıktan sonra; 5. sınıfta da “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinin konularında, demokratik yönetimler hakkında genişletilmiş bir şekilde almış oldukları bilgilerden yola çıkılarak verilmiştir. Üniteye demokrasinin gelişim süreci geçmiş yıllara göre daha kapsamlı bir şekilde işlenmiştir.

“Elektronik Yüzyıl” ünitesinde yer alan “Atatürk ve Bilim” konusu 5. sınıfta “Gerçekleşen Düşler” ünitesinde yer alan “Atatürk ve Bilim” konusu ile ilişkili ve orada yer alan bilgilerden hareketle öğrencilerin bu konuda yeni bilgiler oluşturmalarına imkan sağlayabilecek biçimde işlenmiştir. 5. sınıfta Atatürk’ün Modern Tarım Çiftliği Projesi, fabrikalar, demir yolları yapımına ve havacılığın gelişmesine önem vermesi ile ilgili bilgi edinen öğrenci 6. sınıfta Atatürk’ün yazdığı Geometri kitabı, kurulması için büyük çaba gösterdiği araştırma enstitüleri hakkında bilgiler edinmektedir.

Ders kitabında aşamalı olarak ilerleyen konular arasında olan bilinenden bilinmeyene ilkesine baktığımızda; altıncı ünite olan “Demokrasinin Serüveni” adlı ünitenin “Demokrasinin Gelişimi” konusu ve bu konunun gerçekleştirmeye çalıştığı “Değişik dönem ve kültürlerde demokratik yönetim anlayışının tarihsel gelişimini tartışır.” (2. kazanım) kazanımı, üçüncü ünite olan “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin Türklerin siyasi yaşamına ilişkin kazanımları gerçekleştirmeye çalışan konularıyla da bağlantılıdır. Üçüncü üniteye Türklerin yönetim ve kültür anlayışı ile ilgili bilgi edinen öğrenci “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde değişik dönem ve kültürlerdeki demokratik yönetim anlayışıyla ilgili ve Türklerde yönetim anlayışı ile ilgili bu kez demokrasinin gelişimi açısından bilgi edinmektedir.

6.S-2: Ders kitabında, geçmiş yıllarda ve ders kitabının önceki konularında öğrenilen bilgilerden yola çıkılarak verilen bilgiler yer almaktadır.

“İpek Yolunda Türkler” ünitesinde yer alan “Orta Asya’dan Anadolu’ya” konusunda Orta Asya Türk toplumlarında ve Büyük Selçuklularda kültürel unsurları yansıtan sanatsal ürünlerle ilgili bilgilere; “Geleneklerimiz ve Göreneklerimiz” konusunda ise Orta Asya ilk Türk toplumlarından günümüze bayram, düğün gibi kutlamaların önemini yansıtan bilgilere yer verilerek bu konuların 4. sınıfta “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer alan “Geçmişten Bugüne/Kültürel Zenginliğimiz” konusu ve 5. sınıfta “Adım Adım Türkiye” ünitesinde yer alan “Toplumsal Değerlerimiz” konusunda yer verilen bilgilerle bağlantısı kurulmuştur.

“Demokrasinin Serüveni” ünitesinde yer alan bilgiler, öğrencilerin 4. sınıfta “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik/Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda öğrendiği demokratik yönetimler hakkında bilgiler ve 5. sınıfta “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinde demokratik yönetim birimleri hakkında öğrendiği bilgilerden yola çıkılarak verilmiştir. Üniteye demokrasinin gelişim süreci geçmiş yıllara göre daha ayrıntılı bir biçimde işlenmiştir.

“Elektronik Yüzyıl” ünitesinde yer alan “Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir” konusu 5. sınıfta “Gerçekleşen Düşler” ünitesinin “Atatürk ve Bilim” konusunda yer verilen bilgilerle bağlantılıdır. 5. sınıfta Atatürk’ün Modern Tarım Çiftliği Projesi, fabrikalar, demir yolları yapımına ve havacılığın gelişmesine önem vermesi ile ilgili

bilgi edinen öğrenci 6. sınıfta yine buna yönelik bilgilerle karşılaşmaktadır. Konuda fabrikaların açılmasından, tarımsal faaliyetlerden, kadınların iş hayatına girmesinden, Latin harflerinin kabulünün topluma yansımalarından, demir yollarının yapımından havacılığa kadar pek çok konuya değinilmiştir.

Ders kitabında aşamalı olarak ilerleyen konular arasında olan bilinen den bilinmeyene ilkesine baktığımızda; altıncı ünite olan “Demokrasinin Serüveni” adlı ünitenin; “Yaşayan Demokrasi” konusu ve bu konunun gerçekleştirmeye çalıştığı “Değişik dönem ve kültürlerde demokratik yönetim anlayışının tarihsel gelişimini tartışır.” (2. kazanım) kazanımı, üçüncü ünite olan “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin konularıyla da bağlantılıdır. Üçüncü ünite de Türklerin yönetim ve kültür anlayışı ile ilgili bilgi edinen öğrenci “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Yaşayan Demokrasi” adlı ünitesinde tarihten günümüze Türklerdeki yönetim anlayışı da dahil, farklı dönem ve farklı kültürlerdeki demokrasi anlayışı ile ilgili bilgi edinmektedir. “Ülkemiz ve Dünya” ünitesinin “Kültürler Arası Köprü” konusu ve bu konunun gerçekleştirmeye çalıştığı “Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi, ekonomik ilişkilerimizi Atatürk’ün milli dış politika anlayışı açısından değerlendirir.” kazanımı, öğrencinin ikinci ünite olan “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Geçmişten Günümüze Yerleşme” ve “Değişik Yerler, Farklı Yaşamlar” konularıyla bağlantısı kurularak verilmiştir. Konunun başında şu ifadelerle yer verilerek bu durumu öğrencilerin de fark etmesine yönelik bilgi verilmiştir: “Peki, Anadolu neden ilk çağlardan beri dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden biri olmuştur? Daha önce öğrendiğiniz gibi iklim koşulları, bol su kaynakları, önemli ticaret ve ulaşım yollarının merkezinde bulunan Anadolu’nun yerleşim yeri olarak seçilmesinde etken olmuştur. Anadolu, konumunun sağladığı özelliklerden dolayı tarih boyunca farklı kültürlere, medeniyetlere ve devletlere ev sahipliği yapmıştır.”(Genç vd, 2008: 132)

7.S: Ders kitabında konuların sunumunda, öğrencinin önceki sınıflarda ve ders kitabının daha önceki konularında öğrendikleriyle bağlantı kurulmuştur.

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde yer alan konular 6. sınıfta “İpek Yolunda Türkler” ünitesinde öğrenilen bilgilerden yola çıkarak öğrencinin edineceği bilgileri oluşturmaktadır. 6. sınıfta “Asya’nın Kandilleri/Orta Asya’dan Anadolu’ya”

konusunda, Büyük Selçuklu Devleti hakkında bilgi edinen öğrencinin 7. sınıfta “Anadolu, Ana Yurt” konusunda Türklerin Anadolu’yu nasıl yurt edindiğini öğrenmesine yönelik bilgilere yer verilmiştir. 7. sınıf ders kitabında buna açıkça vurgu yapıldığı da görülmektedir: “Geçen yıldan hatırlayacağınız gibi Büyük Selçuklu Devleti henüz kurulmadan, Çağrı Bey önderliğinde, Azerbaycan üzerinden Anadolu’ya akınlar başlamıştı.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 52)

“Yaşayan Demokrasi” ünitesinde yer alan bilgiler, 4. sınıfta “İnsanlar ve Yönetim” ünitesi “Milli Egemenlik/Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda verilen demokratik yönetimler ve bu sürecin gelişimi hakkındaki bilgilere; 5. sınıfta “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinde demokratik yönetimler ve bu sürecin gelişimi ile ilgili genişletilmiş bir şekilde verilen bilgilere ve 6. sınıfta ise “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde ülkemizde ve dünyada demokrasinin gelişim süreci hakkında verilen bilgilere dayanmaktadır. 7. sınıfta görülen “Yaşayan Demokrasi” ünitesinde ise öğrencinin önceki sınıflarda edindiği bu bilgilerden yola çıkılarak günümüz demokrasi anlayışı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Ders kitabında aşamalı olarak ilerleyen konular arasında olan bilinenden bilinmeyene ilkesine baktığımızda; beşinci ünite olan “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Nasıl Eğitim Gördüler?” konusu ve bu konu ile ilgili olan “Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanı” (3. kazanım) kazanımı, öğrencinin üçüncü ünite olan “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Seyyahların Gözünden Osmanlı Kültürü” konusunda öğrendiklerinden yola çıkarak kavrayabileceği bir konudur. Seyyahların anlatımıyla Osmanlı kültürü hakkında çeşitli bilgiler edinen öğrenci, “Nasıl Eğitim Gördüler?” konusunda ise Osmanlı kültürü içerisinde yer alan Ahilik kültürü ile ilgili bilgiler edinmektedir.

Araştırmada incelenen bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularında öğrencilere sunulan metinler, öğrencinin daha önceki sınıflarda aynı konu ile ilgili öğrendiği farklı bilgilerle ve aynı dersin daha önce işlenen konularında öğrenilen bilgilerle bağlantısı kurularak sunulmuştur.

Köstüklü'ye göre (2006: 198), sekiz yıllık eğitime göre yeniden hazırlanan İlköğretim Sosyal Bilgiler Programındaki tarih ünitelerine baktığımızda 4. sınıftan 7. sınıfa kadar her sınıftaki konuların bir sonraki sınıf konularının altyapısını hazırlar nitelikte olduğu söylenebilir.

4. 3. 3. İçerik yakından uzağa ilkesine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-3'te gösterilmiş olan, yakından uzağa bir anlatıma yer verilmesi gerektiği ilkesine yönelik olarak öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere baktığımızda, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 54,8 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 38,2 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 57,1 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 53,3 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında % 40,9 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4., 5., 6., 7. sınıf öğretmenlerinin ve hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını değerlendiren öğretmenlerin çoğu, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının öğrencinin yakın çevresinden ve yakın zamandan uzağa giden bir şekilde sunulduğu yönünde bir görüş belirtmişlerdir.

Sınıf kademelerine göre öğretmenlerin tümünün görüşleri değerlendirildiğinde; öğretmenler % 47,41 oranında bir çoğunlukla bu ilkeye uygun bir sunum olduğunu düşünmektedir. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, ders kitaplarının ilgili bölümlerinin öğrencilerin yakın çevresinde gördükleri, duyduklarından, kendi hayatından ve içinde yaşadıkları dönemden ve bu döneme yakın zamanlardan yola çıkılarak sunulduğunu düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabında konuların yakından uzağa bir anlatımla sunulmasına yönelik örneklerle aşağıda yer verilmiştir.

“Kendimi Tanıyorum” ünitesinde yer alan “Herkesin Bir Hikayesi Var” konusunda öncelikle öğrencinin kendi hayat hikayesini kronolojik olarak sıralamasına yönelik bilgiler, örnekler sunulmuş ve kendisine yönelik bilgileri edinmesi sağlanmaya çalışılmış daha sonra ise Atatürk’ün kimlik bilgilerinden yararlanılarak öğrencinin bu bilgileri yorumlaması şeklinde konuya devam edilmiştir. Öğrencinin konuyu öncelikle kendinden yola çıkarak kavraması sağlanmaya çalışılmıştır.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yakın çevreden ve yakın zamandan uzak çevre ve zamana doğru bir sunum olduğu görülmektedir. Öncelikle “Köklerimiz” adlı konuya yer verilmiş ve bu konuda öğrencinin kendi aile tarihini oluşturmasını sağlayacak bilgilere yer verilmiştir. Kendi aile tarihini oluşturma yoluyla yakın çevresi ve yakın geçmişe yönelik bilgiler edinen öğrencinin; “Geçmişten Bugüne” konusunda gelenek, milli kültür ve törenlerle ilgili daha eski dönemlerde, geçmişte gerçekleşenleri öğrenmesine yönelik bilgilere yer verilmiştir. “Köklerimiz” konusunda öğrencinin yakın çevresinde görebileceği hatıralardan, eşyalardan yola çıkılarak kültürel öğeleri fark edebilmesine yönelik bilgilere yer verildikten sonra; “Geçmişten Bugüne” konusunda Türk kültüründe yüzyıllarca önemli bir yere sahip olmuş olan güreş, cirit gibi oyunlardan yola çıkılarak kültürel öğeler sunulmuştur.

Konular yakın çevreden ve yakın zamandan uzağa bir anlatımla sunulmuş ve bu ilkeye uygun bir yaklaşım izlenmiştir.

4.S-2: Ders kitabında yakından uzağa bir anlatıma yer verilmiştir. Buna yönelik örnekler aşağıda gösterilmiştir.

“Kendimi Tanıyorum” ünitesinde yer alan “Yaşadıklarımı Sıralıyorum” konusuna şu ifadelerle giriş yapılmıştır: “İlköğretime 1. sınıftan başladınız. Sonra 2. sınıf, 3. sınıf ve şimdi 4. sınıftasınız. Bu örnekte görüldüğü gibi yaşadığımız tüm olaylar belirli bir sırayla gerçekleşir. Yaşadığımız olayları gerçekleşme tarihlerine göre sıralarsak kronoloji yapmış oluruz. Aşağıda, S. Ü’ nün yaşamındaki önemli olayları kronolojik sırayla anlattığı metni okuyalım.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 24). İfadelerde görüldüğü gibi konu öncelikle öğrencinin kendi hayatından yola çıkarak düşünmesini sağlayacak şekilde başlamış ve daha sonra bu konuda bir örneğe yer verileceğine değinilmiştir.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Ailemin Tarihini Yazıyorum” konusunda öğrencinin kendi yakın çevresinden yola çıkarak konuyu kavramasını amaçlayan şu sorulara yer verilmiştir: “Sizin evinizde manevi değeri olan hangi eşyalar var?” , “Sizin evinizde özenle saklanan aile yadigarı hangi eşyalar var?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 35, 37). Ünitenin “Kültürel Zenginliğimiz” adlı konusunda ise aynı şekilde şu sorulara yer verilmiştir: “Evinizde milli kültürümüzü yansıtan hangi nesneler var?” , “Çevrenizdeki askere uğurlama etkinliklerinde neler yapılıyor?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 38, 40). Sorular, konularla da bağlantılı olarak öğrencinin kendi hayatından, yakın çevresinden yola çıkarak cevaplayabileceği biçimde oluşturulmuştur. Öğrencinin evinde gördüğü ve kullandığı eşyalar, içinde yaşadığı toplumun kültürel değerleri konu edinilmiştir. Ünitenin “Hangi Oyunları Oynuyoruz?” konusunun sunumunda yakın çevre ve zamandan uzak çevre ve geçmişe doğru bir anlatıma yer verilmiştir: “Günümüzde eğlence araçlarının değişmesi ve iletişim araçlarının gelişmesi çocuk oyunlarını fazlasıyla etkilemektedir. Eskisi kadar yaygın olmasa da çocuklar okul bahçelerinde, mahallelerde hala oyunlar oynamaktadır...” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 42) Konu bu şekilde bir anlatımla başlayarak sunulmuş ve günümüzde çocukların oynadığı bazı oyunlar hakkında bilgi verildikten sonra yüzyıllarca oynanan ve Türk kültürünün bir parçası olan ‘cirit oyunu’ ve ‘ata sporumuz yağlı güreş’ hakkında bilgilere yer verilmiştir.

“İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda meclisten bahsedilirken öncelikle ilk meclis binalarımızla ilgili bazı bilgiler sunulmuş ve ardından öğrencilere şu ifadeler yöneltilmiştir: “Günümüzde TBMM’de 550 milletvekili bulunur. Milletimizin oylarıyla seçilen milletvekilleri ülkemizin sorunları ile ilgili görüş ve önerilerini Mecliste ifade ederler. Demokratik bir havada herkes düşüncelerini açıklar. Ülkemizin geleceğini yönlendirecek kararlar alınır, yasalar çıkarılır. Siz de on sekiz yaşınıza geldiğinizde seçme, yirmi beş yaşınıza geldiğinizde ise seçilme hakkına kavuşacaksınız. Bu hakkı kullanarak ülkemizin yönetiminde söz sahibi olacaksınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 161). Daha sonra ise meclisin açıldığı güne, bugünün bayram ilan edilmesi kararının alınmasına yönelik bilgiler verilmeye devam edilerek yakın zamandan uzağa bir anlatıma yer verilmiştir.

5.S: Konuların oluşturulmasında yakından uzağa giden bir anlatımla oluşturulmuş olan bölümlere yer verilmiştir.

“Adım Adım Türkiye” ünitesinin “Bir Devir Kapanıyor” adlı konusunda Osmanlı Devleti’nin yıkılmasının ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasının ardından toplum hayatında meydana gelen değişimlerden bahsedilirken 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun’un önemi öğrenciye kendi hayatından, yakın çevresinden bir araştırma yaptırılarak kavratılmaya çalışılmıştır: “Anne ve babanızın evlenme cüzdanını inceleyiniz. Ülkemizde resmi nikah ve tek eşliliğe ne zaman geçildiğini araştırınız” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 51). Konu, öğrenciye kendi ailesi ile ilgili bir araştırma konusu sunularak yakın çevresinden, kendi hayatındaki bireylerden yola çıkarak bir araştırma yapabilmesi şeklinde sunulmuştur.

“Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinde yer alan “Merkezi Yönetim” konusu, öğrenciye kendi yaşantısından yola çıkarak düşünmesini sağlamaya yönelik birtakım sorular yöneltilerek sunulmuştur: “İlçenizin kaymakamının kim olduğunu, kaymakama bağlı resmi kurumların hangileri olduğunu araştırınız.” , “Bağlı bulunduğunuz ilin valisinin kim olduğunu, valilik binasının nerede bulunduğunu öğreniniz.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 158, 159) Bu sorular aracılığıyla öğrencinin yakın çevresinden yola çıkıp düşünerek konuyu kavrayabilmesine hizmet edilmeye çalışılmıştır. Üniteye yer alan konuların sunumunda yakından uzağa ilkesine uyulduğu görülmektedir.

Ders kitabında konuların işlenişi sırasında öğrencilerin yakın çevrelerinde gördükleriyle konuyu ilişkilendirebilmeleri amacıyla kurgulanmış metinlere de yer verilmiştir. “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinde ‘Sel Felaketi Vatandaşı Vurdu’ , ‘Sel Mağdurları Kaymakamla Görüşüyor’ , ‘Sel Felaketinde Yaralar Sarılıyor’ , ‘Türkiye Vekillerini Seçti’ , ‘Bakanlar Kurulu Toplandı’ , ‘TBMM Başkanlığına Adaylık Başvurusu Bugün Sona Eriyor’ , ‘Meclis Yeni Başkanını Seçti’ , başlıklı kurgulanmış metinlere yer verilmiştir. Bu örnek metinlerin hepsi öğrencilerin günlük hayatlarında gazetelerden, televizyonlardan takip edebilecekleri türdendir.

“Hepimizin Dünyası” ünitesinin “Dünyamızın Tarihi ve Doğal Değerleri” konusunun sunumunda öncelikle ülkemizdeki tarihi ve doğal değerlere yer verilmiş

daha sonra diğer ülkelerdeki tarihi ve doğal değerlerden bahsedilmiştir. Böylece konunun sunumu yakın çevreden uzağa bir şekilde yapılmıştır.

6.S-1: Ders kitabında yakından uzağa ilkesine uygun olarak oluşturulmuş metinler bulunmaktadır.

“İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “Kutsal Ocak” konusunun sunumu buna örnek olarak gösterilebilir:

“Üniversitedeki ablamı karşılamak üzere gittiğimiz otogarda çok büyük bir kalabalıkla karşılaştık. Otogara gelen yüzlerce kişi ellerinde bayraklarla ‘En büyük asker bizim asker!’ diye bağırıyorlar, davul zurnalarla halay çekiyorlardı... Eve gelirken ‘Ben ne zaman askere gideceğim?’ diye düşündüm. Beni de böyle mutluluk ve gurur içinde kim bilir kimler uğurlamaya gelecekti. Bunları düşünürken insanlarımızın gurur ve mutluluk kaynağı Türk ordusunun geçmişi ve bugünü üzerine bir araştırma yapmaya karar verdim. Bakalım araştırmamı sizler de beğenecek misiniz?: Tarihte bilinen ilk düzenli ordulardan birisi Türk ordusudur...” (Kolukisa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 70) biçiminde konu anlatılmaya başlanmıştır. Metin öğrencinin yakın çevresinden ve yakın zamandan uzağa doğru gitmektedir. Öğrencinin öncelikle yakın çevresinde her zaman görebileceği asker uğurlama töreni ile ilgili bir örnek olay sunulmuş, bu örnek olaydan yola çıkılarak Türk toplumunda bu geleneğin temellerine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

“Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Yönetim Biçimleri” konusunda da bu ilkeye uygun bir metin oluşturulduğu görülmektedir:

“Ebru ile babası 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için şehir stadyumuna doğru yola çıktılar. Sokaklar Türk bayrakları, Atatürk posterleriyle donatılmıştı. Halk metrelerce uzunluktaki Türk bayrağını mutluluk ve gururla taşıyordu. Ebru babasına sordu: Babacığım bütün ülkeler bizim ülkemizdeki gibi Cumhuriyet Bayramı kutluyor mu? Baba: Hayır yavrucuğum. Cumhuriyet bize Ata’mızın bir armağanıdır. Milletin egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimine cumhuriyet denir. Mustafa Kemal 23 Nisan 1920’de Büyük Millet

Meclisi'nin açılışıyla bu yönetim biçiminin ülkemizde uygulanacağını göstermişti. İşgal güçlerine karşı verilen Milli Mücadele'den sonra 29 Ekim 1923'te yeni devletin yönetim şeklinin Cumhuriyet olduğu ilan edildi. Şu an dünyadaki en iyi yönetim biçimi cumhuriyettir. Ebru: Peki babacığım, cumhuriyet dışında hangi yönetim biçimleri var? Baba: Cumhuriyet dışında belli başlı yönetim biçimleri monarşi, teokrasi ve oligarşidir. Ebru: Baba, Türkiye Cumhuriyeti'nden önceki Türk devletlerinde devlet yönetimi nasıldı? Baba: Kızım, Türkler Orta Asya'da kurulan Türk devletlerinden, Osmanlı Devleti'ne kadar genel olarak hakan, kağan, imparator, sultan, padişah gibi yöneticiler tarafından yönetilmiştir. Ayrıca kurultay, divan gibi kurumlarda devlet yönetiminde yer almıştır.” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 142)

Yukarıdaki metinde görüldüğü gibi, konu öğrencinin yakın çevresinde gördüklerinden yola çıkılarak oluşturulmaya başlanmıştır. Ayrıca metinde yakın zamandan geçmiş zamana uzanan bir anlatım olduğu görülmektedir. Günümüzde yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına değinilmiş, buradan yola çıkılarak Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ve Orta Asya İlk Türk toplumlarında yönetim anlayışı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

6.S-2: Ders kitabının “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Geçmişten Günümüze Yerleşme” konusunda geçmişten günümüze kadar olan yerleşmeye yönelik faaliyetler açıklanmadan önce şu ifadeye yer verilmiş ve öğrencinin konuyla ilgili öncelikle yakın çevresinden ve yakın zamandan yola çıkarak düşünmesi sağlanmaya çalışılmıştır: “Aile büyüklerinize, yaşadığınız yere nereden geldiklerini sorunuz. Onlardan, yerleşim için neden burayı tercih ettiklerini öğreniniz.” (Genç vd, 2008: 44). Ünitenin “Kimler Geldi, Kimler Geçti?” konusunda Anadolu'da yaşamış olan uygarlıklar anlatılmaya başlanmadan önce yakın geçmişe yönelik verilen bir ifade ise şudur: “Atatürk, arkeolojik çalışmaları başlatarak uygarlıkların kesiştiği yer olan Anadolu'da birçok medeniyetin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Genç vd, 2008: 53). Yakın geçmişe yönelik bu bilgiye yer verilerek öğrencinin Atatürk'ün Anadolu'da yaşamış olan uygarlıkların ortaya çıkarılmasına verdiği öneme değinildikten sonra bu uygarlıkların yaşadığı dönemin düşünülmesi sağlanarak uygarlıklar öğrenciye tanıtılmaya başlanmıştır.

“İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “Doğu ile Batı Arasındaki Köprü” konusunda İpek Yolu ile bilgiler verilirken, bu bilgiler yakın zamandan yola çıkılarak sunulmaya başlanmıştır: “Tarihi şehirlerimizden olan Bursa, yüzyıllardan beri önemli bir ticaret merkezidir. Bursa’da ticaretin yapıldığı çeşitli mekanlar vardır. Koza Han da bunlardan birisidir. Koza Han, 1492 yılında Osmanlı padişahı II. Beyazıt tarafından yaptırılmıştır. Hem kervansaray hem de ipek ticaretinin yapıldığı yer olarak kullanılmıştır (Genç vd, 2008: 62). Koza Han’ın öncelikle Bursa için günümüzdeki önemine yönelik bir bilgiye yer verilmiş daha sonra Osmanlı dönemindeki önemine değinilmiştir. Ünitenin “İlk Türk Devleti” adlı konusunun sunumu da bu şekilde bir anlatımla başlamaktadır: “Bugünkü Moğolistan sınırları içinde kalan İpek Yolu’nun bir bölümünde 20 Temmuz - 17 Ağustos 2005 tarihleri arasında bir kazı çalışması yapıldı. Kazı yapılan alan İpek Yolu boyunca ekonomik ve kültürel alışverişte önemli bir rol oynamıştır. Bu ve bundan önceki çalışmalarda bulunan değirmenler, demir sabanlar ve tohum gibi buluntular ilk Türk devletlerinin yaşamlarına ilişkin kanıtlardır... Yukarıda sözü edilen kazı çalışmalarının yapıldığı yerde ilk Türk devleti olan Hun Devleti kuruldu... (Genç vd, 2008: 64). Konu günümüzde yapılan bir kazı çalışmasına değinilerek anlatılmaya başlanmış ve buradan yola çıkılarak Hun Devleti’ne yönelik bilgiler sunulmuştur.

Berk’e göre (2008: 63 - 64), “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin üçüncü konusu olan ve Göktürk Devletini anlatan “Yazıtlardaki Uygarlık” da, Bilge Kağan’ın hazineleri ile ilgili internet haberi ile başlayan konu Göktürklerin Türk dünyası ve Türk tarihi içindeki önemini aktarmaya çalışmıştır. Dönemi yansıtan resimler ve haritalarla birlikte sözlü edebiyat eserlerine de yer verilmiştir. Ergenekon Destan’ından alıntılar yapılarak o günün siyasi, kültürel ve ekonomik yapısı anlatılmaya çalışılmıştır. Burada dikkati çeken önemli unsurlardan biri teknoloji kullanılarak günümüzden hareketle geçmiş bir konunun verilmeye çalışılmasıdır.

“Demokrasinin Serüveni” adlı ünitenin “Eşitliğe Doğru” konusunda tarihsel süreçte kadın haklarına yer verilirken öncelikle öğrencinin yakın çevresinden ve yakın zamandan bir örneğe yer verilmiş ve konu bu örnekten yola çıkılarak sunulmaya başlanmıştır: “Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen ‘Haydi Kızlar Okula Kampanyası’ sayesinde birçok kız çocuğu okula gitmeye başlamıştır. Bu kampanyanın

amacı; kız çocuklarının eğitim hakkını korumak ve gelecekte iyi bir konuma sahip olmalarını sağlamaktır. Tarihten günümüze kadar kadın hakları ile ilgili birçok gelişme yaşanmıştır. Türk toplumunda kadınının konumunu tarihsel süreç içinde görelim... İlk Türk devletlerinde hatun kağan ile yanyana oturur, kurultaylara katılır ve yabancı elçileri karşılardı...” (Genç vd, 2008: 162). Konu günümüzde kız çocuklarının eğitim görmesi amacıyla yapılan bir çalışmaya yer verilerek başlamış ve buradan yola çıkılarak tarihte kadın hakları ve kadının konumuna yönelik bilgilere yer verilmiştir. Günümüzden yola çıkılarak konu ile ilgili geçmişe yönelik bilgilere yer verilmiştir.

Yukarıda yer alan örnekleri de göz önünde bulundurduğumuzda ders kitabında yer alan konuların sunumunda yakından uzağa bir anlatıma yer verildiği görülmektedir.

7.S: Ders kitabında yakından uzağa ilkesine uygun olarak oluşturulmuş bölümler bulunmaktadır. Bu bölümlere örnek olarak gösterilebilecekler aşağıda yer verilmiştir.

“Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Osmanlı Devleti Yeni Başkentinde” konusunda öğrenciye şu soru yöneltilmiştir: “Çevrenizde Kapalıçarşı’ya benzer işlev gören yerlerin sosyal ve ekonomik hayata etkileri hakkında neler söylersiniz?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 65). Öğrencinin Kapalıçarşı’nın sosyal ve ekonomik olarak katkısını kavraması için yakın çevresinde Kapalıçarşı ile aynı işlevi gören yerleri göz önünde bulundurması istenmiştir. Ünitenin “Yolumuz Sivas’a Düştü” konusu anlatılırken yakından uzağa doğru bir anlatım tercih edilmiştir: “Cumhuriyetin temellerinin atıldığı Sivas, onlarca medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Selçuklu sultanı Alparslan’ın Anadolu’ya girişiyle Türklerin yurdu olmuştur...” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 74) Metin, Cumhuriyet döneminden Selçuklulara şehrin öneminden bahsedilen bir giriş cümlesiyle başlayarak yakın zamandan uzağa bir anlatıma yer verilmiştir.

“Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “Buluşların Serüveni” konusunda ‘Kum Tanesinin Serüveni’ başlığı altında konu yine yakın zamandan uzağa doğru bir anlatımla sunulmuştur: “Taş, tuğla derken cam da mimarının yapı malzemelerinden biri haline geldi. Yeni yapılan iş merkezlerinin birçoğunun dış yüzeyleri cam bloklarla kaplı. Evlerdeki cam eşyaları düşündüğümüzde hemen kırılabilir olma özellikleri

aklımıza gelir. Günümüzde neden büyük binalarda ‘cam’ yaygın olarak tercih ediliyor olabilir? Yunanlı tarihçilerin anlattıklarına göre Fenikeli denizciler, sahilde bir kamp kurup ateş yakarlar. Yaktıkları ateşin üzerine kaplarını ve soda bloklarını koyarlar. Ertesi gün uyandıklarında ateşin sıcaklığından dolayı kum ve sodanın camı oluşturduğunu görürler. Mezopotamya’da bulunan ilk cam örneklerinin tarihi, MÖ 3. yüzyıla dayanır...” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 98) Metinde öncelikle öğrencinin yakın çevresinde ve günümüzde camın nasıl kullanıldığını, önemini görmesini sağlayan bir girişe yer verilmiş ve buradan yola çıkılarak camın ortaya çıkış sürecine yer verilmiştir. Aynı ünitenin “Söz Uçar, Yazı Kalır” adlı konusu da yine yakın zamandan uzağa bir anlatımla sunulmuştur: “Bugün, bilgisayarda on parmakla yazı yazıp belleğinde saklıyoruz. Belki yazı yazmak için kullanılan araçlar değişti ama yazının amacı aynı kaldı. Tarih, insanın yazıyı bulmasıyla başlamıştır. Bilim insanlarına göre ilk yazı, nesneleri şekille gösteren hiyerogliftir; örneğin, balık, dağ, çocuk...” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 100) Ünitenin “Değişim ve Gelişim” konusunda da anlatım yakın zamandan uzağa ilkesine uygun bir sunumla başlamıştır: “Anayasa’mızda bilim ve sanat alanında çalışma yapanların bu alandaki her türlü hakları güvence altına alınmıştır. Peki, bu durum tarih boyunca tüm dünyada böyle miydi? ‘Değişim ve Gelişim’ konusunda tarihsel süreçte düşüncüyü ifade etme ve bilim özgürlüğüyle ilgili ipuçları bulacaksınız...” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 106) Konunun öncelikle bugün yürürlükte olan Anayasa’mızla bağlantısı kurulmuş, buradan yola çıkılarak tarihsel süreçte bilim ve sanata olan yaklaşıma ver verilerek konu yakın zamandan uzağa giden bir anlatımla sunulmuştur.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Toprak Ana” adlı konusunda günümüzden ve öğrencinin yakın çevresinden yola çıkılarak konu anlatılmaya başlanmıştır: “Günlük yaşamınızda yediğiniz, giydiğiniz, kullandığınız her eşyayı gözünüzün önüne getiriniz. Bunların kaç tanesinin toprakla ilgisinin olup olmadığını bulmaya çalışınız. İnsanoğlunun varlığını sürdürebilmesi toprağa bağlı olduğundan insanlık tarihi boyunca toprak, önemini hiç yitirmediği gibi, uğruna savaşlar bile yapılmıştır” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 118). Bu ifadelerin ardından Cumhuriyet’in ilanından sonra tarım konusunda yapılanlara yer verilmiş, daha sonra ise tarihte toprak yönetimi, iktâ sistemi, tımar sistemi ile ilgili bilgilere değinilerek yakın zamandan uzağa bir anlatımla konu sunulmuştur. Ünitenin “Kol Gücünden Makine

Gücüne Geçiş” adlı konusunda bu ilkeye uygun bir sunum olduğu görülmektedir: “Sanayi kuruluşlarının fotoğraflarını gazete ve dergilerde görmüşsünüzdür ya da televizyonda izlemiştir. Kullandığımız elektronik eşyalar, giysilerimiz, kırtasiye malzemeleri gibi çok çeşitli ürünler imal edilmektedir. Günümüzde çok ağır işler, makineler tarafından birkaç düğmeye dokunmakla yapılmaktadır. 18. yüzyıla kadar üretim, insan ve hayvan gücüyle yapılmıyordu. Bu da fazla zaman ve güç harcamayı gerektiriyordu. Üretimde teknolojik aletlerin kullanılmaya başlanmasıyla durum değişti. İnsan ve hayvan gücüne dayalı üretimden makineyle üretime geçiş olan Sanayi İnkılabı böylece başlamış oldu.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 126) Konu öğrencinin yakın çevresinde gördüklerinden, kullandığı eşyalardan yola çıkılarak ve günümüzde sanayinin çok gelişmiş bir alan olduğuna değinilerek anlatılmaya başlanmıştır. Geçmişe yönelik bilgiler ise bu bilgilerin üzerine kurularak sunulmuştur.

“Yaşayan Demokrasi” ünitesinde yer alan “Yönetimin Özü” konusunda şu ifadeler yer verilmiştir: “Yakın çevrenizde günlük hayatın işleyişinde birtakım kurallar dizisi hakimdir ki buna birçok örnek verebiliriz. Bunun nedeni insanların topluluk halinde yaşamalarıdır. İnsanların bu ihtiyaçları sonucu, belirli esaslara göre işleyen gelişme olanaklarına sahip devletler kurulmuştur. Bu devletlerin işleyişlerinde yazılı ve yazısız kurallar dizisi etkili olmuştur. Geçmişte bazı ülkeler krallar tarafından yönetilirdi. Yazılı ve yazısız kuralların hepsi kralın sözleriydi. Yani kralın her sözü kanundu.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 146) Bu örnekte de yine yakın zamandan ve çevreden uzağa doğru giden bir anlatıma yer verildiği görülmektedir. Öncelikle günümüzde yönetimde etkili olan faktörlere yer verilmiş, daha sonra ise tarihte yönetimde etkili olan kararların nasıl alındığına yönelik bilgiler sunulmuştur.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularında öğrencilere sunulan metinlerde, örneklerde ve sorularda öğrencinin yakın çevresinden, günümüzden ve/veya yakın geçmişten yola çıkılmış ve ilgili bölümlerde yakından uzağa ilkesine uygun bir sunum oluşturulmuştur.

Tümsek’e göre (2006: 68), 2004 Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı ve ders kitaplarında tarih konuları içerik olarak azaltılmış, sözlü tarih yöntemi ile öğrencinin kendi ailesinden veya çevresinden yola çıkarak tarihi anlaması, gerekliliği ve

faydasına inanması sağlanmaya çalışılmıştır. Öğrencinin zaman şeridini kendi aile tarihinden ve Cumhuriyet tarihinden yani yakın tarihimizden yola çıkarak anlaması yoluna gidilmiştir. 5. sınıfta özellikle yerel tarih konuları üzerine yoğunlaşmış doğal ve tarihi güzellikler, kültürel özellikler üzerinde durularak kültürel özellikler yaşatılıp, öğretilmeye çalışılmıştır.

Bulunulan şehir, ilçe, kasaba veya köydeki tarihi eserler, tarihten izler taşıyan kalıntılar, efsaneler, geçmişte yaşanmış siyasi ve sosyal olaylar ve kurtuluş günleri tarih konularının kolayca çocuk gözünde canlandırılmasını sağlar (Tümsek, 2006: 63). Öğrenci özellikle kendi çevresinin, ilinin oradan da ülkesinin tarihini öğrenecek ve bu öğrenci için daha faydalı ve kalıcı olacaktır. Kendi yöresinin tarihini tanıyan çocuk, yöresini sever; kendi yöresini öğrenen ve seven çocuk, ülkesinin tarihini daha iyi öğrenir ve sever (MEB, 2005).

4. 3. 4. İçerik soyutlama ilkesine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-3'te gösterilen, soyutlama ilkesine yönelik olarak öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere baktığımızda, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 38,7 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 38,2 ile katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 42,9 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 40 ile “kararsızım” cevabı verenlerin, hem 6. hem de 7. sınıf ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerini değerlendiren öğretmenler arasında ise % 40,9 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4., 5. sınıf öğretmenleri ile 6. ve 7. sınıfı birlikte değerlendiren öğretmenlerin çoğunun ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin soyutlama ilkesine uygun olarak oluşturulduğunu düşündükleri, 6. sınıf öğretmenlerinin çoğunun ders kitaplarının ilgili bölümleri ile ilgili bu konuda kararsız oldukları, 7. sınıf öğretmenlerinin çoğunun ise bu ilkeye uygun olarak oluşturulmuş olduğu konusuna katılmadıkları görülmektedir.

Öğretmenlerin sınıf kademelerine göre tümünün görüşleri değerlendirildiğinde ise; % 33,62 oranında bir çoğunlukla öğretmenler bu ilkeye uygun bir sunum olduğunu

düşünmektedir. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, ders kitaplarında konuların ana fikirlerine açıkça, anlaşılır bir şekilde yer verildiğini düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabında konular tümevarımsal bir yaklaşımla sunulmaktadır. İlgili tanımlamalar ve bununla ilgili bilgiler konuların sonunda yer alan ‘Hatırlayınız’ bölümlerinde sunulmuştur. “Kendimi Tanıyorum” ünitesinin “Herkesin Bir Hikayesi Var” konusunda “kronoloji”nin tanımı; “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin Köklerimiz konusunda “kültür”ün tanımı; “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik” konusunda “milli egemenlik”in tanımı ve bunlarla ilgili kısa açıklamalar konuların sonlarında yer alan bu bölümlerde yapılmıştır.

Ders kitabında konuların ana fikrine konu sonlarında açık bir biçimde yer verilmiştir. Örneğin; “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer alan “Zafere Doğru” konusunun ana fikri konunun sonunda şu şekilde verilmiştir: “Milli Mücadele yıllarında Türk halkı bütün kaynaklarını seferber edip Mustafa Kemal’in önderliğinde savaşmıştır. Çok zor şartlarda olsa da bağımsızlık savaşının kazanılabileceğini bütün dünyaya göstermiştir.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 47). “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik” konusunun ana fikri ise konunun sonunda şu şekilde verilmiştir: “Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920’de Atatürk tarafından açıldı. Millet kendi seçtiği milletvekilleri ve onların çıkardığı yasalarla yönetilecekti. ‘Egemenlik kayıtsız şartsız milletin’ oldu. Milli egemenlik milletin kendisiyle ilgili karar almada tam yetkili olmasıydı.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 162).

4.S-2: Konularla ilgili tanımlar ve bilgiler konuların başında verilmiştir. Bu nedenle tümdengelimsel bir yaklaşım vardır. “Kendimi Tanıyorum” ünitesinin “Yaşadıklarımı Sıralıyorum” konusunda kronolojinin tanımı konunun başında verilmiştir. “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde “sözlü tarih yöntemi”nin tanımı ve bu yöntemle ilgili açıklamalar ; “Kültürel Zenginliğimiz” konusunda “kültür”ün tanımı; “Hangi Oyunları Oynuyoruz?” ve “Kültür Elçisiyiz” konusunda bu konularla ilgili bilgiler konuların başında verilmiş ve daha sonra bunlarla ilgili destekleyici bilgilere ve örneklerle yer verilmiştir. “Yaşadığımız Yer” ünitesinin “Efsane ve Şiirlerde Yaşayan Yerler” konusunda konu ile ilgili bilgi yine konunun başında verilmiş ve daha sonra

konu, örnek metinlerden yararlanılarak sunulmuştur. “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda yine konu ile ilgili bilgiye konunun başında yer verilmiştir.

Ders kitabında konuların ana fikrine açık bir şekilde yer verilmiştir. Örneğin; “Kendimi Tanıyorum” ünitesinin ana fikri konunun başında şu şekilde verilmiştir: “İlköğretime 1. sınıftan başladınız. Sonra 2. sınıf, 3. sınıf ve şimdi 4. sınıftasınız. Bu örnekte olduğu gibi yaşadığımız tüm olaylar belirli bir sırayla gerçekleşir. Yaşadığımız olayları gerçekleşme tarihlerine göre sıralarsak kronoloji yapmış oluruz.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 24). “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer alan “Kültür Elçisiyiz” konusunun ana fikri konunun başında şu şekilde verilmiştir: “Günlük hayatta değişimin ve gelişimin olması kaçınılmazdır. Bu durum insanların büyük çoğunluğunun kentlerde yaşamasından ve teknolojik gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Bu faktörler kültürel öğelerimizi de etkilemektedir. Kültür öğelerimiz, kullanım amaçları değişse de varlıklarını sürdürmektedir.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 44).

5.S: Ders kitabında konularla ilgili tanımlar ve bilgiler konu başlarında yer almaktadır. Bu nedenle tündengelim yoluyla bir anlatım olduğu görülmektedir. “Adım Adım Türkiye” adlı ünite de yer alan “Toplumsal Değerlerimiz” konusuyla ilgili tanımlar, konu ile ilgili bölümlerin başında verilmiştir: “Milli bayramlarımız ve dini bayramlarımız insanlarımızın bir araya geldiği önemli günlerdendir. Sevinç ve coşku içinde kutlanan milli bayramlarımız, milletimizin büyük mücadeleler vererek ülkemizi düşman işgalinden kurtarmasının sembolüdür ” , “Dini bayramlar insanları bir araya getiren, birlik ve beraberlik duygusu yaşatan önemli günlerdir.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 46, 47) “Bir Devir Kapanıyor” adlı konuda konu ile ilgili tanım yine ilgili bölümün başında yer almaktadır: “Toplumsal yaşamın önemli konuları olan aile kurumu, birey ve miras hakları, bireysel alacak borç ilişkilerinin çağdaş ölçütlere göre düzenlenmesine medeni hukuk denmiştir.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 51). “Bir Ülke Bir Bayrak” ünitesinin “Yasalar Bizim İçin” konusunda ilgili tanımlar, bilgiler yine konunun başında verilmiştir: “Toplum düzenini sağlamak amacıyla TBMM tarafından belirlenen kurallara yasa denir. Bu yasaların dayandığı temel yasa ise anayasadır.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli,

2010: 155) Aynı ünitenin “Demokrasi ve Yönetim” konusunda da demokrasinin tanımının yine konunun başında verildiği görülmektedir. Bu tanımlar ile ilgili bilgilere ise daha sonra geçilmiştir.

Ders kitabında ilgili konuların ana fikri konunun anlatımına başlanmadan önce açık bir biçimde öğrenciye sunulmuştur. “Adım Adım Türkiye” adlı üniteye yer alan “Bir Devir Kapanıyor” adlı konunun ana fikri konu başında şu şekilde yer almaktadır: “Milli Mücadele’nin kazanılmasından sonra Atatürk, Türk milletinin bir daha eski karanlık günlere dönmesini istemiyordu. Bunun için dünyadaki siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel gelişmeleri izleyerek ülke ihtiyaçlarına göre değişimleri başlattı. Amaç, Türk milletinin yaşam koşullarını iyileştirmek ve çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmaktı” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 50). Ünitenin “İlkeler ve İnkılaplar” konusunun ana fikri ise yine konunun başında şu şekilde verilmiştir: “Milli birlik ve beraberlik ile ülke bütünlüğünün korunması için birtakım inkılaplar gerçekleştirilip ilkeler ortaya konmuştur.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 54) Daha sonra ise ilkeler tek tek açıklanmıştır.

6.S-1: Ders kitabında konularla ilgili tanımlara konu başlarında yer verilerek tündengelim yoluyla bir anlatım yapılmıştır. “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Mağaradan Büyük Şehre İnsanın Serüveni” adlı konunun sunumu şu şekilde başlamaktadır: “Hz. İsa’nın doğduğu gün Milat olarak adlandırılır. Bu tarihten daha önce gerçekleşen olaylar milattan önce (MÖ), bu tarihten sonra gerçekleşen olaylar milattan sonra (MS) olarak adlandırılır. Milat başlangıç alınarak 1-100, 101-200, 201-300 olarak sayılan dönemlere ise yüzyıl denir. MÖ 3200 yılında yazının bulunuşu ile o dönemlerin insanları hakkında bilgilerimiz hızla artmıştır. Bilim adamları da insanlık tarihini yazılı ve yazısız belgelere göre incelemektedirler. Bunun için yazının bulunuşuna kadar geçen döneme Tarih Öncesi Devirler, yazının bulunuşundan sonraki döneme de Tarih Devirleri adı verilmiştir. Tarih devirlerindeki tarihi olayların başlangıç ve bitiş tarihleri arasındaki zaman dilimine ise çağ adı verilir.” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 44) Bu tanımlarla ilgili destekleyici bilgilere ise Anadolu’da ve Mezopotamya’da yaşamış olan uygarlıklardan bahsedilerek yer verilmiştir. “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin ilk konusu olan “Yönetim Biçimleri” konusunda öncelikle cumhuriyet, teokrasi, monarşi, oligarşi gibi yönetim biçimleri ile ilgili

tanımlamalara yer verilmiş ve ardından bunlarla ilgili örnek metinler ve internet haberleri aracılığıyla destekleyici bilgiler sunulmuştur (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 142-145)

Konularla ilgili ana fikrin ne olduğuna yönelik bölüm başlarında veya sonlarında herhangi bir bölüm bulunmamaktadır. Bu nedenle ana fikrin ne olduğu açık ve net bir şekilde belirtilmemiştir.

6.S-2: Ders kitabında konularla ilgili tanımlara konu başlarında yer verilerek tündengelimsel bir yaklaşım izlenmiştir. “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “Geleneklerimiz, Göreneklerimiz” konusunda “bayram” ın tanımı Kaşgarlı Mahmut’un eserinden yararlanılarak konunun başında öğrenciye sunulmuştur. “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Demokrasi İle” konusunda monarşi, oligarşi, cumhuriyet yönetim biçimlerinden bahsedilirken öncelikle bu yönetim biçimleri tanımlanmış daha sonra ise bunlarla ilgili açıklayıcı, örnekleyici bilgilere yer verilmiştir. Ünitenin “Temel Haklarımız” adlı konusunda temel hakların tanımına konunun başında yer verilmiş daha sonra ise bu hakların kaç’a ayrıldığına değinilerek bunlarla ilgili örneklerle geçilmiştir. “Elektronik Yüzyıl” adlı ünitenin “Yaşamın İçinde Sosyal Bilimler” konusunda sosyal bilimleri oluşturan psikoloji, tarih, coğrafya, sosyoloji, hukuk, ekonomi gibi disiplinlerin tanımlarına konu başında yer verilmiştir. Daha sonra bu disiplinlerden bazıları ile ilgili örnekler sunulmuştur.

Ders kitabında konuların ana fikirleri konu başlarında yer almaktadır. “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinde yer alan “Türkiye Cumhuriyeti’nin Etkin ve Sosyal Vatandaşlığım” konusunda konunun ana fikrine konunun başında yer verilmiştir: “Bugün öğretmenimiz sosyal bilgiler dersinin hayatımızdaki önemini anlattı. Öğretmenimizin anlattıklarına göre sosyal bilgiler dersi, bizim Türkiye Cumhuriyeti’nin iyi bir vatandaşı olmamıza katkıda bulunuyor. Bu konuda bizi epeyce bilgilendirdi. Özellikle, öğretmenimizin şu cümlesi çok dikkatimi çekti: ‘Sosyal bilgiler dersi toplumu oluşturan insanların etkin ve üretken bir vatandaş olmasında en önemli derstir.’ ” (Genç vd, 2008: 24) Daha sonra ise konu örneklerle desteklenerek açıklanmıştır.

“Ülkemiz ve Dünya” ünitesinin “Kültürler Arası Köprü” konusunda ana fikir konunun başında verilmiştir: “Daha önce öğrendiğiniz gibi iklim koşulları, bol su

kaynakları, önemli ticaret ve ulaşım yollarının merkezinde bulunuşu Anadolu'nun yerleşim yeri olarak seçilmesinde etken olmuştur. Anadolu, konumunun sağladığı özelliklerden dolayı tarih boyunca farklı kültürlerle, medeniyetlere ve devletlere ev sahipliği yapmıştır. Aynı zamanda ticaret ve kültür iletişiminin kaynaşma noktası olmasıyla dünyadaki birçok medeniyetin oluşmasında, gelişmesinde önemli rol oynamıştır ve bu işlevi devam etmektedir” (Genç vd, 2008: 132).

7.S: Ders kitabında konu ile ilgili olan tanımlara bazı konularda konu başında bazılarında ise konu sonunda yer verilmiştir. Konuların anlatımının hem tümevarım hem de tümdengelim yoluyla yapıldığı görülmektedir.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Nasıl Eğitim Gördüler?” konusunda “ahilik”in tanımına konunun başına yer verilmiş ve ardından ahilik ile ilgili destekleyici bilgilere geçilmiştir. Konu tümdengelim yoluyla sunulmuştur. Ana fikir konunun başında yer almaktadır: “Ülkelerin varlıklarını sürdürmelerinde ekonomik, idari ve askeri yapıların güçlü olmasının rolü büyüktür. Ekonomik, idari ve askeri kadrolara nitelikli insan yetiştirmek eğitimle mümkün olmaktadır.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 132)

“Yaşayan Demokrasi” ünitesinin “Kurultaydan Meclise” konusunda konu ile ilgili tanımlara ve ana fikre konunun sonunda yer verilmiştir. “Egemenlik (Hakimiyet), egemen olma, hakimlik, üstünlük anlamlarına gelir ve hükmeden, emreden, buyuran, buyruğunu yürütebilen üstün gücü ifade etmek için kullanılır. Devlet kavramı, millet, ülke egemenlik ve örgütlenme öğelerini kapsar. İktidara sahip olmak, egemenliğe, yani devlet gücüne sahip olmakla aynı anlama gelir. Egemenliğe sahip olan, devletin diğer öğeleri olan millet, ülke ve örgütü de eline geçirebilecek duruma gelmiş demektir.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 143) Konunun tümevarım yoluyla sunulduğu görülmektedir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının oluşturulmasında tümevarım ve tümdengelim yaklaşımlarının her ikisinden de yararlanılmıştır. Bazı kademelerin ders kitaplarında bu yaklaşımlardan yalnızca biri kullanılarak içerik oluşturulurken bazı ders kitaplarında ise hem tümevarım hem de tümdengelim yaklaşımından yararlanılarak konular sunulmuştur. Ders

kitaplarında konularla ilgili tanımlara daha çok konuların başlarında yer verildiği ve bu nedenle tümdengelsel bir anlatımın daha çok tercih edildiği görülmektedir. “6.S-1” ders kitabı dışında konuların ana fikrinin ne olduğu konunun sunumunda tercih edilen yaklaşıma göre ilgili bölümlerde öğrenciye sunulmuştur.

4. 3. 5. İçerik düzey ilkesine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-3’te gösterilen, düzey ilkesine yönelik  ğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere baktığımızda, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 38,7 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 47,1 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 78,6 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 46,7 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının ilgili bölümlerini değerlendiren öğretmenler arasında % 59,1 ile “katılıyorum” cevabını verenlerin daha fazla olduğu görülmektedir.

4., 5., 6. ve 7. sınıf  ğretmenlerinin çoğunun sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularının düzey ilkesine uygunluğu konusunda hemfikir oldukları, konuların kronolojik sıralaması dikkate alınarak sunulduğunu düşündükleri ortaya çıkmaktadır.

Öğretmenlerin sınıf kademelerine göre tümünün görüşleri değerlendirildiğinde; öğretmenler % 50,86 oranında bir çoğunluk ile bu ilkeye uygun bir sunum olduğunu düşünmektedir. Buradan yola çıkılarak, öğretmenlerin ders kitaplarının ilgili bölümlerinde yer alan konuların tarihsel sıralamasına uygun olarak, kronolojik bir şekilde verildiğini düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabında yer alan ve düzey ilkesine uygun bir şekilde kronolojik olarak sıralanması gereken konulara baktığımızda; “Geçmişimi  ğreniyorum” ünitesinde yer alan “Zafere Doğru” konusunda bu ilkeye uygun olmayan bir sunum söz konusudur. Konu, Milli Mücadele’nin başlangıç nedenine yer verilerek anlatılmaya başlanmış daha sonra ise Atatürk’ n Samsun’a çıkışına yer verilmiştir. Bu konu Atatürk’ün anılarından yararlanılarak anlatıldıktan sonra  ğrencilerin Atatürk ve

Kurtuluş Savaşı müzelerinde bulunan tablolarla gördüklerine dayanarak bu dönemi tasvir etmeleri şeklinde sunulmuştur. Ancak bu sunum Sakarya Savaşı'ndan başlamaktadır. Samsun'a çıkıştan sonra gelişen Amasya Genelgesi, Erzurum ve Sivas Kongreleri, I. ve II. İnönü Savaşları gibi önemli olaylara yönelik bilgilere yer verilmemiş, bu konulara yalnızca konunun başında yer alan bir görsel aracılığıyla fotoğraflarına, resimlerine yer verilerek değinilmiştir.

4.S-2: Ders kitabında yer alan ve düzey ilkesine uygun bir şekilde kronolojik olarak sıralanması gereken konulara baktığımızda; “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer alan “Kurtuluştan Kuruluşa” konusunda öncelikle kısaca Atatürk'ün hayatına değinilmiş, daha sonra sırasıyla Trablusgarp Savaşı, Çanakkale Savaşı, Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, Havza ve Amasya Genelgeleri, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Mebusan Meclisi'nin açılışı, Misak-ı Milli kararlarının alınışı, İstanbul'un işgali, Büyük Millet Meclisi'nin açılışı, I. ve II. İnönü Savaşları, Sakarya Savaşı, Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı tarihsel sıralamasına uygun olarak anlatılmıştır. Konunun düzey ilkesine uygun bir şekilde sıralandığı görülmektedir.

5.S: Ders kitabında yer alan ve düzey ilkesine uygun olarak sıralanması gereken konulara göz attığımızda; “Adım Adım Türkiye” ünitesinde yer alan “Bir Devir Kapanıyor” konusu bu ilkeye uygun olarak sunulması gereken konulardan oluşmaktadır. Yönetim alanında yapılan inkıaplardan bahsedilirken TBMM'nin açılışı, saltanatın kaldırılışı ve Cumhuriyet'in ilanı tarihsel sıralamasına uygun olarak verilmiştir. Toplumsal alanda yapılan inkıaplardan bahsedilirken Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilişi, kadınların milletvekili seçimlerinde ilk kez oy kullanması, kadınların milletvekilliğine aday olabilmesi gibi durumların yine tarihsel sıralamasına uygun olarak verildiği görülmektedir. Eğitim alanında yapılan inkıaplardan öncelikle Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilişine yer verilmiş daha sonra ise yine tarihsel sıralamaya uygun olarak Türk Alfabesi'nin kabul edilişi, millet mekteplerinin açılışı, kız enstitülerinin açılışına yer verilmiştir. Ekonomik alanda yapılan inkıaplara değinilirken bu inkıaplar da kendi içinde ayrılarak sunulduğundan ekonomik alanda yapılan inkıaplar arasında sıralama açısından uyum yoksa da örneğin, tarım alanında yapılan yeniliklerden bahsedilirken yine bu ilkeye uygun bir yaklaşımla sunum yapıldığı görülmektedir. Tarım konusunda öncelikle ürünümüzün kendi ülkemiz

tarafından üretilmesi gerektiği doğrultusunda kararların alındığı İzmir İktisat Kongresi'ne değinilmiş, tarımda makineleşmeye hız verilmesi, Tarım Kredi Kooperatifleri'nin kurulması gibi olaylara sırasıyla yer verilmiştir.

6.S-1: Ders kitabında yer alan ve düzey ilkesine uygun bir şekilde kronolojik olarak sıralanması gereken konulara baktığımızda; “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin konuları bu ilkeye uygun olarak oluşturulması geren konulardan oluşmaktadır. “Destan Yazan Türkler” adlı konuda Hun Devleti, Kavimler göçü, Kök Türkler, Uygurlar sırasıyla işlenmiştir. “Işık Doğuyor” adlı konuda İslamiyet'in doğuşu, yayılışı, Dört Halife Dönemi, Türklerin İslamiyet'i kabul edişi konularına tarihsel sıralamasına uygun olarak yer verilmiştir. “Asya'nın Kandilleri” konusunda Türk - İslam Devletleri hüküm sürdükleri dönemlere göre sırasıyla işlenmiştir. Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklu Devleti ve bu devlette başa geçen hükümdarlara sırasıyla yer verilmiştir. “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Demokrasinin Gelişimi” konusunda demokrasinin tarihsel gelişimi Atina örneğinden başlayıp, Roma'da yurttaşlık, Magna Carta, Toplumsal Sözleşme, Virginia Haklar Bildirgesi, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Antlaşması, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Amerikan İnsan Hakları Bildirisi, Berlin Duvarı'nın yıkılışı konularına kadar getirilmiş ve 2000 yılında demokrasi ile yönetilen ülke sayısına da yer verilerek tamamlanmıştır. Ünitenin “Uzun İnce Bir Yol” konusunda da yukarıda adı geçen bazı belgelerin maddelerine de yer verilerek tarihsel sıralamaya uygun olarak Hammurabi Yasaları, Veda Hutbesi, Magna Carta, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, Kanun-i Esasi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi işlenmiştir. Ünitenin “Tarih Boyunca Türk Kadınları” konusunda da kadınların tarihsel süreçte aldıkları roller Orta Asya Türk toplumlarında kadının konumundan başlanarak, Anadolu'nun Türkleşmesine olan katkılarına, Osmanlı Devleti döneminde eşit haklara sahip olmak için verdikleri mücadelelere, I. Dünya Savaşı döneminde iş hayatına yönelmelerine, Milli Mücadele döneminde halkı bilinçlendirici çalışmalarına ve mücadeleye katılmalarına, Türk Medeni Kanunu'nun sağladığı haklarına kavuşmalarıyla birlikte değişen yaşamlarına ve ilk Türk kadın milletvekillerine kadar sırasıyla değinilmiştir. Bu konulardan da yola çıkılarak bir yorum yapılacak olunursa, ders kitabında konular olması gerektiği şekilde kronolojik olarak sıralanmış ve düzey ilkesine uygun bir yaklaşım izlenmiştir.

6.S-2: Ders kitabında yer alan ve düzey ilkesine uygun bir şekilde kronolojik olarak sıralanması gereken konulara baktığımızda; “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin konuları bu ilkeye uygun olarak sıralanması gereken konulardandır. Ünitenin ilk konusu olan “Doğu ile Batı Arasındaki Köprü” konusunda 2000 yıllık geçmişi olan İpek Yolu ile ilgili bilgilere yer verilmiş; ikinci konusu “İlk Türk Devleti”nde Hun Devleti ile ilgili bilgilere yer verilmiş; üçüncü konu olan “Yazıtlardaki Uygarlık” konusunda Kök Türk Devleti ile ilgili bilgilere; dördüncü konu “Uygarlığa Adını Verenler” de Uygur Devleti ile ilgili bilgilere yer verilmiş; beşinci konu “İslamiyet Doğuyor” da İslamiyet’in doğuşu ve yayılması ile ilgili bilgilere değinilmiş; “Cebelitarık’ın İki Yakası” adlı altıncı konuda Emeviler ve Abbasiler hakkında bilgilere yer verilmiş; “Türklerin Yeni Yaşamı” adlı yedinci konuda Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra kurulan Türk İslam Devletleri’nden Karahanlılara ve Gaznelilere yönelik bilgiler sırasıyla verilmiş; sekizinci konu olan “Orta Asya’dan Anadolu’ya” konusunda Büyük Selçuklu Devleti’nin kurulması ve gelişmesi ile ilgili bilgilere yer verilip devletler ve olaylar tarihi sıralamasına uygun bir şekilde işlenmiştir. “Demokrasinin Serüveni” adlı ünitenin “Yaşayan Demokrasi” adlı konusunda da yine düzey ilkesine uygun bir sunum olduğu görülmektedir. Konuda ‘Tarihten Günümüze Demokrasi Yolculuğu’ başlığı altında MÖ 450’de “site” denilen şehir devletlerinin oluşmaya başlaması, 375’te Roma İmparatorluğu’nda yurttaşlık ve insan hakları kavramlarının gelişme göstermesi, 1215’te Kral I. John’un imzaladığı Magna Carta Libertatum ile kralın yetkilerini sınırlarken halka da hak ve özgürlükler tanınması, 1415’te Johann Gutenberg’in modern matbaayı bulması, 1762-1763 yıllarında Rousseau’nun “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik” sloganıyla “toplumsal sözleşmeyi” yazması, 1789’da Fransa’da İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi’nin yayımlanması, 1877’de Osmanlı Devleti’nde ilk meclisin “Meclis-i Umumi (Genel Meclis)” adı altında ve iki meclisli olarak çalışmalarına başlaması, 23 Nisan 1920’de Ankara’da egemenliğin millete ait olduğu İlk Meclis’in kurulması, 1945 yılında İkinci Dünya Savaşı sonunda savaştan yenik çıkan diktatörlüklerin yıkılmasıyla demokrasinin Avrupa ve Japonya’da güçlenmesi ve dünyada “Soğuk Savaş” döneminin başlaması, 1989’da Berlin duvarının yıkılması ve Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin dağılmasıyla bu ülkelerde demokrasinin yayılmaya başlaması, 2000 yılına gelindiğinde yönetime seçimle gelen demokrasilerin sayısının dünya nüfusunun % 60’ına ulaşması, gibi dünyada ve ülkemizde demokrasinin gelişiminde önemli rol

oyunayan süreçler kronolojik bir sıralama ile sunulmuştur. Ders kitabında konular, düzey ilkesine uygun bir yaklaşımla kronolojik sıralaması dikkate alınarak sunulmuştur.

7.S: Ders kitabında yer alan ve düzey ilkesine uygun bir şekilde kronolojik olarak sıralanması gereken konulara göz attığımızda; “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Anadolu, Ana Yurt” konusunda Türklerin Anadolu’ya akınları, Malazgirt Savaşı, Anadolu’da kurulan ilk Türk beylikleri, Türkiye Selçuklu Devleti, Haçlı Seferleri sırasıyla anlatılmıştır. Ünitenin “Kuruluş” konusunda Osmanlı Devleti’nin kuruluş süreci bu süreci etkileyen faktörlere de yer verilerek işlenmiştir. Sonraki konu olan “Osmanlı Devleti Yeni Başkentinde” konusunda İstanbul’un alınmasıyla başlayan yükselme dönemine yönelik bilgilere yer verilmiştir. Orhan Gazi döneminden Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar olan padişahların denizciliğe katkıları hüküm sürdükleri dönem göz önünde bulundurularak işlenmiştir. “Yenilikler ve Osmanlı Devleti” konusunda 19. ve 20. yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde yapılan yenilikler tarihsel sıralamasına uygun olarak verilmiştir. “Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “Buluşların Serüveni” adlı konusunda İlk Çağ uygarlıkları döneminde yapılan buluşlar, bu buluşların gerçekleştirildiği tarihsel dönemlerine göre sıralanmış ve açıklanmıştır. Ünitenin “Bilim Mirası” adlı konuda Türk-İslam bilim insanlarına ve kaşiflerine, bu bilim insanları ve kaşiflerin yaşadıkları dönemler bir tarih şeridinde de gösterilerek değinilmiştir. “Değişim ve Gelişim” konusunda coğrafi keşifler, Rönesans, Reform konularına sırasıyla yer verilmiş ve daha sonra da Sanayi İnkılabından bahsedilerek Sanayi İnkılabına yönelik bir zaman çizelgesinden de yararlanılmıştır. “Yaşayan Demokrasi” ünitesinin “Kurultaydan Meclise” adlı konusunda Türk devletlerinde geçmişten günümüze benimsenmiş olan yönetim biçimleri, bu yönetim biçimlerinin benimsendikleri dönemler göz önünde bulundurularak sırasıyla sunulmuştur. “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinin “İki Kurşun ve Milyonlarca Kayıp” konusunda I. Dünya Savaşı, savaşın çıkış sürecinde etkili olan olayların ve savaşa katılan devletlerin katılma tarihlerinin sırası göz önünde bulundurularak sırasıyla verilmiştir. Savaşın yayılması ve sona ermesi sürecinde gerçekleşen olaylar yine tarihsel gelişimine uygun olarak işlenmiştir. Bu örnekleri de göz önünde bulundurduğumuzda, ders kitabında konular olması gerektiği şekilde kronolojik olarak sıralanmış ve düzey ilkesine uygun bir yaklaşım izlenmiştir.

İncelenen bütün sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularıyla ilgili, kronolojik bir sıra gözetilerek işlenmesi gereken konulara yönelik bir değerlendirme yapıldığında; “4.S-1” ders kitabında Milli Mücadele dönemi olaylarından bazılarının atlanarak verilmesi dışında sosyal bilgiler ders kitaplarının ilgili bölümlerinin bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğu, tarihsel sıralamanın gözetildiği sonucuna ulaşılmıştır.

4. 3. 6. İçerik şema ilkesine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-3’te gösterilen, şema ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere baktığımızda, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 45,2 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 55,9 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 50 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 53,3 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin ve hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının ilgili bölümlerini değerlendiren öğretmenler arasında % 63,6 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4., 5., 6., 7. ve hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının değerlendirmesini yapan öğretmenlerin çoğu sosyal bilgiler ders kitaplarının ilgili bölümlerinin şema ilkesine uygun bir şekilde oluşturulduğunu düşünmektedirler.

Sınıf kademelerine göre öğretmenlerin tümünün görüşleri değerlendirildiğinde; öğretmenler % 53,44 oranında bir çoğunluk ile bu ilkeye uygun bir sunum olduğunu düşünmektedir. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularında yer alan başlıkların ve alt başlıkların birbirleriyle uyumlu olduğunu, öğrencinin kendi öğrenme şemasını oluşturabileceği bir şekilde çeşitli öğretim materyallerine yer verildiğini ve konuların özetlerine de yer verilerek sunulduğunu düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Şema ilkesine uygunluk ders kitabının tarih ile ilgili ünitesi olan “Geçmişimi Öğreniyorum” adlı ünite de incelenmiştir. Ünitenin konuları ve konuların alt başlıkları şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Köklerimiz

- Aile Tarihi
- Hatıralarımız
- Eşyaların Sırrı
- Dünyalara Değişmem

2. Geçmişten Bugüne

- Ata Sporumuz Güreş
- Cirit
- Horon
- Aşure
- Türk Kahvesi
- Atatürk ve Kültür

3. Zafere Doğru

- İlk Adım
- Bugünlere Nasıl Geldik?
- O Bir Kahraman

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıklarına ve alt başlıklara bakıldığında konu başlıkları ile alt başlıklar birbirleriyle uyumludur. Ancak kültürel değerlerden bahsedilen konulardan sonra birden Kurtuluş Savaşı ile ilgili bilgilere yer verilmesi öğrencilerin konular arasında bağlantı kurmasını güçleştirebilecek bir durumdur.

İçerik öğrencinin yeni bilgiyi algılamasına ve öğrenmesine yardım edebilecek şekilde resim, fotoğraf, tablo, minyatür, harita gibi çeşitli görsel materyal ile

desteklenmiştir. Her ünitenin sonunda özetlere yer verildiği gibi ünitelerin içinde yer alan bölümlerin sonlarında da özetlere yer verilerek şema ilkesine uygun bir yaklaşım sergilenmiştir.

4.S-2: Şema ilkesine uygunluk ders kitabının “Geçmişimi Öğreniyorum” adlı ünitesinde incelenmiştir. Ünitenin konuları şu şekilde sıralanmaktadır:

ÜNİTE: Geçmişimi Öğreniyorum

1. Ailemin Tarihini Yazıyorum

2. Kültürel Zenginliğimiz

3. Hangi Oyunları Oynuyoruz?

4. Kültür Elçisiyiz

5. Kurtuluştan Kuruluşa

- Bir Destandır Çanakkale
- İşgaller Başlıyor
- Kurtuluş Savaşı Başlıyor
- Meclis Açılıyor
- Sakarya Savaşı
- Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıklarına ve alt başlıklara bakıldığında konular ile alt başlıklar birbiriyle uyumludur. Ancak biraz önce de değinildiği gibi kültürel değerlerden bahsedilen konulardan sonra birden Kurtuluş Savaşı ile ilgili bilgilere yer verilmesi öğrencilerin konular arasında bağlantı kurmasını güçleştirebilecek bir durum olarak görünmektedir.

İçerik öğrencinin yeni bilgiyi algılamasına ve öğrenmesine yardım edebilecek şekilde resim, fotoğraf, tablo, minyatür, harita gibi çeşitli görsel malzeme ile desteklenmiştir. Ders kitabında, ünitelerin veya konuların sonlarında özetlere yer verilmemiş olması şema ilkesine uygun olmayan tarafıdır.

5.S: Şema ilkesine uygunluk ders kitabında yer alan “Bir Ülke, Bir Bayrak” adlı ünite de incelenmiştir. Ünitenin konuları ve konuların alt başlıkları şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Yasalar Bizim İçin

- Toplum Yaşamı, Kurallar ve Yasalar
- Çocuk ve Trafik
- Uyulmayan Kurallar

2. Merkezi Yönetim

- İlçemizin Kaymakamı
- İldeki En Yüksek Devlet Memuru
- Devlet Her Zaman Vatandaşının Yanında
- Mutlu Son

3. Seçim Heyecanı Sona Erdi

- Vekillerimiz Seçiliyor
- Vekillerimiz Yönetimde
- Bakanlıkları Tanıyoruz

4. Demokrasi ve Yönetim

- Milletvekilleri Görevde
- Meclis Başkanı Seçiliyor

5. Bağımsızlığın Sembolleri

- Bayrağımız
- Milli Marşımız
- Anayasamız, Başkentimiz, Paramız
- Atatürk ve Türk Dili

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıklarına ve alt başlıklara bakıldığında genellikle uyumlu olarak oluşturulmuş ve ünite ile ilgili olan konuların açıklamalarını ve bu konularla ilgili örnek olayları içerdiği görülmektedir. Ancak ilk konu olan “Yasalar Bizim İçin” başlığı altında sunulan konuda Anayasamızın tarihçesine yer verilmesinin dışında konunun içeriğinin daha az tarihsel bilgiler içermesine karşılık, son konu olan “Bağımsızlığımızın Sembolleri” başlığının içeriğinde tarihsel bilgilerin daha yoğun bir şekilde sunulmuş olması öğrencinin tüm üniteyi bir bütün olarak algılamasını güçleştirebilecek bir durumdur.

İçerik öğrencinin yeni bilgiyi algılamasına ve öğrenmesine yardım edebilecek şekilde resim, fotoğraf, tablo, şema gibi çok çeşitli görsel malzeme ile desteklenmiştir. Ders kitabında, ünitelerin veya konuların sonlarında özetlere yer verilmemiş olması şema ilkesine uygun olmayan tarafıdır.

6.S-1: Şema ilkesine uygunluk ders kitabının tarih ile ilgili üniteleri olan “İpek Yolunda Türkler” ve “Demokrasinin Serüveni” adlı ünitelerde incelenmiştir. Ünitelerde yer alan konu başlıkları aşağıdaki gibidir. Ders kitabında bu konulara ait alt başlıklara yer verilmemiştir.

ÜNİTE: İpek Yolunda Türkler

1. Destan Yazan Türkler
2. Kutsal Ocak
3. İpek Yolu
4. Işık Doğuyor
5. Asya’nın Kandilleri
6. Türklerde Bayram Geleneği ve Nevruz
7. Geleneksel Türk Sanatları
8. Ecdada Saygı

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıklarına baktığımızda, bunlar birbirleriyle bağlantılı ve aşamalıdır. Türklerin oluşturduğu edebi eserler, Türklerde askerlik, ekonomi, din, siyaset, kültür, sanat ve saygı konularına sırasıyla yer verilmiştir.

ÜNİTE: Demokrasinin Serüveni

1. Yönetim Biçimleri
2. Demokrasinin Gelişimi
3. Demokrasinin Temel Taşları
4. Uzun İnce Bir Yol
5. Tarih Boyunca Türk Kadınları
6. İki Lider Bir Değer

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıkları birbirleriyle bağlantılı ve aşamalıdır. Öncelikle yönetim biçimleri tanıtılmış daha sonra demokrasinin gelişimine, temel ilkelerine ve demokrasi açısından önem taşıyan belgelere yer verilmiştir. Bu gelişim süreci içerisinde tarih boyunca Türk kadın haklarına ayrı bir başlıkta yer verilmiş ve son konuda ise Türk tarihinde önemli bir yer edinen iki devlet adamının -Atatürk ve Fatih Sultan Mehmet- demokrasi görüşü öğrenciye örnek olarak sunulmuştur.

İçerik öğrencinin yeni bilgiyi algılamasına ve öğrenmesine yardım edebilecek şekilde resim, fotoğraf, tablo, minyatür, harita, şema gibi çok çeşitli görsel malzeme ile desteklenmiştir. Ders kitabında, ünitelerin veya konuların sonlarında özetlere yer verilmemiş olması şema ilkesine uygun olmayan tarafını oluşturmaktadır.

6.S-2: Şema ilkesine uygunluk ders kitabının tarih ile ilgili üniteleri olan “İpek Yolunda Türkler” ve “Demokrasinin Serüveni” adlı ünitelerde incelenmiştir. Ünitelerde yer alan konu başlıkları ve alt başlıklar aşağıdaki gibidir.

ÜNİTE: İpek Yolunda Türkler

1. Doğu ile Batı Arasındaki Köprü

2. İlk Türk Ordusu

- Bozkırın Süvarilerinden Çağdaş Türk Ordusuna

3. Yazıtlardaki Uygarlık

4. Uygarlığa Adını Verenler

5. İslamiyet Doğuyor

- İslamiyet Yayılıyor

6. Cebelitarık'ın İki Yakası

- Emeviler

- Abbasiler

7. Türklerin Yeni Yaşamı

- Karahanlı Devleti

- Gazneli Devleti

- Değerli Miras

8. Orta Asya'dan Anadolu'ya

9. Geleneklerimiz, Göreneklerimiz

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıkları ve alt başlıklar birbirleriyle bağlantılı ve aşamalıdır. Öncelikle İpek Yolu'na değinilmiş, İpek Yolu'nun geçtiği yerlerde hüküm süren Hun Devleti ve ordusuna değinilerek bu ordunun günümüz Türk ordusu ile bağlantısı kurulmuş, bu coğrafyada yaşamış olan Türk devletlerine yer verilmiş, bu devletler tanıtılmış; daha sonra ise İslamiyet'in doğması ve yayılması ile Türklerin İslamiyet'i benimsemeleriyle yaşadıkları değişime yer verilmiştir. Son iki başlığa yönelik konularda ise Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmesi ve son olarak Türk gelenek ve göreneklerine yönelik bilgilere yer verilmiştir.

ÜNİTE: Demokrasinin Serüveni

1. Demokrasi İle

- Hangi Yönetim Daha Demokratik

2. Yaşayan Demokrasi

- Tarihten Günümüze Demokrasi Yolculuğu

3. Belgelerin Dili

4. Temel Haklarımız

- Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığım

5. Eşitliğe Doğru

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıkları ve alt başlıklar birbirleriyle bağlantılı ve aşamalı bir şekilde oluşturulmuştur. Öncelikle yönetim biçimleri tanıtılmış, sonra demokrasinin tarihsel gelişimine yer verilmiş, bu gelişim belgelerden yola çıkılarak anlatılmış; daha sonra ise demokratik yönetimlerde insanların sahip olduğu temel haklara ve demokrasiyle yönetilen ülkemizde bireylerin vatandaş olarak sahip olduğu haklara yönelik bilgilere yer verilmiştir.

İçerik öğrencinin yeni bilgiyi algılamasına ve öğrenmesine yardım edebilecek şekilde resim, fotoğraf, tablo, minyatür, harita, şema gibi çok çeşitli görsel malzeme ile desteklenmiştir. Ders kitabında, ünitelerin sonlarında ‘Neler Öğrendik?’ başlığı altında özetlere yer verilerek şema ilkesine uygun bir yaklaşım sergilenmiştir.

7.S: Şema ilkesine uygunluk ders kitabının tarih ile ilgili üniteleri olan “Türk Tarihinde Yolculuk” , “Zaman İçinde Bilim” , “Yaşayan Demokrasi” adlı ünitelerde incelenmiştir. Ünitelerin konu başlıkları ve alt başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır:

ÜNİTE: Türk Tarihinde Yolculuk

1. Anadolu, Ana Yurt

- Türkiye Selçuklu Devleti
- Haçlı Seferleri

2. Kuruluş

- Osmanlıda Bir Merkez
- Neden Balkanlar?

- Osmanlı Ordusu
- Osmanlı Yöneticileri
- 3. Osmanlı Devleti Yeni Başkentinde
 - Sınırlar Genişliyor
 - Osmanlı, Denizlerin Fatihi
- 4. Farklı Kùltürler Bir Arada Yaşadı
- 5. Yolumuz Sivas'a Düştü
- 6. Etkiledik, Etkilendik Ama Nasıl?
- 7. Seyyahların Gözünden Osmanlı Kùltürü
- 8. Yenilikler ve Osmanlı Devleti
 - Her Şey Bir Sandıkla Başladı

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıklarına ve alt başlıklara baktığımızda, konu başlıkları ve alt başlıklar birbirleriyle bağlantılı ve aşamalı olarak sıralanmıştır. Öncelikle Türklerin Anadolu'yu yurt edinmeleri konu edinilmiş daha sonra Osmanlı Devleti'nin kuruluşu konusunda kuruluş sürecinde etkili olan unsurlara değinilmiştir. Sonraki konuda Osmanlı Devleti'nin İstanbul'un alınmasından sonraki durumuna yer verildikten sonra birbiriyle bağlantılı olarak Osmanlı'da kùltürü yansıtan konulara yer verilmiştir. Son konuda ise ıslahat hareketlerinden bahsedilerek kùltür, eğitim, askerlik, yönetim, ekonomi alanlarında Osmanlı'da meydana gelen değışime yer verilmiştir.

ÜNİTE: Zaman İçinde Bilim

1. Buluşların Serüveni

- Tekerlek
- Barut
- Mürekkep
- Mum
- Kum Tanesinin Serüveni

2. Söz Uçar, Yazı Kalır

3. Bilim Mirası

- İstikbal Göklerdedir

4. Değişim ve Gelişim

- Coğrafi Keşifler
- Rönesans
- Reform

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıklarına ve alt başlıklara göz attığımızda, konu başlıkları ve alt başlıkların birbirleriyle bağlantılı ve aşamalı olarak sıralandığı görülmektedir. İlk uygarlıkların buluşları hakkında bilgiler verilerek başlanan konu, yazının bulunması ve yazının bulunuşunun ardından daha hızlı ilerleyen astronomi gibi bilimsel gelişmelere ve bu gelişmeleri sağlayan kültürler arası etkileşime yer verilerek devam etmektedir. Daha sonra ise Coğrafi Keşifler, Rönesans ve Reform hareketleri ile başlayan Aydınlanma Çağı'na yönelik bilgilere yer verilmiştir.

ÜNİTE: Yaşayan Demokrasi

1. Kurultaydan Meclise

2. Cumhuriyetin Bekçilerine

3. Yönetimin Özü

4. Çevre Yasası, Hükümetlerin Tasası

5. İzci Daima Hazırdır

Ünitenin içeriğini oluşturan konu başlıklarına baktığımızda, bunlar birbirleriyle bağlantılı ve aşamalı olarak sıralanmıştır. İlk konuda geçmişten günümüze Türk devletlerinde hakim olan yönetim biçimlerine değinilmiş, daha sonraki konuda Cumhuriyet yönetim biçimine ve niteliklerine yer verilmiş, üçüncü konuda diğer konularda verilenlerden yola çıkılarak ülkemizin nasıl yönetildiğine yönelik bilgilere değinilmiştir. Son iki konu, daha önceki konuların uygulanmasına yönelik örnekleri içermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde kamuoyunun aydınlatılmasına yönelik

çalışmaların demokrasi açısından gereğine ve önemine değinilmiş; son konuda ise demokratik uygulama olan bir sosyal faaliyet örneğine yer verilmiştir.

İçerik öğrencinin yeni bilgiyi algılamasına ve öğrenmesine yardım edebilecek şekilde resim, fotoğraf, tablo, minyatür, harita/plan, şema gibi çeşitli görsel malzeme ile desteklenmiştir.

Ünitelerin sonunda ‘Neler Öğrendik?’ başlığı altında ünite özetlerine yer verilerek şema ilkesine uygun bir yaklaşım sergilenmiştir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının başlıkları ve alt başlıkları genel olarak birbirleriyle bağlantılı, uyumlu görünse de bağlantısız olan ve öğrencilerin konuların birbirleriyle ilişkisini kurmasını güçleştirebilecek olan başlıklar da bulunmaktadır. Ders kitapları öğrencinin kendi şemasını oluşturmaya yardımcı olacak şekilde görsel malzeme ile desteklenmiştir. Ders kitaplarının bazılarında özetlere yer verilmişken bazı kitaplarda bu bölümlerin bulunmaması, öğrencinin yeni öğrendiği konuyla ilgili kendisinin oluşturduğu konunun özüne yönelik düşünceleriyle bu konuda kabul edilen öz düşünce arasındaki tutarlılık durumunu görebilme, karşılaştırma yapabilme imkanı vermemesi nedeniyle şema ilkesine uygun olmayan tarafıdır.

4. 3. 7. İçerik vardama ilkesine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-3’te yer alan, vardama ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere baktığımızda, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 38,7 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 35,3 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 64,3 ile “kararsızım” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 60 ile “kararsızım” cevabı verenlerin ve hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerini değerlendiren öğretmenler arasında % 31,8 ile “katılmıyorum” cevabını verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4. sınıf öğretmenleri ile 6. ve 7. sınıfı birlikte değerlendiren öğretmenlerin çoğunun ders kitaplarının vardama ilkesine uygun olmadığını düşündükleri; 5. sınıf öğretmenlerinin çoğunun ilgili bölümlerin vardama ilkesine uygun olduğu yönünde görüş bildirdiği; 6. sınıf ve 7. sınıf öğretmenlerinin çoğunun ise ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin bu ilkeye uygunluğu konusunda kararsız oldukları görülmektedir.

Öğretmenlerin tümünün görüşleri değerlendirildiğinde; öğretmenler arasında % 30,17 ile “katılıyorum” ve % 30,17 ile “kararsızım” cevabı verenler çoğunluktadır. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin çoğunluğunun, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri işlenişinin, öğrencinin geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunması, geçmiş keşirmesine olanak tanınması gerektiği ilkesine uygun olduğunu düşündükleri gibi ayrıca bir bölümünün ise ders kitaplarının ilgili bölümlerinin bu ilkeye uygunluğu konusunda kararsız kaldıkları söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabında vardama ilkesi ile ilişkili olan yerler alt başlıklar halinde değil konuların içinde yer alan sorular aracılığıyla verilmiştir. Ders kitabında vardama ilkesiyle bağlantılı olarak gösterilebilecek soru örneği oldukça azdır. “Kendimi Tanıyorum” ünitesinin “Herkesin Bir Hikayesi Var” konusunda Atatürk’ün soyadı yasası çıkarılmadan önce ve sonra kullanmış olduğu imzalara yer verilmiş ve öğrenciye şu soru yöneltilmiştir: “Atatürk bu imzalardan hangisini soyadı yasası çıkarılmadan önce kullanmış olabilir? Neden?” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 18) Soruda, öğrenciden geçmişe yönelik çıkarımda bulunması istenmiştir. “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Köklerimiz” konusunda yer alan şu soru da bu ilkeyle bağlantılı bir soru örneği olarak gösterilebilir: “Bir İstiklal Savaşı gazisi bu madalyayı aldığı gün hangi duygu ve düşünceler içinde olabilir?” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 28). Yine, soruda öğrencinin o dönemlerde insanların içinde bulunduğu durumu düşünerek onların duygularına ve düşüncelerine yönelik bir tahminde bulunması istenmiştir.

4.S-2: Ders kitabında vardama ilkesiyle bağlantılı olan yerler alt başlıklar halinde değil konuların içinde yer alan sorular aracılığıyla verilmiştir. “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Kültür Elçisiyiz” konusunda geleceği kestirmeye yönelik şu

soruya yer verilmiştir: “Evinizde şu anda kullandığınız bir kültürel öge gelecekte hangi amaçlarla kullanılabilir? Düşüncelerinizi açıklayınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 45). Ünitenin “Kurtuluştan Kuruluşa” konusunda şu sorulara yer verilmiştir: “Mustafa Kemal’in bu çalışmaları Kurtuluş Savaşı sürecini nasıl etkilemiş olabilir?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 51). Kurtuluş Savaşı öncesinde Mustafa Kemal’in bulunduğu girişimlere yer verilerek bu girişimlerin geleceğine, Kurtuluş Savaşı’nın seyrinde etkilerine yönelik çıkarımda bulunulması amaçlanmıştır. “Yukarıdaki tabloyu inceleyiniz. Sizce Sakarya Savaşı hangi şartlarda yapılmış olabilir?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 54). “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Bağımsızlığımızın Simgesi” konusunda öğrencinin geçmişi kestirmesine yönelik şu sorulara yer verilmiştir: “Sizce meclisin Ankara’da açılmasının sebebi nedir? Milletvekillerinin tamamının Ankara’ya gelememesinin sebepleri neler olabilir?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 158). Öğrencinin konu ile ilgili edindiği bilgilerden yola çıkarak, sunulan bu durumların nedenleriyle ilgili bir tahminde bulunabilmesi amaçlanmıştır.

5.S: Ders kitabında vardama ilkesiyle bağlantılı olan yerler alt başlıklar halinde değil konuların içinde yer alan sorular aracılığıyla verilmiştir. “Adım Adım Türkiye” ünitesinin “Bir Devir Kapanıyor” adlı konusunda Osmanlı Devleti’nde divan toplantısını gösteren minyatüre yer verildikten sonra bir soru yöneltmiştir: “Minyatürde kadınların olmamasının nedeni ne olabilir?” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 50) Ders kitabında yer verilen görsel materyalden yola çıkarak öğrenciye geçmiş dönemlerle ilgili bir durum sunulmuş ve bu durumun nedeni ile ilgili öğrendiklerinden de yola çıkarak bir tahminde bulunması sağlanmaya çalışılmıştır. “İlkeler ve İnkılaplar” konusunda yer verilen şu soru örneği de öğrencinin geçmişte gerçekleşen bir durumu olmamış gibi düşünerek, böyle bir ihtimal dahilinde durumun sonuçlarının ne olabileceğini kestirmesine imkan tanımaktadır: “Kadınlar eğitim yaşamında yerini almasaydı hangi sorunlarla karşılaştık?” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 52) “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinin “Seçim Heyecanı Sona Erdi” konusunda da bu ilkeye uygun olan şu soru yer almaktadır: “Milli egemenliğimiz ve bağımsızlığımız olmasaydı kendi kendimizi yönetebilir miydik?” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 163) “Demokrasi ve Yönetim” adlı konuda şu sorulara yer verilmiştir: “Demokrasi temeline dayanmayan bir yönetim şekli

ile yönetilen bir ülkede yaşasaydınız hangi haklarınız elinizden alınmış olurdu?” , “‘Cumhurbaşkanı’, ‘meclis’ , ‘meclis başkanı’, ‘başbakan’, ‘hükümet’ sözcüklerine demokrasi temeline dayanmayan yönetim şekillerinde rastlayabilir miydik?” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 168) Bu sorularda da, öğrencinin geçmişte yapılan uygulamaların olmaması durumunu düşünerek bugün ile ilgili bir çıkarımda bulunabilmesi amaçlanmıştır. “Bağımsızlığın Sembolleri” konusunda: “Ankara’nın yönetimin merkezi olması şehir olarak Ankara’yı nasıl etkilemiştir? Bugünkü durumunu dikkate alarak açıklayınız.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 189) “Hepimizin Dünyası” adlı ünitenin “Dünyamızın Tarihi ve Doğal Değerleri” konusunda: “Ülkemizdeki bu tarihi eserlerin ve doğal güzelliklerin olmadığını düşününüz. Ülkemiz neler kaybederdi?” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 189) Yine bu sorularda da öğrencilerin bugün var olan durumların olmaması ihtimalini düşünerek çıkarımda bulunabilmeleri amaçlanmıştır.

6.S-1: Ders kitabında vardama ilkesine yönelik yerler alt başlıklar halinde değil konuların içinde yer alan sorular aracılığıyla verilmiştir. “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Mağaradan Büyük Şehre İnsanın Serüveni” konusunda yöneltilen şu üç soru öğrencinin geçmişi kestirmesine imkan tanıyacak türdendir: “İnsanların mağara duvarlarına resim çizmelerinin nedenleri neler olabilir?” , “Çatalhöyük evlerinin girişleri niçin damdan olabilir?” , “Sümerlere ait yapıların çoğunun günümüze ulaşamamasının en büyük nedeni ne olabilir?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 45, 46, 53) Sorularda, öğrencinin o dönemlerin şartlarını da göz önünde bulundurarak çeşitli durumlarla ilgili geçmişe yönelik çıkarımda bulunmaları istenmiştir.

“İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “İpek Yolu” konusunda geçmişi kestirmeye yönelik şu sorulara yer verilmiştir: “Günümüzden bin yıl önce ticaret nasıl yapılmış olabilir?” , “Uygur Devletleri’nin gösterildiği haritada İpek Yolu’nun geçtiği şehirleri belirleyiniz. Bu kervanlarla hangi ürünler getirilmiş ve satılmış olabilir? , Bu ticaretin Uygur Devleti’nin ekonomisine nasıl bir etkisi olmuş olabilir? , Bu ticaretin Uygur Devleti’nin kültürel hayatına nasıl bir etkisi olmuş olabilir?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 74, 76) Ünitenin “Türklerde Bayram Geleneği ve Nevruz” konusunda şu soruya yer verilmiştir: “Bozkırda yaşayan Türkler baharın gelişini niçin bayram olarak kutlamak istemiş olabilir?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 86) Yine tüm bu

soruların da öğrencilerin geçmişe yönelik çıkarımda bulunmasını sağlayacak türden sorular olduğu görülmektedir. Öğrencilerden, geçmiş dönemlerdeki insanların faaliyetleri, bunların sonuçları gibi durumları tahmin etmeleri istenmiştir.

6.S-2: Ders kitabında vardama ilkesiyle bağlantılı olarak oluşturulmuş sorulara göz attığımızda; “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinin “Atatürk ve Sosyal Bilimler” konusunda şu soruya yer verilmiştir: “1936 yılında dil, tarih ve coğrafyayla ilgili bir yüksek öğretim kurumunun açılması, sosyal bilimlere nasıl bir katkı sağlamış olabilir?” (Genç vd, 2008: 29). Soru, yakın geçmişimizde gerçekleştirilen bir durumdan yola çıkarak, öğrencinin bu durumun sosyal bilimlerin geleceğine ilişkin etkisini kestirebilmesini amaçlamaktadır. “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Geçmişten Günümüze Yerleşme” konusunda geçmişi kestirmeye yönelik şu soruya yer verilmiştir: “İlk Çağda kent yaşamından bir kesit görüyorsunuz. İnsanlar, kenti neden buraya kurmuş olabilirler?” (Genç vd, 2008: 45). Aynı konuda yine geçmişte meydana gelen bir durumun geleceğini kestirmeye olanak sağlayan bir soru örneği ise şu sorudur: “İlk Çağ uygarlıklarını tanımanın ülkemizi “Çağdaş Uygarlıklar” düzeyine çıkarma amacına nasıl katkısı olabilir?” (Genç vd, 2008: 47). “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “Doğu ile Batı Arasındaki Köprü” konusunda şu soruya yer verilmiştir: “İpek Yolu’nun geçtiği coğrafyayı göz önünde bulundurduğunuzda kervanların güvenliği nasıl sağlanmış olabilir?” (Genç vd, 2008: 62). Soru, öğrencinin geçmişte var olan bir durumun yol açabileceği sorunlara ilişkin alınabilecek önlemlerle ilgili çıkarımda bulunabilmesine yöneliktir. “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde yer alan “Belgelerin Dili” konusunda şu ifadeler yer verilmiştir: “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin ortaya çıkmasında sizce neler etkili olmuştur?” (Genç vd, 2008: 157). Yine bu soru da, öğrencinin edindiği bilgilerden yola çıkarak geçmişte meydana gelen bir durumun altında yatan nedenlerle ilgili tahminlerde bulunabilmesine ilişkin bir sorudur. Ders kitabında vardama ilkesine yönelik sorular, alt başlıklar halinde değil doğrudan konu içi sorular biçiminde yöneltilmiştir.

7.S: Ders kitabının “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Yolumuz Sivas’a Düştü” konusunda vardama ilkesine ilişkin şu soruya yer verilmiştir: “Selçuklular Döneminde Sivas şehir planını dikkatle incelediğinizde o dönemde insanların yaşamına dair neler söyleyebilirsiniz?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 74) Soruda,

öğrencinin şehir planını inceleyerek Selçuklu halkının yaşamına dair çeşitli tahminlerde bulunabilmesi amaçlanmıştır. Öğrenciden geçmişe yönelik bir çıkarımda bulunması beklenmiştir.

“Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “Buluşların Serüveni” konusunda bu ilkeye uygun olarak şu soruya yer verildiği görülmektedir: “İlk Çağlardan itibaren gök cisimlerinin hareketleri insanların ilgisini çekmiştir. Bu ilgi günümüzde hangi bilimin gelişmesine zemin hazırlamış olabilir?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 96) Ünitenin “Değişim ve Gelişim” konusunda ise bu ilkeye uygun olarak şu ifadeler yer verilmiştir: “Yukarıdaki resimde 17. yüzyıl sonu ile 18. yüzyıl başlarında yaşayan bir bilim adamı tasvir edilmiştir. Bu tasvir, Newton tarafından yerçekimi kanununun bulunuşudur. Günümüz bilimine bu buluşun katkısı hakkında neler söyleyebilirsiniz?” , “Ülkemiz sanayileşmede yetersiz olsaydı bundan nasıl etkilenirdik?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 112 - 113) Üniteye yer alan bu sorular öğrencinin geçmişte meydana gelen durumlara yönelik bir çıkarımda bulunabilmesini sağlayacak türden sorulardır. İlk soruda bir buluşun bu alanda yapılacak olan diğer buluşlara, çalışmalara olabilecek etkisine; ikinci soruda ise sanayileşmenin günümüzdeki kadar gelişmiş olmaması durumunda ortaya çıkabilecek sonuçlara yönelik öğrencilerden bir çıkarımda bulunarak konuyla ilgili görüş bildirmeleri beklenmiştir.

“Ülkeler Arası Köprüler” ünitesinin “İki Kurşun ve Milyonlarca Kayıp” konusunda ise şu soruya yer verilmiştir: “Yukarıda bazı ülkelerin I. Dünya Savaşı’na katılımı sağlamak için hazırladıkları afişlerden örnekler görüyorsunuz. Devletler, neden afiş hazırlamaya gerek duymuş olabilirler?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 163) Soruda ülkelerin savaş döneminde içinde bulundukları ekonomik durum nedeniyle buldukları bir çözüme yönelik olarak, öğrencilerin o dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak bunun sebeplerine ilişkin düşüncelerini belirtmeleri istenmiştir.

Ders kitabında vardama ilkesiyle bağlantılı soruların bulunduğu ancak bunların alt başlıklar halinde değil konuların içinde yer alan sorular aracılığıyla verildiği görülmektedir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularında vardama ilkesine yönelik oluşturulan bölümler bu ilkenin

gerektirdiği biçimde alt konu başlıkları olarak değil, konu içinde yer alan sorular yoluyla verilmiştir. Bu sorular ise öğrencinin hem gelecek hem de geçmişle ilgili çıkarımlarda bulunabilmesinden çok geçmişi kestirmesine yöneliktir. Ders kitaplarında geçmişte var olan durumlar, bu durumların neden olduğu olayların farkına varılması, bu durumların gerçekleşmemiş olması ihtimalinden yola çıkılarak tahminde bulunulmasına yönelik sorulara yer verilerek öğrencinin edindiği bilgileri bu şekilde vardayabilmesi amaçlanmıştır.

4. 3. 8. İçerik materyal örgütlenişi ilkesine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-3'te yer alan, materyal örgütlenişi ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 38,7 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 35,3 ile “katılmıyorum” ve % 35,3 ile “katılıyorum” cevaplarını verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 57,1 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 46,7 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin ve hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenlerin % 86,4 ile “katılıyorum” cevabını verdikleri görülmektedir.

4., 6., 7. sınıf öğretmenlerinin ve hem 6. sınıfı hem de 7. sınıfı değerlendiren öğretmenlerin çoğu ders kitaplarının materyal örgütlenişi ilkesine uygun olarak oluşturulduğu yönünde düşünmektedirler. 5. sınıf öğretmenleri arasında ise ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu düşünenlerin çoğunlukta olduğu gibi bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğu düşünmeyenler de aynı oranda çoğunluktadır.

Bütün sınıf kademelerine göre öğretmenlerin tümünün görüşleri değerlendirildiğinde; öğretmenler % 50 oranında bir çoğunluk ile bu ilkeye uygun bir sunum olduğunu düşünmektedir. Buradan yola çıkılarak, öğretmenlerin içerikte yer alan bilgilerin, ilkelerin şemalarla, tablolarla, örneklerle desteklendiğini, öğrencilerin bu ilkeleri değişik ve uygun durumlarda kullanmasına imkan verecek biçimde konuların oluşturulduğunu düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: “Kendimi Tanıyorum” ünitesinin “Herkesin Bir Hikayesi Var” konusunda iki farklı öğrencinin yaşamlarına yönelik olayları kronolojik sıraya koyduklarını gösteren metinlerde yer alan bilgiler, ilgili fotoğraflarla da desteklenerek sunulmuş ve öğrencilerin bu örnek metinlerden ve fotoğraflardan yararlanarak kendi yaşamına yönelik belli başlı olayları kronolojik sıraya koyması sağlanmaya çalışılmıştır.

“Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Köklerimiz” konusunda öğrencilere aile tarihi ve sözlü tarih formu örnekleri sunulmuş ve bu formlardan yararlanarak kendi aile tarihlerini ve ailelerinin önem vererek saklamış oldukları geçmişten kalmış eşyaların hikayelerini yazmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Ünitenin “Zafere Doğru” adlı konusunda Milli Mücadele süreci, öğrencilerin Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’ni gezileri sırasında gördükleri tabloları inceleyerek yorumlamaları biçiminde sunulmuş; bu sunum sırasında ilgili tablolara da yer verilmiş ve bu tablolarla ilgili öğrencilere sorular yöneltilmiştir.

Ders kitabının ilgili bölümlerinde konuların öğrenci tarafından kolay kavranabilmesine yönelik olarak metinler çeşitli materyallerle ilişkisi kurularak sunulmuştur. Bunun için çeşitli fotoğraf, tablo gibi görsellerden yararlanılmıştır.

4.S-2: “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Kurtuluştan Kuruluşa” konusunda konu ile ilgili bilgiler görsel materyallerden yola çıkılarak öğrencinin düşünmesini teşvik edecek şekilde ve çeşitli sorularla bağ kurularak sunulmuştur. Konuda öncelikle Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’nde yer alan Çanakkale Savaşlarının canlandırıldığı bölümü gösteren resme ve daha sonra bu resimden yola çıkılarak Çanakkale Savaşları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Yine aynı konuda Tekalif-i Milliye Emirleri hakkında bilgi verilirken Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’nde yer alan Tekalif-i Milliye, Sakarya Savaşı, Büyük Taarruz Başkumandan Meydan Savaşı, Türk Ordusunun İzmir’e girişi tablolarından yararlanılmış ve bilgiler bu görsellere göndermelerde bulunularak sunulmuştur. “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda TBMM’nin açılış gerekçesi bir örnekten yola çıkılarak sunulmuştur. Sinop milletvekili Şerif Bey’in TBMM’deki açılış konuşmasına yer verilmiş ve TBMM’nin açılış gerekçesi bu örnek üzerinden

kavratılmaya çalışılmıştır. Örneğin altında ise şu soruya yer verilmiştir: “Şerif Bey açılış konuşmasında Meclisin açılış gerekçesi olarak nelere vurgu yapıyor?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 159). Konu, örnek metin ve ilgili sorular birbirleriyle ilişkilendirilerek sunulmuştur.

Ders kitabında yer verilen bilgilerin, tablo vb. görseller ve örnek metinlerle ilişkilendirilerek sunulduğu görülmektedir.

5.S: Ders kitabında “Adım Adım Türkiye” adlı ünitenin “Bir Devir Kapanıyor” adlı konusunda bilimsel eğitimden bahsedilirken 1923-1938 yılları arası kız ve erkek öğrencilerde okullaşma oranını gösteren bir tabloya ve bu tabloya göre oluşturulan çizgi grafiğe yer verilmiştir. Tablo ve grafiğin altında ise şu soru yer almaktadır: “Yukarıda verilen tabloyu ve bu tabloya göre oluşturulan çizgi grafiğini inceleyiniz. Kız öğrenci sayısındaki hızlı artışın nedeni ne olabilir? Açıklayınız.” Sorunun altında ise bir etkinliğe yer verilmiştir: “Tabloda verilen değerlerden yararlanarak erkek öğrencilerin okullaşmasını gösteren çizgi grafiğini de siz oluşturunuz.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 52) Tablo ve grafik ile ilgili soru ile etkinlik öğrencilere uygulatarak, kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırabilmeleri amacına hizmet edilerek aynı zamanda öğrencilerin edindikleri bilgilerden yararlanarak uygulama yapabilmelerine de imkan tanınmıştır. “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinin “Merkezi Yönetim” konusunda, konuyla ilgili bilgiler verildikten sonra öğrencilerin öğrendiklerini kullanabilmeleri amacıyla kurgulanmış olan iki gazete haberine yer verilmiştir. Gazete haberlerinde verilen örnek olaylardan yola çıkılarak, öğrencileri bu merkezi yönetim birimleri hakkında düşündürmeye yönelik sorular sorulmuştur. Ayrıca örnek olaylardan sonra öğrencilerin edindikleri bilgileri organize etmelerini sağlamaya yönelik iki şemaya da yer verilmiştir. Böylece merkezi yönetim birimlerini tanıyan öğrencinin bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirebilmesi amacına hizmet edilmiştir.

Ders kitabında konuların öğrenci tarafından kolay kavranabilmesine yönelik olarak metinler çeşitli materyallerle ilişkisi kurularak verilmiştir. Bunun için tablo gibi görsellerden yararlanılmasının yanı sıra örnek metinlerle de bağlantı kurulmuştur.

6.S-1: Ders kitabının “Yeryüzünde Yaşam” adlı ünitesinin “Mağaradan Büyük Şehre İnsanın Serüveni” konusunda Tarih Öncesi ve Tarih Devirleri şema ile verilerek açıklamalar yapılmış ve öğrencinin bu şemadan yola çıkarak yorum yapabilmesi için bir soru yöneltmiştir: “Tarih öncesi devirleri sınıflamada hangi ölçüt kullanılmış olabilir?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 44)

“İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “Işık Doğuyor” konusunda öğrencilerin Arabistan (İslam Devleti) ile Asya (Türk Devletleri) karşılaştırması yapmasını sağlamak amacıyla bu devletlerin aynı dönemlerdeki siyasi durumlarını gösteren bir tabloya yer verilmiş ve konu bu tablodan yararlanılarak sunulmuştur.

“Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Yönetim Biçimleri” konusunun sunumunda yönetim biçimleri hakkında bilgi verildikten sonra her yönetim biçimi örnek metinlerle desteklenmiştir. Teokrasi hakkında bilgi verildikten sonra ‘Galileo ve Kilise’ adlı metne yer verilmiş ve şu soru yöneltmiştir: “Demokratik bir yönetimin olduğu ülkede Galileo’nun yaptıkları nasıl değerlendirilirdi?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 143) Oligarşi hakkında bilgi verildikten sonra ‘Dubai Emir’ini Uğurladı’ başlıklı bir habere yer verilmiş ve şu sorular yöneltmiştir: “Gazete haberine göre Dubai Devleti’nin yönetim biçimine olabilir?” , “Gazete haberinde geçen devletlerden hangilerinin yönetim biçimi oligarşi olabilir?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 144) Cumhuriyet hakkında bilgi verildikten sonra Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri konulu bir internet haberinden yararlanılmış ve şu soru yöneltmiştir: “Demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesinin demokrasinin gelişimine nasıl bir katkısı olacağına inanıyorsunuz?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 145) Aynı ünitenin “Tarih Boyunca Türk Kadınları” konusunda Türkiye Cumhuriyeti anayasasının kadın erkek eşitliğini öngörmesiyle ilgili bilgi verildikten sonra yasama dönemlerine göre kadın milletvekillerinin sayısı ve oranını gösteren bir tabloya yer verilmiş ve öğrencilere bu tablodan yola çıkılarak cevaplanabilecek şu sorular yöneltmiştir: “Tabloya göre kadınların milletvekili olma durumu hakkında neler söyleyebilirsiniz?” , “Toplumun gelişimi konusunda büyük önem taşıyan mesleklerde ilk olma özelliğini taşıyan kadınlarımız yeni kuşaklara nasıl bir örnek oluşturmaktadır?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 163) Konu ile ilgili verilen her bilgi, örnek metinler ve sorularla bağlantısı kurularak ilişkilendirilmiştir.

Ders kitabında materyal örgütlenişi ilkesine uygun olarak konular ile ilgili bilgilerin tablo gibi görsel materyallerle ve örnek metinlerle ilişkilendirilerek sunulduğu görülmektedir.

6.S-2: Ders kitabının “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinin “Atatürk ve Sosyal Bilimler” konusunda 1935 yılında ülkemizin okur-yazarlık durumunu gösteren bir tabloya yer verilmiş ve tablonun altına şu bilgi ve soru eklenmiştir: “1928 yılında yapılan Harf İnkılabı’ndan sonra okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır. Okuma-yazma bilenlerin sayısının artması Türk dilinin gelişimini nasıl etkiler?” (Genç vd, 2008: 28). Konu ile ilgili olarak verilen bilgi hem bir görsel hem de soruyla ilişkilendirilerek sunulmuştur. “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Kimler Geldi, Kimler Geçti?” konusunda Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış olan uygarlıklar ile ilgili bilgiler verilirken bu bilgiler bu uygarlıklar döneminde yaşamış olan veya hüküm süren insanların resimleri, çizimleri veya heykellerinden konuşma penceresi çıkarılarak onların anlatımı şeklinde sunulmuştur. Böylece metinlerle görseller arasında anlatım olarak bağlantı kurulmasının yanı sıra görünüm olarak da bağlantı kurulmuştur. “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “Doğu ile Batı Arasındaki Köprü” konusunda Tarihi İpek Yolu ile ilgili bilgiler verildikten sonra konu ‘İpek Yolu projesinin görüntüleri sergileniyor’ başlıklı bir internet haberi ile desteklenmiş ve bu haber ile ilgili bir soru yöneltilmiştir: “A kaynağındaki İnternet haberinde geçen devletleri dünya siyasi haritası üzerinde bulunuz. Haberi de göz önünde bulundurarak bu yolculuğun önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?” (Genç vd, 2008: 63). Konu ile ilgili bilgiler İnternet haberlerinden yararlanılarak ve öğrenciden farklı bir öğretim materyalinden de yararlanması istenerek sunulmuş ve materyaller arası bir bağ kurulmuştur. Ünitenin “İlk Türk Devleti” konusunda Asya Hun Devleti’ni gösteren bir haritaya yer verilmiş ve haritanın altında şu sorulara yer verilmiştir: “Yukarıdaki Asya Hun Devleti haritasını inceleyerek Hun Devleti’nin komşularını söyleyiniz. İpek Yolu haritasını da göz önünde bulundurduğunuzda Hunların hangi komşularıyla ekonomik ve kültürel ilişkileri olduğunu söyleyebilirsiniz?” (Genç vd, 2008: 65) Konu ilgili materyaller arasında bağ kurularak sunulmuştur. Bu şekilde bir sunum “Uygarlığa Adını Verenler” konusunda da yer almaktadır. Konuda Uygur Devleti haritasına yer verilmiş ve haritanın altına ise şu soru eklenmiştir: “Uygur Devleti haritasını, Hun ve Kök Türk devletlerinin haritalarıyla karşılaştırdığınızda neler söyleyebilirsiniz? Farklılık ya da benzerlikler nelerdir?” (Genç

vd, 2008: 73). Yine konunun sunumunda materyaller arasında bağ kurulduğu görülmektedir. “Ülkemiz ve Dünya” ünitesinin “Kültürler Arası Köprü” konusunda ülkemizin sınırları dışında kalan pek çok ülkede tarihi ve kültürel mirasımızın örnekleri bulunduğu bilgisine yer verildikten sonra bu bilgi ‘Tarihi Mostar Köprüsü Yeniden Açılıyor’ başlıklı bir İnternet haberi ile desteklenmiş ve haberin altında ise şu soruya yer verilmiştir: “Mostar köprüsünün restorasyonunda Türkiye’nin de yer alması, Bosna Hersek ile ülkemiz ilişkilerini etkilemiş midir, neden?” (Genç vd, 2008: 134). “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Demokrasi İle” konusunda dünya üzerindeki bazı bağımsız ülkeler ve bu ülkelerin yönetim biçimleri başkentleri de belirtilerek ülkelerin bayraklarından bir dünya haritasına doğru oklar çıkarılarak gösterilmiş ve materyaller arası ilişki kurulmuştur. Aynı konuda demokrasi ile ilgili bazı ilkeler TBMM sıralarında oturan çocukların fotoğraflarından yararlanılarak sunulmuştur. Örneğin, “Ülkeyi yönetmek için kurulan siyasi partiler, demokrasinin vazgeçilmez öğelerindendir.” ilkesi fotoğrafta yer alan bir öğrenciye doğru ok çıkarılarak verilirken “Demokrasi sayesinde duygu ve düşüncelerimizi özgürce ifade edebiliriz.” ilkesi ise fotoğrafta yer alan bir başka öğrenciye doğru ok çıkarılarak gösterilmiştir (Genç vd, 2008: 148-149). Ünitenin “Yaşayan Demokrasi” adlı konusunda ise materyaller arasındaki örgütlenme şu şekilde görülmektedir. Konuda A kaynağı adı altında bir mitingi gösteren görsele yer verilmiş, B kaynağı adı altında seçim kanunlarından bazı maddeler sunulmuş, C kaynağı adı altında ise ‘Seçim Yaşı 18’e İndirildi’ başlıklı bir İnternet haberine yer verilmiş ve ardından şu sorular yöneltilmiştir: “A, B ve C kaynaklarını inceleyerek aşağıdaki soruları cevaplandırınız... A kaynağından demokrasinin temel ilkelerinden hangilerini görüyorsunuz? C kaynağından habere göre hangi demokratik yenilikler yapılmıştır? A ve B kaynaklarından yararlanarak seçme yaşının 18’e indirilmesine neden ihtiyaç duyulmuş olabileceğini belirtiniz? Tartışınız.” (Genç vd, 2008: 150).

Ders kitabında materyal örgütlenişi ilkesine uygun olarak konular ile ilgili bilgilerin fotoğraf, harita, tablo gibi görsel materyallerle ve örnek metinlerle ilişkilendirilerek sunulduğu görülmektedir.

7.S: Ders kitabının “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Anadolu, Ana Yurt” konusunda, Anadolu’da kurulan ilk Türk beyliklerinin bırakmış oldukları eserler fotoğraflarından da yararlanılarak tanıtılmış ve eserlerin bulunduğu yerler Malazgirt

Savaşı'ndan Sonra Anadolu'da Kurulan Beylikler haritasında fotoğraflarından haritaya doğru oklar çıkarılarak gösterilmiştir. Ünitinin “Kuruluş” adlı konusunda Osmanlı ordusu tanıtılırken, orduda yer alan birlikleri gösteren bir tabloda yararlanılarak Osmanlı ordusu öğrenciye tanıtılmıştır. “Farklı Kùltürler Bir Arada Yaşadı” konusunda Fatih Sultan Mehmet'in Bosnalı din adamlarına verdiği bir ahitname örneğine yer verilmiş ve bu ahitname ile ilgili sorular yöneltilmiştir: “Fatih Sultan Mehmet'in Bosnalı din adamlarına verdiği ahitnameyi izlediği devlet politikasıyla nasıl ilişkilendirirsiniz?” Sorunun altında ise K. Karpat'ın hazırladığı ‘Osmanlı'da Hoşgörü’ adlı kitabın kapağında yazarlardan yapılan bir alıntıya yer verilmiştir. Öğrencinin bu alıntı ile Fatih Sultan Mehmet'in yazdığı ahitname arasında ilişki kurmasını sağlamaya yönelik bir soruya yer verilmiştir: “Fatih'in ahitnamesini ve tarihçi K. Karpat'ın sözlerini dikkate aldığınızda Osmanlı Devleti'nde “hoşgörü”nün anlamı hakkında hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 72) “Yolumuz Sivas'a Düştü” konusunda Sivas'ın farklı dönemlerine ait iki şehir planına yer verilmiştir. Öğrencinin, biri günümüze diğeri Selçuklular Dönemi'ne ait olan iki planı karşılaştırabilmesi için şu sorulara yer verilmiştir: “Her iki plan arasındaki benzerlik ya da farklılıklar nelerdir?” , “Selçuklular Dönemi'nde Sivas şehir planını dikkatle incelediğinizde o dönemde insanların yaşamına dair neler söyleyebilirsiniz?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 74) Öğrenciye karşılaştırma yapabilme imkanı veren bu görsellerde materyaller arası ilişki kurulduğu görölmektedir.

“Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinin “Devletler Nasıl Gelişir?” adlı konusunda İpek Yolu'nu gösteren bir haritaya yer verilmiştir. İpek Yolu üzerinde bulunan şehirlerle ilgili Marco Polo'nun Geziler kitabından yapılan alıntılara yer verilerek her alıntıda adı geçen şehir, oklar çıkarılarak harita üzerinde gösterilmiştir. Sunulan bilgi, bu bilgi ile bağlantılı olan alıntılar ve görsellerin de birbirleriyle ilişkilendirilmesi yoluyla işlenmiştir.

Ders kitabında konular ile ilgili bilgilerin fotoğraf, harita, tablo gibi görsel materyallerle ve örnek metinlerle ilişkilendirilerek sunulduğu görölmektedir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularının sunumunda içerikte yer alan bilgiler, ilkeler bunları

destekleyen tablo, harita vb. çeşitli görseller ve örnek metinlerle ilişkisi kurularak verilmiş, bu konular görseller ve örnek metinlerle ilişkilendirilmesinin yanı sıra konuyu destekleyici sorularla da örgütlenecek işlenmiştir.

4. 4. Dördüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular

4. Alt Problem: Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konularının işlenişinde alıştırma ilkelerine uyulmuş mudur?

4. 4. 1. Hazırlık soruları alıştırma ilkelerine uygun mudur?

Tablo 4- 4. Tarih konularıyla ilgili hazırlık sorularının alıştırma ilkelerine uygunluğuna ilişkin öğretmen görüşleri

Sınıf			Öğrencilerin yakın çevresiyle, ihtiyaçlarıyla ve günlük yaşantısıyla uygundur.	Öğrencide ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmaya ilişkin materyaller vardır.	Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine (bilgi ve beceri birikimine) uygundur.	Öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya teşvik etmektedir.
4. Sınıf	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	3 9,7	5 16,1	3 9,7	2 6,5
	Katılmıyorum	f %	10 32,2	8 25,8	10 32,3	11 35,5
	Kararsızım	f %	6 19,4	7 22,6	5 16,1	4 12,9
	Katılıyorum	f %	11 35,5	9 29	13 41,9	14 45,2
	Kesinlikle Katılıyorum	f %	1 3,2	2 6,5	0 0	0 0
	Toplam	f %	31 100	31 100	31 100	31 100

(Tablo devam ediyor)

(Tablo 4-4'ün devamı)

5. Sınıf	Kesinlikle Katılmıyorum	f	4	3	2	1
		%	11,8	8,8	5,9	2,9
	Katılmıyorum	f	13	9	12	13
		%	38,2	26,5	35,3	38,2
	Kararsızım	f	6	9	5	7
		%	17,6	26,5	14,7	20,6
	Katılıyorum	f	9	10	12	9
		%	26,5	29,4	35,3	26,5
	Kesinlikle Katılıyorum	f	2	3	3	4
		%	5,9	8,8	8,8	11,8
6. Sınıf	Toplam	f	34	34	34	34
		%	100	100	100	100
	Kesinlikle Katılmıyorum	f	3	0	0	0
		%	21,4	0	0	0
	Katılmıyorum	f	2	4	3	3
		%	14,3	28,6	21,4	21,4
	Kararsızım	f	4	7	7	3
		%	28,6	50	50	21,4
	Katılıyorum	f	5	3	4	8
		%	35,7	21,4	28,6	57,1

(Tablo devam ediyor)

(Tablo 4-4'ün devamı)

	Kesinlikle	f	0	0	0	0
	Katılıyorum	%	0	0	0	0
	Toplam	f	14	14	14	14
		%	100	100	100	100
	Kesinlikle	f	3	1	0	3
	Katılmıyorum	%	20	6,7	0	20
	Katılmıyorum	f	4	6	4	3
		%	26,7	40	26,7	20
7. Sınıf	Kararsızım	f	4	3	6	2
		%	26,7	20	40	13,3
	Katılıyorum	f	4	5	5	6
		%	26,7	33,3	33,3	40
	Kesinlikle	f	0	0	0	1
	Katılıyorum	%	0	0	0	6,7
	Toplam	f	15	15	15	15
		%	100	100	100	100

(Tablo devam ediyor)

(Tablo 4-4'ün devamı)

6. ve 7. Sınıf	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	1 4,5	1 4,5	3 13,6	2 9,1
	Katılmıyorum	f %	6 27,3	5 22,7	5 22,7	7 31,8
	Kararsızım	f %	4 18,2	8 36,4	7 31,8	3 13,6
	Katılıyorum	f %	11 50	8 36,4	5 22,7	10 45,5
	Kesinlikle Katılıyorum	f %	0 0	0 0	2 9,1	0 0
	Toplam	f %	22 100	22 100	22 100	22 100

Tablo 4-4'te gösterilmiş olan sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin alıştırma ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşlerinde, hazırlık çalışmaları öğrencilerin yakın çevresiyle, ihtiyaçlarıyla ve günlük yaşantısıyla uygundur, ilkesine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 9,7'si kesinlikle katılmıyor, % 32,2'si katılmıyor, % 19,4'ü kararsız, % 35,5'i katılıyor, % 3,2'si kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 11,8'i kesinlikle katılmıyor, % 38,2'si katılmıyor, % 17,6'sı kararsız, % 26,5'i katılıyor, % 5,9'u kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 21,4'ü kesinlikle katılmıyor, % 14,3'ü katılmıyor, % 28,6'sı kararsız, % 35,7'si katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 20'si kesinlikle katılmıyor, % 26,7'si katılmıyor, % 26,7'si kararsız, % 26,7'si katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 4,5'i kesinlikle katılmıyor, % 27,3'ü katılmıyor, % 18,2'si kararsız, % 50'si katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 4-4'te gösterilmiş olan sosyal bilgiler ders kitaplarının hazırlık çalışmaları bölümünde yer alan sorularda öğrencide ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmaya ilişkin materyallere yer verilmiştir, ilkesine yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 16,1'i kesinlikle katılmıyor, % 25,8'i katılmıyor, % 22,6'sı kararsız, % 29'u katılıyor, % 6,5'i kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 8,8'i kesinlikle katılmıyor, % 26,5'i katılmıyor, % 26,5'i kararsız, % 29,4'ü katılıyor, % 8,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 28,6'sı katılmıyor, % 50'si kararsız, % 21,4'ü katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 6,7'si kesinlikle katılmıyor, % 40'ı katılmıyor, % 20'si kararsız, % 33,3'ü katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 4,5'i kesinlikle katılmıyor, % 22,7'si katılmıyor, % 36,4'ü kararsız, % 36,4'ü katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 4-4'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının hazırlık çalışmaları bölümünde yer alan sorular öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine-bilgi ve beceri birikimine- uygundur, ilkesine yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 9,7'si kesinlikle katılmıyor, % 32,3'ü katılmıyor, % 16,1'i kararsız, % 41,9'u katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 5,9'u kesinlikle katılmıyor, % 35,3'ü katılmıyor, % 14,7'si kararsız, % 35,3'ü katılıyor, % 8,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 21,4'ü katılmıyor, % 50'si kararsız, % 28,6'sı katılıyor; 7. sınıf

öğretmenlerinin % 26,7'si katılmıyor, % 40'ı kararsız, % 33,3'ü katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 13,6'sı kesinlikle katılmıyor, % 22,7'si katılmıyor, % 31,8'i kararsız, % 22,7'si katılıyor, % 9,1'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 4-4'te gösterilmiş olan, sosyal bilgiler ders kitaplarının hazırlık çalışmaları bölümünde yer alan sorular öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma, inceleme yapmaya teşvik etmektedir, ilkesine yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde 4. sınıf öğretmenlerinin % 6,5'i kesinlikle katılmıyor, % 35,5'i katılmıyor, % 12,9'u kararsız, % 45,2'si katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 2,9'u kesinlikle katılmıyor, % 38,2'si katılmıyor, % 20,6'sı kararsız, % 26,5'i katılıyor, % 11,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 21,4'ü katılmıyor, % 21,4'ü kararsız, % 57,1'i katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 20'si kesinlikle katılmıyor, % 20'si katılmıyor, % 13,3'ü kararsız, % 40'ı katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 9,1'i kesinlikle katılmıyor, % 31,8'i katılmıyor, % 13,6'sı kararsız, % 45,5'i katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Öcal ve Yiğittir (2007: 59), Kırıkkale'de görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin % 55,7'lik kısmının sosyal bilgiler ders kitaplarında ünite ve konu başlarındaki hazırlık çalışmalarının öğrencilerin yakın çevresi ile ilişkili olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşmışlardır. Öcal ve Yiğittir'in yaptıkları araştırmada, hazırlık çalışmalarının öğrencilerde konu ve üniteyi öğrenmek için ilgi ve istek uyandırdığını düşünen öğretmenlerin oranı ise % 55'tir.

a) Hazırlık çalışmaları öğrencinin yakın çevresiyle, ihtiyaçlarıyla ve günlük yaşantısıyla ilgili midir?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-4'te gösterilen, hazırlık çalışmalarının öğrencinin yakın çevresiyle, ihtiyaçlarıyla ve günlük yaşantısıyla ilgili olması gerektiği ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 35,3 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 38,2 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 35,7 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 26,7 ile

“katılmıyorum, % 26,7 ile “kararsızım” ve % 26,7 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında ise % 50 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4. ve 6. sınıf öğretmenlerinin çoğuna göre hazırlık çalışmaları öğrencilerin yakın çevresiyle, ihtiyaçlarıyla ve günlük yaşantısıyla ilgilidir. 7. sınıf öğretmenlerinin aynı oranda çoğunluğu hazırlık çalışmalarının bu ilkeye uygun olmadığı, bu konuda kararsız oldukları ve bu ilkeye uygun olduğu yönünde farklı görüşler belirtmişlerdir. 6. ve 7. sınıfı birlikte değerlendiren öğretmenler ise hazırlık çalışmalarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu düşünmektedirler.

Öğretmen görüşlerinin tümü değerlendirildiğinde, öğretmenler % 34,48 gibi bir çoğunluk ile sosyal bilgiler ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu düşünmektedirler. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili olan hazırlık çalışmalarının öğrencilerin yakın çevresinden ve günlük yaşamından yola çıkarak yapabileceği şekilde ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeterlikte sorulardan oluştuğunu düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabında öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olan sorular bulunmaktadır: “Hayatınızdaki önemli olayların bir listesini yapınız.” , “Evinizde eskiden kalma hangi eşyalar var? Bu eşyalarla ne yapıyormuş? Günümüz eşyaları ile karşılaştırınız.” , “Evinizde büyüklerinize eski zamanları hatırlatan hangi eşyalar var?” , “Yaşadığınız ilin Milli Mücadele yıllarına ait fotoğraflarını ve o yıllarda yaşanmış olayları İnternet’ten, kütüphanelerden ve Turizm Müdürlüğü’nden araştırınız. Edindiğiniz bilgileri defterinize yazınız.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 14, 22, 24, 36). Öğrencinin kendi hayatı, evinde bulunan eşyalar, ailesi, yaşadığı ilin soruların konusunu oluşturduğu görülmektedir. Sorular öğrencinin kendi hayatından, günlük yaşamından ve yakın çevresinden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

4.S-2: Ders kitabında öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olan sorular vardır: “Ailenizin tarihi ile ilgili bilgilere nasıl ulaşırsınız? Açıklayınız.” , “Çevrenizde tarihi ve kültürel değerleri olan bir mimari eser, sanat eseri, eşya veya nesneler var mı? Araştırıp özelliklerini kısaca yazınız.” , “Çevrenizde Milli Mücadele sırasında yaşananları büyüklerinizden yardım alarak araştırınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 33) Soruların öğrencinin ailesi, çevresinde bulunan tarihi, kültürel değerler ve çevresindeki kişilerden yola çıkarak cevaplayabileceği bir şekilde oluşturulduğu görülmektedir.

5.S: Ders kitabında öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili olan sorulara yer verilmiştir. Buna uygun soru örnekleri: “Kültürümüzde insanların bir araya gelmesini sağlayan etkenler nelerdir?” , “Akrabalarınızla hangi zamanlarda bir araya geliyorsunuz?” , “Dünyada en çok görmek istediğiniz yer neresidir? Neden?” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 46, 188). Öğrencilerin kültürümüzde insanların bir araya gelmesini sağlayan etkenleri bilmesi için yakın çevresini gözlemlemesi, akrabalarıyla hangi zamanlarda bir araya geldiğini cevaplayabilmesi için yine yakın çevresinden yola çıkması ve günlük yaşamını düşünmesi, dünyada en çok görmek istediği yerin neresi olduğu cevabını verirken de isteklerinden, ihtiyaçlarından yola çıkması gerekmektedir.

6.S-1: Ders kitabında öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Ders kitabında bu yönde oluşturulmuş olan sorulara şu soruları örnek olarak verebiliriz: “Niçin sosyal bilgiler dersi görüyoruz?” , “Kültürümüzü oluşturan unsurların geçmişi ve bugünü arasında farklılıklar var mıdır? Niçin?” , “Hangi temel insan hakkının olmazsa olmaz olduğunu düşünüyorsunuz? Niçin?” , “Ülkemiz cumhuriyetle idare edilmektedir. Cumhuriyet dışında farklı yönetim biçimleri var mıdır?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 10, 60, 140) Sosyal bilgilerin toplum yaşamı için önemini ve bir ihtiyaç olduğunu kavratmaya yönelik, çevremizdeki kültürel unsurların gözlemlenmesine yönelik, insanların yaşamında vazgeçemeyeceği hakları fark ettirmeye ve yaşadığımız ülkenin yönetim biçiminden yola çıkılarak farklı yönetim biçimleri hakkında bilgi edindirmeye yönelik bu sorular öğrencilerin ihtiyaçları, yakın çevresi ve günlük yaşantısı ile ilişkili olarak oluşturulmuştur.

6.S-2: Öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili sorulara yer verilmiştir: “Sosyal Bilgiler dersinin okunmasının ne gibi yararları vardır?”, “Yaşadığınız çevrede hangi kültürel kutlamalar yapılıyor? Bu kutlamaların tarihçesi hakkında neler biliyorsunuz?” , “Günlük yaşamınızda, demokrasinin temel ilkelerinden hangilerini uyguluyorsunuz?” (Genç vd, 2008: 13, 61, 145) Sorulardaki sosyal bilgiler dersinin okunmasının bireyin hangi ihtiyaçlarını karşılayabileceği, yaşanılan çevrede yapılan kültürel kutlamalar, günlük yaşamda demokrasinin temel ilkelerinden hangilerin uygulandığı ifadeleri bu amacı gerçekleştirmeye hizmet edecek türden sorular olduğunu göstermektedir.

7.S: Ders kitabında öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili sorulara hazırlık bölümlerinde yer verilmiş olduğu görülmektedir. Ders kitabında bu yönde oluşturulmuş olan sorulara aşağıdaki soruları örnek olarak verebiliriz: “Yakın çevrenizde hangi tarihi eserler bulunuyor? Bu tarihi eserler hangi devletlerden miras kalmıştır?” , “Türk kültürüne ait, bildiğiniz kültürel öğelere neleri örnek verirsiniz?” , “İnsanlığın bugünkü gelişmişlik düzeyine ulaşmasında geçmişte yapılan bilimsel çalışmaların yeri nedir?” , “Katıldığınız eğitsel ve sosyal faaliyetlerdeki demokratik uygulamalara örnekler veriniz.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 51, 117, 141) Sorular görüldüğü gibi öğrencinin yakın çevresi ile bağlantılı, kendi hayatıyla ilgili olan konulardan oluşturulmuş soru türündedir. Öğrenciye yakın çevresi, yaşadığı toplumda benimsenen kültürel değerler, günlük yaşamında katıldığı faaliyetler ile ilgili sorular yöneltmiştir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konuları ile ilgili olan hazırlık sorularında öğrencilerin yakın çevresinden, günlük yaşamından yola çıkılarak oluşturulmuş olan ve öğrencinin isteklerine, ihtiyaçlarına hitap eden sorulara yer verilmiştir.

b) Hazırlık çalışmaları öğrencinin konuyu öğrenmeye ilgi ve istek duymasını sağlayacak biçimde oluşturulmuş mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-4’te gösterilen, hazırlık çalışmalarının öğrencinin konuyu öğrenmeye ilgi ve istek duymasını sağlayacak yönde oluşturulması gerektiği ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 29 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 29,4 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 50 ile “kararsızım” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 40 ile “katılmıyorum” cevabı verenleri, hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının ilgili bölümlerini değerlendiren öğretmenler arasında ise % 36,4 ile “kararsızım” ve % 36,4 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4. ve 5. sınıf öğretmenleri sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinde yer alan hazırlık sorularının, öğrencinin konuyu öğrenmesine ilgi ve istek duymasını sağlayacak yönde olduğunu düşünürken; 6. sınıf öğretmenleri çoğunlukla bu ilkeye uygunluğu konusunda kararsız olduklarını; 7. sınıf öğretmenlerinin çoğu ders kitaplarında yer alan ilgili bölümlerin bu ilkeye uygun olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. 6. ve 7. sınıfı birlikte değerlendiren öğretmenlerin çoğunluğu ise aynı oranda bu ilkeye uygunluk konusunda kararsız olduklarını belirttikleri gibi, ilgili bölümlerin bu ilkeye uygun olduğu görüşüne de sahiptirler.

Bu ilke ile ilgili öğretmen görüşlerinin tümü değerlendirildiğinde, öğretmenler % 30,17 oranında bir çoğunluk ile sosyal bilgiler ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu düşünmektedirler. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, hazırlık çalışmaları bölümlerinde yer alan soruların öğrencinin konuyu öğrenmeye ilgi duymasını ve merak duyarak konu ile ilgili bilgileri öğrenmek istemesini sağlayacak yönde oluşturulduğunu düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: İlköğretim birinci kademedeki sosyal bilgiler dersi tarih konularının az olması ve öğrencinin gelişim seviyesine bağlı olarak hazırlık çalışması sorularının da fazla olmamasından dolayı, öğrencide ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmaya yönelik soru örnekleri olarak şu iki soruya yer verilebilir: “Hayatınızdaki önemli olayların bir listesini yapınız.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 14) Soru, öğrencinin kendisi ile ilgili olduğundan ve yaşamış olduğu önemli olayları

düşünmeye yöneltmesinden dolayı ilgisini çekebilecek niteliktedir. “Bir büyüğünüzle geçmişte oynadıkları oyunlar konusunda röportaj yapınız.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 30). Sorunun öğrenciden beklediği performansın niteliği klasik soru türlerinden farklı olduğundan -röportaj yapma- ve oyun konusu ilköğretim birinci kademedeki olan 4. sınıf öğrencisinin ilgi alanına hitap eden bir konu olduğundan soru da öğrencinin ilgisini çekebilecek bir soru olarak görünmektedir.

4.S-2: Ders kitabında hazırlık sorularının sınırlı sayıda olmasından dolayı öğrencide, ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmaya yönelik iki soru almaktadır: “Geçen bir yıl içinde yaşadığınız önemli olayları, gün, ay ve yıl belirterek sıraya koyunuz.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 13) Soru, öğrencinin kendi yaşamından yola çıkarak ve yaşamındaki önemli olayları düşünerek cevaplayabileceği bir soru olduğu için onun konuya da ilgisini çekebilecek niteliktedir. Öğrenciye, başkalarının hayatından yola çıkarak düşünmektense kendi yaşadıklarından yola çıkarak düşünmek ve bu düşünceleri sonucunda elde ettiklerinin konu ile bağlantı kurmak daha ilgi çekici gelecektir. “Çevrenizde tarihi ve kültürel değerleri olan bir mimari eser, sanat eseri, eşya veya nesneler var mı? Araştırıp özelliklerini kısaca yazınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 33) Bu soru da yine, öğrencinin yakın çevresinde belki de her zaman gördüğü ancak tarihi ve kültürel değerinin ne olduğunu tam olarak bilmediği mimari eserler, eşyalar vb. araştırma bir gözle bakmasını sağlamaya teşvik edebilecek özellikte bir soru örneği olduğu için onun konuya da ilgisini çekebilecek nitelikte görünmektedir.

5.S: Ders kitabında öğrencide, ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmaya yönelik sorular yer almaktadır: “Atatürk inkılapları öncesi günlük yaşam sizce nasıldı? Söyleyiniz.” , “Atatürk’ün bilimsel ve teknolojik çalışmalara verdiği önemle ilgili sözlerini bulunuz.” , “Cumhuriyetimizin ilanından günümüze kadar geçen sürede görev yapan cumhurbaşkanlarımızın adlarını öğreniniz.” , “Ulusal egemenlik sembollerinin neler olduğunu araştırınız.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 50, 124, 166, 169). Bu sorular öğrencileri konu hakkında düşünmeye, araştırma yapmaya yöneltici şekilde oluşturulmuştur. Konularla ilgili düşünmeye teşvik eden ve öğrenciyi araştırma yapmaya yönelten bu tür sorular, öğrencinin düşünme sürecine girdikçe ve araştırma yaptıkça yeni bilgiler öğrenme isteğini ve konuya ilgisini de

artıracak türdendir. Burada önemli olan bir nokta da, öğrencinin konuyu öğrenmeye ilgi ve istek duymasını sağlamaya yönelik oluşturulmuş araştırma, inceleme sorularının her öğrencinin ilgisinin farklı olduğu göz önünde bulundurularak çeşitli ilgi alanlarına göre oluşturulabilmesidir.

6.S-1: Ders kitabında, öğrencide ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmaya yönelik soru örnekleri yer almaktadır: “Tarih boyunca insanlar çok farklı yerlerde yerleşim birimleri kurmuşlardır. İnsanların yerleşim yeri seçiminde etkili olan faktörler neler olabilir?” , “Orta Asya’daki toplumların göçebe yaşamında yaşadıkları coğrafi bölgenin nasıl bir etkisi olmuş olabilir?” , “Ülkemizdeki birçok kültürel öğenin diğer Türk Cumhuriyetlerinde aynı olmasının sebepleri neler olabilir?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 32, 60, 120) Bu sorular öğrencilerin geçmişte ve günümüzde gerçekleşmiş veya hala daha devam eden durumların altında yatan sebeplerin neler olabileceği hakkında düşüncelerini ve bu süreçte yeni bilgiler edindikçe konuya ilgi ve istek duymalarını sağlayacak türdendir. Öğrencinin incelediği duruma yönelik kafasında çeşitli soru işaretleri oluşukça öğrenci konuya merak duyacak ve bu soru işaretlerini gidermek amacıyla bir çaba içine girecektir.

6.S-2: Hazırlık soruları içinde, öğrencide ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmaya yönelik soru örnekleri yer almaktadır: “Yaşadığınız çevrede hangi kültürel kutlamalar yapılıyor? Bu kutlamaların tarihçesi hakkında neler biliyorsunuz?” , “İnsanların doğuştan kazandıkları temel haklarıyla ilgili neler biliyorsunuz?” , “İnsan haklarının evrensel olmasından ne anlıyorsunuz?” , “ ‘Savaş, vatan müdafaası dışında bir sebeple yapılıyorsa cinayettir.’ Atatürk’ün bu sözünden yola çıkarak onun insan haklarına verdiği önem hakkında neler söyleyebilirsiniz?” (Genç vd, 2008: 61, 145) Sorular öğrencilerin konularla ilgili düşünmesini sağlayacak niteliktedir. Sorulardan yola çıkarak ‘ne biliyorum?’ sorusunu kendine yöneltecek olan ve bilgilerini sorgulayan öğrenci doğrularını, eksiklerini, yanlışlarını fark edecek ve bunları tekrar doğrulamak, tamamlamak, düzeltmek, yeni bilgiler oluşturmak isteyecek dolayısıyla öğrencinin konuya olan ilgisi artacaktır.

7.S: Öğrencide, ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmaya yönelik soru örnekleri bulunmaktadır. Ders kitabında bu yönde oluşturulmuş olan soru

örnekleri olarak şu sorular gösterilebilir: “Ayasofya, Hristiyan dünyasının mabedi olarak yapılmıştır. Sultanahmet ise Osmanlılar Döneminde inşa edilmiş bir camiidir. Bu iki eser arasında benzerlikler bulunmaktadır. Sizce bunun sebebi ne olabilir?” , “İnsanların yazıyı bulmalarında etkili olan sebepler neler olabilir?” , “Geçmişten günümüze kadar kurulan Türk devletlerinde yönetim şekilleri ve egemenlik anlayışı hakkında neler biliyorsunuz?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 51, 95, 141) Sorular, öğrencilerin geçmişte olan olayları ve durumları göz önünde bulundurarak bunlara farklı açılardan bakmasını sağlayacak, bildiklerini sorgulama imkanı verecek türdendir. Öğrenci bu tür soruları daha istekli ve dolayısıyla daha verimli bir biçimde cevaplayabilir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konuları ile ilgili olan hazırlık çalışmalarında öğrencinin konulara ilgi ve istek duymasını sağlayacak sorulara yer verilmiştir ancak bu amaçla oluşturulmuş olan sorulara özellikle ilköğretim birinci kademedede daha fazla yer verilmelidir.

c) Hazırlık çalışmaları öğrencilerin bilgi ve beceri birikimine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-4’te gösterilen, hazırlık çalışmalarının öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine -bilgi ve beceri birikimine- uygun olması gerektiği ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 41,9 oranında “katılıyorum” cevabı verenlerin; 5. sınıf öğretmenleri arasında % 35,3 ile “katılmıyorum” ve % 35,3 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin; 6. sınıf öğretmenleri arasında % 50 ile “kararsızım” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 40 ile “kararsızım” cevabı verenlerin, hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında % 31,8 ile “kararsızım” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4. sınıf öğretmenleri sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının öğrencilerin bilgi ve beceri birikimlerine uygun olarak oluşturulduğunu düşünürken, 5. sınıf öğretmenleri ise ders kitaplarının ilgili bölümlerinin bu ilkeye uygun olmadığını düşünmektedirler. 6., 7. ve hem 6. hem de 7. sınıf ders kitaplarının tarih konularını

değerlendiren öğretmenler ise bu ilkeye uygunluk konusunda kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir.

Bu ilke ile ilgili öğretmen görüşlerinin tümü değerlendirildiğinde, öğretmenler % 33, 62 oranında bir çoğunlukla sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının öğrencilerin bilgi ve beceri birikimine uygun olarak oluşturulduğunu belirtmişlerdir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Hazırlık çalışmaları bölümünde öğrencilerin bilgi ve beceri birikimlerine uygun şekilde, cevap verebilecekleri sorular bulunmaktadır. Bu sorulara örnek verecek olursak: “Hayatınızdaki önemli olayların bir listesini yapınız.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 14). 3. sınıfta Hayat Bilgisi dersinde “Okul Heyecanım” temasında “okulunun tarihi ile ilgili araştırma yapan ve sunan” öğrenci ve yine 3. sınıfta “Dün, Bugün, Yarın” temasında “kendisinin veya anne babasının hayatında zaman içinde oluşan değişiklikleri fark edip bunları yazılı ve sözlü olarak sunan” öğrenci, 4. sınıfta kendisine yöneltilen bu soruda kendi hayatına yönelik bilgileri yazacaktır. “Millet egemenlik hakkını nasıl kullanır? Defterinize bununla ilgili bir örnek yazınız.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 158). Bu soru, 3. sınıfta Hayat Bilgisi dersinin “Dün, Bugün, Yarın” temasında “Cumhuriyetimizi korumak, güçlendirmek ve geliştirmek için yapılması gerekenler hakkında fikirler üreten” öğrencinin 4. sınıfta ona bu yönetim biçimini bireylerin nasıl kullandığını fark ettirmesine yönelik bir soru örneğidir.

4.S-2: Öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun ve önceki yıl öğrendiği bilgilerden yola çıkarak cevaplandırabileceği sorular bulunmaktadır: “Ailenizin tarihi ile ilgili bilgilere nasıl ulaşırsınız? Açıklayınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 33) Bu soru, 3. sınıfta “Dün, Bugün, Yarın” temasında “kendisinin ve anne babasının hayatında zaman içinde oluşan değişiklikleri fark edip bunları yazılı veya sözlü olarak sunan” öğrencinin bu öğrendiklerini 4. sınıftayken de hatırlayarak cevaplayabileceği bir sorudur. “Milli Mücadele’nin kazanılmasında Atatürk’ün rolünü araştırınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 33) 3. sınıfta Hayat Bilgisi dersinin “Dün, Bugün, Yarın” temasında “Atatürk’ün ulusal bir lider olarak Türk milletine yaptığı hizmetleri açıklayan” öğrenci, 4. sınıfta kendisine yöneltilen bu soru

ile Atatürk'ün Milli Mücadele sürecinde yaptığı hizmetleri açıklayacaktır. “İlk Büyük Millet Meclisi'nin açılışını araştırınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 145) sorusunu cevaplandırırken, 3. sınıfta Hayat Bilgisi dersinde “Bayram kutlamalarına katılarak, milli bayram günlerimizle geçmişte yaşanan tarihi olaylar arasında bağ kurmayı” öğrenen öğrenci 4. sınıfta Büyük Millet meclisinin açılışı ile milli egemenliği ilişkilendirmektedir.

5.S: Öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun ve önceki yıl öğrendiği bilgilerden yola çıkarak cevaplandırabileceği sorular bulunmaktadır: “Atatürk inkılapları öncesi günlük yaşam sizce nasıldı? Söyleyiniz.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 50) Bu soru, 4. sınıfta öğrenilen “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Zafere Doğru/Kurtuluştan Kuruluş” konusunda Milli Mücadele dönemi öncesi ve mücadele dönemi hakkında verilen bilgilerden yola çıkılarak cevaplandırılacak bir sorudur. “Ulusal egemenlik sembollerinin neler olduğunu araştırınız.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 50) Soru, 4. sınıfta “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik/Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda milli egemenliğin simgesi TBMM ile ilgili verilen bilgilerden yararlanılarak cevaplanabilecek tarzdadır.

6.S-1: Öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun ve önceki yıl öğrendiği bilgilerden yola çıkarak cevaplandırabileceği sorular bulunmaktadır. Bu sorulara örnek olarak şu sorular verilebilir: “Kültürümüzü oluşturan unsurların geçmişi ve bugünü arasında farklılık var mıdır? Neden?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 60) Bu soru öğrencinin 4. sınıfta “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin kültürel değerlerimiz hakkında bilgi veren konularıyla, 5. sınıfta ise “Adım Adım Türkiye” ünitesinin “Toplumsal Değerlerimiz” konusunda öğrendiklerinden yararlanarak cevaplayabileceği bir sorudur. Bu konularda törenler, kültürel unsurlar, milli kültürü oluşturan değerler hakkında bilgi edinmiş olan öğrencinin 6. sınıfta, geçmişte bugüne kültürümüzü oluşturan unsurları karşılaştırması amacına yönelik bir soruya yer verilmiştir. “Ülkemiz cumhuriyetle idare edilmektedir. Cumhuriyet dışında farklı yönetim biçimleri var mıdır?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 140) Bu soru öğrencinin 4. sınıfta “İnsanlar Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik/Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda, 5. sınıfta ise “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinde öğrendiklerinden yola

çıkarak cevaplandırabileceği bir sorudur. Önceki sınıflarda yer verilen bu ünitelerde yönetim biçimimizin cumhuriyet olduğunu belirten bilgiler yer almaktadır. “Atatürk’ün bilimsel alanda yaptığı hizmetler nelerdir?” (Kolukisa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 166). Soru, öğrencinin 5. sınıfta “Gerçekleşen Düşler” ünitesinin “Atatürk ve Bilim” konusunda Atatürk’ün çağdaş bilimsel bir toplum oluşabilmesi için gösterdiği çaba ile ilgili öğrendiklerinden yararlanarak cevaplayabileceği bir sorudur.

6.S-2: Ders kitabında öğrencilerin bilgi ve beceri birikimlerine uygun olan sorular olduğu gibi bilgi ve beceri düzeylerinin üzerinde olan sorular da bulunmaktadır. Bu ilkeye uygun olan ve olmayan sorulara ders kitabından örnekler verecek olursak: “Türk Cumhuriyetleri, komşu ülkeler ve diğer ülkelerle ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkilerimiz nasıl olmalıdır? Niçin?” (Genç vd, 2008: 123). Bu soru öğrencinin 4. sınıfta “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde milli kültür ve birlik, beraberlik, dayanışma konusunda edinmiş olduğu bilgilerden yola çıkarak cevaplayabileceği bir sorudur. “Günlük yaşamınızda, demokrasinin temel ilkelerinden hangilerini uyguluyorsunuz?” (Genç vd, 2008: 145). Soru, öğrencinin 5. sınıfta “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinde “Demokrasi ve Yönetim” konusunda demokrasi ile ilgili öğrendiklerinden yola çıkarak cevaplandırabileceği bir sorudur. “Atatürk’ün bilime ve akılcılığa verdiği önemi hangi çalışmalardan anlıyoruz?” (Genç vd, 2008: 169) sorusu öğrencinin 5. sınıfta “Gerçekleşen Düşler” ünitesinde “Atatürk ve Bilim” konusunda Atatürk’ün bilime verdiği önemi anlatan bilgilerden yola çıkarak yorum yapabileceği bir sorudur. “İpek Yolu geçtiği ülkelerde insanların yaşamını kültürel, sosyal ve ekonomik açılarından nasıl etkilemiştir?” (Genç vd, 2008: 61) Bu soru öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyine uygun değildir çünkü soruyu cevaplayabilmesi için ünitenin içeriğinde kendisine bu konuda verilecek olan bilgileri edinmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle de soru ya “..... sizce nasıl etkilemiştir?” biçiminde öğrencinin bu konuda düşünmesini sağlayacak şekilde ya da “..... araştırınız” biçiminde verilmeliydi. “Türklerin İslamiyet’in kabulünden sonra kurdukları devletlerin bilimsel gelişmelere bakışları nasıldı?” (Genç vd, 2008: 61) sorusu da yine bir önceki soru gibi öğrenciye konu hakkında bir bilgisi olmadan yöneltilebilir sorulardandır. Bu nedenle bu soruda yine öğrenciyi çıkarımda bulunmaya veya araştırma yapmaya yöneltecek biçimde oluşturulmalıydı. Soruların ifade edilişlerindeki sıkıntı bu soruları öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyinin üstünde olan sorular haline getirmiştir.

7.S: Öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun ve önceki yıl öğrendiği bilgilerden yola çıkarak cevaplandırabileceği sorular bulunmaktadır. Bu sorulara örnek olarak şu sorular gösterilebilir: “Milli Mücadele yıllarında telgrafla haberleşmenin anlamı ve önemi hakkında neler söyleyebilirsiniz?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 13) Soru öğrencinin 4. sınıfta “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde yer alan “Zafere Doğru/Kurtuluştan Kuruluşa” konusunda Milli Mücadele dönemi ile ilgili öğrendiklerinden yola çıkarak cevaplanabilecek bir sorudur. “Türk kültürüne ait, bildiğiniz kültürel öğelere neleri örnek verirsiniz?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 51) Bu soru, öğrencinin 4. sınıfta “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinde kültürel değerlerimiz ile ilgili öğrendiği bilgiler ile 5. sınıfta “Adım Adım Türkiye” ünitesinde “Toplumsal Değerlerimiz” konusunda toplumumuzun kültürel değerleri, kültürel unsurlarımız ile ilgili öğrendiklerinden yola çıkarak cevaplandırabileceği bir sorudur. “Ülkemizde yönetimin karar alma sürecinde kimler ya da hangi kurum ve kuruluşlar etkilidir? Açıklayınız.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 141) Soru, öğrencinin 4. sınıfta “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinde ve 5. sınıfta “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinde yönetim ve yönetim birimleri ile ilgili öğrendiklerinden yola çıkarak cevaplayabileceği bir sorudur. “Tarihi eserler, doğal varlıklar ile çeşitli sanatsal ürünler devlet tarafından koruma altına alınır. Bunun sebebi ne olabilir?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 159) Bu soru öğrencinin 5. sınıfta “Hepimizin Dünyası” ünitesinin “Dünyamızın Tarihi ve Doğal Değerleri” konusunda ortak tarihi ve doğal değerlerimiz ve bunların önemi ile ilgili öğrendiklerinden yola çıkarak cevaplandırabileceği bir sorudur.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konuları ile ilgili olan hazırlık soruları öğrencilerin daha önceki sınıflarda öğrendikleri konularla bağlantılı ve onların bilgi ve beceri birikimlerine uygun olarak oluşturulmuştur. Yalnızca “6.S-2” ders kitabında yer alan bazı soruların öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun olmadığı tespit edilmiştir.

d) Hazırlık çalışmaları öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya teşvik edecek şekilde oluşturulmuş mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4- 4'te gösterilen, hazırlık çalışmalarının öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya teşvik etmesi gerektiği ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 45,2 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 38,2 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 57,1 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 40 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında % 45,5 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4., 6., 7. ve hem 6. hem de 7. sınıfı değerlendiren öğretmenlerin çoğu sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinde yer alan hazırlık çalışmalarının öğrencileri seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya yöneltmesi konusunda olumlu yönde görüş bildirmişlerdir. 5. sınıf öğretmenleri ise çoğunlukla bu ilkeye uyulmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir.

Bu ilke ile ilgili öğretmen görüşlerinin tümü değerlendirildiğinde, öğretmenler % 40,51 oranında bir çoğunlukla sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularıyla ilgili hazırlık sorularının öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya teşvik ettiğini belirtmişlerdir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya teşvik edici sorular bulunduğu gibi seviyelerinin üstünde olabilecek sorular da bulunmaktadır. “Evinizde, büyüklerinize eski zamanları hatırlatan hangi eşyalar var?” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 24) Soru, öğrencinin kendi hayatından, yakın çevresinden yola çıkarak yaptığı gözlemler sonucu cevaplandırabileceği nitelikte bir sorudur. “Millet egemenlik hakkını nasıl kullanır? Defterinize bununla ilgili bir örnek yazınız.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 158) Bu soru da yine öğrencinin yakın çevresinde ve medya aracılığıyla gördüklerinden, duyduklarından yararlanarak cevaplandırabileceği bir sorudur. “Yaşadığınız ilin Milli Mücadele yıllarına ait fotoğraflarını ve o yıllarda yaşanmış olayları İnternet’ten, kütüphanelerden ve Turizm Müdürlüğü’nden araştırınız. Edindiğiniz bilgileri deftere yazınız.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 36).

Soru, öğrenci seviyesine kısmen uygun görünmektedir. Öğrenci Milli Mücadele yıllarına ait fotoğrafları ve yaşanmış olayları kitaplardan ya da İnternet'ten yararlanarak kolayca bulabilir. Ancak öğrencinin kütüphanede de Turizm Müdürlüğü'nde de araştırma yapabilmesi için öncelikle bu araştırmaları yaparken nelere dikkat etmesi gerektiğine, hangi ilkelere uyması gerektiğine yönelik bilgileri edinmiş olması gerekmektedir. Bu nedenle soru bu yönüyle öğrenci seviyesine uygun görünmemektedir.

4.S-2: Öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya teşvik edici sorular bulunmaktadır: “Çevrenizde tarihi ve kültürel değeri olan bir mimari eser, sanat eseri, eşya veya nesneler var mı? Araştırıp özelliklerini kısaca yazınız.” , “Aile büyüklerinize çocukken hangi oyunları oynadıklarını sorunuz. Oyunların nasıl oynandığı ile ilgili bilgiler vermelerini isteyiniz.” , “Çevrenizde Milli Mücadele sırasında yaşananları büyüklerinizden yardım alarak araştırınız.” , “Milli Mücadele'nin kazanılmasında Atatürk'ün rolünü araştırınız.” , “İlk Büyük Millet Meclisi'nin açılışını araştırınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 33, 145) Araştırma-inceleme yapması için öğrenciye yöneltmiş olan bu sorular, onun seviyesine uygun görünmektedir. Basit gözlemler yapma, aile büyüklerinden ve çevresindeki bireylerden bilgiler alma, kitaplardan ve İnternette yararlanarak araştırma yapma 4. sınıf öğrencisinin seviyesine uygun olan araştırma-inceleme biçimleridir.

5.S: Sorular, öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma, inceleme yapmaya teşvik edecek biçimde oluşturulmuştur: “Atatürk'ün bilimsel ve teknolojik çalışmalara verdiği önemle ilgili sözlerini bulunuz.” , “Yasa, yetki, merkezi yönetim kavramlarının anlamlarını farklı iki kaynaktan araştırınız.” , “Bakanlar Kurulunun üyeleri kimlerden oluşur? Araştırınız.” , “Cumhuriyetimizin ilanından günümüze kadar geçen sürede görev yapan cumhurbaşkanlarımızın adlarını öğreniniz” , “Ulusal egemenlik sembollerinin neler olduğunu araştırınız” , “Ortak miras sözcüğünün anlamını araştırınız.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 124, 158, 162, 166, 169, 188) Bu araştırma soruları, öğrencilerin seviyelerine uygun, soruyu anlayabilecekleri bir ifade biçimiyle oluşturulmuş ve öğrencilerin kitaplardan, dergilerden, İnternet'ten bulabilecekleri bilgilerden oluşmaktadır.

6.S-1: Öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya teşvik edici sorular bulunmaktadır. Araştırma soruları öğrencilerin anlayabileceği biçimde oluşturulmuş ve yapabilecekleri şekilde belirlenmiştir. Ders kitabından bu sorulara örnek olarak şu sorular gösterilebilir: “Anadolu’da İlk Çağda yaşayan uygarlıklar hangileridir? Araştırınız.” , “Destan nedir? Türklere ait hangi destanlar bulunmaktadır? Araştırınız.” , “Demokrasinin gelişiminde hangi kişi ve olayların etkisi olmuştur? Araştırınız.” , “Atatürk’ün bilimsel alanda yaptığı hizmetler nelerdir? Araştırınız.” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 32, 60, 140, 166) Araştırma-inceleme yönelten bu sorular ifade ediliş biçimleri, araştırma konularının niteliği ve bunların bulunacağı kaynakların öğrencinin erişebileceği kaynaklar olması nedeniyle öğrenci seviyesine uygun olarak oluşturulan sorulardır.

6.S-2: Öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya teşvik edici sorular bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir: “Bizden önce Anadolu’da yaşayan uygarlıklar hangileridir? Bu uygarlıkları araştırınız.” , “Yaşadığınız çevrede hangi kültürel kutlamalar yapılıyor? Bu kutlamaların tarihçesi hakkında neler biliyorsunuz?” (Genç vd, 2008: 33, 61). Araştırma soruları öğrencilerin yakın çevresini inceleyerek cevaplayabilecekleri tarzda ve araştırma konuları ve bunların ifade ediliş biçimleri de 6. sınıf öğrencisinin düzeyine uygun, bunlarla ilgili görüş belirtebileceği, araştırma yaptığında bulabileceği bilgilere yönelik sorulardan oluşmaktadır.

7.S: Öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma- inceleme yapmaya teşvik edici sorular bulunmaktadır. Ders kitabından bu sorulara örnek olarak şu sorular verilebilir: “Yakın çevrenizde hangi tarihi eserler bulunuyor? Bu tarihi eserler hangi devletlerden miras kalmıştır?” , “Trabzon, Kırım, Kıbrıs, Girit, Preveze, İnebahtı, Sinop ve Çeşme’yi tarih atlasından tespit ediniz. Bu bölgelerde Osmanlı Devleti’nin savaşmasını deniz ticareti açısından değerlendiriniz” , “Bir şehirdeki farklı dönemlere ait eserlerin incelendiği düşünülürse Türk kültürünün sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliği hakkında neler söyleyebilirsiniz?” , “Rönesans ve Reform nedir? Araştırınız.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 51, 95) Araştırma sorularının 7. sınıf öğrencisinin düzeyine uygun bir şekilde ifade edildiği ve konuların öğrencinin araştırma yaptığında bulabileceği, bunlarla ilgili görüş bildirebileceği bilgilere yönelik olarak oluşturulduğu görülmektedir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; ders kitaplarının incelenen bölümlerinde bulunan hazırlık sorularının öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme konularına yer verilerek, ulaşabileceği araştırma kaynaklarını kullanarak oluşturulmuş olan, ifade biçimleri öğrencinin anlayabileceği biçimde ve bu konular hakkında çevresinden de yola çıkarak görüş belirtebileceği sorular olduğu söylenebilir.

4. 4. 2. Değerlendirme soruları alıştırma ilkelerine uygun mudur?

Tablo 4- 5. Değerlendirme sorularının alıştırma ilkelerine uygunluğuna göre değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri

Sınıf			Alıştırma, test, araştırma- inceleme, muhakeme etme hususlarına yer verilmiştir.	Sorular, öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmektedir.	Araştırma-inceleme konuları, öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenmiştir.
4. Sınıf	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	2 6,5	1 3,2	3 9,7
	Katılmıyorum	f %	11 35,5	16 51,6	15 48,4
	Kararsızım	f %	5 16,1	4 12,9	4 12,9
	Katılıyorum	f %	13 41,9	9 29	8 25,8
	Kesinlikle Katılıyorum	f %	0 0	1 3,2	1 3,2
	Toplam	f %	31 100	31 100	31 100
	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	7 20,6	3 8,8	4 11,8
	Katılmıyorum	f %	7 20,6	9 26,5	7 20,6
	Kararsızım	f %	4 11,8	5 14,7	8 23,5
	Katılıyorum	f %	13 38,2	14 41,2	11 32,4
5. Sınıf	Kesinlikle Katılıyorum	f %	3 8,8	3 8,8	4 11,8
	Toplam	f %	34 100	34 100	34 100

(Tablo devam ediyor)

(Tablo 4-5'in devamı)

6. Sınıf	Kesinlikle	f	2	0	1
	Katılmıyorum	%	14,3	0	7,1
	Katılmıyorum	f	2	7	1
		%	14,3	50	7,1
	Kararsızım	f	5	5	4
		%	35,7	35,7	28,6
	Katılıyorum	f	5	2	7
		%	35,7	14,3	50
	Kesinlikle	f	0	0	1
	Katılıyorum	%	0	0	7,1
7. Sınıf	Toplam	f	14	14	14
		%	100	100	100
	Kesinlikle	f	1	0	4
	Katılmıyorum	%	6,7	0	26,7
	Katılmıyorum	f	2	9	4
		%	13,3	60	26,7
	Kararsızım	f	4	2	3
		%	26,7	13,3	20
	Katılıyorum	f	7	3	3
		%	46,7	20	20
	Kesinlikle	f	1	1	1
	Katılıyorum	%	6,7	6,7	6,7
	Toplam	f	15	15	15
		%	100	100	100

(Tablo devam ediyor)

(Tablo 4-5'in devamı)

6. ve 7. Sınıf	Kesinlikle Katılmıyorum	f	1	1	0
		%	4,5	4,5	0
	Katılmıyorum	f	1	5	9
		%	4,5	22,7	40,9
	Kararsızım	f	3	4	5
		%	13,6	18,2	22,7
	Katılıyorum	f	15	10	7
		%	68,2	45,5	31,8
	Kesinlikle Katılıyorum	f	2	2	1
		%	9,1	9,1	4,5
	Toplam	f	22	22	22
		%	100	100	100

Değerlendirme sorularının alıştırma ilkelerine uygunluğuna göre değerlendirilmesinde, alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme hususlarına yer verilmiştir, ilkesine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 6,5'i kesinlikle katılmıyor, % 35,5'i katılmıyor, % 16,1'i kararsız, % 41,9'u katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 20,6'sı kesinlikle katılmıyor, % 20,6'sı katılmıyor, % 11,8'i kararsız, % 38,2'si katılıyor, % 8,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 14,3'ü kesinlikle katılmıyor, % 14,3'ü katılmıyor, % 35,7'si kararsız, % 35,7'si katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 6,7'si kesinlikle katılmıyor, % 13,3'ü katılmıyor, % 26,7'si kararsız, % 46,7'si katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 4,5'i kesinlikle katılmıyor, % 4,5'i katılmıyor, % 13,6'sı kararsız, % 68,2'si katılıyor, % 9,1'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Değerlendirme soruları, öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmektedir, ilkesine yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 3,2'si kesinlikle katılmıyor, % 51,6'sı katılmıyor, % 12,9'u kararsız, % 29'u katılıyor, % 3,2'si kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 8,8'i kesinlikle katılmıyor, % 26,5'i katılmıyor, % 14,7'si kararsız, % 41,2'si katılıyor, % 8,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 70'i katılmıyor, % 35,7'si kararsız, % 14,3'ü katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 60'ı katılmıyor, % 13,3'ü kararsız, % 20'si katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 4,5'i kesinlikle katılmıyor, % 22,7'si katılmıyor, % 18,2'si kararsız, % 45,5'i katılıyor, % 9,1'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Değerlendirme sorularında yer verilen araştırma-inceleme konularının, öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenmiştir, ilkesine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 9,7'si kesinlikle katılmıyor, % 48,4'ü katılmıyor, % 12,9'u kararsız, % 25,8'i katılıyor, % 3,2'si kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 11,8'i kesinlikle katılmıyor, % 20,6'sı katılmıyor, % 23,5'i kararsız, % 32,4'ü katılıyor, % 11,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 7,1'i kesinlikle katılmıyor, % 7,1'i katılmıyor, % 28,6'sı kararsız, %

50'si katılıyor, % 7,1'i kesinlikle katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 26,7'si kesinlikle katılmıyor, % 26,7'si katılmıyor, % 20'si kararsız, % 20'si katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 40,9'u katılmıyor, % 22,7'si kararsız, % 31,8'i katılıyor, % 4,5'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

a) Değerlendirme sorularında alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme hususlarına yer verilmiş midir?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-5'te gösterilen, değerlendirme sorularında alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme hususlarına yer verilmesi gerektiği ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 41,9 ile "katılıyorum" cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 38,2 ile "katılıyorum" cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 35,7 ile "kararsızım" cevabı verenlerin ve % 35,7 ile "katılıyorum" cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 46,7 ile "katılıyorum" cevabı verenlerin, hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında % 68,2 ile "katılıyorum" cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4., 5., 7. sınıf ve hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili olan değerlendirme sorularının alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme hususlarına yer verilmesine yönelik görüş bildiren öğretmenlerin çoğu ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu düşünürken; 6. sınıf öğretmenlerinin çoğu ise ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulması konusunda kararsız olduklarını belirtmelerinin yanı sıra aynı oranda bu ilkeye uygun olduğunu da belirtmişlerdir.

Bu ilke ile ilgili öğretmen görüşlerinin tümü değerlendirildiğinde, öğretmenler % 45,68 oranında bir çoğunlukla sosyal bilgiler ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu düşünmektedirler. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, ders kitaplarının tarih konularına ilişkin değerlendirme sorularının öğrencinin konularda öğrendikleriyle ilgili alışırmalar yapmasına imkan sağlayacak, kendisini test edecek

biçimde oluşturulduğunu, araştırma-inceleme yapmaya ve konularla ilgili öğrendiklerini sorgulamaya yönelik sorulara yer verildiğini düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: İncelenen 42 sayfada, 12 adet konu sonu değerlendirmesi ve 21 adet ünite değerlendirmesi olmak üzere toplam 33 değerlendirme sorusuna yer verilmiştir.

Tablo 4- 6. “4.S-1” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme soruları türleri

Soru Türü	f	%
Boşluk Doldurma	6	18,18
Çoktan Seçmeli	6	18,18
Klasik	21	63,63
Toplam	33	100

Tablo 4-6’ya baktığımızda, ders kitabının tarih konularında en fazla yer verilen soru tipinin % 63,63 ile klasik sorular olduğu görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi, ders kitabının incelenen bölümlerinde öğrencinin alıştırma yapmasını ve kendini test etmesini sağlayabilecek olan boşluk doldurma ve çoktan seçmeli sorulara yer verilmiştir. Öğrencinin, araştırma-inceleme yapmasına olanak tanıyan ve konularla ilgili değerlendirme yapmasını teşvik edecek nitelikte soru örnekleri de yer almaktadır. Öğrencinin sorgulama yapabilmesine yönelik bir soru örneği: “İnsanların hayatlarındaki önemli olayları kronolojik sıraya koymalarının ne gibi yararları olabilir?” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 19). Araştırma sorusu örneği; “Milli Mücadele sırasında yakın çevrenizde yaşanmış önemli iki olayı araştırıp yazınız.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 48).

4.S-2: İncelenen 32 sayfada, 32 adet değerlendirme sorusuna yer verilmiştir.

Tablo 4- 7. “4.S-2” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri

Soru Türü	f	%
Doğru/Yanlış	9	28,12
Boşluk Doldurma	5	15,62
Çoktan Seçmeli	7	21,87
Eşleştirme	2	6,25
Sıralama	1	3,12
Kısa Cevaplı	3	9,37
Klasik	5	15,62
Toplam	32	100

Tablo 4-7’ye bakıldığında, incelenen bölümlere yönelik olarak ders kitabında en fazla yer verilen soru tipinin % 28,12 ile doğru/yanlış soruları olduğu görülmektedir. Öğrencinin alıştırmayı yapmasını ve öğrendiklerini test etmesini sağlayabilecek olan doğru/yanlış, boşluk doldurma, çoktan seçmeli, eşleştirme sorularına yer verilmiştir. Araştırma-inceleme ve değerlendirmeye yapmaya yöneltecek sorular ise çok azdır. Buna yönelik iki soru şunlardır: “Yakın çevrenizde geçmişte de günümüzde de oynanan bir çocuk oyunu belirleyerek oyunun nasıl oynandığını açıklayınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 57). Bu soru, öğrencinin inceleme yaparak cevaplayabileceği bir sorudur. “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı düşününüz. Ulusal egemenlikle çocuk kavramlarının bir araya gelmesinin sebepleri nelerdir?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 165). Soru, öğrenciyi konu ile ilgili sorgulama yapmaya teşvik eden bir sorudur.

5. S: İncelenen 42 sayfada, 52 adet değerlendirme sorusuna yer verilmiştir.

Tablo 4- 8. “5.S” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri

Soru Türü	f	%
Doğru/Yanlış	11	21,15
Boşluk Doldurma	14	26,92
Çoktan Seçmeli	14	26,92
Eşleştirme	1	1,92
Kavram Haritası	2	3,84
Kısa Cevaplı	7	13,46
Klasik	3	5,7
Toplam	52	100

Ders kitabının değerlendirme bölümlerinde yer alan tarih konuları ile ilgili sorular arasında en fazla % 26,92 ile boşluk doldurma ve % 26,92 ile çoktan seçmeli türünde sorulara yer verilmiştir. Tablo 4- 8’de görüldüğü gibi, ders kitabının incelenen bölümlerinde öğrencinin alıştırma yapması ve öğrendiklerini kontrol etmesine ilişkin doğru/yanlış, boşluk doldurma, çoktan seçmeli, eşleştirme, kavram haritası, kısa cevaplı soru türlerine yer verilmiştir. Ders kitabının değerlendirme bölümlerinde araştırma-inceleme yapmaya ve muhakeme etmeye yönelik sorulara yer verilmiştir. “Size en yakın doğal varlıklardan ve tarihi mekanlardan ikisi hakkında bilgi toplayınız. Bunlarla ilgili bir tanıtım afişi hazırlayıp sınıfa getiriniz.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 58) Bu soru, öğrencinin araştırma-inceleme yaparak cevaplayabileceği türden bir sorudur. Öğrenciyi sorgulama yapmaya yönelten soru örneği olarak ise şu soruya yer verilebilir: “Sizce insanlarımızın en çok bir araya geldiği kültürel öğelerimizin özellikleri nelerdir? Tartışınız.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 58) Öğrencilerden konuyla ilgili kendi düşüncelerini muhakeme etmeleri ve bunun için de arkadaşlarının da düşüncelerinden yararlanmaları beklenmiştir.

6.S-1: İncelenen 82 sayfada, 110 adet değerlendirme sorusuna yer verilmiştir.

Tablo 4- 9. “6.S-1” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri

Soru Türü	f	%
Doğru/Yanlış	26	23,63
Boşluk Doldurma	15	13,63
Çoktan Seçmeli	31	28,18
Klasik	38	34,54
Toplam	110	100

Ders kitabının değerlendirme bölümlerinde yer alan tarih konuları ile ilgili sorular arasında en fazla yer verilen soru türü % 38, 54 ile klasik sorulardır. İncelenen bölümlerde alıştırma yaptırmaya ve öğrencinin öğrendiklerini kontrol edebilmesine ilişkin doğru/yanlış, boşluk doldurma, çoktan seçmeli sorulara yer verildiği tablo 4-9’da görülmektedir. Araştırma-inceleme yapmaya ve muhakeme etmeye yönelik sorulara da yer verilmiştir. Ders kitabında yer alan şu iki soru öğrencilerin konularla ilgili edinmiş olduğu bilgileri sorgulayarak cevaplayabileceği türden sorulardır. “Anadolu, İlk Çağdan günümüze kadar dünyada önemli medeniyetlerin kurulduğu bir yer olmuştur. İnsanların Anadolu’yu İlk Çağdan günümüze kadar yerleşim yeri olarak tercih etmelerinde başlıca nedenler neler olabilir?” , “Günümüzde para yerine hala takas sistemi geçerli olsaydı insanların hayatında neler değişirdi?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 59) Öğrenci bu sorulara cevap verebilmek için kendisine “ne, neden, niçin?” gibi sorular yönelterek sonuca ulaşmaya çalışacaktır. “Türk devletlerinde hangi yönetim biçimleri vardır? Araştırınız” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 165) sorusu incelenen bölümlerde yer alan ve öğrenciyi doğrudan araştırma yapmaya yönelten tek soru örneği olarak görülmektedir.

6. S-2: İncelenen 80 sayfada, 63 adet değerlendirme sorusuna yer verilmiştir.

Tablo 4- 10. “6.S-2” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri

Soru Türü	f	%
Doğru/Yanlış	24	38,09
Boşluk Doldurma	6	9,52
Çoktan Seçmeli	14	22,22
Eşleştirme	1	16,66
Kısa Cevaplı	8	12,69
Klasik	10	15,87
Toplam	63	100

Tablo 4- 10’a bakıldığında, ders kitabının incelenen bölümleri ile ilgili olan değerlendirme soruları % 38,09 oranında bir çoğunluk ile doğru/yanlış sorularından oluşmaktadır. İncelenen bölümlerde öğrencinin alıştırma yapmasını ve kendini test etmesini sağlamaya yönelik doğru/yanlış, boşluk doldurma, çoktan seçmeli, eşleştirme, kısa cevaplı sorulara yer verilmiştir. Araştırma-inceleme ve muhakeme etmeye yönelik sorular da bulunmaktadır. “Bir müzede Türk tarihi (MÖ 200-MS 1071) ile ilgili bir sergi açılacaktır. Siz de bu serginin tasarımcısısınız (küratör). Hangi devleti ve nasıl sergilemeyi düşünürsünüz? Bir taslak plan yapınız.” (Genç vd, 2008: 93). Bu soru, öğrencinin araştırma-inceleme yaparak gerçekleştirebileceği bir etkinlik türündedir. “Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri’yle güçlü tarihi ve kültürel bağları vardır. Buna rağmen ekonomik ilişkilerimiz zayıftır. Ekonomik ilişkilerimizi nasıl geliştirebiliriz. Açıklayınız.” (Genç vd, 2008: 143) Soru, öğrencinin bu konuyu sorgulayarak konu ile ilgili bir fikir yürütmesini sağlamaya imkan verecek türde bir sorudur. “ ‘Fikirlerinize katılmıyorum ama sizin fikirlerinizi söyleme özgürlüğünüzü sonuna kadar destekleyeceğim.’ Fransız düşünürü Voltaire’in bu sözünü yorumlayınız.” (Genç vd, 2008: 167) Öğrencinin öğrendiklerinden yola çıkarak cevaplamasına yönelik oluşturulmuş bu soru, bu söz ile ilgili öğrencinin bir değerlendirmede bulunarak öğrenilen konuyla bağlantı kurmasını sağlayacak bir soru örneğidir.

7.S: İncelenen 96 sayfada, 80 adet değerlendirme sorusuna yer verilmiştir.

Tablo 4- 11. “7.S” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan değerlendirme sorusu türleri

Soru Türü	f	%
Doğru/Yanlış	31	38,75
Çoktan Seçmeli	39	48,75
Klasik	10	12,5
Toplam	80	100

Ders kitabının değerlendirme bölümlerinde yer alan ve tarih konuları ile ilgili olan soru türleri % 48,75 oranında bir çoğunluk ile çoktan seçmeli türünde sorulardan oluşmaktadır. Tablo 4- 11’de görüldüğü gibi incelenen bölümlerde öğrencinin alıştırmaya yapmasına, öğrendiklerini kontrol edebilmesine yönelik doğru/yanlış, boşluk doldurma sorularına yer verilmiştir. Ünite değerlendirmesi bölümlerinde araştırma-inceleme ve sorgulama yapmaya yönelik sorular bulunmaktadır. “Yaşadığınız şehirden Türk kültürü ile sanat ve estetik anlayışına bir örnek seçiniz. Seçtiğiniz bu örnekte, zamanla değişime uğrayan ya da sürekliliğini koruyan unsurlar nelerdir? Bu değişim ya da sürekliliğin sebepleri hakkında neler söylersiniz?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 93) Bu soru, öğrenciyi araştırma-inceleme yapmaya yönelten bir soru örneği olmakla birlikte araştırma-inceleme sürecinde edindiği bilgilerden yola çıkarak, öğrenciyi konu ile ilgili değerlendirme yapmaya da teşvik etmektedir. “Günümüz esnafının Ahilik ilkelerine uygun hareket edip etmediklerine dair gözlemlerinizi yazarak sınıfta tartışınız.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 139) Bu soru da yine, öğrenciyi öncelikle çevresini incelemeye teşvik etmekte daha sonra ise incelemeleri sonucu edindiği bilgilerden yola çıkarak konu hakkında yapılacak tartışmalar yoluyla konuyu sorgulamasına yardım edecek türdendir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konuları ile ilgili olan değerlendirme sorularında alıştırmaya, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme hususlarına yönelik sorulara yer verilmiştir. Ders kitaplarında çoktan seçmeli, klasik, boşluk doldurma ve doğru/yanlış sorularına diğer soru türlerine göre daha fazla yer verilmiştir.

b) Değerlendirme soruları öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmekte midir?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-5'te gösterilen, değerlendirme sorularının öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 51, 6 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 41,2 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 70 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 60 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin, hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında % 45,5 ile “katılıyorum” cevabını verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4. 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin çoğu, değerlendirme sorularının öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmediğini düşünmektedirler. 5. sınıf ve hem 6. sınıfı hem de 7. sınıfı değerlendiren öğretmenlerin çoğunun görüşü ise değerlendirme sorularının öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik ettiği yönündedir.

Bu ilke ile ilgili öğretmen görüşlerinin tümü değerlendirildiğinde, öğretmenler % 39,65 oranında bir çoğunlukla sosyal bilgiler ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulmadığını düşünmektedirler. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin çoğunluğu oluşturan bölümünün, değerlendirme bölümlerinde yer alan soruların öğrencide merak uyandırarak daha önce öğrenmediği konularla ilgili bilgi edinmesini, bunları incelemeye, araştırmaya yöneltmek yeni bilgi ve beceriler edinmesini sağlayamayacak bir şekilde oluşturulduğunu düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4. S-1: Sorular, öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmekten çok öğrencilerin o ders için kazanması gerekenleri içermektedir. Bununla birlikte daha sonraki yıllarda öğrenecekleri konulara ilgi

duymalarını sağlayacak olan soru örneği olarak şu soruya yer verilebilir: “Bağımsızlık bir millet için neden önemlidir?” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 47) sorusu öğrencinin 5. sınıfta “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinin “Bağımsızlığımızın Sembolleri” konusunda öğrenecekleri bilgilere yönelik olarak bir önceki sınıfta öğrencileri henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik edecek bir soru örneğidir.

4.S-2: Sorular, öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmekten çok öğrencilerin kazanması gerekenleri içermektedir. Bununla birlikte, öğrencinin konuya merak duyarak yeni bir bilgi edinecekleri şu soru bulunmaktadır: “23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı düşününüz. Ulusal egemenlikle çocuk kavramlarının bir araya gelmesinin sebepleri nelerdir?” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 165) Soru, öğrencinin konu ile ilgili edinmiş olduğu bilgilerden yararlanarak bağlantı kurabilmesi yoluyla yeni bir bilgi oluşturabilmesine imkan sağlayacak türdedir.

5.S: Sorular, öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmekten çok öğrencilerin öğrendikleri konular aracılığıyla kazanmaları gerekenleri içermektedir. Öğrencide merak uyandırarak konuya ilgisini çekecek ve henüz kazanmadığı davranışları kazanmasına yardımcı olabilecek soru örneği olarak ise şu soru gösterilebilir: “Atatürk ilkelerinden birini seçiniz. Bu ilkelerin inkılaplarla ilişkisini gösteren bir kavram haritası hazırlayınız.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 58) Bu etkinlik, Atatürk ilkeleri hakkında bilgi edinmiş olan öğrencinin bu bilgilerini kavram haritası üzerinde gösterebilmesine yönelik bir beceriyi de kazanmasını teşvik edecek biçimdedir.

6.S-1: Sorular genellikle öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmekten çok o ünite için kazanması gerekenleri içermektedir. Ancak “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmeye yönelik soru örnekleri bulunmaktadır: “Kerpiç, ahşap, taş, İlk Çağdan günümüze kadar dünyada önemli birer ev yapım malzemesi olmuşlardır. İnsanların bu yapı malzemelerini ev yapımında tercih etmelerinin sebepleri neler olabilir?” , “İnsanları para bulmaya sevk eden başlıca

etkenler neler olmuştur?” , “Günümüzde para yerine hala takas sistemi geçerli olsaydı insanların hayatında neler değişirdi? Niçin?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 59) “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde bu amaca hizmet etmeye yönelik şu sorular bulunmaktadır: “İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne imza atan devletlerin bu bildirgedeki maddeleri ihlal etme sebepleri nelerdir?” , “Günümüzde demokrasinin yayılması için çaba sarf ettiğini belirten ülkelerin insan haklarını sürekli ihlal etmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 165). Tüm bu sorular öğrencilerde konulara yönelik merak duygusu uyandıracak türdendir. Merak edip düşünen ve araştıran öğrenci de yeni bilgi, tutum ve davranışlar edinmeye başlayacaktır. Soruların ifade biçimlerine bakıldığında, öğrencilerin öğrenmiş oldukları konulara farklı açılardan bakarak çıkarımda bulunabilmelerini sağlayacak şekilde sorular oluşturulduğu görülmektedir.

6.S-2: Sorular, öğrencileri henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmekten çok öğrencilerin kazanması gerekenlere yönelik olarak oluşturulmuştur. Öğrencilerin merak ederek araştırma yapıp cevaplayabilecekleri ve bu şekilde yeni bilgi, tutum ve davranışlar edinebilecekleri soru örnekleri olarak ise şu sorular gösterilebilir. “Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri’yle güçlü tarihi ve kültürel bağları vardır. Buna rağmen ekonomik ilişkilerimiz zayıftır. Ekonomik ilişkilerimizi nasıl geliştirebiliriz. Açıklayınız.” (Genç vd, 2008: 143). Öğrenciye bir sorun sunularak bu soruna karşı nasıl bir çözüm önerisi getirebileceğinin sorulması, bu sorunu çözmesi durumunda yeni bir deneyim kazanmasına neden olacaktır. “Kadın hakları ile ilgili bir oturuma konuşmacı olarak davet edildiniz. 10 dakikalık bir süreniz bulunmaktadır. Konuşmanızın ana temasını ne olarak belirlerdiniz? Neden?” (Genç vd, 2008: 167). Soru bilindik klasik soru tarzından farklı olarak öğrencinin kendisini sunum yapacak bir konuşmacı olarak düşünmesi biçiminde oluşturulduğundan öğrencinin konuya merak duymasını ve yeni, farklı bir girişimde bulunmasını sağlayacak şekildedir.

7.S: Öğrencileri henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik edecek sorulara sınırlı da olsa yer verilmiştir. “ ‘Adalet ve hukuk yoluyla toplum düzeni sağlayan Türkler, Hristiyan ve Müslüman farkı gözetmeksizin, adaleti herkese eşit olarak tatbik ederler. Belli başlı hakimlerin masalarında bir İncil ve Tevrat bulunur. Hristiyanları İncil, Yahudileri Tevrat üzerine yemin ettirirler.’ 19.

yüzyılda Osmanlı topraklarından geçen Sanz'ın yukarıda geçen sözlerinden yola çıkarak Osmanlı toplum yaşamına dair hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz?" , "Kanuni Sultan Süleyman olduğunuzu düşününüz. Mimar Sinan'ı çekemeyenler, onu, İstanbul'a su getirmek için yaptığı kemerlerin çökeceğini söyleyip sultana şikayet ediyorlar. Bu durumda siz ne cevap verirdiniz? Arkadaşlarınızla tartışarak yazınız." , "1866 yılında İzmir - Aydın arasına ilk demir yolu döşendi. Demir yolunun yapımından 50 yıl içinde yörenin sosyo-ekonomik durumu nasıl etkilenmiş olabilir?" (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 93, 139) Sorular öğrencilerin bu konulara merak duyarak çıkarımda bulunmalarını sağlayacak bilgilerden yola çıkılarak oluşturulmuş ve böylece yeni bilgilere ulaşmalarını sağlayıcı bir yaklaşıma yer verilmiştir. "Türkiye Cumhuriyeti'nin temel nitelikleri ile Atatürk İlkeleri'ni eşleştiren bir tablo hazırlayınız." (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 157). Sorunun öğrencinin ilişkilendirme yaparak tablo hazırlamaya yönelik bir beceri kazanmasını sağlayacak türde hazırlandığı görülmektedir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları ile ilgili değerlendirme soruları arasında öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmeye yönelik olan sorulardan çok öğrencilerin ders kitabında yer alan bilgileri kazanmasına yönelik sorulara yer verilmiştir. Bununla birlikte bazı soruların öğrencilerin merak ederek, çıkarımlarda bulunarak yeni deneyimlere yönelmesini sağlayacak türde olduğu da tespit edilmiştir.

c) Değerlendirme sorularında, araştırma-inceleme konularının öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenmesi gerektiği ilkesine uyulmuş mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-5'te gösterilen, değerlendirme ilkesinde araştırma-inceleme konularının öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenmesi gerektiğine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında, 4. sınıf öğretmenleri arasında % 48,4 ile "katılmıyorum" cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 32,4 ile "katılıyorum" cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 50

oranında “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 26,7 ile “kesinlikle katılmıyorum” ve % 26,7 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin, hem 6. sınıf hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında % 40,9 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4. ve hem 6. hem de 7. sınıfı değerlendiren öğretmenler ders kitaplarının değerlendirme bölümlerinde yer alan soruların, araştırma-inceleme konuları, öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenmiştir, ilkesine uygun olmadığını; 5. ve 6. sınıf öğretmenleri ders kitaplarının bu ilkeye uygun olduğunu; 7. sınıf öğretmenleri arasında ise ders kitaplarının bu ilkeye kesin olarak uygun olmadığını belirtenler olduğu gibi yalnızca uygun olmadığını belirtenler de onlarla eşit oranda çoğunluktadır.

Bu ilke ile ilgili öğretmen görüşlerinin tümü değerlendirildiğinde, öğretmenler arasında % 31,03 oranında bir çoğunlukla soruların bu ilkeye uygun olmadığını düşünenler olduğu gibi yine % 31,03 oranında bir çoğunlukla bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu belirtmiş olanlar da bulunmaktadır. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularıyla ilgili değerlendirme soruları arasında araştırma-inceleme konularına yer verilenlerin öğrencilerin bireysel farklılıklarına bağlı olarak ilgi düzeylerinin ve farklı çevrelerle etkileşime giren öğrencilerin göz önünde bulundurulabilmesi açısından ders kitaplarını yetersiz, ilişkisiz buldukları söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabının ünite değerlendirmesi bölümünde araştırma-inceleme yapmaya yönelten soru örneği çok sınırlıdır. Değerlendirme bölümünde yer alan ve öğrencinin ilgi düzeyi, yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma sorusu örneği olarak şu soru gösterilebilir: “Milli Mücadele sırasında yakın çevrenizde yaşanmış iki önemli olayı araştırıp yazınız.” (Tüysüz, Aydın, Özensoy ve Aynacı, 2010: 48) Bu soru öğrencinin yakın çevresi dikkate alınarak hazırlanmış olan ve onun ilgisini çekebilecek nitelikte olan bir araştırma sorusu örneğidir. Milli Mücadele döneminde

yaşanmış olaylar hakkında özellikle kendi çevresinden yola çıkarak araştırma yapmak öğrencinin konuya olan ilgisini artıracaktır.

4.S-2: Ders kitabının değerlendirme bölümünde, öğrenciyi doğrudan araştırma yapmaya yönelten soru örneği bulunmamakla birlikte inceleme sorusu olarak şu soru yer almaktadır: “Yakın çevrenizde geçmişte de günümüzde de oynanan bir çocuk oyunu belirleyerek oyunun nasıl oynandığını açıklayınız.” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 57). Soru, öğrencinin yakın çevresini gözlemleyerek, yakın çevresindeki bireylerden bilgi alarak cevaplayabileceği bir sorudur.

5.S: Ders kitabında değerlendirme bölümünde yer alan ve öğrencinin ilgi düzeyi ve yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma sorusu örneği olarak şu soru gösterilebilir: “Size en yakın olan doğal varlıklardan ve tarihi mekanlardan ikisi hakkında bilgi toplayınız. Bunlarla ilgili bir tanıtım afişi hazırlayıp sınıfa getiriniz.” (Gülcan, Bayram, Kılıç, Karakaya ve Midilli, 2010: 58). Öğrenciden, araştırmayı kendi çevresindeki doğal varlıklar ve tarihi mekanları konu edinerek yapmasının istenmesiyle yakın çevresiyle, bu varlıkların ve mekanların seçiminin öğrenciye bırakılmış olmasıyla da öğrencinin ilgi durumuyla bağlantısı kurulabilir.

6.S-1: Ders kitabının değerlendirme bölümlerini, öğrencinin ilgi düzeyi ve yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma sorusu örneklerinin yer alması gerektiği ilkesine göre değerlendirecek olursak değerlendirme bölümlerinde araştırma sorularına yeterince yer verilmemiştir: “Türk devletlerinde hangi yönetim biçimleri vardır? Araştırınız.” (Kolukısa, Tokcan ve Akbaba, 2008: 165) Tek soru örneği olarak dikkat çeken bu soru ise öğrencinin ilgi düzeyi ve yakın çevresinden çok içinde yaşadığı toplumun geçmişi ile ilgili bir sorudur.

6.S-2: Ders kitabının değerlendirme bölümlerinde öğrencinin ilgi düzeyi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma sorusu örnekleri yer almaktadır: “Bir seyahat acentesinde çalışmaktasınız. Bir turist grubuna 10 günlük İlk Çağ Anadolu uygarlıklarını tanıtıcı bir gezi programı hazırlayınız.” , “Bir müzede Türk tarihi (MÖ 200-MS 1071) ile ilgili bir sergi açılacaktır. Siz de bu serginin tasarımcısısınız (küratör). Hangi devleti ve nasıl sergilemeyi düşünürsünüz? Bir taslak plan yapınız.” (Genç vd, 2008: 59, 93). Sorular, öğrencilerin ilgi düzeyi dikkate alınarak

oluşturulmuştur. Öğrenciden kendisinin belirleyeceği şekilde bir program ve plan hazırlaması istenmiştir.

7.S: Ders kitabında değerlendirme bölümünde yer alan ve öğrencinin ilgi düzeyi ve yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma-inceleme sorusu örnekleri yer almaktadır: “Yaşadığınız şehirden Türk kültürü ile sanat ve estetik anlayışına bir örnek seçiniz. Seçtiğiniz bu örnekte, zamanla değişime uğrayan ya da sürekliliğini koruyan unsurlar nelerdir? Bu değişim ya da sürekliliğin sebepleri hakkında neler söylersiniz?” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 93) Burada araştırma-inceleme için seçilecek olan örneğin öğrencinin kendisine bırakıldığı yani onun ilgileri doğrultusunda bu örneği seçeceği görülmektedir. Soru aynı zamanda öğrencinin yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş bir sorudur; öğrencinin araştırma konusunu yaşadığı şehirden yola çıkarak seçmesi istenmiştir. “Günümüz esnafının Ahilik ilkelerine uygun hareket edip etmediklerine dair gözlemlerinizi yazarak sınıfta tartışınız.” (Polat, Kaya, Koyuncu ve Özcan, 2009: 139) Bu soru da öğrencinin yakın çevresini gözlemleyerek cevaplayabileceği bir sorudur. Öğrenci soruyu, günlük yaşam süreci içerisinde bu konu ile ilgili karşılaştığı durumları da göz önünde bulundurarak cevaplayabilir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularına yönelik değerlendirme soruları arasında öğrencilerin ilgi düzeyi ve yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma-inceleme sorusu örneklerine yer veren ders kitapları bulunduğu gibi bu ilkeye uygun olarak oluşturulmuş olan soruların çok sınırlı kaldığı ve dolayısıyla bu ilkeye uygun olmayan ders kitapları da bulunmaktadır.

Çalışkan ve Yıldız (2008: 84-85), ilköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünite değerlendirme sorularını analiz etmiş ve MEB ve özel yayın evleri tarafından yeni programa göre hazırlanmış 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünite sonu değerlendirmelerinde tüm test türlerinin kullanıldığını ancak özellikle eşleştirmeli test türünün çok fazla tercih edilmediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca MEB tarafından hazırlanan inceledikleri ders kitabında seçme gerektiren (çoktan seçmeli, doğru-yanlış, eşleştirmeli) ve yazma gerektiren (uzun cevaplı, kısa cevaplı) tüm test

türlerine yer verildiğini, ancak daha çok seçme gerektiren test türlerinin (% 62,2) kullanıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Özel yayın evleri tarafından hazırlanan kitaplardaki ünite sonu değerlendirmelerinde ise; daha çok yazma gerektiren test türlerine yer verildiği, çoktan seçmeli testlerin de kullanıldığı, ancak seçme gerektiren eşleştirme ve doğru yanlış test türlerine yeterince yer verilmediğini de belirlemişlerdir. Ayrıca, yeni programa göre MEB tarafından hazırlanan ders kitaplarındaki ünite sonu değerlendirmelerinde sorulan soru sayısının özel yayın evleri tarafından hazırlananlara göre fazla bir farkı olmadığını da tespit etmişlerdir.

Önal ve Kaya'ya göre (2006: 33), 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ünite sonlarında farklı ölçme tekniklerinin yer aldığı 'Ünite Değerlendirmesi' bölümlerinde yer alan ölçme sorularının cevapları kitapta direkt olarak yer almadığı için ezberci bir yaklaşımla bunları cevaplamak pek olası değildir. Özellikle 'Düşün Yaz' kısmında yer alan ıraksak ve yakınsak sorular, yaratıcı düşünmeye sevk edici özellikte olduğundan, öğrencileri bilgilerini kullanarak düşüncelerini açıklamaya yöneltmektedir. Bu durum öğrencilerin düşünen ve düşündüklerini açıklayan, çağdaş toplumlardaki bireylerin özelliklerini kazanarak yetişmeleri hedefi açısından son derece önemlidir.

Tümsek'e göre (2006: 60, 64), 4. ve 5. sınıf ders kitaplarında ünitelerin sonunda yer alan değerlendirme sorularında eşleştirme, boşluk doldurma, çoktan seçmeli, düşün ve yaz gibi bölümler oluşturulmuş, sorulardaki çeşitlilik monotonluğu azaltmıştır.

4. 5. Beşinci Alt Probleme Yönelik Bulgular

5. Alt Problem: Sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konularının işlenişinde görsel düzen ilkelerine uyulmuş mudur?

Tablo 4- 12. İçeriğin görsel düzen ilkelerine göre değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri

Sınıf			Konuların işlenişinde açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı unsurlara (şema, grafik, resim vb.) yeterince yer verilmiştir.	Öğretime yardımcı unsurlar (görseller) konulara uygundur.	Öğretime yardımcı unsurlar ilgi çekici, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılıdır.
4. Sınıf	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	3 9,7	2 6,5	3 9,7
	Katılmıyorum	f %	12 38,7	8 25,8	8 25,8
	Kararsızım	f %	3 9,7	6 19,4	4 12,9
	Katılıyorum	f %	10 32,3	14 45,2	14 45,2
	Kesinlikle Katılıyorum	f %	3 9,7	1 3,2	2 6,5
	Toplam	f %	31 100	31 100	31 100
5. Sınıf	Kesinlikle Katılmıyorum	f %	3 8,8	2 5,9	2 5,9
	Katılmıyorum	f %	8 23,5	7 20,6	9 26,5
	Kararsızım	f %	7 20,6	4 11,8	4 11,8
	Katılıyorum	f %	12 35,3	16 47,1	13 38,2
	Kesinlikle Katılıyorum	f %	4 11,8	5 14,7	6 17,6
	Toplam	f %	34 100	34 100	34 100

(Tablo devam ediyor)

(Tablo 4-12'nin devamı)

6. Sınıf	Kesinlikle	f	1	0	0
	Katılmıyorum	%	7,1	0	0
	Katılmıyorum	f	1	1	5
		%	7,1	7,1	35,7
	Kararsızım	f	2	2	1
		%	14,3	14,3	7,1
	Katılıyorum	f	7	11	8
		%	50	78,6	57,1
	Kesinlikle	f	3	0	0
	Katılıyorum	%	21,4	0	0
7. Sınıf	Toplam	f	14	14	14
		%	100	100	100
	Kesinlikle	f	3	1	1
	Katılmıyorum	%	20	6,7	6,7
	Katılmıyorum	f	2	3	2
		%	13,3	20	13,3
	Kararsızım	f	6	1	5
		%	40	6,7	33,3
	Katılıyorum	f	3	9	4
		%	20	60	26,7
	Kesinlikle	f	1	1	3
	Katılıyorum	%	6,7	6,7	20
	Toplam	f	15	15	15
		%	100	100	100

(Tablo devam ediyor)

(Tablo 4-12'nin devamı)

6. ve 7. Sınıf	Kesinlikle	f	1	0	0
	Katılmıyorum	%	4,5	0	0
	Katılmıyorum	f	6	3	4
		%	27,3	13,6	18,2
	Kararsızım	f	1	6	2
		%	4,5	27,3	9,1
	Katılıyorum	f	13	11	11
		%	59,1	50	50
	Kesinlikle	f	1	2	5
	Katılıyorum	%	4,5	9,1	22,7
	Toplam	f	22	22	22
		%	100	100	100

İçeriğin görsel düzen ilkelerine göre değerlendirilmesine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde konuların işlenişinde açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı unsurlara (şema, grafik, resim vb.) yeterince yer verilmiştir ilkesine yönelik; 4. sınıf öğretmenlerinin % 9,7'si kesinlikle katılmıyor, % 38,7'si katılmıyor, % 9,7'si kararsız, % 32,3'ü katılıyor, % 9,7'si kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 8,8'i kesinlikle katılmıyor, % 23,5'i katılmıyor, % 20,6'sı kararsız, % 35,3'ü katılıyor, % 11,8'i kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 7,1'i kesinlikle katılmıyor, % 7,1'i katılmıyor, % 14,3'ü kararsız, % 50'si katılıyor, % 21,4'ü kesinlikle katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 20'si kesinlikle katılmıyor, % 13,3'ü katılmıyor, % 40'ı kararsız, % 20'si katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 4,5'i kesinlikle katılmıyor, % 27,3'ü katılmıyor, % 4,5'i kararsız, % 59,1'i katılıyor, % 4,5'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Öğretime yardımcı unsurlar (görseller) konulara uygundur, ilkesine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 6,5'i kesinlikle katılmıyor, % 25,8'i katılmıyor, % 19,4'ü kararsız, % 45,2'si katılıyor, % 3,2'si kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 5,9'u kesinlikle katılmıyor, % 20,6'sı katılmıyor, % 11,8'i kararsız, % 47,1'i katılıyor, % 14,7'si kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 7,1'i katılmıyor, % 14,3'ü kararsız, % 78,6'sı katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 6,7'si kesinlikle katılmıyor, % 20'si katılmıyor, % 6,7'si kararsız, % 60'ı katılıyor, % 6,7'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 13,6'sı katılmıyor, % 27,3'ü kararsız, % 50'si katılıyor, % 9,1'i kesinlikle katılıyor, bulgularına ulaşıldığı görülmektedir.

Öğretime yardımcı unsurlar (görseller) ilgi çekici, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılıdır, ilkesine ilişkin öğretmen görüşleri incelendiğinde; 4. sınıf öğretmenlerinin % 9,7'si kesinlikle katılmıyor, % 25,8'i katılmıyor, % 12,9'u kararsız, % 45,2'si katılıyor, % 6,5'i kesinlikle katılıyor; 5. sınıf öğretmenlerinin % 5,9'u kesinlikle katılmıyor, % 26,5'i katılmıyor, % 11,8'i kararsız, % 38,2'si katılıyor, % 17,6'sı kesinlikle katılıyor; 6. sınıf öğretmenlerinin % 35,7'si katılmıyor, % 7,1'i kararsız, % 57,1'i katılıyor; 7. sınıf öğretmenlerinin % 6,7'si kesinlikle katılmıyor, %

13,3'ü katılmıyor, % 33,3'ü kararsız, % 26,7'si katılıyor, % 20'si kesinlikle katılıyor; 6. ve 7. sınıf öğretmenlerinin % 18,2'si katılmıyor, % 9,1'i kararsız, % 50'si katılıyor, % 22,7'si kesinlikle katılıyor, sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir.

İncekara ve Karatepe (2010: 57) beş farklı ilde yaptıkları çalışmada, sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel olarak değerlendirilmesi bağlamında öğretmenlere “kitaplar görsel olarak çekici ve doyurucu değildir” kanısı verilmiştir. Öğretmenler bu kanıya % 53,2 oranında bir çoğunlukla katılmadıklarını ya da kesinlikle katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu araştırmaya göre sosyal bilgiler öğretmenleri, sosyal bilgiler ders kitaplarını görsellik açısından yeterli ve doyurucu bulmaktadırlar.

Öcal ve Yiğittir (2007: 57)'in yaptığı araştırmada, Kırıkkale’de görev yapan 4. ve 5. sınıf öğretmenlerinin, görsellerin yazılı ifadeler ile uyumu konusunda % 63,4'ü olumlu görüş belirtmişlerdir. Yapılan araştırmada öğretmenlerin % 50 oranında büyük bir kısmı, ders kitabında geçen yardımcı unsurların öğrencilerin gelişim basamaklarına uygun ve konular ile ilişkili olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca, öğretmenler % 59,2 gibi bir çoğunlukla, ders kitabında geçen öğretime yardımcı unsurların, net ve temiz baskılı olarak sunulduğu görüşündedirler.

4. 5. 1. Konuların işlenişinde açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı unsurlara (şema, grafik, resim vb.) yeterince yer verilmiş midir?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-12’de yer alan, konuların işlenişinde açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı unsurlara (şema, grafik, resim vb.) yeterince yer verilmiştir, ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında; 4. sınıf öğretmenleri arasında % 38,7 ile “katılmıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 35,3 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 50 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 40 ile “kararsızım” cevabı verenlerin, hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında ise % 59,1 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

4. sınıf öğretmenlerinin çoğu sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinde, konuların işlenişi sırasında açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikte öğretime yardımcı unsurlara yeterince yer verildiğini düşünmezken, 5., 6. sınıf ve hem 6. sınıfı hem de 7. sınıfı değerlendiren öğretmenlerin çoğu ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu, 7. sınıf öğretmenlerinin çoğu ise bu konuda kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Bu ilke ile ilgili öğretmen görüşlerinin tümü değerlendirildiğinde, öğretmenler % 38,79 oranında bir çoğunlukla sosyal bilgiler ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu düşünmektedirler. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını oluşturan bölümlerde, konular öğrenciye sunulurken bilgilerin, metinlerin işlenişi sırasında bunları açıklayan, tamamlayan, destekleyici bir etkiye ve aynı zamanda eğitici özelliklere sahip olan görsel unsurlara yeterince yer verildiğini düşündükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabının incelenen 42 sayfasında 103 adet görsele yer verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 4- 13. “4.S-1” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı

Görsellerin Türü	f	%
Fotoğraf	79	76,69
Resim	4	3,88
Minyatür	2	1,94
Eşya	17	16,5
Harita/Plan	1	0,97
Toplam	103	100

Ders kitabının incelenen bölümlerinde yer alan görsellerin türünü gösteren tablo 4- 13’e baktığımızda % 76, 69 oranıyla en fazla, fotoğraflara yer verilmiştir.

4.S-2: Ders kitabının incelenen 32 sayfasında 77 görsele yer verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 4- 14. “4.S-2” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı

Görsellerin Türü	f	%
Fotoğraf	53	68,83
Resim	9	11,68
Çizim/Karikatür	1	1,29
Eşya	13	16,88
Tarih/Zaman Şeridi	1	1,29
Toplam	77	100

Tablo 4- 14’te gösterilen ders kitabının tarih konularında yer alan görsellerin türüne baktığımızda % 68, 83 oranıyla daha çok fotoğraflara yer verildiği görülmektedir.

5.S: Ders kitabının incelenen 42 sayfasında 156 adet görsele yer verilmiştir.

Tablo 4- 15. “5.S” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı

Görsellerin Türü	f	%
Fotoğraf	82	52,56
Resim	18	11,53
Minyatür	1	0,64
Çizim/Karikatür	20	12,82
Eşya	24	15,38
Amblem	6	3,84
Şema	3	1,92
Tablo	1	0,64
Grafik	1	0,64
Toplam	156	100

Ders kitabının incelenen bölümlerinde yer alan görsellerin türünü gösteren tablo 4- 15’e baktığımızda % 52,56 oranıyla en fazla, fotoğraflara yer verilmiştir.

6.S-1: Ders kitabının incelenen 82 sayfasında, 244 adet görsele yer verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 4- 16. “6.S-1” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı

Görsellerin Türü	f	%
Fotoğraf	136	55,73
Resim	37	15,16
Minyatür	1	0,4
Çizim/Karikatür	11	4,5
Eşya	25	10,24
Harita/Plan	23	9,42
Tarih/Zaman Şeridi	1	0,4
Afiş/Broşür	1	0,4
Amblem	3	1,22
Şema	1	0,4
Tablo	4	1,63
Grafik	1	0,4
Toplam	244	100

Tablo 4- 16’da gösterilen, ders kitabının incelenen bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine baktığımızda % 55,73 oranı ile fotoğrafların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

6.S-2: Ders kitabının incelenen 80 sayfasında 243 adet görsele yer verilmiştir.

Tablo 4- 17. “6.S-2” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı

Görsellerin Türü	f	%
Fotoğraf	95	39,09
Resim	47	19,34
Minyatür	2	0,82
Çizim/Karikatür	14	5,76
Eşya	50	20,57
Harita/Plan	16	6,58
Tarih/Zaman Şeridi	3	1,23
Afiş/Broşür	1	0,41
Amblem	12	4,93
Tablo	3	1,23
Toplam	243	100

Ders kitabının tarih konularını oluşturan bölümlerde bulunan görsellerin türüne yer verilen tablo 4- 17'ye baktığımızda % 39,09 oranında bir çoğunlukla fotoğraflara daha fazla yer verildiği görülmektedir.

7.S: Ders kitabının incelenen 96 sayfasında 211 adet görsele yer verildiği tespit edilmiştir.

Tablo 4- 18. “7.S” ders kitabının ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin türlerine göre dağılımı

Görsellerin Türü	f	%
Fotoğraf	60	28,43
Resim	67	31,75
Minyatür	9	4,26
Çizim/Karikatür	5	2,36
Eşya	30	14,21
Harita/Plan	17	8,05
Tarih/Zaman Şeridi	3	1,42
Afiş/Broşür	4	1,89
Amblem	4	1,89
Şema	1	0,47
Tablo	11	5,21
Toplam	211	100

Tablo 4-18'e baktığımızda, ders kitabında yer alan görsel türleri arasında % 28,43 ile fotoğrafların, % 31,75 ile resimlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının incelenen sayfa miktarına ve bu sayfalarda yer verilen görsellerin tablolarla da gösterilen sayısına da bakıldığında görüldüğü gibi, ders kitaplarında görsel unsurlardan sıklıkla yararlanılmıştır. Bu görsel unsurlar konuları açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici özelliklere sahiptir. Buna yönelik olarak konuların işlenişi sırasında konuları açıklayıcı nitelikte diyaloglar görseller aracılığıyla, bazı yerlerde karikatür, çizim şeklinde öğrenciye sunulmuştur. Metnin öğrenciye sunduğu bilgiler, bu bilgilerle bağlantılı olan görsellerle tamamlanmıştır. Ayrıca öğrenciye görseller arasında karşılaştırma imkanı da verecek biçimde eğitici nitelikte sunulan görseller yer almaktadır. Bazı ders kitaplarında ise görsellerin bu eğitici yönü, öğrencide anlatılan konulara yönelik bir farkındalık kazandırabilecek yeterlikte görünen afiş, broşür gibi görsel türleriyle öğrenciye sunulmuştur. Ders kitaplarında en fazla kullanılan görsel türü ise fotoğraflardır.

4. 5. 2. Öğretime yardımcı unsurlar (görseller) konulara uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-12’de gösterilen, öğretime yardımcı unsurlar (görseller) konulara uygundur, ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında; 4. sınıf öğretmenleri arasında % 45,2 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 47,1 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 78,6 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 60 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında % 50 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Değerlendirme yapan öğretmenlerin % 52,58 oranında bir çoğunlukla sosyal bilgiler ders kitaplarının bu ilkeye uygun olarak oluşturulduğunu düşündükleri görülmektedir. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularında yer alan resim, fotoğraf, harita/plan, eşya gibi öğretime yardımcı unsurları konularla bağlantılı, uyumlu olarak gördükleri söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Görseller konularla uyumlu olarak seçilmiştir. Örneğin; “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Geçmişten Bugüne” konusunda anlatılanlarla uyumlu olan görsel unsurlara yer verilmiştir. Ata Sporumuz Güreş başlığı altında anlatılanlarda, konu ile ilgili olan bir Osmanlı minyatüründen yararlanılmış, Kırkpınar güreşlerini yansıtan bir fotoğrafa ve bu spor dalında galibiyet elde edenlerin almış olduğu altın kemeri gösteren bir görsele yer verilmiştir. Konuda Cirit başlığı altında bu spor dalı ile ilgili bilgilere yer verilirken yine konu ile ilgili olarak bir Osmanlı minyatüründen (bknz. Ek-4a) ve cirit oynayan bir sporcuya ait fotoğraftan yararlanılmıştır. “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik” konusunda milli egemenlik ile bugünün hem ülkemizdeki hem de dünyadaki çocuklar için bir bayram günü olarak ilan edilmesi konusunda bilgilere yer verilirken bu sunum konu ile ilgili olarak günümüzde 23 Nisan kutlamalarını yansıtan ve Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki bir 23 Nisan törenini yansıtan görsellerle desteklenmiş, dünya çocuklarının bu törenlerde katıldığı etkinlikleri yansıtan görsellere de yer verilmiştir.

4.S-2: Ders kitabında konularla uyumlu olan görsellere yer verilmiştir. Örneğin; “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Kültürel Zenginliğimiz” konusunda milli kültüre ait öğeler açıklanmış ve her öge, ilgili görsellerden yararlanılarak sunulmuştur. Milli kültürü yansıtan bayramlarımızla ilgili bilgi verilirken bayram ziyaretini gösteren fotoğraftan, düğün törenlerinin kültürümüzdeki yeri ile ilgili bilgi verilirken bir düğüne ait fotoğraftan, Türk süsleme sanatı hakkında bilgi verilirken Edirne Selimiye Camii’nin iç süslemelerini yansıtan fotoğraftan, gölge oyunu hakkında bilgi verilirken Karagöz Hacivat karikatüründen yararlanılmıştır. Ünitenin “Kurtuluştan Kuruluşa” konusunun sunumunda Milli Mücadele Dönemi öncesi ve süreci hakkında bilgiler verilirken bunlarla ilgili görsellerden yararlanılmıştır. Çanakkale Savaşı anlatılırken bu savaşı tasvir eden bir tablodan, Sivas Kongresi hakkında bilgi verilirken kongreye katılanları gösteren bir fotoğraftan, Büyük Millet Meclisi’nin açılışı anlatılırken Atatürk ve yanında bulunanları meclisin açılışı sırasında gösteren fotoğraftan yararlanılmıştır. Tekalif-i Milliye emirleri ile ilgili bilgi verilirken halkın bu karar doğrultusunda başlattığı dayanışmayı tasvir eden tablodan, Sakarya Savaşı anlatılırken bu savaşı tasvir eden tablodan, Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı hakkında bilgi verilirken yine bu savaşları yansıtan tablodan, yurdun düşman işgalinden kurtuluşu anlatılırken Türk ordusunun İzmir’e girişini tasvir eden tablodan

yararlanılmış ve konular bu görsellerle desteklenerek sunulmuştur (bknz. Ek-4b). “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Bağımsızlığımızın Simgesi” konusunda ilk meclisin kurulması ve kurulduğu bina hakkında bilgiler verilirken meclisin dıştan ve içten görünümünü yansıtan fotoğraflardan ve Atatürk’ü mecliste konuşma yaparken gösteren bir resimden yararlanılmıştır.

5.S: Ders kitaplarında yer alan görseller konularla uyumlu olarak sunulmuştur. Örneğin; “Adım Adım Türkiye” ünitesinin “Bir Devir Kapanıyor” konusunda Osmanlı Devleti’nin yıkılmasının ardından yeni kurulan devletin gelişim süreci anlatılmış ve bu sunumda konuya uygun olan görsellerden faydalanılmıştır. Değişen yönetim biçiminden bahsedilirken Osmanlı Devleti’nde toplanan bir divanı gösteren minyatürden (bknz. Ek 4-c), TBMM’de Atatürk’ü kürsüde konuşma yaparken gösteren bir resimden ve bir seçmeni oy kullanırken gösteren fotoğraftan yararlanılmıştır. Değişen toplum yaşamından bahsedilirken Atatürk’ü, Medeni Kanun ile resmi nikahın zorunlu olmasının ardından bir düğünde gösteren fotoğraftan, Türk adliyesinde kadın hakim ve avukatları görev başında gösteren fotoğraftan (bknz. Ek 4-c), Türk kadını ilk kez oy kullanırken gösteren fotoğraftan, bir kadın milletvekili adayını seçim propagandası yaparken gösteren fotoğraftan (bknz. Ek 4-c) yararlanılmıştır. Eğitimin bilimselleştirilmesi için gösterilen çabalar anlatılırken Atatürk’ü yeni Türk Alfabesini öğretirken ve Adana Kız Enstitüsü’nde tarih dersinde gösteren iki fotoğraftan, 1923-1938 yılları arası kız ve erkek öğrencilerin okullaşma oranını gösteren bir tablodan ve kız öğrencilerin okullaşma oranını gösteren çizgi grafikten yararlanılmıştır. Değişen ekonomik hayat hakkında bilgi verilirken yeni tarım araçlarının kullanıldığını, Atatürk’ü traktör kullanırken, bir satıcıyı eski ölçü birimini kullanırken gösteren fotoğraflardan ve yeni ve eski takvim yapraklarını yansıtan görsellerden yararlanılmıştır. “Bir Ülke, Bir Bayrak” ünitesinin “Bağımsızlığın Sembolleri” konusunda bağımsızlığımızın ve ulusal egemenliğin her sembolü, ilgili görselden yararlanılarak sunulmuştur. Türk bayrağı, Cumhurbaşkanlığı forsu, İstiklal Marşı’nın yazarı Mehmet Akif Ersoy’un resmi, gösterdiği başarıdan sonra ülkesinin bayrağını göndere çektiren ve milli marşı dinleyen bir sporcuya ait fotoğraf, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nı, başkentini ve kullanılan paraları gösteren görseller, Atatürk’ü Türk Dil Kurultayı’nda gösteren bir fotoğraf ile Türk Dil Kurumu binasını gösteren fotoğraf konu ile uyumlu olarak verilen görsel örnekleridir.

6.S-1: Görseller konularla uyumlu olacak türde seçilmiştir. Örneğin; “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Mağaradan Büyük Şehre İnsanın Serüveni” konusunun anlatımına başlanmadan önce tarih öncesi ve tarih devirlerini gösteren bir tabloya yer verilmiştir. Bu tablo öğrenilen konu ile bağlantılı ve konuyu uygun bir unsurdur. Aynı ünitenin “Bu Toprağın Medeniyetleri” konusunda Urartulardan bahsedilirken Urartuların kale yapımına ve tarıma verdikleri öneme değinilmiş ve bu bilgilerle uyumlu olarak Urartulardan kalma Van Kalesi ve Şamran Kanalı’nı gösteren fotoğraflardan yararlanılmıştır. “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “İpek Yolu” konusunda verilen her bilgi bu bilgilerle bağlantılı olan haritalarla desteklenerek sunulmuştur. Konuda verilen bilgilerle bağlantılı olarak İpek Yolu, Kök Türk Devleti, Kök Türk devrinde İpek Yolu, Uygur Devleti, Uygurlar devrinde İpek Yolu haritalarına yer verilmiştir (bkz. Ek 4-d ve Ek 4-e) “Demokrasinin Serüveni” ünitesinde yer alan “Uzun İnce Bir Yol” konusunda demokrasinin gelişiminde etkili olan belgeler tanıtılırken bunlarla ilgili olan görsellerden yararlanılmıştır. Örneğin; Magna Carta ile ilgili verilen bilgiler bu belgeyi gösteren bir görselle desteklenerek sunulmuştur “Elektronik Yüzyıl” ünitesinin “Atatürk ve Bilim” konusunda Atatürk’ün bilime verdiği önemi yansıtan sunum bu sunumu destekleyen, Atatürk’ü araştırma- inceleme yaparken gösteren görsellerle desteklenerek sunulmuştur

6.S-2: Ders kitabında konularla uyumlu olan görseller yer almaktadır. “Yeryüzünde Yaşam” adlı ünitenin “Kimler Geldi, Kimler Geçti?” konusunda Anadolu ve Mezopotamya’da yaşamış olan uygarlıklara yer verilmiş ve bu uygarlıklarla ilgili olan görsellerden yararlanılmıştır. Anadolu ve Mezopotamya’da farklı yüzyıllarda yaşamış uygarlıkların başkentleri, önemli şehirleri aynı harita üzerinde gösterilmiştir. Sümerlerden bahsedilirken tekerleği icat eden bir Sümerli ve ziggurat çizimine, çivi yazısını gösteren bir görsele; Babillerden bahsedilirken Babil kralı Hammurabi’nin heykeline, Babil’in Asma Bahçeleri ve Babil Kulesi tablolarına, Asurlulardan bahsedilirken Asur tüccarlarını yansıtan bir resme, konu ile ilgili bir karikatüre, Kayseri Kültepe’de bulunan Kaniş Karum’unu (Kaniş Ticaret Merkezi) yansıtan ve Asurluların ekonomik yaşamını gösteren temsili bir çizime (bkz. Ek-4.f); Hititlerden bahsedilirken Hitit sembolü olarak kabul edilen Hitit Güneş Kursu olarak anılan törensel nesneye, Hititlerin kullandığı boğa biçimli kaplara ve bir künk çizimine ve “Anal” adı verilen yıllıkları yazan bir tarihçinin çizimine; Friglerden bahsedilirken bu uygarlığa ait tunç bir

tasa, Gordion’da bulunmuş seramik çanak çömleklere, Frigli ustaların yaptığı fibulalara ve Frigli bir çiftiği gösteren çizime; Lidyalılardan bahsedilirken bu uygarlığa ait gümüş bir buhurdanlığa, Karun’u (Krezus) bir köylüden vergi alırken gösteren temsili resme, Lidyalılara ait altın paralara ve Lidyalı tüccarları gösteren bir çizime; İyonlardan bahsedilirken İyon uygarlığına ait Efes Celsus Kütüphanesi kalıntılarını gösteren bir fotoğrafa ve İyonyalı bir denizcinin çizimine; Urartulardan bahsedilirken Van Kalesi’nin fotoğrafına ve Urartulu bir taş işçisini gösteren çizime yer verilmiştir. Bu görsellerin hepsi konu ile ilgili ve uyumlu olan görsellerdir “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Belgelerin Dili” adlı konusunda çeşitli tarihsel belgelere ve yasalara yer verilerek insan haklarının gelişimi sunulurken konu ile ilgili olan görsellerden yararlanılmıştır. Hammurabi dikili taşının üst kısmı, Magna Carta belgesini gösteren görsel, Amerika’da Temsilciler Meclisi’nin salonunda dünyanın en büyük hukukçularının resimleri arasında bulunan Kanuni Sultan Süleyman’ın resmi, Fransız İhtilali sonrasında birtakım hak ve özgürlüklerinin sağlanması için bir araya gelmiş insanların toplantısını gösteren resim, Dolmabahçe Sarayı’nda Osmanlı devlet adamlarını bir toplantı halindeyken gösteren resim ile insan haklarını her zaman ön planda tutan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’e ait resim konu ile ilgili olarak ders kitabında yer verilen görsellerdendir.

7.S: Konularla uyumlu olarak seçilen görseller olduğu gibi uyumlu olmayan görseller de bulunmaktadır. “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Kuruluş” konusunda Osmanlı ordu yapısı ile ilgili bilgiler verilmiş ve bu bilgiler konu ile uyumlu olarak, orduda hangi birliklerin yer aldığını gösteren bir tablo ile de sunulmuştur. “Osmanlı Devleti Yeni Başkentinde” konusunda İstanbul’un Fethi ve sonrası konusunda, bu dönemde dünyada yaşanan gelişmeleri de yansıtan bir dünya haritası, II. Mehmet’in İstanbul’u Fethi’nin temsili resmi, Topkapı Sarayı ve Kapalı Çarşı’nın fotoğrafları, Fatih Sultan Mehmet tarafından bastırılan ilk parayı yansıtan görsellere yer verilmiştir. Bunlar konu ile ilgili olan görsellerdir. “Yaşayan Demokrasi” adlı ünitenin “Kurultaydan Meclise” konusunda Türk tarihinde benimsenen yönetim biçimleri konusu konuya uygun olarak TBMM binasının içeriden görünümü, Oğuz Kağan başkanlığındaki kurultayın temsili resmi, Osmanlı’da toplanan divanı yansıtan bir minyatür, Meşrutiyet döneminde toplanan bir meclisi yansıtan resim görsellerinden yararlanılarak sunulmuştur. Konuya uygun olmayan görsel olarak ise şu örnek

verilebilir: “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Seyyahların Gözünden Osmanlı Kültürü”nün konusu Osmanlı Devleti’ndeki kültürel ve sosyal yaşam olmasına rağmen konuda Osmanlı’da çiçek aşısının bulunması ile ilgili bilgilere yer verilmiş ve çiçek aşısını anlatan kitabın giriş sayfası görsel olarak sunulmuştur. (bkz. Ek-4.g). Konu kültürel ve sosyal yaşam olmasına karşın örnekle de bağlantılı olarak verilen görsel tıp alanında meydana gelen bir gelişmeyi yansıtmaktadır.

Berk’e göre (2008: 69), “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Farklı Kültürler Bir Arada Yaşadı” adlı konusunda Osmanlı Devletinde hoşgörü anlatılmaya çalışılmıştır. Fatih’in İstanbul’u fethinden sonra topraklarında yaşayan Gayrimüslim vatandaşlara yaklaşımı örnekler verilerek sunulmuştur. Fatih Sultan Mehmet’in ahitnamesi hakkında uzman görüşleri verilmiş, Osmanlı Devleti’ndeki bu hoşgörü ortamının İslam dininden kaynaklandığı izlenimi verilmiştir. Burada kullanılan 1900’lü yıllarda gayrimüslim mahallesini anlatan resimle konu arasında ilişki kurulamamıştır.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinde yer alan görseller bu bölümlerde sunulan bilgilerle bağlantılı, anlatılanlarla uyumlu olarak verilmiş olan görsellerdir.

4. 5. 3. Öğretime yardımcı unsurlar (görseller) ilgi çekici, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılı olması gerektiği ilkesine uygun mudur?

Öğretmen görüşlerine göre;

Tablo 4-12’de gösterilen, öğretime yardımcı unsurlar (görseller) ilgi çekici, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılıdır, ilkesine yönelik öğretmen görüşlerinde dikkat çeken değerlere bakıldığında; 4. sınıf öğretmenleri arasında % 45,2 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 5. sınıf öğretmenleri arasında % 38,2 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 6. sınıf öğretmenleri arasında % 57,1 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin, 7. sınıf öğretmenleri arasında % 33,3 ile “kararsızım” cevabı verenlerin, hem 6. hem de 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularını değerlendiren öğretmenler arasında % 50 ile “katılıyorum” cevabı verenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir.

7. sınıf öğretmenlerinin çoğu sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinde yer alan görsellerin ilgi çekici, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılı olduğu yönünde kararsız kaldıklarını belirtmiş, diğer öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu ise ders kitaplarının ilgili bölümlerinin bu ilkeye uygun olduğunu belirtmişlerdir.

Değerlendirme yapan öğretmenlerin tümünün görüşlerine baktığımızda, % 43,1 oranında bir çoğunlukla ders kitaplarında bu ilkeye uyulduğu konusunda görüş belirttikleri tespit edilmiştir. Buradan yola çıkılarak öğretmenlerin, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarihle ilgili bölümlerinde yer alan görselleri öğrencinin ilgisini çekebilecek yeterlikte, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılı buldukları söylenebilir.

Ders kitabı incelemelerine göre;

4.S-1: Ders kitabında öğrencinin konulara ilgisini çekecek görsellerden yararlanılmıştır. Örneğin, “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Köklerimiz” konusunda geçmişten bugüne kültürümüzü yansıtan unsurlarla ilgili bilgiler verilirken farklı yörelere ait ve öğrencinin daha önce görmemiş olabileceği, onun ilgisini çekebilecek kültürel unsurları yansıtan görsellere yer verilmiştir. Boncuklardan yapılmış bir takı, Ege yöresine ait bir başlık, bakır kap, paşa mangalı gibi eşyalara ait görseller öğrencilerin ilgisini çekebilecek türdendir. “Zafere Doğru” konusunun başlangıç sayfasında, üzerinde Milli Mücadele döneminin dönüm noktaları olan şehirlerin adlarının yazılı olduğu bir Türkiye haritasına yer verilmiştir. Bu şehirlerden oklar çıkarılarak da ilgili fotoğraflara yer verilmiştir (bkz. Ek-4.h). Bu şekilde bir sunum öğrencinin ilgisini çekebilecek niteliktedir “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Milli Egemenlik” konusunda 23 Nisan kutlamalarını yansıtan günümüze ait fotoğraflara yer verilmesinin yanı sıra Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde bir bayram törenini yansıtan siyah beyaz fotoğrafa yer verilmiş olması da karşılaştırma imkanı da sunarak öğrencilerin ilgisini çekebilecek bir görsel örneğini oluşturmaktadır.

Görseller net ve temiz baskılıdır. Yalnızca, “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Zafere Doğru” konusunun bir bölümünde konu, öğrencilerin Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’ni gezisi ve buradaki tabloları incelemesi biçiminde sunulduğundan bu tabloların fotoğraflarına yer verilmiştir. Fotoğraflar bir görselin farklı

bir görsel yardımıyla sunulması ve bazı tabloların fotoğraflarının uzaktan çekilmiş olması nedeniyle net olmamakla birlikte, renkleri de canlı değildir. Diğer görseller net ve temiz bir baskı ile sunulmuştur.

4.S-2: Ders kitabında öğrencinin konulara ilgisini çekecek görsellerden yararlanılmıştır. Örneğin, “Geçmişimi Öğreniyorum” ünitesinin “Kültürel Zenginliğimiz” konusunda kültürümüzü yansıtan unsurlara yer verilirken bunlarla ilgili ilgi çekici fotoğraflara da yer verilmiştir. Eskiden kullanılan ve “çevre” adlı verilen mendiller hakkında bilgi verilirken bu mendilleri gösteren bir görsele; yine deri cüzdanların olmadığı ve madeni paraların kullanıldığı dönemlerde kullanılan nakışlı torbalardan bahsedilmiş ve bu bilgi bu torbalara ait bir örneği yansıtan görselle desteklenmiştir. Bu tür geçmişte kullanılan eşyalara ait görsellere yer verilmesi öğrencinin ilgisini çekebilecek bir sunumdur. Konuda ayrıca gölge oyunu hakkında bilgi verilirken Karagöz ve Hacivat karikatürüne yer verilmesi de öğrencinin konuya ilgisini çekebilecek bir sunumdur. Ünitenin “Kurtuluştan Kuruluşa” konusunda “Balıkesir Lisesi’nde I. Dünya Savaşı döneminde 12, 11 ve 10. sınıflarda talebe bulunmadığı okulda yalnızca 9. sınıf talebelerinin bulunduğu” (Koyuncu, Dağ, Koçak, Yıldırım ve Ünal, 2010: 49) bilgisine ve bu bilginin yanında Balıkesir Lisesi öğretmen ve öğrencilerini gösteren siyah beyaz bir fotoğrafa yer verilmesi ilgi çekici olmuştur. Bununla birlikte konunun sunumu sırasında Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’nde bulunan tablolara da yer verilmiş olması konuyu ilgi çekici kılacak bir unsurdur.

Görsellerin büyük bir çoğunluğu net ve temiz baskılıdır. Ders kitabında yer alan ve netlik ve baskı açısından sorunlu olan görseller ise siyah beyaz olan eski fotoğraflardır. Örneğin; “İnsanlar ve Yönetim” ünitesinin “Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda yer alan Atatürk’ü ve yanındaki vekilleri ilk meclis binasının önünde gösteren görsel ve Atatürk’ü meclis başkanı sıfatıyla kürsüde gösteren görsel netlik ve baskı açısından sorunludur (bkz. Ek-4.i). Görsellerde yer alan unsurlar tam olarak görünmemektedir.

5.S: Ders kitabında öğrencinin konulara ilgisini çekecek görsellerden yararlanılmıştır. Örneğin, “Bir Ülke, Bir Bayrak” adlı ünitenin “Yasalar Bizim İçin” adlı konusunda iki adet çizim şeklinde görsele yer verilmiştir. Toplumsal düzen

içerisinde yapılmaması gerekenleri gösteren bu görseller, olması gereken durumu değil de olmaması gereken durumu göstermeleri nedeniyle ve renkleri canlı olarak yansıtılmasından dolayı ilgi çekici olmuştur. Ünitenin “Seçim Heyecanı Sona Erdi” konusunda bakanlıklar tanıtılırken her bakanlık bulunduğu binanın fotoğrafı ve bakanlığın amblemi ile birlikte sunulmuştur. Bu görsellerden özellikle de amblemlerin içinde yer alan sembollerin incelenmesine olanak verilmiş olması öğrencilerin konuya ilgilerini çekebilecek bir unsurdur. “Hepimizin Dünyası” adlı ünitenin “Dünyamızın Tarihi ve Doğal Değerleri” konusunda ülkemizde ve dünyada bulunan ilgi çekici tarihi ve doğal değerlere ait görsellerden yararlanılmıştır. 12. ve 14. yüzyıllardan kalma taş işçiliğinin eskiliği ile önemli olan ve anıt özelliği taşıyan Ahlat mezar taşlarına ait görsel, Mengücekliler dönemine ait Divriği Ulu Camii’nin süslemeleri ile ünlü olan anıtsal giriş kapısını gösteren görsel, yüzyıllar önce yapılmış olmasına rağmen günümüze kadar gelebilmiş olan Çin Seddi’ne, Osmanlılardan kalmış olan Mostar Köprüsü’ne ait görseller bunlar arasında sayılabilir. Yine “Dünyanın Yedi Harikası” olarak kabul edilen Artemis Tapınağı, Babil’in Asma Bahçeleri, İskenderiye Feneri, Kral Mauselous (Mozelas)’ın Mezarı, Rodos Heykeli, Mısır Piramitleri, Zeus Heykeli tablolarına yer verilmiş olması da öğrencilerin günümüzde artık pek çoğunu göremeyeceği bu eserlerin görseller aracılığıyla sunulması nedeniyle ilgi çekici bir sunum olmuştur.

Görseller net ve temiz baskılıdır. Örneğin, “Adım Adım Türkiye” ünitesinde yer alan ve milli bayramlara ait fotoğrafları yansıtan görseller renkli canlı, net ve temiz baskılı bir şekilde sunulmuştur (bkznz. Ek-4.j) “Bir Ülke, Bir Bayrak” adlı ünitenin “Demokrasi ve Yönetim” konusunda yer alan ve İlk Meclis’in açılışını gösteren tablo da yine canlı renklere sahip olmakla birlikte, net ve temiz baskılıdır. Yalnızca bazı eski siyah beyaz fotoğraflar görünüm açısından sorunludur. “Adım Adım Türkiye” ünitesinin “Bir Devir Kapanıyor” konusunda yer alan ve Türk adliyesinde kadın hakim ve avukatları görev başında gösteren ve eski ölçü birimlerini kullanan bir satıcıyı gösteren görseller net bir görünüme sahip değildir.

6.S-1: Ders kitabında öğrencinin konulara ilgisini çekecek görsellere yer verilmiştir. Örneğin; “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinde ilk insanların mağara duvarlarına resim çizmesi ile ilgili bilgilerin sunulmasıyla birlikte konuyla ilgili bir karikatüre yer

verilmiştir. Konuda Çatalhöyük evlerini tepeden gösteren bir çizime yer verilmiş olması da öğrencilere bu evlerin girişinin damlarından olduğunu göstermesi açısından ilgilerini çekebilecek bir görsel olmuştur. Ünitenin “Bu Toprağın Medeniyetleri” konusunda yer alan Hititlere ait boğa biçimli kaplar, Frig koçbaşı stil, Lidya gerdanlık ve bilezik, Altın Lidya parası, Lidyalılara ait gümüş tas görselleri ilgi çekici görseller arasındadır. “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “Asya’nın Kandilleri” konusunda yer alan Kaşgarlı Mahmut’un dünya haritası da günümüz haritalarından farklı olduğu için bu tür görseller arasında gösterilebilir. “Geleneksel Türk Sanatları” konusunda yer alan Pazırık halısını gösteren görsel, o dönemlerde bile bu sanatın önemli derecede gelişmiş olmasını yansıtabilen bu halının günümüze kadar bozulmadan ulaşabildiğini göstermesi açısından da ilgi çekicidir. “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Demokrasinin Temel Taşları” konusunda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin bireylere sağladığı hakları gösterebilmek için iki farklı karikatürden yararlanılmış ve bu durum konuyu öğrencinin ilgisini çekebilecek bir hale getirmiştir.

Görseller arasında net ve temiz baskılı olanlar bulunduğu gibi bu duruma uygun olmayan görseller de yer almaktadır. Örneğin; “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Bu Toprağın Medeniyetleri” konusunda Kral Midas Tümülüs’ü görseline yer verilmiştir. Ancak bu görselin rengi soluktur ve görsel net değildir. “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin ilk konusu olan “Destan Yazan Türkler” de yer alan Türklerin Anayurdu ve Göçler haritası baskı açısından kalitesiz, renkleri soluk, boyutu küçük, içindeki yazıları ise hem küçük hem de siliktir. Yine aynı konuda oldukça küçük iki haritaya yan yana yerleştirilmek üzere yer verilmiştir. Kutluk İmparatorluğu ve Kök Türk Devleti’ne ait olan bu iki haritanın içindeki yazılar okunamayacak boyutta ve haritaların rengi de soluktur (bknz. Ek-4.k). Aynı konuda yer alan ve M.Ö. 174’te Büyük Hun Devleti altyazılı harita ile Uygur Devleti haritası ise net ve temiz baskılı olan haritalardır. “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Yönetim Biçimleri” konusunda yer alan II. Meşrutiyet Parlamentosu’nu gösteren görselin boyutunun küçük olmasına da bağlı olarak, görsel net olmamakla birlikte rengi de oldukça soluktur. Ancak ünitenin “Tarih Boyunca Türk Kadınları” adlı konusunda yer alan iki fotoğraf olan 1935 yılında İstanbul Beyazıt Meydanı’nda Türk kadını seçimi meydanında propaganda yaparken gösteren fotoğraf ile 1934 yılında Atatürk’ü Ankara Kız Lisesi öğrencileriyle Gazi

Orman Çiftliği'nde gösteren fotoğrafların rengi siyah beyaz olmasına rağmen bu görseller net, temiz baskılı ve canlıdır.

6.S-2: Ders kitabında ilgi çekici görseller bulunmaktadır. “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Geçmişten Günümüze Yerleşme” konusunda ilk insanların yaşayışlarını ve buluşlarını yansıtan karikatürlere ve çizimlere yer verilmiştir. Ünitenin “Geçmişten Günümüze Yerleşme” konusunda Mezopotamya’da ve Anadolu’da yaşayan uygarlıklar hakkında bilgi verilirken bu bilgilerin bir kısmının o uygarlıklarda hüküm süren devlet adamlarının ve halkın anlatımıyla sunulurken bunlara ait görsellere de yer verilmiş olması konuyu ilgi çekici bir hale getirmiştir. Örneğin; Babiller hakkında verilen bilgilerin bir kısım Babil kralı Hammurabi’nin anlatımıyla verilirken konuşma penceresi Hammurabi’nin heykeli ile birleştirilmiştir. Frigler hakkında verilen bilgilerin bir kısmı Frigya’da yaşayan bir çiftçinin anlatımıyla ve konuşma penceresi bu çiftçinin çizimi ile birleştirilerek verilmiştir. “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “İlk Türk Devleti” konusunda günümüzde kullandığımız eşyalara çok benzeyen ve Hunların kullandığı ayakkabı, başlık gibi günlük eşyaları gösteren görsellere yer verilmiştir. “Ülkemiz ve Dünya” ünitesinin “Kültürler Arası Köprü” konusunda Nasrettin Hoca’nın Sivrihisar’da bulunan ve altına “Dünyanın merkezi burasıdır” yazılı bir heykeline ait görsele yer verilmiştir. Görsel öğrencinin ilgisini çekecek türden ve bu konuda düşünmesini sağlayacak biçimdedir. “Demokrasinin Serüveni” ünitesinin “Belgelerin Dili” konusunda yıkılmak üzere olan bir binayı tutmaya çalışan bir müteahhidin karikatürüne yer verilmiştir. Bu karikatürde yine konunun başında sunulan ve öğrenilecek olan konuya öğrencinin ilgisini çekebilecek olan bir görsel örneğidir. Ünitenin “Temel Haklarımız” konusunun başında pazar yerinde köle satışını yansıtan temsili bir resme yer verilmiş ve resimde yer alan karakterlerle ilgili diyaloglara da yer verilerek resim ilgi çekici bir görsel haline getirilmiştir.

Ders kitabında yer alan görseller net ve temiz baskılıdır ancak bazı siyah beyaz fotoğraflar bunun dışındadır. Örneğin; “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesinin “Atatürk ve Sosyal Bilimler” konusunda Atatürk ve A. Afet İnan’ı Türk Tarih Kurumu üyeleriyle bir toplantıda gösteren fotoğraf bulanık bir görünüme sahiptir. “Yeryüzünde Yaşam” ünitesinin “Geçmişten Günümüze Yerleşme” konusunda yer alan iki renkli resim de çok soluk, renkleri çok belirsiz ve içinde yer alan unsurlar tam olarak

görünmemektedir. Ünitenin “Kimler Geldi, Kimler Geçti?” konusunda yer alan, Anadolu ve Mezopotamya’da farklı yüzyıllarda yaşamış uygarlıkların başkentlerini, önemli şehirlerini gösteren harita ise bunun aksine oldukça net, canlı renklerden oluşan ve temiz baskılı bir görünüme sahiptir. Yine konuda yer verilmiş olan Babilin Asma Bahçeleri ve Babil Kulesi tabloları da oldukça canlı ve net bir görünüme sahiptir (bkz. Ek-4.1). “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin “Geleneklerimiz, Göreneklerimiz” konusunda yer alan Türklerde yuğ törenini ve bir Türk ozanını gösteren iki çizim de bulanıktır ve net bir görünüme sahip değildir. “Elektronik Yüzyıl” ünitesinin “Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir” konusunda yer alan ve medresede eğitimi gösteren bir siyah beyaz resim de yine çok bulanık ve baskı açısından kalitesizdir.

Berk’e göre (2008: 63), “İpek Yolunda Türkler” ünitesinin ilk konusu olan “Doğu ile Batı Arasındaki Köprü” konusunda verilen İpek Yolu haritası temsili resminin renklendirmesi anlaşılır değildir. Ayrıca, ünitenin üçüncü konusu olan “Yazıtlardaki Uygarlık” konusunda kullanılan görseller her ne kadar ilgi çekiciyse de, içerik olarak eksikliklerin varlığı tespit edilmiştir. Örneğin Kültigin Anıtı olarak verilen resmin Bilge Kağan Anıtı olduğu tespit edilmiştir.

7.S: Ders kitabında öğrencinin konulara ilgisini çekecek görsellere yer verilmiştir. Örneğin; “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Yolumuz Sivas’a Düştü” konusunda Sivas’taki el sanatlarını yansıtan bazı görsellere yer verilmiştir. Bunlar arasında Sivas’ta eski dönemlerde evlerde kullanılan hayvan boynuzlarından yararlanılarak yapılan tarakları ve bıçakları yansıtan görsel örnekleri ilgi çekicidir (bkz. Ek-4.m). “Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “Buluşların Serüveni” adlı konusunda barutun bulunması ile ilgili bilgilere yer verildikten sonra 1800’lü yıllarda İngiltere’de bir barut fabrikasını gösteren görsele yer verilmiş, bu görselin yan tarafında ise barut fabrikasının bugünkü açık hava müzesi olarak kullanıldığı durumunu gösteren bir görselden yararlanılmıştır. Bu şekilde karşılaştırma yapabilmeye olanak veren bir sunum da öğrenciler için ilgi çekici olmuştur. Ünitenin “Değişim ve Gelişim” konusunda bir başka ilgi çekici görsele yer verilmiştir. Bu görselde Leonardo da Vinci’nin 1502 yılında II. Bayezid döneminde Haliç için tasarladığı köprü projesini gösteren bir çizimdir. O dönemde böyle bir projenin düşünülmüş olmasını yansıtan bu görsel de ilgi çekicidir. “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesinde yer alan “Nasıl Eğitim

Gördüler?” konusunda ahilik geleneğini yansıtan ve hatalı mal satan bir esnafın sattığı malın dükkanının çatısına atılmasını yansıtan bir çizime yer verilmiştir. Bu görselde yine öğrencinin ilgisini çekebilecek olan bir durumu yansıtmaktadır.

Berk’e göre (2008: 70), “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Seyyahların Gözünden Osmanlı Devleti” adlı konusunda, kültürel ve sosyal yaşama değinilmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin merak ettikleri Osmanlıda gündelik yaşama ilişkin resimlere, gravürlere yer verilmiştir. Ünitenin “Yenilikler ve Osmanlı Devleti” konusunda 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış kurumlardan biri olan Ziraat Bankası hakkında bilgi verilmiş ve konuyla ilgili resimlerle konu daha ilgi çekici hale getirilmeye çalışılmıştır. “Zaman İçinde Bilim” ünitesinin “Buluşların Serüveni” adlı konusu, kullanılan görsel malzemelerle desteklenmiş, konuya öğrencilerin dikkati çekilmeye çalışılmıştır.

Ders kitabında temiz baskılı ve net görsellerin bulunmasının yanı sıra baskısında sorun olan ve net olmayan görseller de yer almaktadır. “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinin “Anadolu, Ana Yurt” konusunda yer alan Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu’da kurulan beylikler haritası baskı açısından temiz, görünümü net ve renkleri canlıdır. Ünitenin “Etkiledik, Etkilendik Ama Nasıl?” konusunda yer alan Levni’ye ait minyatür de temiz baskılı, net ve renkleri canlı bir şekilde sunulmuştur. “Zaman İçinde Bilim” ünitesinde yer alan “Buluşların Serüveni” adlı konuda Sümerlerin Ay’ın hareketlerini izlemesini gösteren temsili bir resme yer verilmiştir. Resim temiz baskılı ve nettir. Ders kitabında baskı açısından sorunlu olan ve net olmayan görseller de yer almaktadır. Örneğin; “Türk Tarihinde Yolculuk” ünitesinde yer alan Selçuklular döneminde Sivas’ın şehir planını gösteren görsel soluk renklerde ve öğrencilerin bu görseli incelemesine olanak vermeyecek kadar küçük boyuttadır. (bkz. Ek-4.n) Ünitenin “Etkiledik, Etkilendik Ama Nasıl?” konusunda Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi’nin Paris ziyaretini gösteren tablo ve İstanbul’da değişen hayat tarzının Kağıthane mesiresine yansıdığını gösteren tablo baskı açısından kalitesiz, soluk renklerde ve görünümü net değildir. “Yaşayan Demokrasi” ünitesinin “Yönetimin Özü” konusunda yer alan ve Atatürk’ün Niğde’de karşılaşımını gösteren fotoğraf da yine baskı açısından sorunlu soluk bir renkte yansıtılmıştır.

Bütün ders kitaplarına yönelik bir yorum yapılacak olursa; sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularında yer alan görseller arasında öğrencilerin ilgisini çekebilecek nitelikte olan, öğrencilerin daha önce görmediği ve eski dönemlere ait unsurları yansıtan, değişik bir sunumla verilen görseller yer almaktadır. Görseller arasında baskı açısından temiz ve net bir görünüme sahip olan görsellerin bulunmasının yanı sıra siyah beyaz fotoğraflar başta olmak üzere bazı resimlerin bu açıdan sorunlu olduğu görülmüştür. Bununla birlikte harita ve planlar başta olmak üzere bazı görsellerin boyutlarının küçük olması, öğrencilerin bu görsellerde yer alan unsurları incelemesini güçleştirebilecek bir duruma neden olmuştur.

BÖLÜM V

V. Sonuçlar ve Öneriler

5. 1. Sonuçlar

Araştırmada, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesine yönelik öğretmen anketi uygulanmış ve anket uygulamasına katılan öğretmenlerin okuttuğu sosyal bilgiler ders kitapları doküman incelemesi yöntemiyle betimsel analize tabii tutulmuştur. Elde edilen nitel ve nicel veriler alt problemler temelinde birleştirilmiştir. Sonuçlar bölümü çalışmaya katılan öğretmenlerin çoğunluğunun verdiği cevaplar ve çalışmaya katılan öğretmenlerin okuttuğu bütün sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının kazanımlarla tutarlılığına yönelik sonuçlar:

Dördüncü sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını değerlendiren öğretmenler dışında diğer kademelerin ders kitaplarını değerlendiren öğretmenlere göre, tarih konuları içeriği öğretim programlarında belirtilen kazanımlarla tutarlıdır. Bütün sınıf kademeleri öğretmenlerinin görüşleri göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapıldığında ise öğretmenler % 39, 65 oranında bir çoğunluk ile ders kitaplarındaki tarih konuları işlenişini kazanımlarla tutarlı bulmaktadırlar.

Ders kitabı incelemelerine göre; incelenen altı adet sosyal bilgiler ders kitabı tarih konuları içeriği % 89,13 oranı ile kazanımlarla tutarlı olarak işlenmiştir. Kazanımları yansıtabilme açısından sorunlu görülen bölümlerde bu sorunun nedeni, konuların kazanımları kapsayacak şekilde sınırlandırılmamış olması, birkaç konu ile ilgili olan kazanımlara yönelik içeriğin oluşturulmasında bir konuya daha fazla ağırlık verilirken diğer konuya yeterince değinilmemesi, kazanımlarda belirtilen boyutlara yönelik bilgilerin eksik verilmesi olarak belirlenmiştir.

2. Sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının diğer derslerle ilişkilendirilmesine yönelik sonuçlar:

Çalışmaya katılan öğretmenler % 50,86 oranında bir çoğunluk ile sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları içeriğinin diğer derslerle ilişkilendirilerek sunulduğunu düşünmektedirler.

Ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının işlenişinde, sosyal bilgiler öğretim programlarında belirtilen dersler arası ilişkilendirme boyutu dikkate alınarak içerik oluşturulmuştur. Ancak 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında tarih ile ilgili kazanımlara yönelik dersler arası bir ilişkilendirme bulunmamasıyla birlikte 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında diğer derslerle bağlantılı olarak işlenmiş olan konular da bulunmaktadır.

3. Sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları içeriğinin öğrenme-öğretme ilkelerine uygunluğuna yönelik sonuçlar:

a) Öğretmenler % 42,24 oranında bir çoğunluk ile sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının somuttan soyuta ilkesine uygun bir şekilde örnek, görsel vb. somutlaştırıcı unsurlardan yararlanılarak sunulduğunu düşünmektedirler.

Ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının işlenişinde, görsellerden, örnek metinlerden, haberlerden, çeşitli kaynaklardan yapılan alıntılardan yararlanılarak bilgiler sunulmuş ve somuttan soyuta ilkesine uygun bir yaklaşım izlenmiştir.

b) Öğretmenlerin % 44,82 oranında bir çoğunluğunun görüşü ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları içeriği, daha önceki sınıflarda okutulan ve aynı dersin daha önce işlenmiş olan konularından yola çıkılarak bilinenden bilinmeye ilkesine uygun bir şekilde sunulmuştur.

c) Öğretmenlerin % 47,41 oranında bir çoğunluğunun görüşü ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları içeriği, öğrencinin yakın çevresinden ve yakın zamandan uzağa doğru bir sunumla yakından uzağa ilkesine uygun olarak sunulmuştur.

d) Öğretmenlerin % 33,62 oranında bir çoğunluğunun görüşü ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları içeriğinde ana fikre açıkça, anlaşılır bir şekilde yer verilerek soyutlama ilkesine uyulmuştur. Ders kitabı incelemelerine göre, konular hem tümevarım hem de tümdengelim yoluyla oluşturulmuştur ancak daha çok tümdengelimsel bir yaklaşım hakimdir.

e) Öğretmenlerin % 50,86 oranında bir çoğunluğunun görüşü ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının sunumunda tarihsel sıralamaya uygun olarak verilmesi gereken yerler kronolojik olarak sıralanarak düzey ilkesine uygun bir yaklaşım izlenmiştir.

f) Öğretmenler % 53,44 oranında bir çoğunluk ile sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları içeriğine yönelik başlıklar ve alt başlıkların birbirleriyle uyumlu, içerikte özetlere yer verilerek, öğrencinin kendi öğrenme şemasını oluşturmaya izin verecek bir biçimde sunulduğunu düşünmektedirler. Ders kitabı incelemelerine göre, ders kitaplarının çoğunda başlıklar ve alt başlıklar birbirleriyle bağlantılı olarak verilmesine karşın bağlantısız olan başlıklar ve alt başlıklar da vardır. Ders kitaplarında öğrencinin kendi öğrenme şemasını oluşturmaya yardımcı olacak öğretime yardımcı unsurlardan yararlanılmıştır. Ancak incelenen üç ders kitabının dışında diğer ders kitaplarında özetlere yer verilmemiştir.

g) Öğretmenlerin % 30,17 oranında bir çoğunluğunun görüşüne göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları içeriği oluşturulurken öğrencilerin geleceği kestirebilmesi ve geçmişe yönelik tahminlerde bulunabilmesi gerektiği ilkesine (vardama) uyulmuştur. Öğretmenler % 30,17 oranında bir çoğunluk ile ders kitaplarının ilgili bölümlerinin bu ilkeye uygunluğu konusunda kararsız olduklarını da belirtmişlerdir. Ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının işlenişinde, vardama ilkesine yönelik sorular vardır ancak bunlar ilkenin öngördüğü şekilde konu alt başlıkları olarak verilip öğrencinin tümüden o konu ile ilgili geleceğe ve geçmişe yönelik tahminlerde bulunabilmesine olanak tanınması biçiminde değil, sadece konu içinde verilen bazı sorularla sınırlı kalmaktadır. Ayrıca geleceğe yönelik çıkarımlardan çok geçmişte meydana gelmiş olaylara, durumlara yönelik tahminlere daha çok yer verilmiştir.

h) Öğretmenlerin % 50 oranında bir çoğunluğunun görüşüne ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları içeriği oluşturulurken öğrenciye verilmek istenen bilgiler, ilkeler şema, tablo, örnek vb. öğretime yardımcı materyallerle ilişkilendirilerek sunulmuş ve materyal örgütlenişi ilkesine uygun bir yaklaşım sergilenmiştir.

4. Sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının alıştırma ilkelerine uygunluğuna yönelik sonuçlar:

a) *Hazırlık soruları:* Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 34,48 oranında bir çoğunluğunun görüşüne ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konuları ile ilgili olan hazırlık sorularında öğrencilerin yakın çevresinden, günlük yaşamından yola çıkılarak oluşturulmuş olan ve öğrencinin isteklerine, ihtiyaçlarına hitap eden sorulara yer verilmiştir. Öğretmenlerin % 30,17 oranında bir çoğunluğunun görüşü ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konuları ile ilgili olan hazırlık sorularında öğrencilerin konulara ilgi ve istek duymalarını sağlayacak sorular bulunmaktadır ancak ders kitabı incelemelerine göre ilköğretim birinci kademe ders kitaplarında tarih konularının daha az yoğunlukta olmasına da bağlı olarak öğrencilerin konulara ilgi ve istek duymasını sağlayacak sorular da sınırlıdır. Öğretmenlerin % 33, 62 oranında bir çoğunluğunun görüşüne göre ders kitaplarının tarih konularına yönelik hazırlık soruları öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine -bilgi ve beceri birikimine- uygun olarak oluşturulmuştur. Ders kitabı incelemeleri sonucunda, tarih konularına yönelik hazırlık sorularının genellikle bu ilkeye uygun bir şekilde oluşturulduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin % 40,51 oranında bir çoğunluğunun görüşü ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenen bölümleri ile ilgili olan hazırlık soruları öğrencilerin seviyelerine uygun, ulaşabileceği araştırma kaynaklarını kullanabileceği, ifade biçimleri öğrencilerin anlayabileceği biçimde oluşturulmuştur.

b) *Değerlendirme soruları:* Çalışmaya katılan öğretmenlerin % 45,68 oranında bir çoğunluğunun görüşüne ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konuları ile ilgili olan değerlendirme sorularında alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme hususlarına yönelik sorulara yer verilmiştir. Ders

kitabı incelemelerine göre, ders kitaplarında çoktan seçmeli, klasik, boşluk doldurma ve doğru/yanlış sorularına diğer soru türlerine göre daha fazla yer verilmiştir. Öğretmenlerin % 39,65 oranında bir çoğunluğunun görüşüne göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konuları ile ilgili değerlendirme soruları arasında öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmeye yönelik sorulara yer verilmemiştir. Ders kitabı incelemelerine göre, bu türde hazırlanan sorulara yeterince rastlanmamasına karşın bazı soruların öğrencilerin merak ederek yeni deneyimlere yönelmesini sağlayacak türde olduğu da tespit edilmiştir. Öğretmenlerin % 31,03 oranında bir çoğunluğuna göre, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularına yönelik değerlendirme soruları oluşturulurken öğrencilerin ilgi düzeyi ve yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma-inceleme konularına yer verilmemiştir. Öğretmenlerin % 31,03 oranında bir çoğunluğuna göre ise, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularına yönelik değerlendirme soruları arasında öğrencilerin ilgi düzeyi ve yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma-inceleme konuları bulunmaktadır. Öğretmenlerin bu konuda iki zıt görüşü savunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ders kitabı incelemelerine göre, öğrencilerin ilgi düzeyi ve yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma-inceleme soruları bulunduğu gibi bu ilkeye uygun olan soruların çok sınırlı kaldığı ders kitapları da bulunmaktadır.

5. Sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının görsel düzen ilkelerine uygunluğuna yönelik sonuçlar:

Öğretmenlerin % 38,79 oranında bir çoğunluğunun görüşüne ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının işlenişinde açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikte öğretime yardımcı unsurlara (şema, grafik, resim vb.) yer verilmiştir. Ders kitabı incelemelerine göre, görseller arasında en fazla fotoğraflardan yararlanılmıştır. Bununla birlikte resim, çizim/karikatür, minyatür, harita, tarih/zaman şeridi vb. çeşitli türlerde görsel unsurlardan da yararlanılmıştır. Öğretmenlerin % 52,58 oranında bir çoğunluğunun görüşüne ve ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitapları tarih konularının işlenişinde yer verilen görseller konulara uygun, bu konularla bağlantılı bir şekilde oluşturulmuştur. Öğretmenlerin % 43,1 oranında bir çoğunluğunun görüşüne göre, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarihle ilgili bölümlerinde yer alan görseller ilgi çekici, estetik yönden

uygun, net ve temiz baskılıdır. Ders kitabı incelemelerine göre, sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih konularında yer alan görseller arasında öğrencilerin ilgisini çekebilecek nitelikte olan, öğrencilerin daha önce görmediği ve eski dönemlere ait unsurları yansıtan, görsellerin birbirleriyle ilişkilendirilmesi yoluyla değişik bir sunumla verilen görseller yer almaktadır. Görseller genellikle baskı açısından temiz ve nettir ancak özellikle siyah beyaz fotoğraf biçiminde olan görseller bu açıdan sorunludur. Ayrıca bazı görsellerin boyutlarının küçük olması, öğrencilerin bu görsellerde yer alan unsurları incelemesini güçleştirebilecek bir duruma neden olmuştur.

5. 2. Öneriler

Elde edilen sonuçlara dayalı olarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. Ders kitapları içeriğinde kazanımları yansıtabilme açısından sorunlu olabilecek bölümlerin bulunmamasına özen gösterilmelidir. Bunun için kazanımın öngördüğü konuların sınırları doğru bir şekilde belirlenmeli ve içerik bu sınırlar çerçevesinde işlenmeli, birkaç konunun ele alınması şeklinde belirlenmiş olan kazanımlarla ilgili içerik oluşturulurken konulara dengeli bir şekilde yer verilmeli ve kazanımlarda belirtilen boyutlara yönelik verilmesi gereken bilgiler eksiksiz olarak sunulmalıdır.

2. Ders kitapları içeriğini yansıtan konu başlıkları ve alt başlıklar oluşturulurken birbirleriyle bağlantısız ve uyumlu olmayan başlıkların yer almamasına dikkat edilmelidir. Her ders kitabında mutlaka konularla ilgili özetlere yer verilmelidir. Bunlara dikkat edilerek oluşturulacak olan bir içerikte öğrenci konuları kendi öğrenme şemasına uygun olarak daha kolay öğrenebilir.

3. Ders kitapları içeriğinde, öğrencinin elde ettiği bilgi ve becerilere dayanarak geçmiş ve geleceği kestirmesine imkan sağlayacak olan soruların yalnızca konunun sunumu sırasında değil, vardama ilkesine uygun olarak alt başlıklar halinde de verilmesi gerektiği konusuna dikkat edilmelidir. Bununla birlikte konu tarih olsa da, öğrencinin yalnızca geçmişe yönelik çıkarımlarda bulunması değil geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunabilmesi hususuna da dikkat edilmeli ve bu yönde de yeterli soruya yer verilmelidir.

4. Ders kitaplarında yalnızca içerikte yer alan konuları değerlendirmeye yönelik sorulara değil, öğrencilerin merak duymalarını ve farklı konulara da yönelmelerini sağlayabilecek olan ve böylece henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmeye yönelik sorulara da yer verilmelidir.

5. Ders kitaplarının değerlendirme bölümlerinde de araştırma-inceleme sorularına yer verilmesine özen gösterilmeli ve bu sorular öğrencilerin ilgi düzeyi ve yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmalıdır.

6. Ders kitaplarında yer alan görsellerin hepsinin baskı açısından temiz ve net olmasına özen gösterilmeli, özellikle siyah beyaz fotoğraflar mümkün oldukça bu ilkeye uygun olarak seçilerek ders kitaplarında yer verilmeli ve görseller içlerinde yer alan unsurların incelenmesine imkan sağlayacak boyutlarda ders kitaplarına yerleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (1999). *Türk eğitim tarihi*. İstanbul: Alfa Kitabevi.
- Arıkan, Z. (1998). Ders kitaplarında Avrupa tarihi. S. Özbaran (ed.), *Tarih öğretimi ve ders kitapları* (ss. 153-166) İçinde. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Arslan, M. (2006). *Değişen değerler ve sosyal bilgiler öğretimi programlarına yansımaları*. II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde sunulan bildiri (26-28 Mayıs, Van, ss. 182-190) MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, Van Valiliği M.E.M., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Van: Milli Eğitim Basımevi.
- Bağlı, M. T. ve Esen, Y. (2003). Ders kitabı yazarları için insan hakları ışığında yol gösterici bazı somut öneriler. M. T. Bağlı ve Y. Esen (eds.) *Ders kitaplarında insan hakları: İnsan haklarına duyarlı ders kitapları için* (ss. 127-153) İçinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Başaran, İ. E. (1993). *Türkiye eğitim sistemi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- Behar, B. E. (1992). *İktidar ve tarih*. İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Berk, F. (2008). *Eski ve yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında tarih konularının karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilen, M. (2002). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilgili, A. S. (2006). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. İ. H. Demircioğlu (ed.) *Sosyal bilgilerin temelleri* (ss. 3 -50) İçinde. Ankara: Hegem Yayınları.
- Binbaşıoğlu, C. (1988). *Genel öğretim bilgisi*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayıncılık.
- Bedarida, F. (2001). *Tarihçinin toplumsal sorumluluğu* (çev. A. Tartanoğlu ve S. Aydın). Ankara: İmge Kitabevi.

Büyüköztürk, Ş (2005). Anket geliştirme. *Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3).

Carr, E. H. (1993). *Tarih nedir?* (çev. M. G. Gürtürk). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cemaloğlu, N. (2003). Öğretimde ders kitaplarının yeri ve önemi. *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu, Tarih 9-12* (ss. 1-23) İçinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Çalışkan, H. ve Yıldız, M. (2008). 1998 ve 2004 programlarına göre hazırlanan ilköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünite değerlendirme sorularının analizi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 75-88.

Çapa, M. (2006). Tarih. İ. H. Demircioğlu (ed.) *Sosyal bilgilerin temelleri* (ss. 241-277) İçinde. Ankara: Hegem Yayınları.

Çiçek, S., Sarışen, G. R. ve Tüzün, G. (2009). Giriş. G. Tüzün (ed.) *Ders kitaplarında insan hakları II: Tarama sonuçları* (ss. 13-22) İçinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Çotuksöken, B. (2003). Ders kitaplarında eğitim felsefesi ve eleştirel düşünme. B. Çotuksöken, A. Erzan ve O. Silier (eds.) *Ders kitaplarında insan hakları: Tarama sonuçları* (ss. 122-135) İçinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Demirel, Ö. (2006). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Demircioğlu, İ. H. (2007). *Tarih öğretiminde öğrenci merkezli yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Duman, T. ve Çakmak, M. (2003). Ders kitabının nitelikleri. L. Küçükahmet (ed.) *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Erden, M. (tarihsiz). *Sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınları.

- Genç, E., Polat, M. M., Başol, S., Kaya, N., Azer, H., Gökçe, S. Koyuncu, M., Gök, A., Yıldız, A., Yılmaz, D. ve Özcan, A. (2008). *İlköğretim sosyal bilgiler 6 ders kitabı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Gök, Y. *Genel öğretim ilkeleri*. (<http://www.egitim.aku.edu.tr/ygok.ppt>, 05.10.2010 tarihinde erişildi).
- Gözütok, Ş. (2006). *Tarihi perspektifte sosyal bilimler eğitimi -Selçuklu ve Osmanlılar dönemi- II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde sunulan bildiri* (26-28 Mayıs, Van, ss. 13-18). MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, Van Valiliği M.E.M., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Van: Milli Eğitim Basımevi.
- Gülcan, M. G., Bayram, Ö., Kılıç, Z., Karakaya, F. M. ve Midilli, A. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler 5 ders kitabı*. Ankara: Koza Yayın Dağıtım.
- Houston, A. (2004). *Anket hazırlama kılavuzu*. (<http://www.istatistikmerkezi.com/e-kitap,anket-hazirlama-kilavuzu,20.html>, 10.10. 2010 tarihinde erişildi).
- İncekara, S. ve Karatepe, A. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin yeni program temelinde ders kitaplarına yönelik düşünceleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 21, 46-64.
- Kabapınar, Y. (2003). Bir öğretim materyali olarak hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitapları. C. Öztürk ve D. Dilek (ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Keskin, C. S. ve Kaplan, A. (2007). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin teknolojik değişimin etkileri üzerine eleştirel düşünceleri: Disiplinlerarası bir yaklaşım, *Yeditepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (EDU7)*, 2 (2).
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2007). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Kıyıcı, F. (2003). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında içeriğin hazırlanması*. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kodaman, B. (1988). *Abdülhamit devri eğitim sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kolukısa, E. A., Tokcan, H. ve Akbaba, B. (2008). *İlköğretim sosyal bilgiler ders kitabı 6*. Ankara: Gizem Yayıncılık.
- Koştaş, M. (1986). Din sosyolojisine giriş. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 355-369.
- Koyuncu, K. M., Dağ, Ö., Koçak, E., Yıldırım, T. ve Ünal, M. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler 4 ders kitabı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Köstüklü, N. (2006). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Seba Ofset Matbaacılık.
- Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürlüğü. (1943). *II. Maarif şurası çalışma raporları*. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4-5. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (6-7. sınıflar)*. Ankara: MEB Yayınevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürlüğü. (2008). *İlköğretim programları ve ders kitaplarının değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarının ortaöğretim ile paylaşılması çalıştay/ çalışma raporu (21-22-23 Mayıs, Ankara)*.
- Milli Eğitim Bakanlığı. *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4. ve 5. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu (revizyon)*. (http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74&min=0&orderby=titleA&show=10, 15.10. 2010 tarihinde erişildi).
- Milli Eğitim Bakanlığı. *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6. ve 7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu (revizyon)*. (<http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?>

[name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74&min=20&orderby=titleA&show=10](#), 15.10. 2010 tarihinde erişildi).

Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği (31 Aralık 2009). *Resmi Gazete*, 27449.

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. (2009). *Öğretim programları tanıtım çalışmaları*. E. Gürkan (ed.), (<http://www.hayatboyugelisme.com/Sunular/mebgep/EminGurkan.ppt>, 06.02.2010 tarihinde erişildi).

Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü. (2009). *Öğretim programlarının yenilenme gerekçeleri ve davranışçı yaklaşım ile yapılandırmacı yaklaşım arasındaki farklar*. E. Gürkan (ed.), (<http://www.hayatboyugelisme.com/Sunular/mebgep/EminGurkan.ppt>, 06.02.2010 tarihinde erişildi).

Milli Eğitim Bakanlığı. 2010-2011 Eğitim ve Öğretim Yılında Okutulacak İlköğretim ve Ortaöğretim Ders Kitapları (Ocak 2010). *Tebliğler Dergisi*, 2628(73).

Oral, B. (2008). Ders kitaplarının öğretim programlarına uygunluğu. Ö. Demirel ve K. Kiroğlu (eds.), *Konu alanı ders kitabı incelemesi* (ss. 82-103) İçinde. Ankara: Pegem Akademi.

Ortaylı, İ. (1998). Tarih öğretimi için yazılacak kitaba ilişkin sorunlar. S. Özbaran (ed.), *Tarih öğretimi ve ders kitapları* (ss. 45-53) İçinde. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

Öcal, A. ve Yiğittir, S. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Kırıkkale örneği). *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 1(8), 51-61.

Önal, H. ve Kaya, N. (2006). Sosyal bilgiler ders kitaplarının (4. ve 5. sınıf) değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(9), 21-37.

Özbaran, S. (1997). *Tarih, tarihçi ve toplum*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Özgür, B. (2006). Küreselleşme ve eğitim reformları. *Kıbrıs Yazıları*, 2, 123-135.

- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2003). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Pingel, F. (2003). *Ders kitaplarını araştırma ve düzeltme rehberi/UNESCO* (çev. N. Elhüseyni). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Polat, M. M., Kaya, N., Koyuncu, M. ve Özcan, A. (2007). *İlköğretim sosyal bilgiler 7 öğretmen kılavuz kitabı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Polat, M. M., Kaya, N., Koyuncu, M. ve Özcan, A. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler 7 ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Safran, M. (2006). *Tarih eğitimi/makale ve bildiriler*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sakaoğlu, N. (1998). İlkokul tarih programları ve ders kitapları. S. Özbaran (ed.), *Tarih öğretimi ve ders kitapları* (ss. 143-151) içinde. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Semenderoğlu, A. ve Gülersoy, A. E. (2006). *İdeal sosyal bilgiler öğretim programı arayışında yeni sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi*. II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde sunulan bildiri (26-28 Mayıs, Van, ss. 160-167). MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, Van Valiliği M.E.M., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Van: Milli Eğitim Basımevi.
- Sönmez, V. (2010). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Şimşek, A. (2006). *İlköğretimde tarih öğretimi açısından 1998 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırılması*. II. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde sunulan bildiri (26-28 Mayıs, Van, ss. 202-210). MEB Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü, Van Valiliği M.E.M., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Van: Milli Eğitim Basımevi.
- Taş, M. A. (2007). Yeni sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşlerinin belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17.
- Tekeli, İ. (1998a). *Tarih bilinci ve gençlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Tekeli, İ. (1998b). Küreselleşen dünyada tarih öğretiminin amaçları ne olabilir? S. Özbaran (ed.), *Tarih öğretimi ve ders kitapları* (ss. 35-43) İçinde. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Tekeli, İ. (2002). *Yaratıcı ve çağdaş bir tarih eğitimi için*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı, Y. (2003). Ders kitabı ve eğitimdeki önemi. L. Küçükahmet (ed.), *Konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu* (ss. 34-66) İçinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Timur, Ş. ve Bağlı, H. (2003). Ders kitaplarında görsellik ve tasarım: İmge ve metin ilişkisi açısından insan hakları. M. T. Bağlı ve Y. Esen (eds.), *Ders kitaplarında insan hakları: İnsan haklarına duyarlı ders kitapları için* (ss. 47-75) İçinde. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin Peşinde*. (çev. Ö. Arkan). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tosun, R. (2002). Atatürk'ün Türk tarih tezi. *Ata Dergisi*, 10, 231-234.
- Tunçay, M. (1977). İlk ve ortaöğretimde tarih. *Felsefe kurumu seminerleri* (ss. 276-285) İçinde. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tümsek, S. (2006). *Eski (1998) ve yeni (2004) ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında (4. ve 5. sınıf) tarih konularının mukayesesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tüysüz, S., Aydın, A., Özensoy, A. U. ve Aynacı, C. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler 4 ders kitabı*. Ankara: Okyay Yayıncılık.
- Üçyiğit, E. (1977). Okullarımızda tarih öğretimi. *Felsefe kurumu seminerleri* (ss. 269-275) İçinde. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yıldırım, A. (1996). Disiplinlerarası öğretim kavramı ve programlar açısından doğurduğu sonuçlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 12, 89-94.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tarih eğitimi ve ders kitapları.

(<http://www.tarihvakfi.org.tr/ayrinti.asp?StrId=7>, 16.02.2010 tarihinde erişildi).

EKLER

EK 1:

**SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI TARİH KONULARININ İÇERİK
DÜZENLEMESİNİN UYGUNLUĞUNUN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE GÖRE
DEĞERLENDİRİLMESİ ANKETİ**

Değerli Öğretmenler,

Bu çalışmanın amacı, ilköğretim okullarında okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin, öğretmen görüşlerine göre içerik düzenleme ilkelerine uygunluğunun ne düzeyde olduğunu ortaya çıkarmaktır. Ankette bulunan sorulara vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır.

Bu anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm kişisel bilgilerin elde edilmesi amacıyla hazırlanan sorulardan; ikinci bölüm ise sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin içerik düzenlemesi hakkındaki görüş ve düşüncelerinizi belirleme amacıyla hazırlanan sorulardan meydana gelmektedir.

Lütfen anketlerin üzerine isim belirtmeyiniz.

İlgi ve yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Yüksek Lisans Öğrencisi/Sosyal Bilgiler Eğitimi
Aysun ÇELEBİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Cinsiyet	Bayan ()	Erkek ()			
Öğretmenlik Yaptığınız Sınıf	Sınıf	Sosyal Bilgiler			
	Öğretmenliği	Öğretmenliği			
	()	()			
	Şu an	Değerlendirme			
	derslerine	yapacağınız			
	girdiğiniz sınıf	ders kitabı			
	() 4. sınıf	() 6.sınıf			
	() 5. sınıf	() 7. sınıf			
		() Her ikisi			
		de			
Mesleki Deneyim	1–5 Yıl ()	5–10 Yıl ()	10–15 Yıl ()	15–20 Yıl ()	20 Yıl Üzeri ()

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde sosyal bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin içeriğine ilişkin görüşlerinizi öğrenmek amacıyla çeşitli sorular verilmiştir. Lütfen bu soruları kendi düşünceleriniz doğrultusunda;
1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum,
 seçeneklerinden birini tik (X) koyarak cevaplandırınız.

SORU NO	SORULAR	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.	Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriği, bu alanda öğrencide oluşturulmak istenen kazanımlarla tutarlıdır.					
2.	Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili konuları, aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirilmiştir.					
3.	Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümleri içeriğinin, öğrenme-öğretme ilkelerine uygunluğuna göre değerlendirilmesi;	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	a)Konular somutlaştırılarak sunulmuştur. (Somuttan-soyuta ilkesi).					
	b)Yeni öğrenilecek konular daha önce öğrenilmiş konularla ilişkisi kurularak verilmiştir. (Bilinenden bilinmeye ilkesi).					
	c)Öğrenciye öğretilecek olanların sunumunda öncelik yakın çevrede ve yakın zamandadır (Yakından uzağa ilkesi).					
	d)Öğretilecek olan konunun ana fikri açık, yalın ve anlaşılır bir şekilde verilmiştir (Soyutlama ilkesi).					
	e)İçerik aşamalı ve birbirinin önkoşulu olacak şekilde sıralanmıştır (Düzey ilkesi).					
	f)İçerik ana ve alt başlıkları birbirleriyle ilişkili ve anlamlı, özetlere yer verilerek oluşturulmuştur (Şema ilkesi).					
	g)İçerik, öğrencinin elde ettiği bilgi ve becerilere dayanarak geçmiş ve geleceği kestirmesine olanak vermektedir (Vardama ilkesi).					
	h)İçerikte sunulan ilkeler şemalarla, tablolarla, örneklerle desteklenmiştir (Materyal örgütleniş ilkesi).					
4.	Sosyal Bilgiler ders kitaplarının tarih ile ilgili bölümlerinin alıştırma ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi;	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Hazırlık çalışmalarının alıştırma ilkelerine uygunluğuna göre değerlendirilmesi;					
	a) Öğrencilerin yakın çevresiyle, ihtiyaçlarıyla, ve günlük yaşantısıyla uygundur.					
	b) Öğrencide ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmaya ilişkin materyaller vardır.					
	c) Öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyine uygundur.					
	d) Öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma, inceleme yapmaya teşvik etmektedir.					

	Değerlendirme sorularının alıştırma ilkelerine uygunluğuna göre değerlendirilmesi;	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	a)Alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme hususlarına yer verilmiştir.					
	b)Sorular, öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmektedir.					
	c)Araştırma-inceleme konuları, öğrencilerin farklı ilgi düzeyleri ve çevreleri dikkate alınarak belirlenmiştir.					
5.	İçeriğin görsel düzen ilkelerine göre değerlendirilmesi;	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	a)Konuların işlenişinde açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı unsurlara (şema, grafik, resim vb.) yeterince yer verilmiştir.					
	b)Öğretime yardımcı unsurlar (görseller) konulara uygundur.					
	c)Öğretime yardımcı unsurlar (görseller) ilgi çekici, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılıdır.					

EK 2: NİTEL ARAŞTIRMADA ÖLÇÜT OLARAK KULLANILAN TEMALAR:

1. İçerik kazanımlarla tutarlı mıdır?: İçerik, kazanımın öngördüğü biçimde sınırlandırılmalı ve her türlü bilgiye değil bu sınırlama çerçevesinde verilmesi gereken bilgilere yer verilmelidir. Kazanıma bakınca içerikte ne verileceği bellidir. İçerikte kazanımın öngördüğü bilgiler eksiksiz olarak, uyumlu bir biçimde sunulmalıdır.

2. İçerik aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkilendirilmiş midir?: Bireyin doğası gereği bütüncül olan algılama anlayışı nedeniyle, içerikte sunulan bilgiler aynı sınıfta okutulan diğer derslerle ilişkisi kurularak verilmelidir. Bunun için öğretim programlarında belirtilen dersler arası ilişkilendirme boyutu dikkate alınmalıdır.

3. İçeriğin oluşturulmasında öğrenme-öğretme ilkelerine uygun bir yöntem izlenmesi gerektiği ilkesine göre;

a) Somuttan soyuta ilkesine uyulmuş mudur?: İçerik öğrencinin karşılaştığı bilgiyi somutlaştırmasına yardımcı olabilecek görsellerle ve örneklerle desteklenerek sunulmalıdır.

b) Bilinenden bilinmeyene ilkesine uyulmuş mudur?: İçerikte yer verilen bilgiler öğrencinin daha önceki kademelerde ilgili konuyla bağlantılı olarak öğrendiklerinden yola çıkılarak ve ders kitabının daha önceki konularında verilen bilgilerle bağlantısı kurularak sunulmalıdır.

c) Yakından uzağa ilkesine uyulmuş mudur?: Sunulacak olan bilgi öğrencinin yakın çevresinden, içinde bulunulan zamandan ve/veya yakın geçmişten yola çıkılarak verilmelidir.

d) Soyutlama ilkesine uyulmuş mudur?: İçerikte konuların ana fikrinin ne olduğu öğrenciye açık ve anlaşılır bir şekilde sunulmalıdır.

e) Düzey ilkesine uyulmuş mudur?: İçerikte yer verilen bilgiler, aşamalı ve birbirinin ön koşulu olacak şekilde, tarihsel sıralamasına uygun olarak sunulmalıdır.

f) Şema ilkesine uyulmuş mudur?: İçeriğin ana ve alt başlıkları birbirleriyle uyumlu olmalı, öğrencinin kendi öğrenme şemasını oluşturabilmesine yardımcı olabilecek öğretime yardımcı unsurlardan yararlanılmalı ve konuların özetlerine yer verilmelidir.

g) Vardama ilkesine uyulmuş mudur?: İçerik, öğrencinin geçmişi ve geleceği kestirmesine olanak verecek biçimde oluşturulmalı ve bunun için soru şeklinde oluşturulmuş alt başlıklardan yararlanılmalıdır.

h) Materyal örgütlenişi ilkesine uyulmuş mudur?: İçerikte yer alan bilgiler, ilkeler şemalarla, tablolarla, örneklerle desteklenmelidir. Öğrencilerin sunulan bu bilgileri ve ilkeleri değişik ve uygun durumlarda kullanabilmesine imkan tanınmalıdır.

4. İçeriğin alıştırma ilkelerine uygun bir şekilde oluşturulması gerektiği ilkesine göre;

4.1. Hazırlık çalışmaları;

- a) Öğrencilerin yakın çevresi, ihtiyaçları ve günlük yaşantısı ile ilgili midir?
- b) Öğrencide, ünite ya da konuyu öğrenmeye ilgi ve istek uyandırmakta mıdır?
- c) Öğrencinin bilgi ve beceri birikimine uygun mudur? (Hazırlık soruları, öğrencinin daha önce öğrenmiş olduğu bilgiler dikkate alınarak oluşturulmalıdır).
- d) Öğrencilerin seviyelerine uygun araştırma-inceleme yapmaya teşvik edecek biçimde midir?

4.2. Değerlendirme çalışmaları;

- a) Alıştırma, test, araştırma-inceleme, muhakeme etme hususlarına yer verilmiş midir? (Değerlendirme bölümlerinde öğrencinin öğrendikleriyle ilgili alıştırma yapabilmesine, öğrendiklerini kontrol edebilmesine ve bu bilgilerle ilgili araştırma-inceleme ve değerlendirmeler yapabilmesine imkan tanıyabilecek olan sorulara yer verilmelidir).
- b) Sorular, öğrencilerin henüz kazanmadıkları bilgi, tutum ve davranışları kazandırmaya teşvik etmekte midir? (Sorular, öğrencilerin henüz öğrenmedikleri konulara merak duymalarını sağlayacak biçimde oluşturulmalı ve onları yeni deneyimlerde bulunmaya teşvik edebilecek nitelikte olmalıdır).
- c) Öğrencinin ilgi düzeyi ve yakın çevresi dikkate alınarak oluşturulmuş araştırma-inceleme sorusu örnekleri yer almakta mıdır?

5. İçeriğin görsel düzen ilkelerine uygun bir şekilde oluşturulması gerektiği ilkesine göre;

- a) Konuların işlenişinde açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı unsurlara (şema, grafik, resim vb) yeterince yer verilmiş midir?
- b) Araçlar konuya uygun, anlatımla ilişkili midir?
- c) Öğretime yardımcı unsurlar (bellek destekleyiciler) ilgi çekici, estetik yönden uygun, net ve temiz baskılı mıdır?

EK 3:**İLKÖĞRETİM SOSYAL BİLGİLER DERSİ PROGRAMINDA TARİH MÜFREDATININ TANITIMI****a) İlköğretim I. ve II. Kademe (4., 5., 6., 7. Sınıflar) Tarih Müfredatı****4. Sınıf:****ÖĞRENME ALANI:** Birey ve Toplum**ÜNİTE:** Herkesin Bir Kimliği Var

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar.	4.S-1
	“Herkesin Bir Hikâyesi Var” konusunda Hikayelerimiz başlığı altında yaşam kronolojisi örneklerine yer verilmiştir.
	4.S-2
	“Yaşadıklarımı Sıralıyorum” adlı konuda zaman şeridinden de yararlanılarak örnek bir yaşam kronolojisine yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Birey ve Kimlik**ÜNİTE:** Geçmişimi Öğreniyorum

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Sözlü tarih yöntemi kullanarak ve nesnelere dayanarak aile tarihi oluşturur.	4.S-1
	“Köklerimiz” adlı konunun Aile Tarihi bölümünde Aile Tarihi Formu’na uygun olarak oluşturulmuş aile tarihi ve ailede değer verilen eşyalarla ilgili örnek metinlere yer verilmiştir.
	4.S-2
	“Ailemin Tarihini Yazıyorum” adlı konuda sözlü tarih yöntemi ile ilgili bilgilere yer verilmiş, bu yöntemle uygun olarak hazırlanan sorulardan yola çıkılarak ve aile için manevi değeri olan eşyalardan da yararlanılarak örnek bir aile tarihi metni oluşturulmuştur.
2. Ailesinde ve çevresindeki milli kültürü yansıtan öğeleri fark eder.	4.S-1
	“Köklerimiz” konusunun Hatıralarımız, Eşyaların Sırrı ve Dünyalara Değişmem bölümlerinde milli kültürü oluşturan halıcılık, süsleme sanatı gibi unsurlara, geçmişte kullanılan bakır kaplar vb. eşyalara yönelik bilgilere yer verilmiş; milli kültürün bir unsuru olan İstiklal Savaşı madalyalarına değinilmiş ve bunların milli kültürü oluşturtmasındaki önemine yer verilmiştir.

	4.S-2
	“Kültürel Zenginliğimiz” konusunda milli kültürü oluşturan milli ve dini bayramlar, Türk kahvesi, düğün, mendil işleme, gözleme, çinçilik, mimaride kullanılan iç süsleme, ebru sanatı, asker uğurlama töreni gibi milli kültürü oluşturan unsurlar hakkında bilgilere yer verilmiştir.
3. Tarihte Türklerin yaygın olarak oynadığı oyunlardan günümüzde de devam edenlere örnekler verir.	4.S-1
	“Geçmişten Bugüne” konusunda ata sporumuz güreş, cirit, horon gibi yüzyıllardır oynanan oyunlara yer verilmiş ve günümüzde de bunların kiminin spor dalı olarak kiminin oyun olarak devam ettiğine yönelik bilgilere yer verilmiştir.
	4.S-2
	“Hangi Oyunları Oynuyoruz?” konusunda öncelikle günümüzde oynanan çocuk oyunlarından örneklerle yer verilerek atalarımızın da yüzyıllarca çeşitli oyunlar oynadığına değinilmiş ve bunlardan cirit oyunu ile yağlı güreş hakkında bilgilere yer verilmiştir.
4. Kültür öğelerinin geçmişten bugüne değişerek taşındığına ilişkin yakın çevresinden kanıtlar gösterir.	4.S-1
	“Geçmişten Bugüne” konusunda kültürümüzde yüzyıllardır yer edinmiş olan ve günümüzde de devam eden Aşure ve Türk Kahvesi kültürü ile ilgili bilgilere yer verilerek konu sunulmuştur.
	4.S-2
	“Kültür Elçisiyiz” konusunda geçmişte insanların ev yaşamının vazgeçilmezleri arasında olan kilimler, günlük yaşamda giyilen bindallı gibi giysilerin günümüzde ise dekorasyon vb. amaçlarla hala kullanılan kültürel unsurlar olduğuna yönelik bilgilere yer verilmiştir.
5. Yaşanmış olaylardan ve görsel materyallerden yola çıkarak, Milli Mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye’yi betimler.	4.S-1
	“Zafere Doğru” konusunda Atatürk’ün anılarından, Mehmet dedenin Kurtuluş Savaşı döneminde yaşadıklarını anlatmasıyla oluşturulan metinden ve Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’nde yer alan ve Milli Mücadele dönemini yansıtan tablolardan yararlanılarak Milli Mücadele dönemi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.
	4.S-2
	“Kurtuluştan Kuruluşa” konusunda Milli Mücadele öncesi ve sonrasında yaşanan olaylar bu döneme ait eşyalardan, dönemi tasvir eden Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi’nde yer alan tablolardan ve bu dönemin anısına yapılmış olan anıtlara ait görsellerden, Çanakkale’de savaşı Eziñeli Yahya

	Çavuş isimli bir Türk askerini anlatan metinden, Atatürk'ün bu dönemle ilgili bir anısından yararlanılarak anlatılmıştır.
6. Milli Mücadele'nin kazanılmasında ve Cumhuriyet'in ilanında Atatürk'ün rolünü fark eder.	4.S-1
	“Zafere Doğru” konusunun anlatımında Atatürk'ün Samsun'a çıkışından Büyük Taarruz'a kadar olan süreç, Atatürk'ün bu süreçte oynadığı rolü yansıtan görsellerle yansıtılmış ve Atatürk'ün Bandırma Vapuru ile çıktığı yolculuk kendi anılarından yararlanılarak sunulmuştur.
	4.S-2
	“Kurtuluştan Kuruluşa” adlı konuda Atatürk'ün hayat hikayesine kısaca yer verildikten sonra ilk görev yeri Şam'dan başlanarak Trablusgarp'ta, Çanakkale Savaşları'nda, Milli Mücadele'nin önemli safhalarında oynadığı rol ve TBMM'nin açılışı ve Cumhuriyet'in ilanı için izlediği süreç hakkında bilgilere yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: İnsanlar, Yerler ve Çevreler
ÜNİTE: Yaşadığımız Yer

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Efsane, destan, öykü, türkü ve şiirlerden yararlanarak yaşadığı yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımlarda bulunur.	4.S-1
	“İnsan ve Doğa” konusunda insan ve doğa ilişkisini yansıtmak amacıyla geçmişten günümüze bu konuda yazılmış edebi eserlerden ve Atatürk'ün anısından yararlanılmıştır.
	4.S-2
	“Efsane ve Şiirlerde Yaşayan Yerler” konusunda Pamukkale Efsanesi'nden ve bir şiirden yararlanılarak efsane, destan, öykü, türkü ve şiirlerden yararlanılarak bir yerin coğrafi özellikleri ile ilgili çıkarımda bulunulabileceği bilgisine yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Güç, Yönetim ve Toplum
ÜNİTE: İnsanlar ve Yönetim

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Büyük Millet Meclisi'nin açılışı ile Ulusal Egemenliği ilişkilendirir.	4.S-1
	“Milli Egemenlik” konusunda TBMM’nin açılışı milli egemenliğe vurgu yapılarak açıklanmış, bunun için TBMM genel kurul salonunda yazılı olan “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” sözünden yararlanılmıştır. Milli egemenliğin tanımına yer verilmiş ve cumhuriyet öncesi ve sonrasında egemenlik anlayışı ile ilgili bilgilere değinilmiş, TBMM’nin açıldığı günün Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olarak ilan edilmesine yönelik bilgilere yer verilmiştir.
	4.S-2
	“Ulusal Egemenliğimizin Simgesi” konusunda TBMM’nin açılışı ile ulusal egemenlik arasındaki ilişki Atatürk’ün mecliste yaptığı bir konuşmasını yansıtan vb. konu ile ilgili örnek metinlerden yararlanılarak kurulmuş ve meclisin açıldığı günün Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı ilan edilmesi hakkında bilgilere yer verilmiştir.

5. Sınıf

ÖĞRENME ALANI: Kültür ve Miras
ÜNİTE: Adım Adım Türkiye

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki önemini açıklar.	“Toplumsal Değerlerimiz” konusunda milli bayramlar, dini bayramlar, törenlerimiz ve imece ile ilgili bilgilere yer verilerek bunların kültürümüzde insanların bir araya gelmesini sağlayan öğeler olduğuna değinilmiştir.
2. Kanıt kullanarak Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır.	“Bir Devir Kapanıyor” konusunda Atatürk inkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamın karşılaştırılabilmesine yönelik olarak görsel materyallerden yararlanılmıştır. Bunun için yönetim alanında yapılan inkılaplara kanıt olarak Osmanlı’da bir divan toplantısını ve TBMM’deki bir oturumda Atatürk’ü kürsüde gösteren görsellerden yararlanılmış; toplumsal alanda yapılan inkılaplara kanıt olarak bu dönemi yansıtan fotoğraflara yer verilmiş; eğitim alanında yapılan inkılaplara kanıt olarak bu dönemi yansıtan fotoğraflardan ve 1923-

	1938 yılları arasında kız ve erkek öğrencilerde okullaşma oranını gösteren bir tabloda; ekonomik hayatta meydana gelen değişime kanıt olarak da o dönemi yansıtan fotoğraflardan ve eski ve yeni takvimi bir arada gösteren bir görselden yararlanılmıştır.
3. Atatürk inkılaplarıyla ilkelerini ilişkilendirir.	“İlkeler ve İnkılaplar” konusunda altı ilke açıklanmış ve bu ilkeler açıklanırken yapılan inkılapların hangisinin hangi ilke ile ilişkili olduğu hakkında bilgilere yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Bilim, Teknoloji ve Toplum
ÜNİTE: Gerçekleşen Düşler

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Kanıtlara dayanarak, Atatürk’ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterir.	“Atatürk ve Bilim” konusunda Atatürk’ün bilime ve teknolojiye verdiği önem, o dönemi yansıtan ve Atatürk’ün bu konularda yaptığı çalışmaları gösteren fotoğraflar, Atatürk’ün Modern Tarım Çiftliği Projesi ile ilgili bir haber ve Onuncu Yıl Marşı’nda geçen “demir ağlarla ördük” sözleri kanıt olarak gösterilerek sunulmuştur.

ÖĞRENME ALANI: Güç, Yönetim ve Toplum
ÜNİTE: Bir Ülke, Bir Bayrak

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.	“Yasalar Bizim İçin” konusunun başında toplumsal yaşamı düzenleyen kurallara örnek olan ve olmayan durumlarla ilgili bilgiler bunlarla ilgili görsellerden de yararlanılarak sunulmuştur. Buradan yola çıkılarak Anayasa’ya vurgu yapılmıştır. Çocukların da uyması gereken kurallar olduğu belirtilerek uyulmayan kurallara görseller aracılığıyla örnek verilmiştir.
2. Yaşadığı yerdeki merkeze bağlı yönetim birimleri ile bu birimlerin temel görevlerini ilişkilendirir.	“Merkezi Yönetim” konusunda merkeze bağlı yönetim birimlerini görevleriyle ilişkilendirebilmek amacıyla ‘Sel Felaketi Vatandaş Vurdu’, ‘Valilik Uyardı’, ‘Sel Mağdurları Kaymakamla Görüşüyor’, ‘Sel Felaketinde Yaralar Sarılıyor’ başlıklı örnek metinlerden yararlanılmıştır.
3. Merkezi yönetim birimlerini tanıyarak bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirir.	“Seçim Heyecanı Sona Erdi” konusunda milletvekili seçimleri, Cumhurbaşkanının ve Başbakanının belirlenmesi, Bakanlar Kurulu’nun oluşturulması ve Bakanlıkların tanıtımı bu birimleri görevleriyle ilişkilendirir.

4. Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.	“Demokrasi ve Yönetim” konusunda Cumhurbaşkanlığı, milletvekilliği, meclis başkanlığı gibi halkın ve halkın seçtiği vekillerin seçimiyle yönetime gelen birimler hakkında bilgilere yer verilmiştir.
5. Ulusal Egemenlik sembollerine değer verir.	“Bağımsızlığın Sembolleri” konusunda bayrağımız, milli marşımız, anayasamız, başkentimiz, paramız, Atatürk ve Türk Dili konularına yer verilmiş ve bu konularla ilgili açıklamalar yapılmıştır.

ÖĞRENME ALANI: Küresel Bağlantılar
ÜNİTE: Hepimizin Dünyası

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.	“Dünyamızın Tarihi ve Doğal Değerleri” konusunda ülkemizde ve dünyada yer alan tarihi ve doğal miras öğelerine örnekler verilmiş, doğal miras listesinde yer alan doğal ve kültürel varlıklarımız ile dünyanın yedi harikası olarak kabul edilen eserler tanıtılmıştır.
2. Ortak mirasın tanınmasında turizmin yerini fark eder.	“Ortak Miras ve Turizm” konusunda turizm sayesinde tanıtılacak ve sahip çıkılacak olan tarihi ve doğal yerlerimizden Kapadokya, dünya kültür mirası listesinde yer alan İstanbul, müze kent Safranbolu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

6. Sınıf

ÖĞRENME ALANI: Birey ve Toplum
ÜNİTE: Sosyal Bilgiler Öğreniyorum

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Sosyal bilgilerin, Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak gelişimine katkısını fark eder.	6.S-1
	“Neden Sosyal Bilgiler?” konusunda bir dilekçe örneğine yer verilerek bilgi edinme hakkından yola çıkılarak konuya giriş yapılmış; T.C. vatandaşı olarak haklarını bilme, kullanma, vatanını ve milletini sevmek, Atatürk ilke ve inkılaplarının kalkınma yolundaki önemi; eşitlik, insan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının günümüz Türkiye’sindeki önemi; bilim ve teknolojinin gelişimi ve bilimsel düşünebilme gibi konulara yer verilmiştir.
	6.S-2

	“Türkiye Cumhuriyeti’nin Etkin ve Sosyal Vatandaşlım” konusunda çevreyi koruma, vergi verme, askerlik görevini yerine getirme gibi konularda tüm vatandaşların birlik içinde olması gerektiği ve bu birlik ve beraberliği sosyal bilgilerin hayatımızdaki önemini kavrayan bireylerin sağlayabileceğine yönelik bilgilere yer verilmiştir.
2. Atatürk’ün ülkemizde sosyal bilimlerin geliştirilmesi için yaptığı uygulamalara örnekler verir.	6.S-1
	“Atatürk ve Sosyal Bilimler” konusunda Gazi Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi kurumların açılmasına yönelik Atatürk’ün verdiği çabayı anlatan örneklerle yer verilmiştir.
	6.S-2
	“Atatürk ve Sosyal Bilimler” konusunda Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim alanında çağdaş bir seviyeye erişebilmek amacıyla Atatürk’ün sosyal bilimler alanında yurtdışına eğitim için gönderdiği öğrencilerle ilgili bir bilgiye yer verilmiş ve bu öğrencilerin sosyal bilimler alanında yetiştikten sonra bu alandaki katkılarına örnekler verilmiştir. Atatürk’ün kuruluşunda büyük katkısı olduğu Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: İnsanlar, Yerler ve Çevreler
ÜNİTE: Yeryüzünde Yaşam

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Örnek incelemeler yoluyla tarih öncesindeki ilk yerleşmelerden günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.	6.S-1
	“Mağaradan Büyük Şehre İnsanın Serüveni” konusunda tarih öncesi ve tarih devirleri ile ilgili bir bilgiye de yer verilerek ilk insanların avcılık ve toplayıcılıkla geçimlerini sağlamalarından dolayı mağaralarda yaşadıklarına, tarımla uğraşmaya başlayıp hayvanları evcilleştirdikten sonra yerleşik yaşama geçildiğine, yerleşik yaşama geçilmesiyle şehirlerin kurularak geliştirildiği ve bu şehirlerin dış saldırılara karşı korunabilmesi için zamanla kalekent özelliği gösterdiğine, Sanayi Devrimi sonrasında işgücünün yerini makinelerin almasıyla köylerden şehirlere göçün başladığına ve barınma ihtiyaçları nedeniyle günümüz çok katlı apartmanlarının, metropollerin ortaya çıktığına değinilmiştir.
	6.S-2
	“Geçmişten Günümüze Yerleşme” konusunda avcılık ve toplayıcılıkla uğraşan ilk insanların mağaralarda yaşadıkları, tarımsal faaliyetlerin ortaya çıkması nedeniyle yerleşim yeri seçimi zorunluluğunun

	doğması sonucu yerleşik hayata geçilmesi, zamanla ilk evlerin yapıldığı ve yıllar geçtikçe insan ve ev sayısının artmasıyla toplu yaşamının daha güvenli görülmesi nedeniyle köylerin meydana geldiği, nüfus arttıkça köylerin kasabalara kasabaların şehirlere dönüştüğüne değinilmiş ve günümüzde yerleşim yeri olarak ilgi gören şehirlerden biri olan Konya'nın insanlar tarafından geçmişten bugüne neden yerleşim yeri olarak tercih edildiğine yönelik bilgilere yer verilmiştir.
2. Anadolu ve Mezopotamya'da yaşamış ilk uygarlıkların yerleşme ve ekonomik faaliyetleri ile siyasal ve sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark eder.	6.S-1
	“Bu Toprağın Medeniyetleri” konusunda Anadolu'da ve Mezopotamya'da yaşamış olan Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılar, İyonlar, Sümerler, Asurlular, Babiller yerleştikleri coğrafya, bu coğrafyada gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetler, siyasal yapı ve halkın yaşamıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Konuda Çalınan Hazinelerimiz başlığı altında Anadolu topraklarından kaçırılan hazinelere değinilmiştir.
	6.S-2
	“Kimler Geldi, Kimler Geçti?” konusunda Anadolu'da ve Mezopotamya'da farklı dönemlerde yaşamış olan Sümerler, Babiller, Asurlular, Hititler, Frigya, Lidyalılar, İyonlar ve Urartular'ın yaşadıkları coğrafi bölge aynı harita üzerinde gösterilmiş, bu coğrafyada gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetler, yöneticileri ve halkın sosyal yaşamıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Kültür ve Miras

ÜNİTE: İpek Yolunda Türkler

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk toplumlarının siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	6.S-1
	“Destan Yazan Türkler” konusunda Hun Devleti ile ilgili bilgiler Oğuz Kağan Destanı'ndan yola çıkılarak, Kök Türk Devleti ile bilgiler Orhun Yazıtları'ndan yola çıkılarak, Uygur Devleti ile ilgili bilgiler Türeyiş Destanı'ndan yola çıkılarak sunulmuş ve destanlar ile devletler hakkında bilgilerin yer aldığı bölümlerde bu devletlerin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine değinilmiştir.
	6.S-2
	“İlk Türk Devleti” konusunda Oğuz Kağan Destanı'ndan yararlanılarak Hun Devleti'nin siyasal, kültürel ve ekonomik özelliklerine yönelik birtakım bilgiler, “Yazıtlardaki Uygarlık” konusunda Orhun Yazıtları'ndan, Ergenekon Destanı'ndan ve Çin

	yıllıklarından yola çıkılarak Kök Türk Devleti'nin siyasal, kültürel ve ekonomik özelliklerine yönelik birtakım bilgiler, "Uygarlığa Adını Verenler" konusunda Karabalgasun Yazıtı, Terhin Abidesi, Göç Destanı ve Uygurlara ait tıp metninden yararlanılarak Uygur Devleti'nin siyasal, kültürel ve ekonomik özelliklerine yönelik birtakım bilgilere yer verilmiştir.
2. Orta Asya ilk Türk toplumlarının kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir.	6.S-1
	"Destan Yazan Türkler" konusunda Hun Devleti, Kök Türk Devleti ve Uygur Devleti'nin kurulduğu coğrafyayı gösteren haritalara yer verilmiş ve bu coğrafyada yaşamlarını devam ettirmek için toplumların başlarda konargöçer bir yaşam sürdürdükleri, kışlak ve yaylak hayatı yaşadıkları buna bağlı olarak hayvancılığın ekonomik bir faaliyet olarak geliştiği, tarımla uğraşmaya başlanınca yerleşik yaşama geçildiği; konargöçer yaşamın sürdürüldüğü dönemde keçe adı verilen çadırlarda kaldıkları yerleşik yaşama geçilmesiyle evler, şehirler ve tapınaklar kurulduğu; zorlu yaşam şartlarına bağlı olarak ok atma, cirit, güreş ve at yarışları gibi spor dalları ile uğraştıkları; otlak ve yaylakların devlet malı olarak kabul edilmesinden dolayı köleliğin olmadığı, yaşanan coğrafya ve konargöçer yaşama bağlı olarak sanat eşyalarının taşınabilir tarzda yapıldığına yönelik bilgilere yer verilmiştir.
	6.S-2
	"İlk Türk Devleti" , "Yazıtlardaki Uygarlık" ve "Uygarlığa Adını Verenler" konularında Hun Devleti, Kök Türk Devleti ve Uygur Devleti'nin kurulduğu coğrafyayı gösteren haritalara yer verilmiş, insanların ilk dönemlerde otlaklarda yaşamlarını sürdürdükleri ve buna bağlı olarak hayvancılığa bağlı kültürel öğelerin geliştiği, surlarla çevrili şehirlerin bulunmadığı; yaptıkları resimlerde özellikle Orta Asya'nın elverişsiz tabiat ve iklim koşullarına karşı devamlı mücadele içinde geçen hayat tarzlarını yansıttıkları; yaşadıkları coğrafi bölgeyi göç ederek değiştirdikleri sırada pek çok toplumu kültürel yönden etkiledikleri ve yerleşik yaşama geçilmesiyle duvar resimleri ve minyatür sanatının örneklerini vermeye başladıkları yönünde bilgilere yer verilmiştir.
3. Günümüz Türk Silahlı Kuvvetleri'ni ilk Türk devletlerinin ordusu ile ilişkilendirerek, Türk	6.S-1
	"Kutsal Ocak" konusunda günümüzde askerlik görevinin vatani bir hizmet olduğu bilgisinden yola çıkılarak Türk ordusunun temellerinin Hun Devleti döneminde atıldığı ve Türklerin tarih boyunca ordu-

Silahlı Kuvvetleri'nin önemini ve görevlerini kavrar.	millet geleneği içinde yaşadığı, günümüz Türk Silahlı Kuvvetleri'nin de bu geleneğin devamı niteliğinde çalışmalarını sürdürdüğü, Milli Mücadele Dönemi örneğinden yola çıkılarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemi ve görevleri konusuna yer verilmiştir.
	6.S-2
	“İlk Türk Devleti” konusunda Bozkır Süvarilerinden Çağdaş Türk Ordusuna başlığı altında Hun Devleti'nde askerliğin ordu-millet geleneği içinde yürütüldüğüne, günümüzde askerliğin vatan hizmeti olarak görüldüğüne, askerlikte kullanılan rütbelerin Mete Han'ın ordusunda yaptığı düzenlemelere dayandığına ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin önemli özelliklerine yer verilerek vazifeleri açıklanmış, vazifelerinin ne olduğunun anayasada da yer aldığına değinilmiştir.
4. İpek Yolu'nun toplumlar arası siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü fark eder.	6.S-1
	“İpek Yolu” konusunda Asya'yı Avrupa'ya bağlayan yolun bir dönemler toplumlar arası ticarete büyük önem taşıdığına, bununla birlikte tarihi ve kültürel bir zenginlik sunduğuna yönelik bilgilere verilmiş; İpek Yolu'nun siyasi açıdan taşımış olduğu önem ise Kök Türkler ile Sasanilerin arasının bu yol nedeniyle bozulduğu örneğinden yararlanılarak sunulmuş; siyasi mücadeleler sonucu bu yol üzerinde kurulan Türk devletlerinin hangileri olduğu bilgisine yer verilmiştir.
	6.S-2
	“Doğu ile Batı Arasındaki Köprü” konusunda İpek Yolu'nun 2000 yıldan beri insanlık tarihinde devletler arası siyasi, ekonomik ve kültürel bir köprü oluşturduğuna; tarihi İpek Yolu'na sahip olmak için bu coğrafyada yer alan devletler arasında güç mücadeleleri yaşandığına değinilmiş; Türklerin bu mücadeleler sonucu bu yol üzerinde kurmuş oldukları devletlerin hangileri olduğu bilgisine yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Kültür ve Miras II
ÜNİTE: İpek Yolunda Türkler

KAZANIMLAR	İÇERİK
5. İslamiyet'in ortaya	6.S-1

çıkışı, yayılışı ve Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.	“Işık Doğuyor” konusunda İslamiyet’in doğuşu, yayılması için yapılan mücadeleler, Emevilerin izlediği politika, Abbasiler döneminde izlenen politika ve Türklerin İslamiyet’i kabul edişi; İslamiyet ile Gök Tanrı inancının benzerlikleri; Türklerin İslamiyet’i kabul etmeleriyle yerleşik hayata geçmeye başladıkları, böylece şehir ve köylerde yaşayan Türklerin sayısının arttığı ve ekonomik faaliyetlerinde de yerleşim birimlerinin belirleyici olduğu; Türk-İslam görüşünü yansıtan edebi eserlerin oluşturulduğu ve günümüz üniversiteleri düzeyindeki medreselerin açıldığı bilgilerine yer verilmiştir. 6.S-2 “İslamiyet Doğuyor” , “Cebelitarık’ın İki Yakası” ve “Türklerin Yeni Yaşamı” konularında İslamiyet’in doğuşu, Dört Halife Dönemi de dahil olmak üzere yayılması için yapılan savaşlar fetihler; Emeviler döneminde ve Abbasiler döneminde izlenen politikalar, Türklerin Abbasiler döneminde İslamiyet’i kabul etmesi ile değişen yaşamları; bilim insanlarına ve şairlere verilen değer, ilk Türk-İslam devletleri, bu devletler döneminde oluşturulan edebi eserler ve bu eserlerin içeriği ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.
6. Dönemin devlet adamları ve Türk büyüklerinin hayatından yararlanarak ilk Türk-İslam devletlerinin siyasi, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	6.S-1 “Asya’nın Kandilleri” konusunda Kaşgarlı Mahmut, Gazneli Mahmut, Alparslan, Melikşah ve Nizamü’l mülk’ün yaşamından yararlanılarak ilk Türk İslam devletlerinden Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklu Devleti’nin içinde bulunduğu siyasi durum, sosyal ve kültürel yaşama ait birtakım bilgiler bu dönemde yazılmış olan edebi eserlerden de yararlanılarak sunulmuştur. 6.S-2 “Türklerin Yeni Yaşamı” ve “Orta Asya’dan Anadolu’ya” konularında Satuk Buğra, Biruni, Kaşgarlı Mahmut, Yusuf Has Hacib, Melikşah ve Nizamü’l mülk’ün yaşamından yararlanılarak ilk Türk İslam devletlerinden Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklu Devleti’nin siyasi durumu, sosyal ve kültürel yaşamı ile ilgili bilgiler bu dönemde yazılmış olan edebi eserlerden yola çıkılarak sunulmuştur.
7. Örnek incelemeler yoluyla kutlama ve törenlerimizdeki uygulamaların	6.S-1 “Türklerde Bayram Geleneği ve Nevruz” konusunda Türklerde Nevruz Bayramı kutlamalarına değinilmiş, bugünün Türkler için aynı zamanda Ergenekon

kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değişim ve süreklilik açısından değerlendirir.	Bayramı olarak da kutlandığı bilgisine ve bununla ilgili bir efsaneye yer verilmiştir. Bu bayram gününde geçmişten günümüze oynanan oyunlara ve yapılan etkinliklere, söylenen tekerleme ve şiirlere örnekler verilmiştir.
	6.S-2
8. Orta Asya ilk Türk devletleri ve Türk-İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkılarına kanıtlar gösterir.	“Geleneklerimiz, Göreneklerimiz” konusunda kültürümüze ait örnek unsurlar Divanü Lügati’t-Türk gibi edebi metinlerden yararlanılarak sunulmuş, Nevruz Bayramı’nın kültürümüzdeki yerine, bu bayramın Selçuklulardan başlanarak Osmanlı’dan günümüze kadar değişerek kutlanmaya devam ettiğine değinilmiş ve bugün için söylenen bir şarkıya yer verilmiştir.
	6.S-1
	“Geleneksel Türk Sanatları” konusunda Orta Asya ilk Türk Devletlerinde ve ilk Türk- İslam devletlerinde görülen halıcılık, çinicilik ve ebru sanatı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.
	6.S-2
	“Orta Asya’dan Anadolu’ya” adlı konuda Orta Asya Türk ve Türk İslam toplumlarında seramik sanatı ve halıcılığın gelişimi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Küresel Bağlantılar
ÜNİTE: Ülkemiz ve Dünya

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi Atatürk’ün milli dış politika anlayışı açısından değerlendirir.	6.S-1
	“Tuna’dan Altaylara Bir Büyük Millet” konusunda Atatürk’ün konu ile ilgili düşüncelerinden de yararlanılarak komşularımız olan ülkeler, diğer ülkeler ve Türk Cumhuriyetlerinden örnekler verilerek siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerimiz ile ilgili bilgilere yer verilmiş; bunun için siyasi ilişkilerimiz konusunda Atatürk’ün Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkileri değerlendirdiği bir metne, kültürel ilişkilerimiz konusunda atasözlerimizin ve ninnilerimizin farklı Türkçelerdeki söylenişlerine, ekonomik ilişkilerde ise Türk Cumhuriyetleri ile olan ticaretimizi gösteren bir grafiğe yer verilerek konuya yönelik bilgiler sunulmuştur.
	6.S-2
	“Kültürler Arası Köprü” konusunda Türkiye’nin bulunduğu coğrafi konuma vurgu yapılarak Anadolu’nun ticaret ve ulaşım yollarının merkezinde bulunması ile birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yaptığına değinilmiş; Atatürk’ün konu ile

	ilgili sözlerinden yola çıkılarak Türkiye'nin barışı esas alan dış politika anlayışı hakkında bilgilere yer verilmiş; ülkemiz dışında bulunan tarihi ve kültürel mirasımızı oluşturan Mostar Köprüsü ile Hicaz Demir Yolu'na ve dünyaca tanınan Nasrettin Hoca örneklerine yer verilmiştir.
--	---

ÖĞRENME ALANI: Güç, Yönetim ve Toplum
ÜNİTE: Demokrasinin Serüveni

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.	6.S-1
	“Yönetim Biçimleri” konusunda demokrasinin temel ilkeleri tanıtılarak cumhuriyet, monarşi, teokrasi, oligarşi yönetim biçimleri ile ilgili bilgilere ve bu yönetim biçimlerinin hakim olduğu ülkelere örneklerle yer verilmiştir.
	6.S-2
	“Demokrasi İle” konusunda dünyadaki bazı ülkeler ve yönetim biçimleri yazılmış, demokrasinin temel ilkeleri tanıtılarak monarşi, oligarşi, teokrasi ve cumhuriyet hakkında bilgilere yer verilmiştir.
2. Değişik dönem ve kültürlerde demokratik yönetim anlayışının tarihsel gelişimini tartışır.	6.S-1
	“Demokrasinin Gelişimi” konusunda ilk demokrasi örneği Atina'dan başlanarak, Roma'da yurttaşlık, Magna Carta, Coğrafi Keşifler, Rönesans, Reform ve matbaanın bulunuşunun demokrasinin gelişimine katkıları, “Doğal Hukuk Anlayışı” , “Toplumsal Sözleşme”, Virginia Haklar Bildirgesi, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Amerikan İnsan Hakları Bildirisi, Berlin Duvarı'nın yıkılışı, İnternet kullanımının yaygınlaşması ile düşüncelerin daha kolay ifade edilebilmesi gibi demokratik yönetim anlayışını etkileyen süreçlere yer verilmiştir.
	6.S-2
	“Yaşayan Demokrasi” konusunda, “site” denilen şehir devletlerinin oluşmaya başlaması, Roma İmparatorluğu'nda yurttaşlık ve insan hakları kavramının gelişme göstermesi, İngiltere'de Magna Carta ile kralın yetkileri sınırlanırken halka da hak ve özgürlükler tanınması, modern matbaanın bulunması, “Toplumsal Sözleşme”nin yazılması, Fransa'da İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nin yayımlanması, Osmanlı Devleti'nde ilk meclis “Meclis-i Umumi (Genel Meclis)” nin çalışmalarına başlaması, Ankara'da, egemenliğin millete ait olduğu İlk Meclisin kurulması, İkinci Dünya Savaşı sonunda

	savaştan yenik çıkan diktatörlüklerin yıkılmasıyla demokrasinin Avrupa ve Japonya'da güçlenmesi ve dünyada “Soğuk Savaş” döneminin başlaması, Berlin duvarının yıkılması ve Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinin dağılmasıyla bu ülkelerde demokrasinin yayılmaya başlaması gibi demokrasinin gelişiminde önemli rol oynayan süreçlere yer verilmiştir.
3. Demokratik yönetimlerde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğüne sahip olunması gerektiğini savunur.	6.S-1
	“Demokrasinin Temel Taşları” konusunda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi maddelerinden yararlanılarak yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğünün önemini anlatan haberlere, Atatürk, Fatih Sultan Mehmet, Descartes gibi önemli devlet adamı ve düşünürlerin bu konudaki görüşlerine ve sözlerine yer verilmiştir.
	6.S-2
	“Temel Haklarımız” konusunda İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde yer alan yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile düşünce özgürlüğünün önemine vurgu yapılarak konu ile ilgili haberlerden ve Fatih Sultan Mehmet’in insan haklarının önemini yansıtan sözlerinden yararlanılmıştır.
4. Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.	6.S-1
	“Uzun İnce Bir Yol” konusunda Hammurabi Yasaları, Veda Hutbesi, Magna Carta, Sultan Süleyman Kanunnameleri, Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, Kanun-i Esasi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarihsel sıralamalarına uygun olarak ve bazı maddelerine de yer verilerek sunulmuştur.
	6.S-2
	“Belgelerin Dili” konusunda Hammurabi Yasaları, Veda Hutbesi, Magna Carta, Kanuni Sultan Süleyman’ın Kanunları, İnsan Hakları Bildirgesi, Kanun-i Esasi, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarih şeridinden yararlanılarak ve bazı maddelerine yer verilerek sırasıyla sunulmuştur.
	6.S-1

5. Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi açısından yorumlar.	“Tarih Boyunca Türk Kadınları” konusunda kadınların tarihsel süreçte aldıkları roller Orta Asya Türk toplumlarında kadının konumundan başlanarak -hükümdar eşlerinin kurultaya katılması gibi-, Anadolu’nun Türkleşmesindeki katkılarına, Osmanlı Devleti döneminde eşit haklara sahip olmak için verdikleri mücadelelere, I. Dünya Savaşı döneminde iş hayatına yönelmelerine, Milli Mücadele döneminde halkı bilinçlendirici çalışmalarına ve mücadeleye katılmalarına, Türk Medeni Kanunu’nun sağladığı haklarına kavuşmalarıyla birlikte değişen yaşamlarına, ilk Türk kadın milletvekillerine ve seçtikleri mesleklerde ilk olma özelliği gösteren Cumhuriyet kadınları örneklerine de yer verilerek sırasıyla işlenmiş ve bunların insan hakları ile bağlantısı kurulmuştur.
	6.S-2
	“Eşitliğe Doğru” konusunda ilk Türk devletlerinde hükümdar eşlerinin kurultaylara katıldıklarına, yabancı elçileri karşıladıklarına değinilmiş; Türklerin Anadolu’yu yurt edinmesi ile kadınların Anadolu’daki imar çalışmalarını destekledikleri bu anlamda çeşitli vakıflar kurdukları; Osmanlı Devleti döneminde kız öğrenciler için modern okullar açılmaya başlandığı, kadınların ilk kez devlet memuru olarak çalıştığı, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile kız öğrencilerin de eğitime kazandırıldığı, Türk Medeni Kanunu’nun kabul edilmesiyle kadınların medeni haklarına ve sırasıyla siyasi ve sosyal haklarına kavuştuğuna değinilmiş; çeşitli dallarda örnek Türk kadınlarına yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Bilim, Teknoloji ve Toplum

ÜNİTE: Elektronik Yüzyıl

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verilir.	6.S-1
	“Sosyal Bilimci Olmak İster Miydiniz?” konusunda sosyoloji, tarih, coğrafya ve arkeoloji ile ilgili bilgilere ve örneklere yer verilerek bu disiplinlerin toplum için önemine değinilmiştir.
	6.S-2
	“Yaşamın İçinde Sosyal Bilimler” konusunda sosyal bilimlerin insan hayatına katkıları ile ilgili örneklere yer verilmiş; psikoloji, tarih, coğrafya, sosyoloji,

	hukuk, ekonomi disiplinleri tanıtılmış ve sosyal bilimler alanında çalışma yapmış olan bilim insanlarının hayatından örneklere yer verilmiştir.
2. Uygulama ve eserlerden yola çıkarak Atatürk'ün akılcılığa ve bilime verdiği önemi fark eder.	6.S-1
	“Atatürk ve Bilim” konusunda Atatürk'ün bilime verdiği önemi yansıtan sözlerine yer verilmiş, geometri alanında katkı sağladığı eseri “Geometri” kitabına değinilmiş ve bu kitaptan örnek terimlere yer verilmiş; Atatürk'ün kurulması için çaba gösterdiği araştırma enstitülerine değinilmiştir.
	6.S-2
	“Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir” konusunda Atatürk'ün bu konuda söylemiş olduğu sözlere yer verilmiş, çeşitli kaynaklardan konu ile ilgili alıntılar yapılmış; Cumhuriyet döneminde kadınların çalışma hayatında yer aldığına değinilmiş, demir yollarının yapımı ve havacılığın gelişimi için Atatürk'ün gösterdiği öneme yer verilmiştir.

7. Sınıf

ÖĞRENME ALANI: Birey ve Toplum
ÜNİTE: İletişim ve İnsan İlişkileri

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Atatürk'ün iletişime verdiği öneme kanıtlar gösterir.	“Atatürk ve İletişim” konusunda Milli Mücadele yıllarında ve sonrasında kurulan gazete, ajans ve radyolar hakkında bilgilere yer verilmiş ve zorlu Milli Mücadele yıllarında dahi Atatürk'ün iletişime önem verdiği çeşitli metinlerden yapılan alıntılar aracılığıyla sunulmuştur.

ÖĞRENME ALANI: Kültür ve Miras
ÜNİTE: Türk Tarihinde Yolculuk

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Türkiye Selçukluları döneminde Türklerin siyasal mücadeleleri ve kültürel faaliyetlerinin Anadolu'nun Türkleşme sürecine katkılarını değerlendirir.	“Anadolu, Ana Yurt” konusunda Türklerin Anadolu'ya yaptığı keşif amaçlı akınlara ve Malazgirt Savaşı'na değinilmiş; bu savaştan sonra Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri olan Danişmentliler, Saltuklular, Artuklular ve Mengüceklerin Anadolu'yu bir medeniyet merkezi haline getirmek için yaptıkları çalışmalar anlatılmış; Türkiye Selçuklularının Anadolu'daki sosyal ve ekonomik hayatı hakkında bilgilere, siyasi mücadelelerine ve yönetim anlayışına yer verilmiş, Haçlı Seferlerinin nedenleri ve sonuçlarına yönelik bilgiler verilmiştir.
2. Kanıtlara dayanarak Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkışını etkileyen faktörleri açıklar.	“Kuruluş” konusunda Osmanlı tarihinin önemli kaynakları arasında görülen bir eserden alıntılara yer verilerek Osmanlı'nın diğer toplumlara hoşgörü ile yaklaştığına yönelik bilgilere değinilmiş; Edebalı'nın Osman Gazi'ye vasiyetine ve Osman Gazi'nin ondan aldığı desteğin Osmanlı Beyliğinin kurulmasındaki etkisine yer verilmiş; Osmanlıların fethettikleri şehirlerin gelişimi için yaptıkları çalışmalar örnek bir plan üzerinden gösterilmiş; Balkanlar'da uygulanan iskan politikası ile ilgili bilgilere bir Balkan tarihçisinin sözünden ve gazete haberinden yararlanılarak yer verilmiştir.
3. Osmanlı Devleti'nin fetih ve mücadelelerini, Osmanlı'da ticaretin ve denizlerin önemi açısından değerlendirir.	“Osmanlı Devleti Yeni Başkentinde” konusunda İstanbul'un Fethi'nden sonra Kapalıçarşı'nın Osmanlı ticareti için önemli bir yer haline geldiğine yönelik bilgilere yer verilmiş; Osmanlı'da denizciliğe önem veren padişahların tersanelerin kurulması, donanmaların genişletilmesi gibi bu alanda yaptıkları çalışmalara değinilmiş; Preveze Zaferi, Kıbrıs'ın alınması, İnebahtı Yenilgisi'nin etkilerine, Girit'in alınması, Kırım'ın bağımsız olması, Paris Antlaşması gibi denizlerin hakimiyetinde önemli rol oynayan yerlerin alınması, elden çıkması ve bunların Osmanlı üzerindeki etkilerine yönelik bilgilere yer verilmiştir.
4. Osmanlı toplumunda hoşgörü ve birlikte yaşama fikrinin önemine dayalı kanıtlar	“Farklı Kültürler Bir Arada Yaşadı” konusunda Osmanlı toplumunda Müslüman, Hristiyan, Yahudi gibi çok çeşitli din ve ırktan insanların bir arada hoşgörü içinde yaşadığına yönelik bilgilere yer verilmiş ve Fatih Sultan Mehmet'in Bosnalı din

gösterir.	adamlarına yazdığı ahitname örneği, farklı inançların bir arada yaşadığını gösteren görseller ile bu konudan bahseden kaynaklardan yapılan alıntılar buna kanıt olarak gösterilmiştir.
5. Şehir incelemesi yoluyla, Türk kültür, sanat ve estetik anlayışındaki değişim ve sürekliliğe ilişkin kanıtlar gösterir.	“Yolumuz Sivas’a Düştü” konusunda Sivas şehir incelemesi örneğinden yola çıkılarak, Sivas’ın günümüze ve Selçuklular dönemine ait mimarisini yansıtan iki planına yer verilmiş ve böylece karşılaştırma yapabilme imkanı sunulmuş; 17. yy. Sivas’ının sosyal yaşamı ve mimarisi hakkında bir takım bilgiler veren iki kaynaktan yapılan alıntılara yer verilmiş; Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yapılan ve günümüzde de varlığını devam ettiren, Sivas’ta bulunan bazı mimari eserler tanıtılmış ve Sivas’a ait çok uzun zamandır yapılan el sanatları hakkında bilgilere yer verilmiştir.
6. Osmanlı-Avrupa ilişkileri çerçevesinde kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark eder.	“Etkiledik, Etkilendik Ama Nasıl?” konusunda Avrupalılar tarafından kabul edilen Türk ordusu mehterinin Balkan şarkı ve türkülerini, Orta Avrupa bestelerini etkilediğine; Türk kilim tasarımlarının Avrupalı birçok ünlü sanatçının resimlerinde yer aldığına ve Avrupalı kral ve kraliçelerin şatolarını Türk halı ve kilimleriyle döşediklerine değinilmiştir. Osmanlı’nın Avrupa’da gördüğü kumaş fabrikalarından ve matbaacılık tekniğinden etkilendiği, aynı dönemde yaşayan Osmanlı ve Avrupalı sanatçıların eserlerini oluştururken birbirlerinden etkilendiklerine ve Lale Devri’nde Avrupa’nın etkisiyle değişen sosyal yaşama yönelik bilgilere yer verilmiştir.
7. Seyyahnamelerden hareketle Türk kültürüne ait unsurları örneklendirir.	“Seyyahların Gözünden Osmanlı Kültürü” konusunda çeşitli yüzyıllarda Osmanlı ülkesinde bulunmuş olan yabancı seyyahların Türklerde mimari yapı, evlerin iç döşemesi, bayram geleneği gibi konularda Türk kültürü hakkında bilgiler veren eserlerinden yapılan alıntılara yer verilmiştir.
8. Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle, toplumsal ve ekonomik değişimin gerekçelerini analiz eder.	“Yenilikler ve Osmanlı Devleti” konusunda 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı Devleti’nde yönetim, eğitim, ekonomi ve kültür alanlarında yapılan ıslahatlara ve bu ıslahatların gerekçelerine yer verilerek günümüzdeki bazı kurumların temellerinin bu ıslahatlarla atıldığına değinilerek buna örnek verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Üretim, Dağıtım ve Tüketim
ÜNİTE: Ekonomi ve Sosyal Hayat

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Üretim ve yönetimde toprağın önemini tarihten örneklerle açıklar.	“Toprak Ana” konusunda Cumhuriyet’in ilanından sonra ülkemizde tarıma destek veren kuruluşlara değinilmiş, Selçuklu, Osmanlı ve Orta Çağ Avrupa’sı örneklerinden yola çıkılarak tarihte toprak yönetimi ile ilgili bilgilere yer verilmiş, ikta ve tımar sistemi açıklanmıştır.
2. Kaynakların, ürünlerin ve ticaret yollarının devletlerin gelişmesindeki önemine tarihten ve günümüzden örnekler verir.	“Devletler Nasıl Gelişir?” konusunda günümüzle ilgili bir örnekten yola çıkılarak geçmişten günümüze dünya ticaretinde önem kazanan Kral Yolu, Baharat Yolu, İpek Yolu ile ilgili seyyahların eserlerinden yapılan alıntılardan yararlanılarak bu yollar üzerinde ticareti yapılan ürünlere ve yolları hakimiyetinde bulunduran devletler için bu yolların önemine yer verilmiş; Coğrafi Keşifler sonucunda ticaret yollarının değişmesi ile bu durumun Avrupalılar için yararlı olurken doğudaki ülkeleri olumsuz olarak etkilediğine değinilmiş; Coğrafi Keşiflerden sonra ticari değeri olan altın, gümüş, bakır gibi madenlerin Sanayi İnkılabı’na kadar önemini koruduğu Sanayi İnkılabı’ndan sonra kömür, petrol, doğalgaz gibi madenlerin önemini artırdığı ve bu madenlerin sanayisi gelişmiş olan ülkeler tarafından talep edilmesiyle yeni yolların bulunmasına yönelik çalışmaların başlaması, yapay su yolları açılması ve ticaret yolları üzerinde bulunan ülkelerin gelişmelerinin ve kalkınmalarının hızlandığına yönelik bilgilere yer verilmiştir.
3. Tarihten örnekler vererek üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.	“Kol Gücünden Makine Gücüne Geçiş” konusunda Sanayi İnkılabı örneğinden yola çıkılarak bu dönemde halkın refah seviyesinin yükseldiğine, işçi sınıfının ortaya çıktığına ve bunun da bazı sosyal problemlere yol açtığına, Sanayi İnkılabından sonra teknolojik gelişmelerin yaşanmasıyla lokomotifin icadı, demir yollarının yaygınlaşması gibi bilgilere yer verilmiş ve bu durumun da sanayiye yatırım yapan ülkelerin ekonomisinin gelişmesine yol açtığına değinilmiştir.
4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıır.	“Nasıl Eğitim Gördüler?” konusunda Ahilik ve Ahi teşkilatı, Ahilik gelenekleri, Türklerde eğitim alanında bir dönem önemli ölçüde etkili olan medreseler ve Enderun Mektebi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Bilim Teknoloji ve Toplum
ÜNİTE: Zaman İçinde Bilim

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarına örnekler verir.	“Buluşların Serüveni” konusunda Sümerler, Çinliler, Mısırlılar, Fenikeliler gibi ilk uygarlıkların keşfettiği tekerlek, barut, mürekkep, mum, cam gibi buluş örneklerine yer verilmiştir.
2. İlk yazı örneklerinden yola çıkarak yazının kullanım alanlarını ve bilgi aktarımındaki önemini fark eder.	“Söz Uçar, Yazı Kalır” konusunda ilk yazı olarak kabul edilen hiyeroglif, Sümer, Babil ve Hitit gibi uygarlıklara ait olan kil tabletlere yazılmış yazılar, çivi yazısı ile yazılan Kadeş Antlaşması, Güney Amerika’da yaşamış olan İnka uygarlığına ait khipu adı verilen yazı örneklerinden yola çıkılarak günümüzde kullanılan ve simgelerden oluşan Çin yazısı, Harf inkılabıyla Latin Harfleri’nin kabul edilmesinden önce kullanılan Arap Alfabesi’ne değinilmiş; insanların yazı sayesinde düşüncelerini ifade edebildiği ve kalıcı hale getirdiği, matbaanın icadıyla bunun daha da kolaylaştığına yönelik bilgilere yer verilmiştir.
3. Türk ve İslam devletlerinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını değerlendirir.	“Bilim Mirası” konusunda Osmanlılar döneminde yaşamış olan ve astronomi ile matematik alanında katkı sağlayan Ali Kuşçu ve astronomi alanında katkı sağlamış olan Takiyyüddin; Gazneliler döneminde yaşamış olan matematik, astronomi, eczacılık, sosyoloji gibi alanlarda katkı sağlayan Biruni; Abbasi Devleti halifesi Memun’un astronomi alanında yaptığı çalışmalar ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.
4. Rönesans ve Reformla birlikte Avrupa’da başlayan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini tartışır.	“Değişim ve Gelişim” konusunda Rönesans ile birlikte edebiyat, heykel, mimari, astronomi, tıp gibi birçok alanda yeni bir çağın başladığına ve günümüz bilim ve sanat dünyasının Rönesans sanat ve biliminin mirasına sahip olduğu bilgilerine yer verilerek Rönesans’la birlikte Avrupa’da görülen gelişmeleri örnekleyen ve bu alanda eserler veren sanatçı, yazar ve devlet adamlarının görüşlerinden alıntılara yer verilmiştir. Reform Hareketleri’nin nasıl ortaya çıktığı bu hareketlerin başlamasında öncü olan kişilerin yaşadıkları ile ilgili bilgilere yer verilerek sunulmuş Rönesans döneminde olduğu gibi Reform döneminde gerçekleştirilen çalışmaların da Avrupa’nın değer yargısını değiştirerek Sanayi İnkılabı’nın gerçekleşmesine katkıda bulunduğuna yönelik bilgilere yer verilmiştir.

5. Tarihsel süreçte düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir.	“Değişim ve Gelişim” konusunda 16. yüzyıldan itibaren Batı’da düşünceyi ifade etme özgürlüğünde gelişmeler yaşanmaya başlaması ile birlikte Avrupa’da düşünce özgürlüğünün sağlanması ve buna bağlı olarak bilimsel çalışmalarda artışın meydana geldiği bilgilerine değinilmiş ve bilimsel çalışmalar ile ilgili örneklere yer verilmiştir.
--	--

ÖĞRENME ALANI: Bilim, Teknoloji ve Toplum
ÜNİTE: Yaşayan Demokrasi

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. Tarihsel süreçte Türk devletlerinde yönetim şekli ve egemenlik anlayışındaki değişim ve sürekliliği fark eder.	“Kurultaydan Meclise” konusunda Türk devletlerinde geçmişten günümüze benimsenmiş olan yönetim biçimleri, bu yönetim biçimlerinin benimsendikleri dönemlerin tarihsel sıralaması göz önünde bulundurularak sunulmuştur. Orta Asya Türk devletlerinde hakim olan “kut” inancı, “devlet hanedanın ortak malıdır” anlayışı, “kurultay” adı verilen meclisin toplanması; Osmanlı Devleti’nde Divan-ı Hümayun’un varlığı ve daha sonra yerini Bakanlıklara bırakması, Kanun-i Esasi’nin ilanı ile meşrutiyet yönetimine geçildiği; 1920’de Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla Türkiye Devleti’nin temellerinin atılmasından sonra 1923’te cumhuriyetin ilan edilmesiyle yeni yönetim anlayışının belirlendiği bilgilerine yer verilmiştir.
2. Anayasamızın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin nitelikleri ile ilgili uygulamalara toplum hayatından örnekler verir.	“Cumhuriyetin Bekçilerine” adlı konuda Anayasa’mızın ilk altı maddesinin içeriği ile ilgili örneklere yer verileceği belirtilerek 1. Örnek olarak Atatürk’ün milli egemenlik, cumhuriyet yönetimi, bağımsızlık, milli birlik ve beraberlik ile ilgili sözlerine; 2. Örnek olarak demokratik devletin işlevine; 3. Örnek olarak hukuk devletinin işlevine; 4. Örnek olarak sosyal devletin işlevine yer verilmiştir.
3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin yönetim yapısını yasama, yürütme ve yargı kavramları çerçevesinde analiz eder.	“Yönetimin Özü” adlı konuda milli egemenlik esasına dayalı olarak kurulan ve yönetim şekli cumhuriyet olan Türkiye Devleti’nde yasama, yürütme ve yargı yetkilerini elinde bulunduran güçlerin hangileri olduğuna ve bu yetkiyi nasıl kullandıklarına yönelik bilgilere yer verilmiş ve bir kanunun çıkarılması için hangi aşamalardan geçmesi gerektiği anlatılmıştır.

4. Siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve bireylerin, gündemi ve yönetimin karar alma süreçlerini ne şekilde etkilediğini örnekler üzerinden araştırır.	“Çevre Yasası, Hükümetlerin Tasası” konusunda Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulduğu günden itibaren milli egemenlik ilkesi gereği kamuoyunun aydınlatılmasına gereken önemi verdiğine değinilerek günümüzde kamuoyunun oluşturulması ile ilgili örnek haberlere yer verilmiştir. Buna yönelik olarak bir bireyin çevrenin korunması amacıyla medyanın da desteğini alarak konu ile ilgili kamuoyu oluşturması, bir sivil toplum örgütünün kıyıların korunması ile ilgili kamuoyu oluşturması, meclisin çevre yasasında değişiklik yapmak için mesai harcaması ile ilgili haberlere yer verilmiştir.
5. İçinde bulunduğu eğitsel ve sosyal faaliyetlerde işleyen süreçleri demokrasinin ilkeleri açısından analiz eder.	“İzci Daima Hazırdır” konusunda sosyal bir faaliyet örneği olarak İzcilik ile ilgili bilgilere ve bir İzcilik Kulübü örneğine yer verilmiş, verilen bu bilgiler ve örnekte işbirliği, herkesin görüşlerinin alınmasıyla karara varılması gibi demokrasiye vurgu yapan ifadelerle konu sunulmuştur. İzci Andı, İzcilik İlkeleri (Türesi) ve İzciliğin Amacına yer verilmiştir.

ÖĞRENME ALANI: Küresel Bağlantılar

ÜNİTE: Ülkeler Arası Köprüler

KAZANIMLAR	İÇERİK
1. 20. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik yapısıyla I. Dünya Savaşı’nın sebep ve sonuçlarını ilişkilendirir.	“İki Kurşun ve Milyonlarca Kayıp” konusunda I. Dünya Savaşı’ndan önce Avrupa’nın içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durum ve aynı dönemde Osmanlı’nın içinde bulunduğu siyasi durum; savaşın nedenleri, ittifakların nasıl oluştuğu, hangi ülkelerin hangi tarihlerde savaşa dahil olduğu, Osmanlı Devleti’nin savaşa giriş süreci ve savaşta kimin yanında yer aldığı ile bunun nedenleri, savaşın Osmanlı Devleti ve dünya ekonomisine etkileri, Osmanlı Devleti’nin savaştığı cepheler, savaşın sona ermesi, Wilson İlkeleri’nin yayımlanması, Milletler Cemiyeti’nin kurulması, Türkiye’nin Milletler Cemiyeti’ne dahil olması ve bu cemiyetin günümüz Birleşmiş Milletler Örgütü’nün temeli olduğu konularında bilgilere yer verilmiştir.

2. Küresel sorunlarla uluslararası kuruluşların kuruluş amaçlarını ilişkilendirir.	“Dünyada Neler Oluyor?” konusunda bilim insanlarının yapmış olduğu çalışmalar sonucunda küresel ısınma nedeniyle 10 yıl içinde dünyanın geri dönülmez bir noktaya geleceğine yönelik bilgilere yer verilmiş; bu konuda sivil toplum örgütlerinin, Birleşmiş Milletlerin gösterdiği çabaya ve ülkemizde Çevre Yasası ile ilgili yapılan düzenlemelere değinilerek, küresel ısınmanın insanları ne şekilde etkileyeceği ile ilgili örneklerle, küresel ısınmayı yavaşlatmak için yapılabileceklerin neler olduğuna yer verilmiştir.
--	---

EK 4: DERS KİTAPLARINDA YER ALAN GÖRSELLERDEN ÖRNEKLER

Ek 4-a: Ders kitabında yer alan bir görsel örneği.

Cirit oynayanları gösteren Osmanlı dönemine ait bir minyatür.

Ek 4-b: Ders kitabı sayfası örneği.

Sakarya Savaşı
Anıtkabir'i, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi'ni gezmeye devam eden Melike ve teyzesi, Sakarya Savaşı'nın canlandırıldığı bölüme gelirler.

Sakarya Savaşı tablosu, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi.

Yukarıdaki tabloyu inceleyiniz. Sizce Sakarya Savaşı hangi şartlarda yapılmıştır?

Gülay Hanım: Melikeciğim, Sakarya Savaşı'nın Millî Mücadele'de ayrı bir yeri vardır. I ve II. İnönü Savaşlarında yenilen Yunanlılar, Türk ordusunun toparlanmasına fırsat vermeden saldırıya geçtiler. Eskişehir ve Kütahya'yı işgal ettiler. Hedefleri Ankara'yı ele geçirmekti. Bu arada Mustafa Kemal Paşa, Meclis tarafından başkomutan seçildi. Ordunun başına geçen Mustafa Kemal Paşa "Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıl bütün vatanıdır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça terk edilemez." emriyle askerleri yüreklendirdi.

Melike: Teyze, bu savaş ne kadar devam etti ve sonucu ne oldu?

Gülay Hanım: 23 Ağustos 1921'de başlayan savaş 22 gün sürdü. Türk milletinin vatan sevgisi ve Mustafa Kemal'in üstün komutanlığıyla kazanıldı.

Savaş sonucunda Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Mustafa Kemal'e "gazi" unvanı ve "mareşal" rütbesi verildi.

Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı
Melike ve Gülay Hanım, Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı tablosunun önüne gelirler.

Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı tablosu, Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi.

Gülay Hanım: Burası da Kurtuluş Savaşı'nın son cephesi, Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı'nın canlandırıldığı bölüm.

Melike: Teyze şu Türk askerine bak, yaralı olduğu hâlde bayrağımızı elinden bırakmamış.

Gülay Hanım: Evet kızım, bayrak kutsal değerlerimizden biridir.

Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı tablosu size neler düşündürüyor?

54

Sakarya Savaşı ile Büyük Taarruz ve Başkumandan Meydan Savaşı tabloları

Ek 4-c: Ders kitabında yer alan görsel örnekleri.

Divan minyatürü

Kadın hakim ve avukatlar görev başında

Bir kadın milletvekili seçim propagandası yaparken

Ek 4-d: Ders kitabı sayfası örneği.

Bilgi Notu

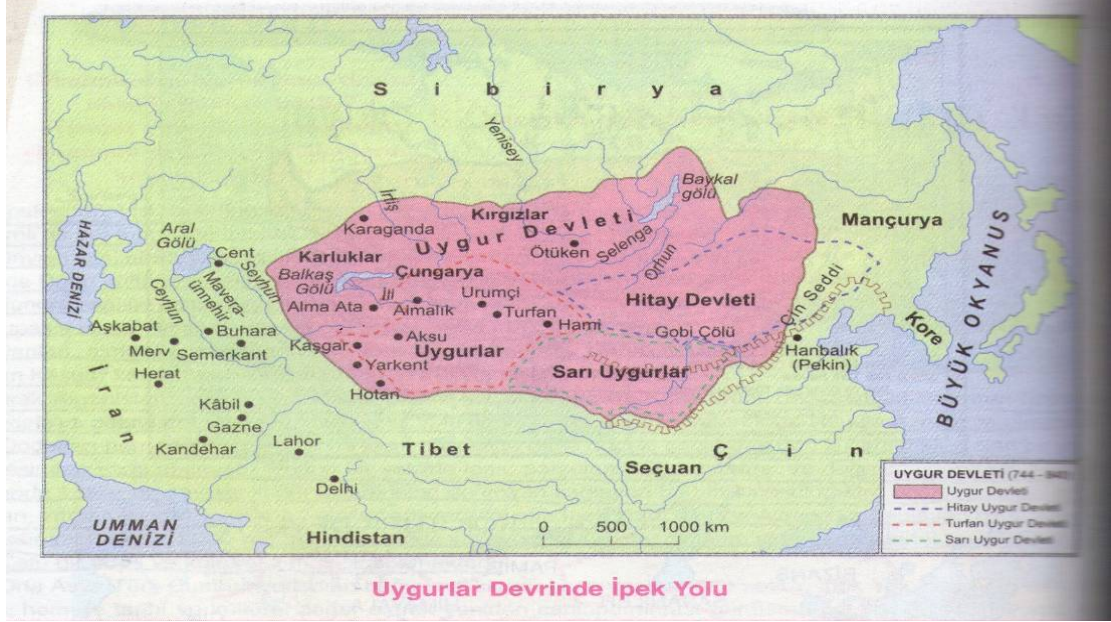
Kök Türklerle Sasanilerin arası İpek Yolu'ndan dolayı bozuldu. Sasanilere karşı Bizans ile iş birliğine yönelen İstemi, İstanbul'a bir heyet gönderdi. İmparator II. Justinos (Justinos) tarafından kabul edilen bu heyet, aynı zamanda Orta Asya'dan Doğu Roma'ya giden ilk resmî heyetti (568). Bizanslılar İpek ticaretinde Sasanilerin aracılığından memnun değildi. Bu sebeple Kök Türklerle karşı bir heyet göndererek iki devlet arasında ittifak yapıldı (571). Bu ittifak neticesinde 571 yılında 19 yıl sürecek olan Sasani-Bizans savaşları başlamıştır. Bu savaşlar her iki devleti de sarsmış ve İslamiyet'in İran'da yayılıp yerleşmesinde büyük rol oynamıştır. Dünya tarihinde çok önemli gelişmelere yol açan bu duruma, İstemi'nin batı siyasetinin büyük etkisi olmuştur.

<http://www.dumlupinar.edu.tr>

Kök Türk Devleti haritasında İpek Yolu'nun geçtiği şehirleri belirleyiniz.
İpek Yolu Kök Türk ülkesi sınırlarını geçtikten sonra hangi ülke sınırlarına girmektedir?
Kök Türk ülkesine hangi bölgelerden ticaret kervanları gelmiştir?
Bu ticaretin Kök Türk Devleti'nin ekonomisine nasıl bir etkisi olmuş olabilir?
Bu ticaretin Kök Türk Devleti'nin kültürel hayatına nasıl bir etkisi olmuş olabilir?

Kök Türk Devleti ve Kök Türkler devrinde İpek Yolu haritaları.

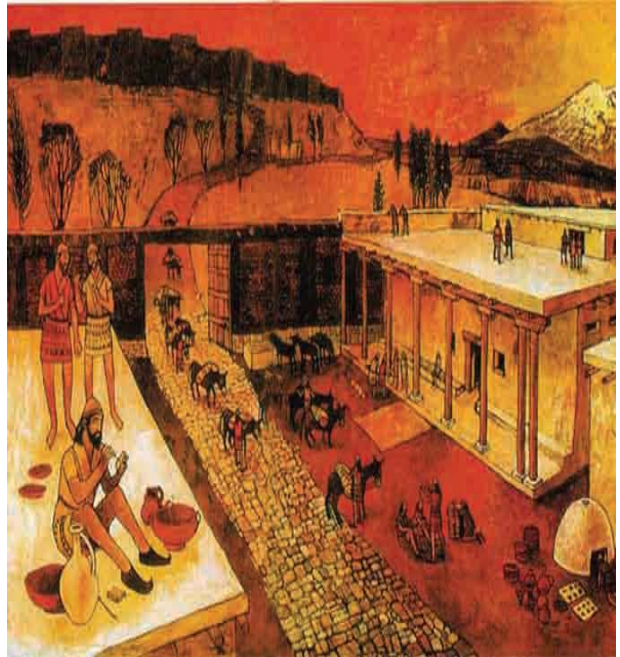
Ek 4-e: Ders kitabında yer alan bir harita örneği.

Ek 4-f: Ders kitabında yer alan görsel örnekleri.

Bir Asurlu ve Urartulu karikatürü

Kayseri Kültepe’de bulunan Kaniş Ticaret Merkezinin temsili resmi.

Ek 4-g: Ders kitabında yer alan bir metin ve görsel örneği.

İngiltere'de "Transactions" (Transeksin) adlı bir dergi yayımlanmaktadır. Bu derginin 1721 yılı sayısında "Türkler, Çiçek Hastalığını Nasıl Tedavi Ederler" başlıklı bir yazı vardır. Yazının yazarı İstanbul'daki İngiliz elçisinin eşi Lady Montagu (Leydi Montegü)'dir.

Lady Mary Montagu'dan
 "Muhterem Sarah, sanırım bugüne kadar ikinci bir mektup yazmakta geciktiğim için özür dilemem gerekirdi. Türklerde vebanın müthiş tesirlerine dair anlatılan şeylerin hepsi masal... Veba dedikleri şey aslında başka bir şey değil. Bizim aşçı yamağı da bu hastalığa yakalandı. Ülkeyi bu hastalıktan kurtarmak öyle zannediyorum ki İtalya veya Fransa'ninkinden daha kolay olacak... Bizde çok yaygın ve zalimane bir hastalık olan çiçek hastalığını, burada, keşfettikleri bir aşı ile önüyorlar. Aşılama için en uygun zaman sıcakların sonu, sonbaharın başlangıcı. Ceviz kabuğu içine doldurulmuş çiçek hastalığı aşısını açılması istenen damarı büyük bir iğne ile ağızdan ve iğnenin ucu kadar aşığı buraya koyduktan sonra yarayı bağlıyor ve üzerine bir ceviz kabuğu yapıyorlar. Bütün bu ameliyat sırasında en küçük bir acı hissedilmiyor. Aynı şeyi dört beş damara daha yapıyorlar. Aşı için vücudun kapalı yerleri seçiliyor. Aşılama çocuklar sekiz gün kadar tutuluyorlar. İki gün, üç gün yatakta yatıyorlar. Yüzlerinde yirmi otuz sivilce çıkıyor. Fakat sekiz gün içinde hiç hastalığa tutulmamış gibi oluyorlar. Açılan yaralardan çiçeğin zehri dışarı atılıyor, hastalığın başka taraflara yayılması önlenmiş oluyor. Vatanimi çok sevdiğim için aşının oraya da gemesini çok istedim."

Lady Montagu, Türkiye Mektupları, s. 65-67.

Çiçek aşısını anlatan kitabın giriş sayfası.
 18. yy. da Lady Montagu'nun bahsettiği çiçek aşısı hakkında bilgi veren Almanca yazılmış bir kitabın kapağını görüyorsunuz.

Lady Montagu'nun da anlattıklarından yola çıkarak Osmanlı Devleti'nde çiçek aşısının kullanımıyla ilgili neler söylenebilir?

Ek 4-h: Ders kitabında yer alan bir görsel örneği.

3. ZAFERE DOĞRU
Bölüm "Ya İstiklal Ya Ölüm!"

Hazırlık Çalışması
 Yaşadığınız ilin Milli Mücadele yıllarına ait fotoğraflarını ve o yıllarda yaşanmış olayları İnternet'ten, kütüphanelerden ve Turizm Müdürlüğünden araştırınız. Edindiğiniz bilgileri defterinize yazınız.

9 Eylül 1922 İZMİR'İN KURTULUŞU
 İzmir'in dağlarında çiçekler açar. Altın güneş orda sirmalar saçar.
 www.egilek.meb.gov.tr

26 Ağustos 1922 BÜYÜK TAARRUZ
 Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir İleri!
 www.egilek.meb.gov.tr

30 Ağustos 1922 BAŞKUMANDAN MEYDAN SAVAŞI
 www.egilek.meb.gov.tr

23 Ağustos-13 Eylül 1921 SAKARYA SAVAŞI
 Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh bütün vatandır.
 www.tsk.mil.tr

I ve II. İNÖNÜ ZAFERİ
 Siz orada yalnız düşmanı değil milletin ters giden talihini de yendiniz.
 www.egilek.meb.gov.tr

23 NİSAN 1920 BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI
 Egemenlik kayıtsız şartsız millettir.
 www.zonguldak.meb.gov.tr

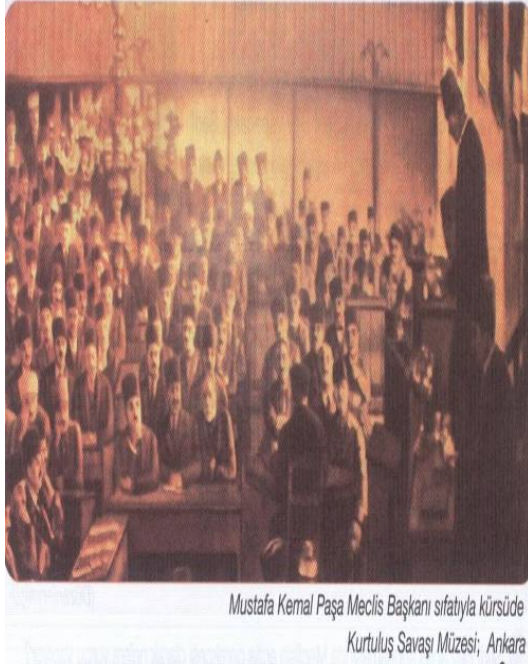
19 MAYIS 1919
 Ben 1919 yılı Mayısın 19'uncu günü Samsun'a çıktım.
 www.sosbil.gazi.edu.tr

22 Haziran 1919 AMASYA GENELGESİ
 Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
 www.egilek.meb.gov.tr

23 Temmuz - 7 Ağustos 1919 ERZURUM KONGRESİ
 Millî iradeyi hâkim kılmak esastır.
 www.egilek.meb.gov.tr

4 - 11 Eylül 1919 SİVAS KONGRESİ
 Manda ve himaye kabul edilemez.
 www.egilek.meb.gov.tr

Ek 4-i: Ders kitabında yer alan bir görsel örneği.

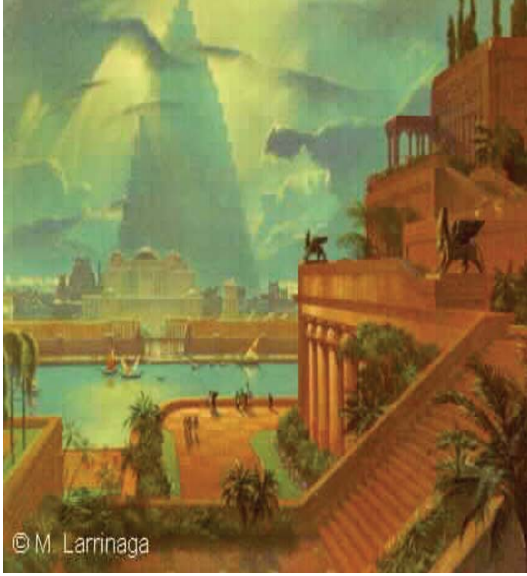
Ek 4-j: Ders kitabında yer alan bir görsel örneği.
(29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlaması)

Ek 4-k: Ders kitabına ait bir sayfa örneği.

Ek 4-l: Ders kitabında yer alan görsel örnekleri.

Babilin Asma Bahçeleri tablosu

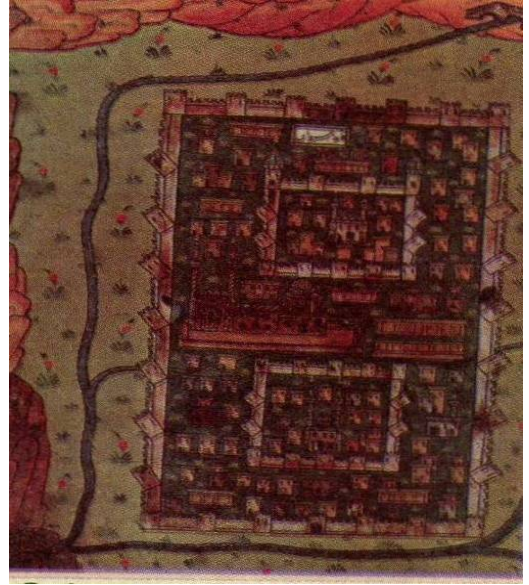
Babil Kulesi tablosu

Ek 4-m: Ders kitabında yer alan bir görsel örneği.

Sivas'a ait eski yöresel eşyalar

Ek 4-n: Ders kitabında yer alan bir görsel örneği.

Selçuklular dönemi Sivas şehir planı